

Колесник О.С.

Мова та міф
у вимірі міждисциплінарних
студій

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2016

УДК 81'1 : 81'22 : 81'374 +008

ББК Ш 10

К 60

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор **Н.Г. Єсипенко** (завідувач кафедри англійської мови Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича)

доктор філологічних наук, професор **К.І. Мізін** (завідувач кафедри перекладу Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського)

доктор філологічних наук, доцент **Л.Л. Славова** (доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Колесник О.С.

К 60 Мова та міф у вимірі міждисциплінарних студій : Монографія /
О. С. Колесник. – Чернігів: Десна Поліграф, 2016. – 240 с.

ISBN 978-617-7323-86-9

У монографії досліджуються універсальні механізми взаємодії мови, міфу та культури з позицій універсологічної лінгвістики. Багатоаспектний аналіз мовних знаків на позначення елементів міфологічного простору здійснюється з урахуванням здобутків різних парадигм наукового знання. Мовно опосередковане моделювання картин світу розглядається у контексті теорії міфологічно орієнтованого семіозису.

Для науковців-філологів, викладачів іноземних мов, студентів філологічних спеціальностей, усіх, хто цікавиться проблемами мови та культури.

Kolesnyk O. S. Language and Myth: an Interdisciplinary Study. Monograph / O. S. Kolesnyk. – Chernihiv : Desna Polygraph, 2016. – 240 p.

The monograph studies patterns of languages', myths' and cultures' correlation from the standpoint of universalia-centered linguistics. Multi-aspectual analysis of language units denoting the elements of the mythic space is carried out involving fundamental assumptions suggested by various scientific paradigms. Lingually mediated modeling of world-views and alternative realities is treated off within the framework of the myth-oriented semiosis theory.

The book addresses linguists, teachers of foreign languages, language students, all those interested in the issues of language, myth and culture.

Друкується згідно з рішенням вченої ради Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка від 17.05.2016 (протокол № 11)

УДК 81'1 : 81'22 : 81'374 +008

ББК Ш 10

ISBN 978-617-7323-86-9

© О.С. Колесник, 2016

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МІФОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ	7
1.1. Мова та міф у світлі сучасних тенденцій у лінгвістиці	7
1.1.1. Підходи до вербалізації міфу з точки зору лінгвофілософії та герменевтики	7
1.1.2. Міф в аспекті лінгвокультурології	14
1.1.3. Міфологічний простір у лінгвокогнітивному ракурсі	16
1.1.4. Лінгвопрагматичний вимір міфологічного простору	22
1.1.5. Особливості вербалізації міфу з позицій функціональної лінгвістики	32
1.1.6. Лінгвокреативний аспект міфологічного семіозису	35
1.2. Методологічні основи інтегративних студій міфу	42
1.2.1. Універсальні закономірності поступу відкритих систем: мова, міф, культура	43
1.2.2. Новий фокус у дослідженні: від міфосеміотики до неоантропоцентризму	49
1.2.3. Парадигмально-методологічні трансформації: міфологічно орієнтований семіозис в аспекті квантової лінгвістики	57
1.2.4. Гносеологічний релятивізм і сучасні лінгвістичні студії	62
1.2.5. Інтегративний підхід у дослідженні міфологічного простору в аспекті лінгвосеміотики	66
1.3. Семіотика міфу та проблема номінації	70
1.3.1. Проблема ірраціональності в лінгвістиці	70
1.3.2. Номінація елементів міфологічного простору як інтерпретаційно-семіотична діяльність	75
1.3.3. Лінгвокогнітивні та лінгвопсихологічні основи поєднання міфологічного та раціонального у мові	79
1.3.4. Мова як міф: лінгвосеміотичний модус міфологічного простору	83
1.3.5. Вторинна номінація і вторинна міфологія у творенні альтернативних світів	90
РОЗДІЛ II. ОНТОЛОГІЯ МІФУ В МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ	 96
2.1. Релятивні параметри розвитку відкритих систем в аспекті лінгвосеміотики міфу	96

2.2. Інверсивні процеси у поступі відкритих систем	103
2.3. Енігматичні феномени в аспекті міфологічно орієнтованого семіозису	113
2.4. "Нечіткі сутності" в міфологічному просторі: лінгвосеміотичний та універсологічний контури	121
2.5. Людина в багатовимірному просторі: семіотика вербальних репрезентацій ДУШІ та ДУХУ	130
2.6. Енерго-інформаційні взаємодії крізь призму лінгвосеміотики міфу	137
2.6.1. Номінації стихій у дзеркалі міфологічного простору	137
2.6.2. Концепт-міфологема ВОГОНЬ	142
2.6.3. Концепт-міфологема ЗЕМЛЯ	148
2.6.4. Концепт-міфологема ПОВІТРЯ	152
2.6.5. Концепт-міфологема ВОДА	158
РОЗДІЛ III. ФЕНОМЕНИ КУЛЬТУРИ В АСПЕКТІ МІФОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО СЕМІОЗИСУ	162
3.1. Просторова навігація: лінгвосеміотика концепту ШЛЯХ	162
3.2. РОДОВЕ ДЕРЕВО крізь призму міфологічного семіозису	167
3.3. Лінгвокультурний та лінгвосеміотичний аспекти вербалізації концепту-міфологеми СПИС	176
3.4. Динаміка міжсистемних взаємодій крізь призму номінацій концепту ВІЙНА	182
3.5. Міфічні істоти у дзеркалі мови	190
3.5.1. Концепт-міфологема ГНОМ	190
3.5.2. Концепт-міфологема ЕЛЬФ	200
3.5.3. Концепт-міфологема ДРАКОН	208
ПІСЛЯМОВА	216
ДЖЕРЕЛА ДОВІКОВОГО ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ	218
ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	220
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	224

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВІ – власне ім'я	фр. – французьке
ВФ – внутрішня форма	чес. – чеське
ККС – концептуальна картина світу	\wedge – ад'юнкція
КС – картина світу	\vee – диз'юнкція
МІ – міфічна істота	\neg – заперечення
МКС – мовна картина світу	\rightarrow – імплікація
МО – магічний об'єкт	ε – логічний оператор "є"
МП – міфологічний простір	\exists – логічний оператор "існує таке"
авест. – авестійське	\forall – логічний оператор "для усіх"
а. – англійське	Δ – логічний оператор "варіативний"
балтослов. – балтослов'янське	\in – логічний оператор "належить до"
брет. – бретонське	\notin – логічний оператор "не належить до"
вал. – валійське	$[]$ – медіальна зона концепту
гел. – гельське	\supset – множина / надсистема
гот. – готське	неізоморфних елементів
гр. – грецьке	\supseteq – множина / надсистема
да. – давньоанглійське	\subset – множина / підсистема
двн. – давньовірхньонімецьке	елементів
дінд. – давньоіндійське	\subseteq – множина / підсистема
дірл. – давньоірландське	\cap – об'єднання множин
дісл. – давньоісландське	$\{$ – периферія, власне межі концепту
дперс. – давньоперське	\emptyset – порожня множина
дпівн. – давньопівнічне	\Leftrightarrow – предикація
дсакс. – давньосаксонське	Σ – сума, сукупність
дслов. – давньослов'янське	$()$ – ядерна зона концепту
дфр. – давньофранцузьке	fract – фрактал
дфриз. – дафньофризьке	LWV – language worldview
і.є. – індоєвропейське	М – міфічний хронотоп
ірл. – ірландське	MS – mythic space
ісп. – іспанське	n – "певного ступеня"
іт. – італійське	p – особа
кельт. – кельтське	q – дія особи
кімр. – кімрське	R – реальний хронотоп
лат. – латинське	s – простір
лтс. – латиське	S – стратегія
лит. – литовське	scen – сценарій
н. – німецьке	script – скрипт
нід. – нідерландське	t – час
пол. – польське	T – тактика
протогерм. – протогерманське	WV – worldview
прус. – пруське	x – неживий предмет
рос. – російське	X – базова пропозиція
са. – середньоанглійське	y – дія предмета
свн. – середньовірхньонімецьке	
серб.-хорв. – сербохорватське	
укр. – українське	

Передмова

З огляду на поглиблення та інтенсифікацію міжкультурної взаємодії лінгвоспільнот на зламі ХХ - ХХІ ст., одним з аспектів якої є глобалізація соціально-економічних моделей та уніфікація культурних паттернів, ми ведемо мову про поступове наближення до "культурно-семантичної сингулярності", що є логічним завершенням циклу цивілізаційного поступу та точкою діалектичної трансформації людства як виду, носія цивілізаційної моделі та творця образів світу / світів.

Джерелом знань про гіпотетичну первинну конфігурацію світу є міфологія та відповідні національні міфологічні традиції, при чому міф як феномен вербального (лінгвокультурного) плану зазвичай співвідноситься з ірреальним, уявним, "казковим" і "потойбічним". Утім, відомий нам "реальний" світ є водночас знайомим і загадковим, у той час як орієнтування, навігація та діяльність людини в ньому визначаються низкою ірраціональних уявлень (наукових аксіом, релігійних догм, політологічних або комерційних міфів-симулякрів). Образи і картини світу, що віддзеркалюють бажані для користувача мовного коду станів речей у ньому, значною мірою зумовлені змістом ірраціональних аксіом (базових операторів у концептуалізації дійсності). Вказані аксіоми так чи інакше пов'язані з міфологією або вторинними міфами, сконструйованими на їхній основі в різні історичні епохи, котрі є складниками міфологічного простору як вербалізованого енерго-інформаційного континууму, в якому розгортається буття людства. Як саме "працює" міф у свідомості, культурному полі та комунікативному просторі людини та лінгвоспільноти?

Мовознавчі розвідки останніх років у галузях загалом продовжують висвітлювати коло питань, окреслених протягом останнього десятиліття у галузях лінгвосеміотики [160], лінгвосинергетики [213; 394; 395; 404], лінгвокультурології [289], когнітивістики [218, 308] та концептології, [217], семантики та концептуальної семантики [181; 439]. Водночас, здійснювані підходи є загалом "тактичними" та мово-центричними.

Ми пропонуємо широкий міждисциплінарний підхід до мовних засобів утілення феноменів міфічного плану та багатоаспектну характеристику як феноменів системного характеру [354; 356; 361, 371, 394; 395; 416]. В інтегративному дослідженні вказаних мовних і мовленнєвих явищ поєднано раціоналістичного аналізу та ірраціональних (асоціативних, логічно-чуттєвих) синтетичних процедур. Використані надбання гуманітарних, природничих і точних наук, а формалізація отриманих результатів здійснюється в межах категоріального апарату некласичної логіки.

У книзі відображені результати досліджень, що розвивають теорію міфологічно орієнтованого семіозису [238; 239] та демонструють універсальні механізми категоризації світу, моделювання альтернативних світів, творення лінгвокультур.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАТИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МІФОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ

1.1. Мова та міф у світлі сучасних тенденцій у лінгвістиці

Дослідження міфу та міфотворчості здійснюються в контексті різних наукових напрямків. Серед теорій, що домінували в осмисленні феномену міфу у ХХ ст. і продовжують впливати на формування новітніх дослідницьких методологій, відзначимо: ритуально-міфологічну (Дж.Фрейзер, Б.Малиновський, Е. Тейлор), соціологічну (Е. Дюркгейм, М. Мосс), психоаналітичну (З. Фройд), психологічну (К.-Г. Юнг), релігієзнавчу, "сакральну" (М. Еліаде), символічну (Е.Касирер), етнографічну (Л. Леві-Брюль), структуралістську (К.Леві-Строс, М. Тернер), культурологічну, орієнтовану на підхід К. Юнга (Дж. Кемпбел), постструктуралістську (Р.Барт, М. Фуко), міфокритичну (Г. Мюррей, К. Трой, Н. Фрай) та ін. Згадаємо також міфологічно-орієнтовані розвідки у межах етнографії (Л.Я.Штернберг, В.Г.Богораз, А.М.Золотарьов, С.О.Токарев) та філології, насамперед, структурної фольклористики (В.Я.Пропп), семантики і поетики (О.М.Фрейденберг, Є.М.Мелетинський), античної міфології у співвідношенні з фольклором (І.М.Тронський, М.І.Толстой), пошуків ритуально-міфологічного коріння літератури (М.М. Бахтін) – див. огляди у [280; 288; 291; 325; 360; 403; 418].

На зламі ХХ-ХХІ ст. прояви міфу осмислюються в рамках філософії культури, філософської антропології й релігієзнавства [175; 215; 216; 255; 257; 273], когнітологічних дисциплін і когнітивної лінгвістики [171; 180; 299; 317], герменевтики [157; 161; 188; 224; 355; 357], власне філософії й естетики [162; 187; 203; 259; 344], серед яких наявні розвідки інтегративного характеру [169; 260; 271; 277; 286].

1.1.1. Підходи до вербалізації міфу з точки зору лінгвофілософії та герменевтики

Не зважаючи на розмаїття підходів до вивчення міфу, спільними для них є визнання його оповідальної природи та спроби пояснити його сутність шляхом інтерпретації, віднайти смисли, на які він нібито символічно вказує. Втім, наявні на сьогоднішній день інтерпретації міфу виявляються не менш символічними й міфічними, ніж вихідні (досліджувані) інформаційні структури.

Інтегративний підхід до міфологічного простору в його вербалізованій іпостасі ґрунтується на результатах досліджень структури, символізму й змісту міфу [197; 206; 278], залучає елементи концепції О.Ф. Лосева стосовно міфологічної природи одиниць мови [274; 275; 276], використовує бачення семіосфери як „оперативного простору” культури

[279], смислового корелята ноосфери як континууму буття людини і людства [184; 184]. Зазначені концепції інтегруються з огляду на їхню відповідність універсальним закономірностям буття та законам поступу відкритих систем. Ми також беремо до уваги точку зору, згідно з якою одиниці мовної системи є поліфункціональними знаками, внутрішня організація котрих відображає як сутнісні ознаки референтів так і людський досвід пізнання світу [190; 225; 226; 227; 282; 283; 284; 334; 335; 336]. Відповідно, система мови розглядається як інтерпретативно-конструктивний засіб, що в контексті історичної дійсності використовується для творення образів світу й альтернативних світів на основі змісту міфологічного простору (далі - МП).

У широкому сенсі, МП є мовно втіленим енерго-інформаційним континуумом [358; 40]. З антропоцентричної точки зору його ядерною частиною є корпус міфів і міфологічно орієнтованих текстів. При цьому первинний міф-текст постає вербальним корелятом моделі світового устрою, тобто, субституттом прямих енерго-інформаційних взаємодій. Відповідно, мовний знак, що містить значення, розглядається як “розумово закодована інформаційна структура” [299: 11]. Необхідність такого вербального кореляту зумовлена специфікою онтогенезу, в якому семіотично-номінативні процеси та інтерпретативні практики перетворились на прототипово-нормативний спосіб інформаційного обміну між представниками виду *Homo sapiens*.

Зазначене розуміння природи міфу зумовлює декілька міркувань стосовно проявів МП у різні історичні періоди. Вербально-семіотична природа міфу, з одного боку, сприяє поглибленню ірраціональності буття загалом й окремих феноменів у певному хронотопі. З іншого, вона спричиняє інтерпретації власне змісту МП у повторюваних циклах раціоналізації світу. Іншими словами, одним з основних парадоксів буття людини є невпинна ірраціоналізація буття, викликана використанням вербальних способів його раціоналізації. Погодимось із думкою О.Ф. Лосева стосовно того, що світ, в якому існує людина та всі речі, є міфічним. Міф же є найголовнішою категорією буття та мислення, оскільки “в світі немає нічого випадкового, непотрібного, довільного, вигаданого або фантастичного” [276: 440]. У зазначеній концепції міф невідривно пов’язаний з особистостями – носіями й користувачами міфологічної традиції, чия доля й історія зображуються емоційно й інтимно-чуттєво. Нарешті, окрім особистісно-історичного характеру, міф відзначається енігматичним характером, оскільки передбачає зіткнення або збіг двох планів дійсності - власне особистості як *idei* й *історії* особистості, її становлення та існування, системи-актанта і надсистеми-детермінанта. Отже, міф виявляється “розгорнутим магічним ім’ям”, оскільки найкращим чином вказує на найбільш важливі ознаки предмету або особи – контейнера “ядра образів” [275: 170]. Зауважимо, що, оскільки кожна мовна одиниця це своєрідний міні-міф, закодований у її внутрішній

формі (ВФ), то власне мовна система розглядається як модус буття міфу і основний засіб міфотворення. Саме тому мова, що, завдяки своїй природі зазвичай ставить більше питань, ніж дає відповідей, виявляється засобом творення вторинних міфів. Вербальні знаки не відбивають сутності міфічних денотатів, а пропонують певний спектр їх сигніфікативних інтерпретацій. Тому, міф вербальний насправді не є тим, чим має бути: міф є синкретичним поєднанням інформації про чуттєво-емпірично недосяжні феномени та ментальні процеси „міфологізування”, тобто, способи раціоналізації буття на основі ірраціональних вихідних аксіом.

Розуміючи міф як вербальний конструкт, що є джерелом інших текстів, ми користуємось терміном „прецедентний” [200: 107; 201: 251; 248: 5; 321: 2-5] для підкреслення ролі міфологічних і міфологічно-орієнтованих текстів як контейнерів знаків-інтерпретант, на основі яких переосмислюється нова інформація про світ. Розглядаючи тексти, створені у хронологічно відмінні епохи, погодимось із точкою зору стосовно первинності міфу відносно релігії і відзначимо, що міф є прецедентним текстом відносно сакральних текстів релігійних вчень. Водночас наголосимо, що, не зважаючи на ірраціональність обох явищ, міф не є інституціональним феноменом, а натомість виключно інформаційним вербальним утворенням, у той час як релігія є феноменом соціально-політично-економічним. Ірраціональність, що в релігії становить основу впливу на індивіда / колектив, у міфі є віддзеркаленням протиріччя між складним високоорганізованим об’єктом пізнання і недосконалим інструментом концептуалізації.

У термінах Ю.М. Караулова, прецедентні тексти визначаються як „значимі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному й емоційному планах, що мають над-особистісний характер, тобто, відомі оточенню людини, її попередникам і сучасникам, такі, звернення до котрих неодноразово відновлюється у дискурсі цієї мовної особистості” [232: 216]. Прецедентними можуть бути тексти у контексті буття невеликих соціальних груп, а також тексти, невідомі попередникам певного покоління [322: 28]. Ми розуміємо прецедентний міф-текст як динамічну структуру, що видозмінюється в процесі його інтерпретації й детермінує структурні й семантичні особливості власних наступних ітерацій.

Висловлюється думка, що прецедентними можуть бути й тексти, включені до інших як у незмінному вигляді (цитатія), так і трансформованому (квазіцитатія) [223: 157]. Прецедентні тексти, редуковані в сильних позиціях, відображають у згорнутій структурі певні універсальні узагальнені істини. Такі структури ми вважаємо своєрідними культурними маркерами, одиницями „культурної пам’яті” етносу. Ми ведемо мову про фрактальне наслідування базових інформаційних кластерів МП у концептуальних картинах світу (ККС) різних періодів та про певні зміни в

їх структурі згідно з аксіологічними домінантами історичних епох, що призводять до утворення й реалізації етнокультурних атракторних моделей.

Кожен прецедентний текст відзначається певним комплексом асоціацій, які він викликає у свідомості мовних особистостей (особистість автора, специфіка історичної епохи, особливості сюжету, власне текстові й лінгвостилістичні особливості). Типові кластери асоціацій, у свою чергу, розуміються як своєрідні фільтри категоризації, що спрямовують інтерпретаційні ментальні процеси, впорядковують новий досвід при творенні образів світу. Прецедентність приписується текстам різного жанру (власне міфам, легендам, казкам, переказам, анекдотам, тексту Біблії, значимим текстам сучасної культури). Зазначимо, що міфологічні тексти є первинними відносно інших вербальних продуктів – як хронологічно, так і у сенсі поширення серед представників лінгвоспільноти. На наш погляд, притаманний кожній лінгвокультурі корпус власних прецедентних текстів є основою вторинної етнонаціональної міфології. Натомість, інваріантну частину міфологічних вербальних конструктів, ізоморфну в певній кількості лінгвокультур, ми вважаємо відголоском первинного міфу як прецедентного тексту, конфігуратора основних параметрів картин світу.

Загалом, у лінгвофілософському аспекті прецедентність тексту первинного міфу співвідноситься з його архетиповістю. Беручи до уваги традиційне розуміння архетипу як „прообразу, ідеї, протилежної матерії” [25: 34], а також юнгіанське бачення архетипу як первісного утворення з автономного психічного фонду колективного несвідомого (поруч із індивідуальним несвідомим), котре відображає успадкований і трансльований досвід попередніх поколінь [351: 81-137], ми співвідносимо архетипи і ядерну частину концептів-міфологем як базових конститuentів МП. Архетиповий характер концептів-міфологем є передумовою механізму асоціативного знаково опосередкованого звернення до позасвідомої „базис даних” в ході концептуалізації світу мовними особистостями. Двосторонній зв’язок між колективним безсвідомим як містилицем архетипів (своєрідним „каркасом” МП) і семіосферою лінгвоспільноти як кодифікованим суспільним досвідом ми вважаємо основою трансцедування програми світоустрою, закладеної у надсистемі, до біовітальних і артефактних систем емпірично досяжної реальності. Зворотне трансцедування емпірично-чуттєвого досвіду, пов’язаного із функціонуванням зазначених систем, до надсистеми зумовлює своєрідний корективний „апдейт” програми існування світу (регулятивні реакції відкритих систем на наслідки перетворювальної діяльності людства). Подібні зміни у „програмі” розуміються як зрушення у МП на різних рівнях реальності, що спричиняють світоглядні категоріальні зсуви, зміни акцентів у аксіології лінгвоспільнот, розвиток психологічних „аномалій”, переорієнтацію вектору когнітивних практик, творення нових норм. За

певних умов ці зсуви стимулюють повернення до первинних архетипових варіантів взаємодії зі світом у різноманітних вимірах.

Розглядаючи міф як інформаційне утворення на зразок програми [189: 1-3], в якій відображено принципові підвалини Буття в емпірично реальному світі, досяжному для антропоцентричного чуттєвого сприйняття й осягнення, логічно подати її як систему типізованих динамічних структур на зразок скриптів. З точки зору літературознавства і філософії культури міф розглядається як послідовність сюжетів [314; 347]. Зважаючи на специфіку їх організації, ми схильні визначати їх як міфологічні сценарії. Системне об'єднання сценаріїв на основі причинно-наслідкових зв'язків і досяжність „програми” для користувача зумовлює її існування у вигляді тексту. Міф розуміється як текст, що поєднує емпірично недосяжну сферу мети (сакральну надсистему) і сферу фізичних матеріальних сутностей. Останні взаємодіють, реалізують міфологічний текст-програму, трансформуються і утворюють вторинні міфи як варіативні основи раціоналізації буття.

З огляду на вказані властивості міфу, окремо прокоментуємо термін „сакральний”, що стосується як сфери референції міфологічного тексту, так і певною мірою знакової системи, що її репрезентує. Наше розуміння сакральності виходить за межі як богословського і так і філософсько-культурологічного. З одного боку, той факт, що міфологічний принцип сприйняття вихідної аксіоматики на віру є основою творення вторинних міфологій, в тому числі релігійних вчень, не викликає заперечень. З іншого, поняття сакральності охоплює уявлення про „недосяжність”, „зверхність” і „загадковість”, що характеризують відношення системи-актанта до надсистеми контролера. Таким чином, „сакральний” розуміється як „надсистемний”, „конфігуративний”, „ціле-визначальний” - як властивість МП, зумовлена недостатністю дослідницького / категоризаційного інвентарю ієрархічно нижчої системи [303; 430]. У кожній історичній епісі побутують певні прецедентні тексти, що виявляються сакральними в плані визначення вихідних аксіом, на основі яких вибудовується раціоналістична модель світу й визначаються ціннісні орієнтири поведінки в ньому.

Основою сакрального тексту є ірраціональне переживання трансценденції, котра відбувається при розгортанні феноменів буття за умови максимальної інтенсивності переживань. Герменевтика сакрального тексту (як аспект інтерпретації первинного міфу, так і розуміння / тлумачення різноманітних міфічно орієнтованих текстів) підпорядковується принципу „запит - відповідь” [357: 85–102.]. Джерелом запитів є домінуючий у певну історичну епоху тип раціональності, що зумовлює використання герменевтичних процедур, котрі входять у протиріччя з ірраціональною природою міфу. За характером „відповідей” герменевтичні й інші наукові парадигми розподіляються на апологетичні

(акцентують нормативну й культуротворчу функції міфу й відповідних текстів) та елімінативні (заперечують подібну роль міфу й творять міф про „неміфічність буття”). Так, апологетична патристична герменевтика відповідала раціональності античного типу, схоластична – раціональності доби Середньовіччя, герменевтика Нового часу – раціональності класичної науки. Водночас, елімінативними є неоплатоністська критика християнських сакральних текстів, атеїстична критика доби Просвітництва, позитивістська і матеріалістична критика 19-20 ст. Підґрунтям різних герменевтичних напрямків виступали певні політичні інтереси [161: 5-11]. Наголосимо, що аксіологічні домінанти й прагматичні установки мовців трансформують власне міф і створені на його основі вторинні сакралізовані тексти. Останні використовуються в різних сферах суспільного життя задля впливу на індивідів і групи людей.

Зв'язок між цариною ірраціонального та раціоналістичними запитами представників лінгвостільнот здійснюється за допомогою специфічних модусів мовної системи, орієнтованих на вербалізацію елементів міфу / МП. За Р. Бульгманом, міфологічна мова є виразом божественного в термінах людського життя, потойбічного у термінах сьогобічного. Втім, вона не є адекватним засобом вираження екзистенційного смислу, оскільки об'єктивує трансцендентне [178: 171-226]. Абстрагуючись від теологічного аспекту концепції, зазначимо, що цей підхід дозволяє ігнорувати „божественний” характер сакрального тексту в традиційному розумінні цього слова. Ми розглядаємо національну мову, що вербалізує МП, як своєрідний медіатор, відповідальний за зв'язок над-системи (плану мети), системи (плану буття, ноосфери) та різноманітних підсистем (етнонаціональних семіосфер). Специфічні риси мовних знаків, що втілюють базові елементи МП, та комплекси асоціацій, „підказаних” ВФ цих знаків, забезпечують аліюзивно керовану рефлексію сакрального тексту. Міф, відображений у мові, становить основу „передзнання”, диктує типові моделі орієнтації людини в світі, в усіх сферах, де отримується й переробляється життєвий досвід, де існує суспільне життя й мовні традиції. Таке передзнання, джерелом якого є усталені в мові форми тлумачення світу, фактично є провідним „медіумом” усього розуміння – як побутового так і наукового [188: 100-118].

Таким чином, МП виявляється універсальним „генератором” категоризаційних моделей, а міфологічно орієнтовані тексти – міфогенними знаковими системами. У різні історичні епохи вони окреслюють межі реальності та забезпечують основи для створення альтернативних світів, насамперед у художній літературі. Взаємодія МП і концептуальної картини створюваного альтернативного світу може бути описана у таких термінах. Міфологічна ремінісценція є результатом співвіднесення елементів ККС альтернативного світу і МП лише за однією ознакою. Це поверхове стикання інформаційного поля міфологічного фрейму з інформаційним простором тексту акцентує окремі колізії за допомогою вербалізованої міфологеми

[180: 17]. Міфологічна інтерполяція проявляється як часткове накладання поля фрейму на інформаційний простір тексту, що передбачає перенесення внутрішніх ознак елемента МП на персонаж твору. Міфологічна паралель передбачає повну реалізацію змісту концепту-міфологеми в тексті твору [180: 20-23].

Визнаючи „ініціально-конфігуративну” роль міфологічно орієнтованих текстів у побудові раціоналістичних моделей світу і ведучи мову про „реміфологізацію” (термін Є.М. Мелетинського) культури людства у ХХ-ХХІ ст. як свідому відповідь на глобальні кризові явища, відзначимо універсальність рекурентних звернень до міфологічних інформаційних структур як взаємодію „адресатів” цих текстів та інформаційного поля ноосфери. Зауважимо, що така взаємодія цілком вписується у синтетичне поняття „міфореставрації”. Вплив прецедентних міфологічно орієнтованих текстів на КС наступних епох і породжуваних у них текстах описується як запозичення міфологічних сюжетів і образів, створення власної системи міфів, реконструкція міфологічної свідомості [331: 122-124]. У широкому сенсі, інтерпретації послідовностей міфологічно орієнтованих текстів засвідчують наявність процесів самоорганізації та само-регулювання лінгвокультур. При цьому *homo loquens* як носій раціональності й інтерпретатор дійсності розуміється як елемент системи культури, а не надсистемний феномен, що й зумовлює наш підхід до МП і семіосфери як взаємно детермінованих систем, здатних до самоорганізації. Отже, зміст МП в аспекті герменевтики виявляється організованою у вигляді тексту інформацією. Вербальний модус існування МП стимулює його інтерпретацію та ре-інтерпретацію мовними особистостями, які, у свою чергу, виступають в іпостасі *homo orientalis* [308]. Мовці створюють множинні варіанти реальності, "підлаштовують" світи під себе, а також підлаштовуються під них та здійснюють навігацію у прийнятних варіантах реальності. Під "варіантами реальності" розуміються, зокрема, альтернативні світи, створювані у вторинних текстах як рефлексії ментальних образів дійсності, що існують "в повному описі світу на правах альтернатив" [298: 25; 424; 438]. Більш за те, множинні інтерпретації такого тексту відображають вірогідніший характер буття навіть у єдиній "спільній" емпіричній реальності, де властивості референтів залежить і змінюються відносно фізичних і ментальних станів інтерпретатора.

Варіанти конфігурації світу, підпорядковані ірраціональним, з позицій антропоцентризму, механізмам енерго-інформаційного обміну в надсистемі й їх вербальних проєкціях у реальному світі, безкінечні. Необхідність дискретизації квантів інформації й зняття невизначеності задля здійснення когнітивних процедур з ними, зумовлює наше бачення природи і функцій мовних знаків як своєрідних "лімітаторів". Узуально закріплені елементи їх значення відображають аспекти буття відповідних референтів, що потрапили в операційний простір інтерпретатора. Однак, загалом, вони

призводять до редукції набору їх усвідомлених потенційних властивостей та, врешті-решт, звужують схеми категоризації. З іншого боку, потяг до опредметнення й уточнення-обмеження сигніфікативних одиниць, визначив базовий механізм їх антропоморфізації у термінах тілесності й геометричності. Простір є базовим модусом формування понять і введення аксіоматичних положень. Мовна система як засіб представлення вихідних аксіом ніколи повністю не відображає їх сутність і зумовлює "розмитість" МП, множинність інтерпретацій його змісту, насамперед, за умови динамічних змін у "геометрично заданому" первинному образі світу.

1.1.2. Міф в аспекті лінгвокультурології

Розглядаючи тексти як одиниці семіосфери, або кластери лінгвокультурного коду, ми поділяємо точку зору, згідно якої особливості складових частин текстів є носіями певних констант національних культур [328: 603– 612.]. У свою чергу, з огляду на процеси інформаційного обміну та взаємодію різних культурних кодів при породженні текстів, особливого значення набуває розвиток етнонаціональних рис певних універсальних міфологічних концептів і мовних засобів їх утілення. Втім, взаємодія предметних областей мови та культури є настільки багатоаспектними [248; 332: 129–222.; 342: 7–98.], що виявлення особливостей взаємного впливу мовних феноменів і культурної інформації передбачає комплексне застосування методів власне лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, семіотики тощо.

З позицій семіотики, культурна традиція розуміється як система фільтрів і перекодувань різних семіотичних систем, в межах котрих відбувається інформаційний обмін [159: 14-15] (у широкому розумінні – енерго-інформаційні взаємодії) і утворюється єдиний культурний простір. Вектор таких взаємодій значною мірою визначається етнокультурними цінностями, що забезпечують певні спільні мотиви діяльності мовців і становлять основу власне культури лінгвоспільноти, віддзеркаленої у національній семіосфері. Користуючись визначенням культури як наслідуваної "пам'яті" колективу [341], ми ведемо мову про існування інформаційних структур, що окреслюють сутнісні ознаки релевантної для лінгвоспільноти реальності, визначають способи існування й поведінки в ній у вигляді відповідної ККС. Концептуальні доміанти (орієнтири) такої КС співвідносяться з ціннісно забарвленими концептами, які, у свою чергу, визначаються змістом концептів-міфологем та їх специфічними комбінаціями сценарного типу.

Особливий інтерес для лінгвокультурного дослідження МП становить співвідношення змісту його універсальних компонентів (концептів і сценаріїв мега- і мезо-рівнів), а також їх етноспецифічних варіантів (макро-, ката- й мікро-рівнів), які відображаються в "культурних смислах" у значенні відповідних мовних знаків. Лінгвокультурний аспект

дослідження МП передбачає увагу до формування етнічних стереотипів у концептуалізації дійсності. Так, цікавими з точки зору концептуалізації дійсності є *гетеро-стереотипи*, що стосуються осмислення іншого простору – як власне міфічного (ПОТОЙБІЧЧЯ), так і інших географічних просторів, референціальність яких є відмінною від системи відносин, чинних у відомій емпіричній реальності. Наприклад, вербалізовані уявлення про ПОТОЙБІЧЧЯ реалізують семи "страшний", "віддалений" (гр. *αδης < αιδης, αϊδης*), ""смерть", "холодний", "вогкий", "підземний" (дісл. *en annarr gelr // fyr jörð neðan // sótrauðr hani// at sölum Heljar* "інший під землею першому відповідає, півень чорно-червоний, біля чертогу Хель" [151: 43], "відокремлений" (укр. *Ой ти, соловейку, ти ранній пташку, // Ой чого так рано із вир'їчка вийшов?*), притаманні мовним картинам світу різних етносів. Втім, у кожній з них наявні лінгвокультурні стереотипи, які відображають етноспецифічні уявлення про подібний світ. Для кельтів притаманне розуміння ПОТОЙБІЧЧЯ (країни Аннун) в іпостасі ФОРТЕЦІ: *Bu kyweir karchar Gweir yg Kaer Sidi* "Надійна була тюрма Гвайра в Кейр Сіді" = "у Печерній фортеці" [125: 3], *o gaer vedwit.* "з фортеці Сп'янілості-від-меду" [125: 22], *yg kaer pedryfan / ynys pybyrdor* "у фортеці Чотирьох Верхівок на острові Міцної двері" [125: 24], *o gaer rigor.* "з фортеці Міцності" [125: 28], *tra chaer wudyr ny welsynt / wrhyt arthur* "поза Скляною фортецею не бачили вони звитяги Артура" [125: 30], *o gaer golud* "з фортеці Кишок / (Перешкоди?)" [125: 34], *o gaer vandwy* "з фортеці Верхівки Бога" [125:42], *o gaer ochren* "з фортеці Замкненості" [125: 48]. Етноспецифічними є також кельтські уявлення про інший простір, що ґрунтуються на його співвіднесенні з особливими мешканцями: ... *agus bha dùil aige gu'n robh e ann am blàths brùgh nan sìthichean agus na sìthichean a stigh ri ceòl* (він подумав, що він у теплом пагорбі сідів, і ті грають музику всередині) [90: II].

Стереотипи розуміються як певний фрагмент картини світу, що відзначається атракторною природою. Іншими словами, стереотипами є інформаційні утворення, структура котрих відзначається меншим діапазоном варіативності. Це перетворює їх на своєрідні моделі або матриці, котрі детермінують способи сприйняття світу, визначення мети діяльності, поведінку, способи спілкування. Загалом, стереотипність певних практик всередині лінгвоспільнот певним чином корелює з явищем ритуалу, котре, у свою чергу, тісно пов'язане із діахронічною трансформацією знаків-носіїв культурної інформації у знаки-символи. Отже, ми ведемо мову про різний ступінь ритуалізації відносин всередині лінгвокультурних груп. Цей ступінь співвідноситься зі статусом МП у контексті чинного історичного варіанту картини світу й сукупністю утворених на основі інтерпретованих міфологічних аксіом лінгвокультурних стереотипів.

Таким чином, стереотипні варіанти розгортання міфологічних і міфологічно орієнтованих сценаріїв, що віддзеркалюють етнонаціональну

специфіку категоризації світу демонструють динаміку поступу національних лінгвокультур як організованих у вигляді поля інформаційних утворень. Загалом, лінгвокультура у контексті дослідження визначається як інтеграція моделей світосприйняття й інтерпретації дійсності, усталених у колективній свідомості, та системи національної мови. Одиниці останньої в силу своєї полі-функціональності становлять динамічні орієнтири взаємодії людини і світу. Співвідношення інформаційних структур та їх лінгвосеміотичних корелятивів визначається як своєрідний фрактал, відтворюваний в різні історичні епохи універсальний каркас культури. При цьому постулюється аксіоматичність вихідних архаїчних неререфлексованих інформаційних структур, що становлять зміст МП і виступають основою творення нового досвіду в інші історичні епохи. Зовнішня акустична форма відповідних мовних одиниць вважається, щонайменше, засобом вираження звукового символізму, що відображає етнонаціональну специфіку сприйняття світу [270]. Їх ВФ містить полісемантичний код, зокрема, універсальні гіперсеми, притаманні різним індоєвропейським мовами [269: 20-28]. Ми ведемо мову про певні паралелі у мовних репрезентаціях дійсності представниками різних лінгвокультур. Мовні одиниці як універсальні моделюючі знаки поєднують емпірично недосяжне й реально доступне, ментальне й матеріальне, минуле та майбутнє.

Якщо взаємодія МП і мови розглядається як фрактал, то реалізовані в ході культурно-історичного поступу варіанти конфігурації світу відображають типові вибори категоризаційних моделей і номінативних стратегій та тактик, які роблять представники лінгвоспільнот в процесі творення ККС і мовних картин світу (МКС). Етнонаціональна специфіка таких виборів, що є характеристикою нестабільної відкритої системи, визначається атракторною природою інформаційних взаємодій. Унаслідок повторення й семіотизації причинно-наслідкових зв'язків між явищами і процесами створюється "поле тяжіння" й зближують траєкторії категоризаційних і номінативних процесів.

Нарешті, фрактальний характер взаємовідносин мови і МП як основи культурних моделей дозволяє вести мову про своєрідні періоди існування етнонаціональної лінгвокультури. Відповідно, атракторна специфіка вищезгаданих процесів є основою диференціації періодів у її існуванні.

1.1.3. Міфологічний простір у лінгвокогнітивному ракурсі

З огляду на емпіричну недосяжність денотатів, вербалізованих у текстах міфологічного спрямування, а також хронологічну віддаленість сценаріїв, представлених у первинному міфі, ментальні й номінативні процеси, пов'язані з раціоналізацією дійсності на основі переосмислення вихідної міфологічної аксіоматики у різні історичні епохи ми ототожнюємо з явищем вторинної категоризації, спрямованої на когнітивну обробку "нечітких сутностей" [266: 98]. Тому особливий

інтерес становить виявлення особливостей когнітивних процедур, що пов'язують "нечіткі сутності" з МП, матеріальні мовні знаки і моделі міжіндивідуальної, соціальної та міжкультурної взаємодії.

Вектор досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми визначається визнанням наявності спільних структурних принципів, чинних відносно різних аспектів мови, відносності й умовності виділення "модулів" як підсистем мови з відмінною природою [375: 28], а також прагнення залучати досвід стосовно пізнавальної діяльності людини з інших галузей наукового знання [375: 40-41]. Орієнтація на узагальнення пошукових стратегій і цілей дослідження є перспективною в сенсі вироблення універсологічного підходу до розгляду лінгвокультур, семіосфери і МП. Ми ведемо мову про поширення принципу узагальнення (*generalization commitment* [411]) на розгляд явищ власне мовного, ментального, поведінкового й матеріально-інтерактивного планів та певний ізоморфізм їх внутрішньої організації. Наш підхід узгоджується також із поняттям "втіленої свідомості" (*embodied mind*), згідно якого особливості концептуалізації дійсності прямо залежать від біоморфологічних властивостей мовної особистості, загального екологічного контексту його діяльності. За такого підходу, на противагу картезіанській дуалістичній опозиції "свідомість" :: "тіло" актуалізується традиційне уявлення про людину як мікрокосм, структура й особливості функціонування підсистем якого фрактально відображають логіку взаємодій у зовнішньому світі.

При цьому принцип антропоцентризму значною мірою трансформується в антропометрію та антропоморфізм. Інформація міфологічного характеру, включена до процесів концептуалізації та моделювання світу, організується відповідно до базових параметрів матеріального "носія свідомості" мовної особистості, що підпорядковуються принципу біоцентризму. Звідси – уявлення про різноманітних міфічних істот і "перехідні" життєві форми, що беруть участь у процесах творення світів і керування ними. Тому персоніфікація, що зазвичай визнається універсальним принципом міфологічного світобачення, в контексті роботи розглядається як фрактальне антропометричне мапування дійсності (*embodied cognition*), основою якого є встановлення концептуальних проєкцій за метафоричними, метонімічними, оксиморонними та алюзивними моделями. Відповідно, універсальною видається схема, згідно якої мовні категорії та структури постають більш-менш адекватними корелятами (зліпками, *mappings*) з попередньо існуючого концептуального простору (у нашому випадку - МП), структура якого є ізоморфною відносно організму людини як системи. У нашому розумінні, певним універсалізмом відзначається взаємодія МП і створюваних мовними особистостями картин світу. Міфологічні концептуальні структури розглядаються як основа

концептуалізації. Водночас, ірраціональність (безпосередня семіотизація сенсорних сигналів, інтуїтивність, аксіоматизація вербалізованих концептів-міфологем) визнається відправним / домінуючим началом у виробленні, виборі й здійсненні когнітивних процедур, у формуванні мотивів, відношень і преференцій, що визначають прагматичний аспект семіотично-номінативної та практичної діяльності індивіда.

Наголосимо також на одному з центральних положень сучасної когнітивістики, а саме, на некритеріальності категоризації. У більш м'якій формі, йдеться про "нежорстку категоріальність" створюваних мовними особистостями образів світу й їх структурних елементів. Уявлення про прототипово-полеву організацію мовних і концептуальних феноменів цілком відповідає ідеям про полевий модус буття матерії [358: 9–30; 384], а також атракції як універсального механізму енерго-інформаційних взаємодій відкритих систем, що підпорядковуються логіці причинно-наслідкових зв'язків, нелінійності й варіативності траєкторій поступу [182; 233]. На рівні індивідуальної концептуалізації цей підхід дозволяє вести мову про приблизність перцептивних та інтерпретативних процесів, що відповідають основним принципам перцепції [375: 65-68]. За принципом наближеності (proximity), щільно розташовані у просторі референти, або сигніфікати, що перебувають у тісній кореляції й пов'язані зв'язками безпосередньої інференції, інклюзивності тощо, утворюють категоріальні кластери – базові локуси МП і модельованих на його основі КС, а також їх підсистеми.

Принцип подібності (similarity) реалізується в ході вторинної категоризації (переосмислення змісту МП, навмисного творення вторинних міфів) у вигляді суб'єктивного об'єднання сигніфікатів і референтів на основі певних спільних (нібито спільних) ознак. Таке об'єднання призводить до розвитку аксіологічного епістрату в структурі концептів-міфологем, поляризації національної концептуальної картини світу, утворення стереотипів та ін., що визначають загальний вектор розвитку відповідних сценаріїв. Вказані принципи ми співвідносимо з алюзивними моделями концептуалізації, які визначають первинну орієнтацію концептуальної системи серед різних етнонаціональних семіосфер.

Принцип завершеності (closure) окреслює тенденцію людської психіки "добудовувати" відсутні конструктивні елементи об'єкту з опорою на контекст (конфігурацію простору / фону, в якому цей об'єкт перебуває, а також властивості інших об'єктів, що взаємодіють з першим). Зазначений принцип є основою метонімічного переосмислення й номінації концептів-міфологем. Відповідно, при вербально-семіотичному моделюванні образу світу породжувані мовними знаками смисли утворюють своєрідну "комплементарно-компенсаторну матрицю", що є основою прогностичної категоризаційної діяльності й дозволяє уявляти безденотатні / нечіткі сутності та включати їх до сценаріїв різного ступеня складності.

Принцип "тривалості" (continuity) характеризує здатність людської психіки уявляти / передбачати неперервність буття предметів і процесів навіть за умови відсутності емпірично-чуттєвих підтверджень. Цей принцип достатньо вдало відображає схильність ірраціонально-позитивного ставлення до гіпотетично наявних об'єктів, процесів і явищ, відповідність котрих "об'єктивній реальності" неможливо підтвердити чуттєвими або технічними засобами. Як і "завершеність", "тривалість" / "безперервність" проявляється при міфологічно орієнтованій категоризації світу як стратегія "аналогового домалювання" фрагменту картини світу. При категоризації "нечітких сутностей" (раціоналізації дійності загалом) і неможливості їх перцептивного осягнення та верифікації, відбувається асоціативне приписування їм властивостей подібних об'єктів, знання про котрі становлять досвід індивідів і лінгвостільнот та не обов'язково є раціональними. Вторинна категоризація світу з опорою на міфологічну аксіоматику передбачає реалізацію метафоричних когнітивних і номінативних моделей.

Згідно принципу невеликого розміру (principle of smallness), об'єкти меншого розміру частіше сприймаються як фігури, ніж великі предмети. З одного боку, цей принцип узгоджується з універсальним тріадичним механізмом взаємодії систем – підсистема :: система :: надсистема. Суб'єкти рівня системи (індивід і його психіка) орієнтовані на сприйняття й концептуалізацію об'єктів подібних, співмірних з антропоцентричним локусом рівнів (зокрема, МІФІЧНИХ ІСТОТ макро- і ката-рівнів, радше ніж СИЛИ, ЧАСУ, БЕЗОДНІ тощо). Наявні когнітивно-категоріальний і семіотично-номінативний інвентарі ЛЮДИНИ як системи не здатні адекватно відобразити моделі сценаріїв поступу людства, визначених надсистемою (звідси – уявлення про ДОЛЮ, БОГІВ, ПОТОЙБІЧЧЯ тощо). З іншого боку, цей принцип є основою когнітивних операцій аналітичного характеру (висвітлення, фокусування й профілізації), які призводять до утворення дискретних "операбельних" одиниць як концептуального так і мовного рівнів, що відзначаються етнокультурною специфікою.

У широкому розумінні, елементи МП розглядаються як чинники, що створюють ґрунт концептів-міфологем етнонаціональних МП і відповідних семіосфер, навколо котрих структурується отриманий в ході когнітивних практик досвід. Вербально втілені елементи МП, що набувають специфічних смислів у варіативних контекстах, розглядаються нами як основа "проектованої реальності" (projected reality, у термінах Р. Джекендоффа) [400]. Конфігурація такої ментальної репрезентації дійності залежить від перцептивних здібностей індивіда, змісту його концептуального простору й пріоритетних когнітивних моделей. Зауважимо, що, у той час як концептуалізація потенційно охоплює необмежену кількість явищ, процесів і об'єктів, система мови накладає на неї певні обмеження, а значення мовних одиниць становлять своєрідні підказки у процесі ментального конструювання [365; 376; 377]. Сукупність

зовнішніх і внутрішніх властивостей мовних знаків, що втілюють елементи МП, перетворює їх на маркери-детермінанти, які визначають "припустимий діапазон" відхилень у концептуалізації дійсності. Іншими словами, особливості мовного коду зумовлюють і обмежують глибину варіативності інтерпретацій вхідної інформації й у такий спосіб формують системи атракторів, що є основою етнонаціональних лінгвокультур.

Оскільки сприйняття дійсності значною мірою відрізняється від безпосереднього сенсорного відчуття, інформація, яка міститься у МП, становить комплекс своєрідних концептуальних фільтрів. З одного боку, вони впливають на інтерпретацію вхідних сигналів, а з іншого - утворюють ґрунт, специфіка якого задає певні параметри фігур, що виділяються на його фоні, тобто, визначає межі концептуалізації.

Наголосимо, що ідея стосовно наявності певних спільних моделей концептуалізації простору, які відбиваються у загальних способах категоризації дійсності [439], цілком відповідає нашому уявленню про просторову організацію інформації, зокрема, національної семіосфери. Відповідно, специфіка вербалізації міфологічної інформації розглядається під кутом зору реалізації "просторових сцен", організованих як протиставлення фону і фігур, їх відносної близькості та взаємного орієнтування. Просторові сцени як кореляти феноменів фізичного світу розуміються як основа антропометричної побудови ментальних моделей, що представляють міфологічні "нечіткі сутності".

При цьому ментальну модель ми розглядаємо як відносно усталену послідовність електрохімічних взаємодій у нервовій тканині мозку людини, що співвідноситься з перцепцією, обробкою та комплексом реакцій на сигнали певного типу. Ми спираємось на визначення Ф. Джонсона-Лерда, згідно якого ментальні моделі охоплюють сутності, що "репрезентують об'єкти, стани речей, послідовності подій, спосіб, у який влаштований світ" та "дозволяють нам робити судження і прогнози з метою розуміння явищ, прийняття рішень про необхідні дії та контроль їх виконання і, найголовніше, переживати події, в яких ми не беремо участі" [401: 397]. Просторово сконфігуровані ментальні моделі репрезентації й переробки міфологічної інформації сприяють онтологізації феноменів надсистемного рівня й залученню відповідної інформації до практичних і перетворювальних практик людини / колективу. У термінах Ф. Джонсона-Лерда, ментальні моделі як концептуальні утворення, що репрезентують абстрактні сутності: 1) складаються з ієрархічних блоків, деякі з котрих перебувають у фокусі уваги суб'єкта, а деякі – поза ним; 2) є динамічно орієнтованими залежно від цілей суб'єкта; 3) можуть бути реорганізовані й переструктуровані. З урахуванням імперативності "омовлення" елементів МП в ході категоризації світу, ми комплексно розглядаємо відповідні когнітивні й номінативні процеси, а в ієрархії когнітивних процедур [212:

240-241], відповідальних за переробку міфологічної інформації, ми виділяємо такі:

1. Побудова нової ментальної моделі у випадку, коли отримані сигнали / первинна інформації не містить відсилки (експліцитної або імпліцитної) до будь-якого сигніфікату (фрагменту минулого досвіду) з "бази даних" мовної особистості. Творення моделі відбувається шляхом відтворення типових рефлексів причинно-наслідкових зв'язків (реалізації фракталу, фрагменту міфологічної матриці), які асоціативно накладаються на отриманий в процесі первинної обробки інформації гештальт. Іншими словами, відбувається ірраціональне сприйняття системою (індивідом з його психо-ментальними властивостями) попередньо існуючого комплексу відносин між концептуалізованими сутностями й творення своєрідного "зліпку" з нього.

2. Процедура, в ході котрої за наявності у твердженні відсилки хоча б до однієї сутності, поданої в моделі, відбувається додавання до неї сутностей, властивостей або відносин. У даному випадку йдеться про акумуляцію нового досвіду, фрагменти якого співвідносяться з елементами старого досвіду за механізмом асоціативного встановлення подібності / тотожності. Такі відносини в межах моделі ми розглядаємо як ад'юнкцію пропозитивно закодованих елементів у кожній із зон концепту-міфологеми, вторинного переосмисленого концепту, змодельованого концепту-симулякру тощо.

3. Процедура об'єднання двох або більшої кількості дискретних моделей за умови встановлення зв'язків між їхніми конституентами за механізмами концептуальної метафори, метонімії та алюзії. Подібна процедура здійснюється як при оформленні міфологічних сценаріїв у межах МП, так і при моделюванні альтернативних світів, в ході якого рекурентні відсилки до фрагментів попереднього досвіду створюють і підтримують відчуття "реальності" тієї дійсності, у яку занурена мовна особистість. При цьому ми ведемо мову про утворення гіпер-зв'язків між моделями різних планів концептуалізації, що у формальному вигляді представлені як імплікація.

4. Процедура верифікації, котра, у випадку репрезентації в наявній моделі всіх згаданих у твердженні сутностей, перевіряє, чи виконуються в ній номіновані властивості або відношення. Дана процедура розуміється як мапування певного фрагменту національної концептуальної картини світу і породженого в ході моделювання альтернативного світу вербального конструкту. Верифікаційна процедура розуміється нами як один з механізмів підтримання балансу в межах відкритих систем – МП, семіосфери і мови.

5. Процедура специфікації, яка акцентує, уточнює або розширює певний фрагмент моделі, залежно від особливостей її реалізації у певних контекстах. Зазначимо, що при специфікації окремі елементи моделі (апріорно наявні в ній унаслідок її копіювання з матриці МП і включені до

системи за оксиморонним механізмом, який віддзеркалює полярний характер буття у світі) затемнюються або модифікуються, що в межах моделі формально-логічно зображується як операції заперечення і диз'юнкції.

6. Якщо процедура (4) встановлює істинність твердження відносно моделі, то відбувається перевірка на можливість модифікації моделі таким чином, щоби вона відповідала попереднім твердженням (у широкому розумінні – змісту МП), однак перетворювала б твердження на хибне. Якщо така модифікація можлива, то модель розглядається як така, що орієнтує категоризацію у напрямку, відмінному від сприятливого для системи й її складових (аксіологічно "позитивного") вектору поступу. Якщо така модифікація неможлива, то відповідний вербальний конструкт розглядається як природний висновок з попередніх тверджень і попереднього досвіду.

7. Якщо процедура (4) встановлює хибність твердження відносно моделі, відбувається перевірка на предмет можливості модифікації моделі таким чином, щоби вона відповідала попереднім твердженням, а твердження набувало характеру істинності. Якщо така трансформація можлива, модель розглядається як атрактор з певною "амплітудою варіативності", що відображає адаптивні потенції суб'єкта категоризації. Якщо така модифікація неможлива, мовний конструкт розглядається як такий що протирічить попередньому досвіду й демонструє закритий характер системи (суб'єкта категоризації).

Зазначені когнітивні процедури призводять до "вписування" нової інформації до ККС індивіда / лінгвоспільноти шляхом ірраціонального застосування міфологічної моделі концептуалізації та її подальшої модифікації залежно від особливостей контексту розгортання інтерпретативної та номінативної діяльності мовних особистостей.

1.1.4. Лінгвопрагматичний вимір міфологічного простору

З урахуванням надбань прагмалінгвістичних студій у сучасному мовознавстві, що орієнтуються на дослідження різних аспектів дискурсу [170; 198; 199; 231], а також за умови підходу до МП як основи текстів, що відображають специфіку вторинної категоризації світу, ми ведемо мову про специфічний дискурсивний модус буття міфу. Різномірні номінативні одиниці на позначення елементів МП розглядаються як знаки, що функціонують у певному прагмалінгвістичному вимірі й утворюють ситуативні ієрархії. Текстовий компонент дискурсу як результат інтерпретативної та номінативної діяльності визначає референційне поле, в якому відбуваються міжособистісні взаємодії і взаємний вплив учасників відповідних сценаріїв. Такий підхід узгоджується з сучасним розумінням дискурсу як "тексту, зануреному до контексту мовного спілкування і

взаємодії", тобто, "тексту разом з його комунікативно-прагматичним контекстом" [231: 11-53; 329: 2].

Прагматичний вимір МП ми аналізуємо з опорою на визначення прагматики як специфічного аспекту семіозису, що, за Ч. Морісом, відображає специфіку користування кодом мовними особистостями та проявляється як відношення суб'єкту до знаку і до позначуваного [293: 47-50]. Ми враховуємо також позицію Т. ван Дейка, згідно якої до фокусу прагматики потрапляють відношення між текстом і контекстом, оскільки у прагматиці мова йде про зв'язок між структурою тексту та елементами комунікативної ситуації, системно пов'язаних з нею [210: 70].

Прагматичний аспект інтерпретативної та номінативної діяльності розуміється нами як реалізація комплексів установок, інтенцій та мотивів, що спрямовують вибір відповідних когнітивних, номінативних і комунікативних процедур. Зокрема, прагматичні інтенції мовної особистості впливають на ситуативний вибір знаків-інтерпретант, з якими співвідноситься вхідна інформація. При конфігуруванні картини альтернативного світу (вторинній категоризації) ці інтенції впливають на вибір фрагменту МП, що використовується як концептуальна матриця і фільтр концептуалізації. Вибір детермінований прагматично-інтенційно (пресупозиційно) й асоціативно. З одного боку, він визначає те, чому людина схильна вірити в силу специфіки свого власного досвіду, етнокультурних стереотипів і мовної компетенції. З іншого, прагматико-референційний аспект [422] концептуалізації та номінації елементів МП є інтегративним чинником, що зумовлює поєднання ірраціонального та раціонального в ході творення образів світу, їх трансляції та впливу мовцями один на одного й мовні колективи.

Окремо наголосимо на тому, що комплекси прагматичних чинників спричиняють виникнення своєрідного забарвлення референційності одиниць на позначення елементів МП. У цьому випадку відображається специфічне ставлення адресанта до змісту повідомлення, що віддзеркалює індивідуальні, етно- та соціокультурні (лінгвальні та екстралінгвальні) особливості мовного конструювання світів, бажану / очікувану конфігурацію майбутнього досвіду. Крім цього, зміни в референційному плані вказаних одиниць призводять до своєрідних реакцій адресата / адресатів на зміст повідомлення, що стимулює появу різних варіантів розгортання міфологічних та міфологічно орієнтованих сценаріїв. Ці зрушення утворюють смислове "поля тяжіння" атракторного типу, у межах якого концептуалізація світу протікає у відносно очікуваному руслі, а сценарії розгортаються з певним (етнонаціональним) співвідношенням стереотипності та варіативності.

Прагматичний потенціал номінативних одиниць на позначення елементів МП (мовленнєвих конструктів за їх участю) значною мірою визначається власне змістом і формою повідомлення та існує ніби

незалежно від мовної особистості – творця повідомлення. У даному випадку йдеться про "інструктивну" прагматику МП і міфу як прецедентного феномену та міфологічно орієнтованих текстів. У широкому розумінні, МП як ядро інформаційного поля семіосфери певним чином визначає межі і напрямки інтерпретацій та реакцій на інформацію / взаємні впливи суб'єктів взаємодії. Прагматика номінацій елементів МП є дзеркалом "рушійних сил", які визначають специфіку взаємодії систем, що претендують на один фізичний простір, часто є різноспрямованими за своєю конфігурацією, вступають у конфлікт і виводять одна одну зі стану відносного балансу. У свою чергу, прагматику тестів / мовленнєвих конструктів, що породжують смисли й описують емпірично непідтвержені референти, ми вважаємо креативною. Показовою у цьому сенсі є дискурсивна поведінка мовних особистостей – персонажів міфологічно орієнтованих відносно реальних фентезі світів.

Мовна особистість традиційно розглядається як „сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення і сприйняття нею мовленнєвих продуктів (текстів)...” [322: 3]. Як творець і носій національної мовної картини світу, мовна особистість визначалась нами як член певного історичного соціуму, що поділяє його онтологічні й аксіологічні цінності, виконує певні соціальні ролі та характеризується мовними рисами, притаманними даній спільноті [237: 20]. Індивід, який бере участь у комунікативних ситуаціях, що корелюють із відповідними стереотипними соціокультурними ситуаціями (міфологічними сценаріями), розглядається як модельна особистість. На відміну від мовної особистості як абстрактного (потенційно соціалізованого) представника історичного соціуму, що володіє національною мовою, модельна особистість реально включена в соціальні практики, належить до певної соціальної групи/верстви. Так, на думку В.І. Карасика модельна особистість або є прототиповим представником етносоціальної групи, що пізнається за специфічними характеристиками вербальної та невербальної поведінки та виведеної ціннісної орієнтації [231: 99-112]. Властивості особистості проявляються у мовленнєвих актах, стратегіях і тактиках, застосованих з метою коригування плину стереотипних сценаріїв, досягнення позитивного для себе наслідку їх розгортання.

Як і мовна особистість, що охоплює вербально-семантичний, когнітивний та прагматичний рівні [232], модельна особистість є багатоплановою (Рис. 1). Її суттєвою відмінністю є динамізм і адаптивність внутрішньої організації [231: 26 - 31], що узгоджується з поняттям відкритої системи:

1. Ціннісний план включає етичні й утилітарні норми поведінки; в ньому активізований аксіологічно-модальний аспект концептуальної картини альтернативного світу. Важливим у даному випадку є те, який саме хронотоп із констеляції можливих світів потрапляє до фокусу уваги –

світ людей, світ традиційних міфічних істот або світ уявних міфічних істот. Аксиологічно забарвлені концепти МП, використані для моделювання альтернативного світу, розуміються як "призма інтерпретації" та підґрунтя прагматичних установок й інтенцій модельної особистості.

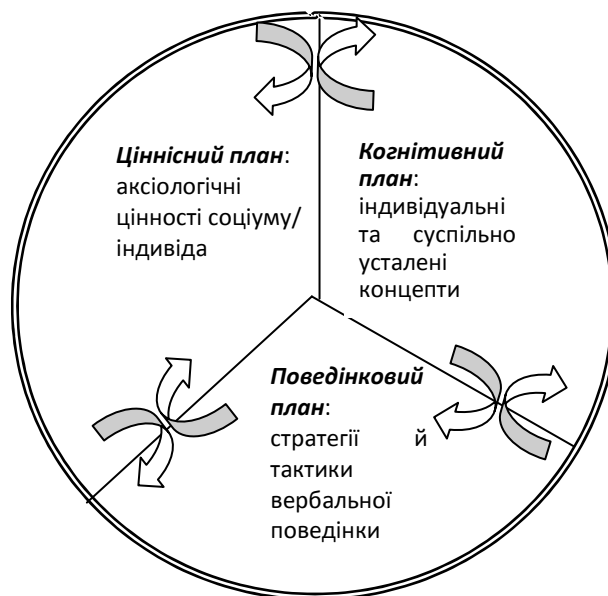


Рис. 1. Структура "модельної особистості"

2. Когнітивний план модельної особистості містить контекстуально домінуючий концепт-міфологему, зміст якого є основою фрагменту картини міфологічного фентезі-світу (ситуативно – як кінцеву мета пошуку / місії (quest) ГЕРОЯ: СКАРБ, СЛАВА, ПЕРЕМОГА та ін. У контексті міфологічної КС значна кількість її базових концептів у тій чи іншій мірі відзначається аксіологічним забарвленням, що призводить до зближення ціннісного та когнітивного планів особистості та певною мірою „розмиває” між ними межі.

3. Поведінкові характеристики, а саме типологічний набір "вербальних індексів" – типові стратегії й тактики досягнення комунікативної мети (домінування, погрози); типові мовленнєві акти (експресиви гніву, відрази, ненависті; інвективи; директиви; менасиви; декларативи); типові мовні засоби вербалізації ситуативно релевантних концептів (різнорівневі номінативні одиниці).

Розбудова міфологічно орієнтованого віртуального фентезі-світу відбувається з орієнтацією на сукупність національних концептів-міфологем, а також на набір міфологічних сценаріїв, у яких індивід розширює межі власного світу або захищає його, проявляючи набір прототипових рис ВОЇНА-ГЕРОЯ. Оскільки взаємодія контрарно орієнтованих світів найчастіше відбувається у вигляді конфлікту (пор. лат.

vivere militare est (жити – значить боротися) [57: 55], в *годы, когда Владыка Асгарда правил Миром Хьерварда* [66: 415]), риси героїчної поведінки у тій чи іншій мірі притаманні усім мешканцям простору, на якому дані світи перетинаються. Іншими словами, істота, котра постає для представника світу людей або ельфів як ВОРОГ, також зважає на ціннісні концепти, ситуативно дотримується певного „кодексу честі”, проявляє риси прототипового воїна.

Протистояння світів, у контексті яких здійснюються квести окремих персонажів фентезі-світу, передбачає розгортання кількох прототипових міфологічних сценаріїв, як то: ГЕРОЙ Б'ЄТЬСЯ ІЗ ВОРОГОМ, ГЕРОЙ ДОЛАЄ ВОРОГА, ГЕРОЙ ГИНЕ, ГЕРОЙ / ВОРОГ ШУКАЄ ПОМСТИ, ГЕРОЙ ЗАХИЩАЄ [КОГОСЬ / ЩОСЬ], ГЕРОЙ ШУКАЄ [ЩОСЬ / КОГОСЬ]. У вказаних ситуаціях модельні особистості ГЕРОЙ та ВОРОГ (його ОПОНЕНТ) включені до відповідних комунікативних ситуацій конфліктного характеру та в своїй вербальній поведінці застосовують наступні мовленнєві акти.

1. Стереотипний сценарій СУТИЧКА супроводжується конфліктною комунікативною ситуацією, в якій опоненти з'ясовують витoki ворожнечі, а ГЕРОЙ підтверджує власні наміри розв'язати суперечку силовим шляхом: *'We were born nigh the same night, [констатив], answered Skafloc. Blood ran from his mouth with the words 'There will not be long between our deaths'.* [промісив] *He sneered. 'When I go out, how can you, my shadow [інвектив], stay?'* [іронічно-загрозливий квеситив] [77: 205]. У даній ситуації фокусними лінгвоконцептами постають ЗВИТЯГА, СЛАВА, ПОМСТА. Вони зумовлюють вибір комунікантами компетитивної стратегії спілкування й тактик погрози, загрозливої обіцянки, інвективної номінації.

2. Сценарій БИТВА розпочинається із перемов чарівника Гендальфа й представника Саурона. Вербальна поведінка посланця (ВОРОГА) детермінована компетитивною стратегією й тактиками домінування, залякування, образ та глузування. Відповідно, фокусними концептами постають СИЛА, ПАНУВАННЯ, СЛАВА/ВЕЛИЧ. Посланець намагається ствердити свою зверхність, принизити воїнів Гондору та їхніх союзників та змусити їх прийняти умови свого володаря. Під час спілкування ВОРОГ застосовує такі мовленнєві акти: *'Is there any one in this rout with authority to treat with me?'* [квеситив з відтінком іронії] *he asked. 'Or indeed with wit to understand me? Not thou at least!'* [квеситив з відтінком глузування] *he mocked, turning to Aragorn with scorn. 'It needs more to make a king than a piece of elvish glass, or a rabble such as this. Why? Any brigand of the hills can show as good a following!'* [експресив зневаги]... *'So!'* *said the Messenger. 'Then thou art the spokesman, greybeard? Have we not heard of thee at whiles, and of thy wanderings, ever hatching plots and mischief at a safe distance?'* [квеситив з відтінком зневаги] *But this time thou hast stuck out thy nose too far, Master Gandalf* [декларатив]; *and thou shalt see what comes to him who sets his foolish*

webs before the feet of Sauron the Great [менасив]. I have tokens that I was bidden to show to thee – to thee in especial, if thou shouldst dare to come.’ ... ‘So you have yet another of these imps with you!’ [експресив подиву та зневаги] he cried. ‘What use you find in them I cannot guess; but to send them as spies into Mordor is beyond even your accustomed folly. Still I thank him, for it is plain that this brat at least has seen these tokens before, and it would be vain for you to deny them now.’ [декларатив] ... ‘Do not bandy words in your insolence with the Mouth of Sauron!’ [директив] he cried. ‘Surety you crave! Sauron gives none. If you sue for his clemency you must first do his bidding. These are his terms. Take them or leave them!’ [директив] [148: 182-185].

3. Сценарій ГЕРОЙ ЗАХИЩАЄ [КОГОСЬ / ЩОСЬ] (в даному випадку - подорож до Ока Світу з метою захисту світу від Володаря Темряви й перемоги над ним) включає фрейм ПОДОРОЖ, котрий, у свою чергу, супроводжується комунікативними ситуаціями, предметом однієї з яких є доля світу та доля кількох супутників, що загубились. Опонент (ВОРОГ) присутній у ситуації опосередковано та виступає логічним суб'єктом предикацій, на яких ґрунтуються мовленнєві акти супутників: *‘...The end of the world.’ Suddenly he grinned, but his grin was as dark as a scowl; his eyes sparkled merrily, laughing at the foot of the gallows. “But that's not for us to worry about, eh, blacksmith? We'll fight the Shadow as long as we have breath, and if it overruns us, we'll go under biting and clawing [промісив]. You Two Rivers folk are too stubborn to surrender [декларатив]. Don't you worry whether the Dark One has stirred in your life. You are back among friends, now. Remember, the Wheel weaves as the Wheel wills, and even the Dark One cannot change that, not with Moiraine to watch over you [констатив]. But we had better find your friends soon.” [107: 281].* У даній ситуації фокусними лінгвоконцептами є ДОЛЯ, ОБОВ'ЯЗОК, ЗВИТЯГА, ДОВІРА. Оскільки ГЕРОЙ звертається до компаньйона, він дотримується кооперативної стратегії й використовує тактики аргументації, заспокоєння, поради.

При цьому особливостями мовленнєвих ходів двох опонентів є такі: 1) обидві особистості вдаються до промісивних актів для вираження власних намірів стосовно одне одного, насамперед, планів ПОМСТИ; 2) декларативи спрямовані на підкреслення власного статусу, особистих якостей або здобутків; 3) констативи окреслюють стан речей в момент розгортання стереотипних ситуацій БИТВА, СУТИЧКА, ВІЙНА, ВБИВСТВО, що є незмінним унаслідок дії ДОЛІ або БОГІВ; 4) прямі або опосередковані звернення комунікантів супроводжені експресивами гніву, відрази, ненависті, злості.

Водночас, директиви ГЕРОЯ окрім розпоряджень стосовно дій у вказаних ситуаціях мають здебільшого характер емоційного стимулу; директиви ВОРОГА спонукають до вбивства опонента й відзначаються інвективним забарвленням. Різниця між менасивами ГЕРОЯ та ВОРОГА полягає в тому, що перший застосовує подібні акти в контексті

кооперативної та компетитивної стратегій, у той час як другий використовує виключно стратегію домінування й відповідні агресивні тактики залякування, погроз, загрозливих обіцянок та дескрипцій шкоди, яку той планує завдати опоненту. Погрозливі вислови ВОРОГА часто набувають властивостей інвективного волітиву: *Then Curufin cursed Beren under cloud and sky. 'Go hence,' he said, 'unto a swift and bitter death'* [147: 177]. Нарешті, у вказаних стереотипних сценаріях питання ГЕРОЯ не мають чіткого квеситивного характеру, оскільки не спрямовані на отримання нової інформації, а натомість постають частиною тактики переконання співбесідника.

Поєднання кількох мовленнєвих актів (кількох пропозицій) повністю відображає інтенцію мовця у конкретній референтній ситуації як специфічному соціокультурному контексті спілкування, відзначаються адитивною ілокуцією та мають перлокутивний ефект у комунікативній ситуації, що супроводжує певний фрагмент фрейму / міфологічного сценарію. Такі комбінації можуть бути витлумачені як **дискурсивні** акти. На відміну від мовленнєвого акту, дискурсивний акт як висловлювання, що має власну ілокутивну силу та референтну співвіднесеність з певним положенням речей [231: 102-107] є контекстуально детермінованим та враховує індивідуальні особливості обох комунікантів. Відповідно, проаналізовані висловлювання ГЕРОЯ та ВОРОГА у стереотипних ситуаціях СУТИЧКА, БИТВА, ПОДОРОЖ можуть бути ідентифіковані як дискурсивні акти *вироку* (1), *ультиматуму* (2) та *переконання* (3).

Дискурсу модельних ГЕРОЯ та ВОРОГА притаманні певні спільні риси. Обидва комуніканти є фігурантами одних і тих самих сценаріїв, ситуативно виступають агенсом або пацієнсом, взаємодіють в межах одного простору та використовують подібні інструменти впливу на опонента, спрямовують свої зусилля на один и той же об'єкт. Подібність мовленнєвої поведінки комунікантів пояснюється також універсальним позитивним забарвленням концептів СЛАВА, ЗВИТЯГА, СИЛА в усіх світах, що разом становлять фентезі-реальність. Відмінності в дискурсі модельних особистостей ГЕРОЯ та ВОРОГА зумовлені їх глибинними мотивами та ціннісними орієнтаціями. ВОРОГ намагається панувати, домінувати, володарювати *поза* межами власного світу, постає експансіоністом та агресором, вдається до конфліктних стратегій та агресивних тактик. ГЕРОЙ прагне *зберегти* недоторканим свій „серединний світ” і застосовує нейтральні, кооперативні або агресивні стратегії.

Таким чином, ми ведемо мову про комплекси прагматичних інтенцій і установок, які можна розглядати під кутом зору їх системності, ієрархічної співвіднесеності, спрямованості, конкретності / абстрактності тощо. Використовуючи класифікаційну термінологію і критерій абстрактності / узагальнення [228], універсологічні принципи тріадичності й фрактальності відносин систем, підсистем і надсистем [303], ми

розуміємо інтенції як показник рівня системи, що здійснює категоризаційну та практичну діяльність, і виділяємо комплекси наступних інтенцій та оцінок:

1) мікро-рівня, що характеризують прагнення суб'єкта збалансувати підсистеми шляхом задоволення певних безпосередніх (ситуативних) потреб, виконання механістичних процедур, взаємодії з певними предметами. При формуванні таких інтенцій домінує матеріальний аспект взаємодії систем та їх компонентів: інтенції є "тактичними" і достатньо "рефлекторними", що відповідає біхевіористському принципу "стимул → реакція" у лінійній послідовності. Їх реалізація передбачає діяльність на рівні автоматизованих мікро-скриптів, розгортання яких задовольняє потяг до комфортного стану матеріально втіленої системи у фізичному фазовому просторі;

2) ката-рівень (а) – комплекси інтенцій спрямовані в основному на досягнення емоційного балансу індивіда як системи; орієнтовані на коригування безпосередніх регулятивних сигналів, що забезпечують комфортний психо-фізичний стан суб'єкта-інтерпретатора дійсності;

3) інтенції ката-рівня (б) спрямовані на узгодження оцінок і цінностей в межах індивідуального концептуального простору, що взаємодіє з МП і етнонаціональної семіосферою. На цьому рівні відбувається визначення й стратифікація пріоритетів у практичній та інтерпретативній діяльності;

4) на макро-рівні інтенції мовної особистості орієнтовані на оцінку стану системи (осмислення себе-у-світі крізь призму архетипів і міфологем, що є основою етнонаціональної культури) й узгодження усіх підсистем в матеріальному, емоційному та раціональному прагматичному планах;

5) мезо-рівень (б): інтенції мовної особистості, викликані усвідомленням необхідності розширення "сфери дії" власного концептуального простору, що виникає унаслідок розширення картини світу в ході пізнавальної діяльності, та узгодження з іншими потенційними суб'єктами, що оперують у певному фізичному / концептуальному просторі. Інтенції цього рівня спрямовані на пошук варіантів взаємодії з іншими системами і концептуальними просторами, структурованими навколо них;

6) інтенції мезо-рівня (а) стосуються побудови мережі відносин між системами з різною етіологією, а також прагнень досягнути комфортного стану всіх учасників взаємодії, що передбачає як адаптацію й модифікацію власної системи, так і визначення колективної мети й способів діяльності.

7) на мега-рівні інтенції цього рівня стосуються усвідомлення необхідності динамічних між-колективних взаємодій, визначення їх стратегічної мети (зокрема, здійснення міфологічного квесту мега-рівня), стратегій, тактик, прогнозування результатів / наслідків такої взаємодії, моделювання й оцінювання бажаного образу світу.

З урахуванням критерію "вхід :: вихід", який віддзеркалює загальний вектор когнітивної та практичної діяльності суб'єкта, а також критерію "агентивність :: сприймання" прагматичні інтенції та оцінки кожного з окреслених рівнів набувають такого вигляду:

1) намір отримати предмет (вербальне повідомлення) / виступити реципієнтом або пацієнсом дії :: позбутись / передати предмет; виступити агенсом або ефектором з метою фізичного впливу на об'єкт. З огляду на специфічну роль мови як моделюючого засобу в контексті міфологічної картини світу вербальні дії у даному випадку ототожнюються з фізичними;

2) перейти у бажаний емоційний стан :: виразити відповідні емоції;

3) обрати / визначити оцінку :: сформуувати / декларувати оцінку

4) здійснити оптимальну конфігурацію системи у сенсі збалансування усіх підсистем, накопичити енергію / отримати, розвинути, покращити навички та вміння :: користуватись власними здібностями при включенні до певних сценаріїв;

5) звертати увагу на наявні у навколишніх просторах системи, елементи яких мають подібні або протилежні властивості та можуть увійти до структури сценарію як партнери або антагоністи:: здійснювати відсилку сигналів до інших систем як потенційних партнерів / супротивників;

6) сприймати інформацію та впливи систем-партнерів, адаптуватись до колективної діяльності :: тиражувати певні моделі взаємодії, привносити до системи колективної діяльності деякі визначальні елементи;

7) інтенції, що стосуються прогнозування (зокрема, омовлення) взаємодії різних систем / картин світу або світів :: інтенції, орієнтовані на стратегічну взаємодію різних систем, їх перехід на новий рівень (цикл) буття.

Нарешті, з урахуванням критерію "конформіст (донор) :: домінатор (егрегор)", ієрархія прагматичних установок мовної особистості, що здійснює категоризацію світу з опорою на зміст МП виглядає так:

1) отримати наявний предмет :: нав'язати предмет іншому суб'єкту / використати предмет на ньому або проти нього;

2) відчувати дещо в "дозволеному" емоційному діапазоні :: викликати у візаві конкретну емоцію;

3) сформуувати оцінку під впливом іншої системи / здійснити вибір оцінки із запропонованих :: нав'язати власну оцінку референта (референтної ситуації) партнеру або опоненту у певному сценарії;

4) сформуувати стабільні зв'язки між елементами системи в тому обсязі, що дозволяє контекст, інші системи або специфіка сценаріїв, до яких залучений суб'єкт :: структурувати власні підсистеми у вигляді, доцільному з суб'єктивної точки зору у вигляді "профільованої фігури" на "фоні" інших явищ, процесів, стану речей загалом;

5) інтенції віднайти інші системи (особистості, групи, колективи тощо), вплив котрих може бути корисним для системи :: інтенції віднайти

інші системи (особистості, групи, колективи тощо), вплив на які котрих може бути корисним для системи / стабілізувати її стан тощо;

6) інтенції обрати найбільш оптимальну стратегію й тактики взаємодії з іншими системами, адаптуватись до них :: прагнення нав'язати найбільш ефективну стратегію й тактики взаємодії;

7) наміри вписатись до моделі світу (лінгвокультури) / обрати потужну надсистему й розвиватись разом із нею, під її впливом, у руслі визначених нею пріоритетів і цінностей :: наміри змінити конфігурацію світу й змусити інші системи адаптуватись до нав'язаної моделі.

Наведена ієрархія прагматичних установок може бути деталізована шляхом залучення додаткових критеріїв, зокрема, за ознаками "конструктивний :: деструктивний". Втім, цей критерій є відносним і набуває смислу у ситуаціях безпосередньої взаємодії контрарно конфігурованих систем при визначенні фокусу концептуалізації суб'єктом однієї з них.

Таким чином, вербалізація елементів МП у текстах і дискурсивних конструктах, а також акцентуація певних етнонаціональних або індивідуально релевантних фрагментів відповідних концептів створює певну систему прагматичних орієнтирів для мовної особистості. Ці орієнтири, що характеризуються специфічною аксіологічно модальністю та апелятивним потенціалом унаслідок образності відповідних мовних знаків виявляються зв'язковими елементами, котрі здійснюють гіпервідсилки до інших текстів у межах національної семіосфери, до певних прецедентних текстів і феноменів у ноосферному масштабі. Відтак, номінативні одиниці на позначення елементів МП ми розглядаємо як "прагма-сигнали", своєрідні імпозитиви [318], що спрямовують категоризацію світу, дозволяють здійснювати маніпуляцію судженнями й суспільною свідомістю.

Отже, комплекси прагматичних установок (підґрунтя комунікативних ситуацій та відповідних мовленнєвих дій суб'єктів) ми розглядаємо як фактор, що визначає специфіку взаємодій на міжособистісному, міжколективному та міжкультурному рівнях. Використані при цьому елементи МП й вербальні відсилки до них ми визначаємо як підґрунтя взаємного впливу. Прагматичне забарвлення ("прагматичний фільтр") модифікує вихідні когнітивні моделі, профілює певні елементи МП, що у певних контекстах виявляються ситуативними конфігураторами (базовими операторами) фрагментів КС / альтернативних світів. З позицій номінативно-семіотичної діяльності мовних особистостей, прагмалінгвістичний вимір функціонування мовних одиниць на позначення елементів МП є причиною контекстуальних модифікацій значення мовних одиниць, набуття ними ноематичних смислів та, в широкому сенсі, зрушень у МКС лінгвоспільнот.

1.1.5. Особливості вербалізації міфу з позицій функціональної лінгвістики

Роль змісту МП у процесі категоризації світу та культуротворення, а також особливості вербального представлення змісту МП зумовлюють специфіку набору функцій, які виконує мовна система як засіб творення мовної картини світу. Функція розуміється як детерміноване співвідношення мовних одиниць і масивів системно організованої міфологічної інформації. При цьому ми диференційовано підходимо до визначення функцій мови та функціональних ознак мовних знаків, що репрезентують певні фрагменти МП, а також окремо розглядаємо функції міфу відносно його впливу на різноманітні форми творення культурних зразків [368].

З опорою на класичні визначення функцій мови, запропонованих свого часу представниками празького лінгвістичного гуртка і К. Бюлером [12: 566], репрезентативна функція мови уявляється як кодування й матеріалізація міфологічних інформаційних структур. Вона уможлиблює доступ до досвіду попередніх поколінь і культурних формацій, забезпечує зв'язок реального матеріального світу й надсистемного інформаційного поля, ноосфери загалом. У свою чергу, апелююча функція постає як опосередкований мовними знаками, насамперед, змістом їх внутрішньої форми і відображених у ній результатів „первинної категоризації” світу, механізм звернення до ситуативно релевантних фрагментів попереднього досвіду. Здійснення цієї функції пов'язане з реалізацією концептуальних моделей на зразок алюзій, метафор і метонімій, що реалізують гіпер-зв'язки між різними рівнями концептуалізованої інформації та, загалом, апелюють до змісту концептів-міфологем як вихідних аксіом. Нарешті, експресивна функція в контексті вербалізації МП розглядається як чинник, що узгоджує процеси концептуалізації та семіозису з ірраціональним компонентом свідомості мовних особистостей і таким чином здійснює „первинну обробку” інформації, надає їй „дійсного” характеру і відправляє до раціональної оперативної частини свідомості, забезпечує ефективний „вхід” інформації, тобто, взаємодію зі знаками-інтерпретантами, що містяться в МП і носять ірраціональний характер з точки зору наївної картини світу.

Базовими функціями мови визнаються кодуюча (символічна) та інтерактивна (передавальна) [375]. Інтегруючи підходи когнітивної лінгвістики, семіотики та лінгвокультурології, ми інтерпретуємо вказані функції відносно вербалізованих елементів МП наступним чином. Символічна, або символна функція розуміється як використання матеріальних знаків, що характеризуються набором значущих формальних показників, задля втілення ментальних репрезентацій світу, в якому перебуває особистість. Породжувані в певних контекстах та за умови поєднання знаків у вигляді "збірок" (symbolic assembly) ноематичні смисли постають категоризаційними орієнтирами у подальшому освоєнні / моделюванні світу. Символьна функція мови, що втілює МП, безпосередньо

реалізує базову для антропоцентричної моделі світу категорію інструментальності, а з іншого боку – віддзеркалює креатині потенції власне мовного коду як у фонемному (акустично-енергетичному) [219; 256], так і морфо-семантичному (графічно-символьному) аспектах [358; 415].

Інтерактивна функція МП у вербальній іпостасі розуміється як залучення його складових до комунікативних ситуацій та різноманітних видів дискурсу. Вживані в ході комунікативної діяльності мовні одиниці на позначення елементів МП актуалізують / нав'язують фрейми досвіду, що індексують, або навіть створюють контекст для формування структур нового досвіду, стимулюють очікувані реакції адресата тощо.

У вітчизняних мовознавчих студіях ХХ ст. провідними функціями мови є когнітивна, прагматична, волюнтативна [246]. Відповідно, МП розглядається як вербально-інформаційний континуум, у межах котрого формується й функціонує "міфологічний тип" свідомості мовних особистостей, що є основою творення специфічної КСС. Міфологічна ККС пропонує систему "фільтрів", крізь які переломлюється інформація, отримувана в результаті різних видів діяльності. Мовні знаки, що її вербалізують, виконують функцію "базових операторів", які задають екзистенційні параметри концептуалізованого світу, визначають його реальність в межах окреслених координат.

Відносний характер дійсності, зміни у відповідних історичних КС, зумовлених практичною, інтерпретативною діяльністю представників лінгвоспільнот та особливостями коду, який використовується в процесі категоризації, призводять до певних змін власне у кодї як у результаті й головному засобі формування культури. Тому, механізм зворотного зв'язку між системами зумовлює вплив змісту певних фрагментів культури (концептуальних сфер КС) на функціонування мови. Відповідно, в різні історичні епохи й у відмінних контекстах мовні знаки, що втілюють елементи МП, відзначаються специфічними функціональними ознаками.

З огляду на участь компонентів МП у процесах категоризації та омовлення дійсності, одиниці на їх позначення розглядаються як номінатори. Їх значення представляє семантичний каркас, що втілює базові параметри референтних феноменів, навколо котрих Буття набуває структурованих форм у повністю / частково емпірично доступній реальності. У випадку вербального представлення первинного архаїчного міфу такі номінативні одиниці виступають у ролі констататорів, оскільки реалізують понятійний компонент моделі світоустрою. План змісту цих знаків становить інформаційне підґрунтя орієнтаційної "сітки координат", в якій в різні історичні епохи на основі вторинних міфів відбувається розбудова інтерпретованих образів світу. Отже, виконання номінативними одиницями на позначення елементів МП функції констататорів співвідноситься із когнітивною функцією мовної системи як засобу творення образу світу. Загалом, констататори, що втілюють фокусні елементи МП, структурують

його як *епістемічну* систему лінгвоспільноти (у термінах Л. Долежеля [369]), до якої входять концептуалізовані знання індивідів про оточуючий світ, вірування та переконання (онтологічні просторові й часові концепти ККС, антропоцентричні концепти та концепти з концептуально-семантичних сфер КУЛЬТУРА, ГОСПОДАРСТВО, ЮРИДИЧНІ ВІДНОСИНИ, ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, зміст яких узгоджується з інформацією, представленою в МП).

Ведучи мову про інтерпретацію вихідного міфу й творення на його основі вторинних етнонаціональних міфологій, зауважимо, що мовні знаки, які беруть участь у раціоналізації світу, неминуче "обрастають" певним обсягом конотацій, котрі відображають аксіологічний епістрат у змісті переосмислених концептів-міфологем. З огляду на реалізацію такими мовними одиницями свого прагматичного фону, вони функціонують як різноспрямовані акцентуатори й кваліфікатори. Позитивна або негативна оцінність, що виникає при їх вживанні в ході творення текстових конструктів і здійсненні мовленнєвих практик, постає інхоативним чинником алюзивних механізмів, за якими відбувається первинна орієнтація модельованого варіанту реальності й типових для неї міфологічних сценаріїв.

Загалом, вербалізовані концепти-міфологеми ми розглядаємо як „модальні функтори”, або „модальні оператори” [408], що є базовими фільтрами, крізь котрі твердженням про стан речей у світі приписується ознака істинності-хибності. При цьому їх алетична (можливість і необхідність) модальність *de dicto* та *de re* значною мірою збігаються, оскільки за умови сакрально-магічного, креативного характеру мовної системи номінативний акт набуває перформативних властивостей, а відповідна мовна одиниця втілює (у своїй ВФ та через створення звукового образу-програми з певними енерго-акустичними параметрами) алгоритм існування й функціонування відповідних референтів. Отже, за умови інтеграції функціонального й лінгвосеміотичного підходів, мовні знаки, що втілюють елементи міфу, є репрезентантами базових алетичних операторів, які визначають первинну конфігурацію образу світу. Функціонування мовних одиниць співвідноситься із прагматичною функцією мовної системи, яка пропонує варіанти відношення до світу й міжсистемних взаємодій у ньому.

Нарешті, в ході реалізації міфологічно орієнтованих стереотипних сценаріїв, супроводжуваних типовими комунацітивними ситуаціями, номінативні одиниці на позначення елементів МП реалізують свій експресивний потенціал. Втім, окрім функціонування виключно в іпостасі експресивів, такі одиниці спроможні викликати комплекси асоціацій, почуттів і оцінок, що стимулюють вибір між кількома можливими векторами обробки й інтерпретації вхідної інформації, стратегіями поведінки й мовленнєвої діяльності. Таким чином, зазначені номінативні одиниці виконують волюнтативну функцію, оскільки впливають на вибір когнітивних, діяльнісних і комуникативних пріоритетів мовними особистостями.

Експресивна функція досліджуваних мовних одиниць, що безпосередньо співвідноситься з прагматичною, зумовлює їх функціонування як волітивів і становить основу *деонтичної* іпостасі МП як системи. Цей модус МП накладає на учасників міфологічних сценаріїв обов'язки та обмеження та впливає на них (обмежує у виборі напрямку руху, використанні артефактів, взаємодії з певними видами істот тощо при розгортанні міфологічних сценаріїв). У широкому розумінні, деонтичний модус МП реалізується в різні історичні епохи при вербалізації ре-інтерпретованих концептів-міфологем у різноманітних мовленнєвих конструктах, породжених у контексті маніпулятивних стратегій (промови релігійного, політичного, військового характеру, зразки рекламного дискурсу тощо).

1.1.6. Лінгвокреативний аспект міфологічного семіозису

Пропонований інтегративний підхід до дослідження явищ мови, мовлення, свідомості й культуротворення дозволяє вести мову про моделювальні потенції одиниць мовного коду. Зокрема, інтерес становлять лінгвосеміотичні та лінгвокогнітивні особливості мовних одиниць на позначення феноменів міфологічного характеру як основа альтернативних світів.

Результатом практичної, перетворювальної та інтерпретативної діяльності людини є творення системно організованої мережі понять, що становлять образ світу - "первинної" емпірично досяжної реальності, або ж уявного світу, стан речей в якому існує на правах альтернатив [393]. Вербально втілені образи світу / світів, розбудовані у текстах різних жанрів та історичних періодів, становлять вербально-семіотичні кореляти безкінечної кількості світів з різною мірністю систем координат. Сукупність зазначених текстів (семіосфера, за Ю.М. Лотманом) [279: 250-254] є компонентом інформаційного поля планети, зокрема, ноосфери як часо-просторового континууму, параметри якого визначаються зазначеними видами діяльності людини і людських колективів.

Універсальний механізм творення варіанту світу полягає у визначенні його базових параметрів, передовсім, за допомогою вербального коду на основі змісту певного вихідного аксіоматичного інформаційного кластеру. Аксіоматичність (відповідно, недоказовість та ірраціональність) базових інформаційних структур дозволяє нам співвідносити його зі змістом певних національних (або універсальних, наднаціональних) міфів. Подібний поняттєво-інформаційний кластер постає базовим оператором (БО), відносно змісту котрого всі знакові конструкти набувають характеру істинного. Сутність БО ірраціональна, оскільки він здійснює відсилку до плану причин, надсистеми, недосяжної обмеженому перцептивному інвентарю людини. БО задають критерії істинності станів речей у модельованих світах, визначають основні параметричні характеристики їхніх складників.

Відповідно, МП є контейнером продуктивних БО та забезпечує "канал входу" свідомості індивіда-інтерпретатора (насамперед, її ірраціональної частини, відповідальної за вибір і сприйняття вектору категоризації) до інформаційних утворень надсистемного плану [239].

Можливість вербального моделювання альтернативних реальностей з опорою на зміст МП зумовлена лінгвокреативними потенціями мовних знаків. "Оперативна" природа номінацій значущих конститuentів світу / модельованої реальності дозволяє погодитись із їхнім тлумаченням як кванторів [181: 1]. Останні становлять ситуативно утворені "жмутки" (кванти) етнокультурної інформації, що становлять сигніфікативний план мовних знаків. Еліптизовані національно-культурні тексти, згорнуті у внутрішній формі номінацій концептів-міфологем і міфологічних сценаріїв, окреслюють вихідну конфігурацію світу та найбільш ймовірні (системно, причинно-наслідково зумовлені) варіанти змін станів речей у них. Контекстуальне профілювання окремих сегментів таких номінацій призводить до породження ноематичних смислів, які "вписують" відповідний концепт (точніше, його профіль) до ситуативно модифікованих стереотипних сценаріїв. Останні, у свою чергу, фрактально віддзеркалюють структуру базових міфологічних сценаріїв. При цьому ступінь їхньої варіативності демонструє етнонаціональну специфіку інтерпретації дійсності, "нежорсткий" характер міфологічно орієнтованого семіозису, що розгортається у межах атракторної схеми (варіативний набір установок, причин та інтенцій, яким відповідає варіативний набір наслідків). Формування ноематичних смислів, що визначають сутнісні параметри модельованого у тексті світу (окремих його фрагментів та їхніх динамічних трансформацій) ми визначаємо як:

$$N = \frac{I(LQ)}{\omega},$$

де N – ноема, ноематичний смисл, I - узуальне знання, співвіднесене з уявленнями про прототиповий денотат, LQ – лексичний квантор, що вербалізує такий прототип у системі національної мови. $I(LQ)$ можна обчислити за допомогою методики кваліметрії [181: 10]. У свою чергу, ω - це БО, складний мовний знак, асертивне твердження, що відображає конфігуративні параметри створеного у тексті світу і характеризуються умовною істинністю пропозицій. Об'єкти ж, до котрих здійснюється відсилка, створюються власне у тексті шляхом логічного й прагматичного співвіднесення автореферентних значень одиниць. Створення референційного поля в межах можливого світу, змодельованого у просторі тексту, ми описуємо як:

$$\forall(PWx) \sum_{Cn... \infty} An... \infty; Bn... \infty; Dn... \infty$$

$$\exists(MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00$$

– для будь-якого світу (картини світу), в якому наявний феномен x , що характеризується онтологічними (А), функціональними (В), темпорально-локативними (D) параметрами й приписаними аксіологічними властивостями (С), проявлені у ступені n , існують такі кореляти $x|m$ у міфологічному просторі, що характеризуються набором прототипових властивостей $x00$ – онтологічного, функціонального, темпорально-локативного й аксіологічного плану відповідно. Вербально втілена структура $\exists(MSx|m) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00) = \zeta$ визначається як базовий

оператор, що надає істинності відповідному модельованому фрагменту альтернативного світу [239: 72-74]. Наприклад:

(1) *Ek man jötna // ár of borna, // þá er forðum mik // fædda höfðu. // Níu man ek heima, // níu íviðjur, // mjötvið mæran // fyr mold neðan.* "Я пам'ятаю велетнів, створених до часу, вони мене породили у давні роки; я пам'ятаю дев'ять світів та дев'ять коренів, і дерево межі, яке ще не проросло" [151: 2] – БО вказує на наявність у світі міфічних істот (носіїв СИЛИ, деміургів), давніших від богів, що імплікує наявність і взаємодію енергій різної етіології в окресленому світі, а також циклічно-поступове існування світів і цивілізацій. З цим узгоджується номінація кінечного часу, його відносний характер (залежний від циклів повторення конфігурації просторових об'єктів); даний базовий оператор визначає структуру світу як поліверсум, а також наявність зв'язкового каналу (гіпотетично, інформаційно-енергетичного), метафорично представленого як Світове Дерево.

(2) *dogeine an Dagda tinchealda mora for Ealcmar* "зробив Дагда велике заляття супроти Елкмара", цит. за [229: 19] – БО демонструє наявність у світі специфічних сил (МАГІЇ), а також соціальних сценаріїв, пов'язаних зі специфічними процедурами використання подібних енергій.

(3) *In a hole in the ground there lived a hobbit* [146: 3] вводить відправну інформацію про МІФІЧНУ ІСТОТУ, представника однієї з рас МІФІЧНОГО СВІТУ, у якому сценарії за участю відповідних референтів є реальними.

(4) *er þú á Fáfnir rautt // þinn inn frána mæki* "ти закривавив свій меч об Фафніра" [95: 1] вводить базові параметри світу, в якому реалізується послідовність сценаріїв: у вербально окресленому світі існують МІФІЧНІ ІСТОТИ, що є носіями МАГІЧНОЇ СИЛИ і можуть бути вбиті; реальними є наслідки сценаріїв ПЕРЕМОГА НАД ВОРОГОМ і ЗДОБУТТЯ МАГІЧНОЇ СИЛИ, що визначають характер участі ГЕРОЯ у подальших сценаріях.

Отже, за основу мовного моделювання ми визначаємо *міфологічно орієнтований семіозис* – вживання певного мовного знаку на позначення реального або нереального денотату, осмислення та інтерпретація котрого відбувається з опорою на зміст знаків-інтерпретант, що є елементами МП. Вербальне моделювання дозволяє створювати альтернативні світи, різною мірою наближені до етнонаціонального прототипу (Рис. 2).

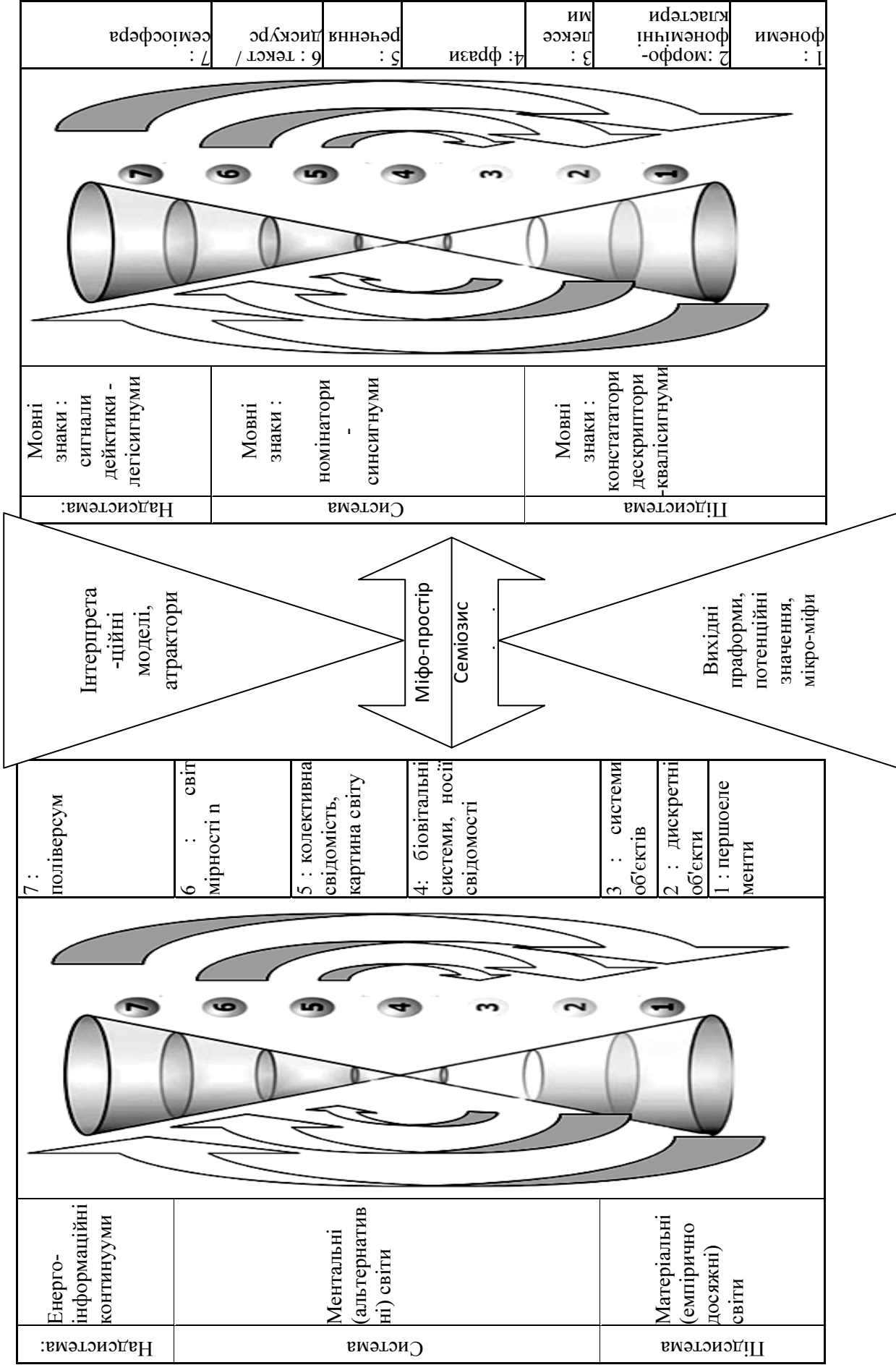


Рис. 2. Міфологічно орієнтований семіозис як основа мовного моделювання світу

Зміст вербалізованих елементів МП є джерелом явища іррадіації, що полягає у рекурентних відсилках до міфу при побудові раціоналістичних моделей світу (саме в цьому полягає домінантна роль відповідних номінативних одиниць як кванторів). Іншими словами, основою будь-якої раціоналістичної моделі світу є ірраціональне начало як прояв надсистемного плану причин. Для мовної особистості (номінатора, інтерпретатора дійсності) надсистемою є певний енерго-інформаційний континуум, що визначає базові параметри суб'єктів та способи їхньої взаємодії. Відносно доступною для усвідомлення іпостасю такого континууму виявляється семіосфера як "інформаційна база", що містить досвід людства взаємодії зі світом.

Ментальним корелятом такої "інформаційної бази" ми вважаємо когнітивну матрицю мовної особистості, що охоплює когнітивні моделі типу метафори, метонімії, оксиморону, алюзії. Ці інтерпретаційні моделі атракторного типу визначають універсальні та етноспецифічні риси концептуалізації світу або конструювання альтернативної реальності. У свою чергу, вплив надсистеми (у широкому розумінні - на рівні планети та космічних об'єктів) проявляється у входженні до інформаційного простору лінгвоспільнот програми розвитку, а на рівні номінативних конструктів - як сукупність їхніх лінгвопрагматичних характеристик. Остання, в контексті міфологічних традицій, ототожнюється з впливом сакральної сфери та вербалізується як номінації ВОГНЮ.

Реалізація надсистемної програми передбачає використання ресурсної бази, яку становить, передовсім, мовний код як сукупність знаків з різними структурними, функціональними та референційними особливостями. Оскільки міф, за О.Ф. Лосєвим, є "розгорнутим магічним ім'ям", що найкращим чином вказує на найбільш важливі ознаки предмету або особи – містилися "ядра образів" [276: 170], кожен елемент мовної системи (за замовчанням - номінативна одиниця) постає згорнутим міфом. Іншими словами, у семантиці мовних знаків (передовсім, у семантиці першооснов) закодовано мікро-тексти, що відображають уявлення людини пор первісний варіант світу. Звідси припущення про те, що номінації "нечітких сутностей" на зразок МІФІЧНИХ ІСТОТ, що зазвичай розглядаються як безденотатні, або ж як номінації елементів нереального світу, свідчать про наявність людського досвіду взаємодії з ними, тобто, про їхню реальність у світі з відмінною мірністю екзистенційних координат. Відповідно, вони постають абсолютно реальними у текстовому світі, розбудованому на основі міфологічно орієнтованих базових операторів. Елементи мовного коду ми співвідносимо з семантичним аспектом семіозису. Їхні характеристики як носіїв еліптизованих текстів, що перетворюють мовні знаки на елементи інформаційної бази (ресурс), у міфологічному сенсі відносять їх до стихії ЗЕМЛІ.

Вербальне моделювання альтернативних реальностей відбувається в ході текстового аранжування різнорівневих мовних знаків. У нашій концепції мовний знак на позначення елемента МП розглядається як багатовимірна сутність з референційними, структурними та функціонально-семантичними ознаками. Розгляд і аналіз цих ознак, а саме, їхніх ситуативно акцентованих комбінацій, здійснюється на основі інтегративного універсологічного підходу [303: 4]. Якщо взаємодія "програма" :: "ресурси" стосуються ієрархічних відносин інформаційних полів, то текстове аранжування зазначених мовних одиниць демонструє синтагматичні (синергетичні) відносини ситуативно рівнорангових (просторово організованих) систем. Синтагматична взаємодія мовних знаків віддзеркалює синтаксичний аспект семіозису. Водночас, з огляду на динамічність такої взаємодії, що передбачає як трансформацію внутрішніх властивостей знаків так і виникнення оказіональних моделей їхньої організації, а також алюзивних зв'язків гіпер-текстового характеру, функціонування синтагматично організованих мовних конструктів, об'єднаних у тексти, узгоджується з міфологічними уявленнями про стихію ПОВІТРЯ.

Нарешті, декодування текстової інформації (також з опорою на зміст МП) забезпечує "вхід" до світу певного рівня "реальності" та абстракції. Інтерпретація тексту призводить до формування образів, уявлень і понять, що породжують "вторинний міф" і поглиблюють відхилення від конфігурації первісної семіотичної матриці світу. У даному випадку ми ведемо мову про своєрідний синтез попереднього досвіду лінгвостільнот (змісту МП), тезаурусного знання (особливостей мовного коду як креативного інструменту), Наслідком такого синтезу є "майбутній досвід", тобто, прогнозований стан речей у вербально представленій реальності. Варіативність результатів інтерпретації дозволяє співвіднести наслідки міфологічного семіозису з енергіями, асоційованими зі стихією ВОДИ. Мовна особистість як суб'єкт семіозису, що характеризується певним психотипом і когнітивними потенціями, мовною компетенцією і стилем мовленнєвої поведінки, а також комплексом соціокультурних (екстралінгвальних) ознак, виявляється своєрідним "п'ятим елементом", який здійснює мовно опосередковане ментальне моделювання світу / світів. Наслідком цього моделювання є "голографічний образ", котрий здатен матеріалізуватись в інших кодових системах (кінематограф, музика), породжувати альтернативні моделі соціальної поведінки (рольові ігри), втілюватись в артефактах, а також слугувати джерелом вторинних міфів-симулякрів (релігійний, політичний, рекламний дискурс) тощо.

Наприклад, номінації базових концептів-міфологем як кластер базових операторів створює каркас концептуальної картини уявного світу. При цьому концептуальні моделі [239: 340-384], що становлять їхнє

лінгвокогнітивне підґрунтя, визначають спосіб і напрямок розгортання сценаріїв у межах цього світу. Наприклад:

(1) Концептуальний **оксиморон**: НЕЛЮДСЬКЕ АНТРОПОМОРФНЕ: *Geralt znikąd. Jestem wiedźminem. ... Mój dom, to Kaer Morhen, Wiedźmińskie Siedliszcze. ... Tam produkowało się takich jak ja. Przeszedłem tam zwykłą mutację.* "Геральт незвідки. Я відьмак. ... Мій дім – Каер Морхен, оселя відьмаків... Там робили таких, як я... Я пройшов там звичайну мутацію" [138: 118] - визначає базові (ситуативно трансформовані, викривлені) онтологічні, функціональні та локативні характеристики індивіда, включеного до квестових сценаріїв, розгортання котрих змінює конфігурацію фрагментів світу; ЖИВЕ НЕЖИВЕ та СВІТЛА ТЕМРЯВА: "... *какие преграды из ткани Суцего смогут остановить существо, созданное из лоскутьев Света, сшитых нитями Тьмы?*" [67: 408] - віддзеркалює діалектичність і аксіологічну відносність світотворчих начал, перед-визначає специфіку розгортання сценарію ПРОТИСТОЯННЯ як завершальної стадії мега-квесту у фентезі-світі;

(2) Концептуальна **алюзія** ВІДЬМА → [ЧУЖИЙ → ВОРОЖИЙ → ОЗБРОЄНИЙ → НЕБЕЗПЕЧНИЙ → ЗАГРОЗЛИВИЙ → СМЕРТЬ] → [ПРОТИСТОЯННЯ → СУТИЧКА ...] → СМЕРТЬ : *У землі Кривицькій чорні чаклуни дуже сильні. Тільки на зло ворожать* [61: 60], *"There was a witch who dwelt in a woodland ... if she yet lives, slay her out of hand."* [77: 76]; *нѣкій волхвъ именемъ Аполоній Тінянинъ знаемъ бѣше шествуя и всюду в городехъ и в селхъ бѣсовская чудеса творя* [68: 58]. У даному випадку реалізується універсальна модель взаємодії контрарних систем, що розуміється як "елемент системи з відмінною конфігурацією" – "чинник ентропії", "зло" для певної системи. У контексті модельованого на основі етнонаціональної аксіології світу вона уточнюється як "чужий" / "незвичайний" – "незрозумілий" – "злий".

(3) Концептуальна **метафора** ШКОДА – ЦЕ ДАРУНОК: *Good are gifts they give for troll-men: sundered skulls and splitted bellies* [77: 56] – у широкому розумінні, "шкода" є наслідком входження до системи складника, що порушує її баланс; цей чинник ентропії (потенційна причина зламу системи), у силу відкритого характеру системи, інкорпорується нею в ході взаємодії з іншою (протилежно орієнтованою) системою, "дарується" останньою; МІФІЧНА ІСТОТА – ЗООМОРФНА ІСТОТА : *Vargynjur þat váru, / en varla konur* (то були вовчиці, а зовсім не жінки) [101: 38] - накладання доменів ЛЮДИНА і ТВАРИНА віддзеркалює попередній досвід людства (імплицитний, підсвідомий, архетиповий) стосовно взаємодії з нелюдськими та, гіпотетично, перехідними формами життя, відображеними у тотемічних віруваннях різних етносів.

(4) Концептуальна **метонімія**: ознака / властивість → об'єкт: *en freki renna* (жадібний вирветься; жадібний = вовк Фенрір) [151: 54]; "назва дії → дія / явище / процес" : *Expelliarmus!* ... *a Disarming Charm* [131: 190]: лат. *expellere* "виганяти" + д. фр. *armes*, лат. *arma* "зброя, знаряддя, інструмент," і.е. **ar-* "те що прилягає"; "*Lumos!*", *and a dim light appeared* [131: 272]: лат. *lumen* "світло"; "*Obliviate!*"... *the wand exploded with the force of a small bomb* (Поттер2, 303): лат. *oblivionem* (nom. *oblivio*) "забуття" < *oblivisci* "забувати, вирівнювати" < *ob* "згори" + *levis* "рівний"; *Hermione tapped them with her wand and said 'Impervius!'*... *they'll repel water* [132: 177]: лат. *impervious* "непроникний" < *in-* "не" + *pervius* "пропускати" < *per* "крізь" + *via* "дорога"; *Expecto Patronum* [132: 238]: лат. *expectare* "очікувати" < *ex-* "ретельно" + *spectare* "дивитись", д. франц. *patron* < лат. *patronus* "святий, охоронець, захисник" < лат. *pater* "батько" [35]. У модельованому світі подібні моделі відповідають за реалізацію прототипових функціональних ознак денотатів, що розгортаються як скрипти.

Таким чином, зміст універсальних концептуальних структур, вербалізованих в ході семіотично-номінативних актів, адаптується до загального інформаційного поля лінгвоспільноти, історичних варіантів етноспецифічних картин світу та становить підґрунтя текстових світів, розбудованих у вербальних конструктах відповідного рівня.

1.2. Методологічні основи інтегративних студій міфу

В умовах цивілізаційних трансформацій, екологічних катастроф і військових конфліктів світового масштабу ірраціональний компонент категоризації світу, вторинні міфи та специфічно змодельовані вербальні конструкти впливають на перебіг соціальних практик, сценаріїв міжкультурної взаємодії, на напрямки наукового пошуку (з прагматичним висвітленням або затемненням певних фрагментів отриманих знань).

Ірраціонально детерміновані (на основі змісту МП або похідних симулякрів) сценарні взаємодії різного ступеня автоматизованості, що реалізуються у часових відрізках (постійно скорочуваних з огляду на інтенсифікацію інформаційного обміну) змінюють конфігурацію смислового поля людства, що відбивається як на способах взаємодії людини і світу так і на властивостях людини як біологічного виду: (міф [стимул / регулятор] → практична діяльність [рекурентні автоматизовані патерни] → генетично закріплені видові ознаки носіїв культури [оперативні "драйвери", що забезпечують здійснення діяльності]). Національні лінгвокультури ми розглядаємо як контейнери вербально-знакових корелятивів моделей взаємодії систем різної мірності та етіології, що реалізуються у контексті трьох релятивних параметрів буття - простору, часу та енергії.

Сучасний погляд на природу речей, у тому числі на особливості явищ мови, мовлення, культури, комунікативних практик і міжкультурних взаємодій, передбачає здійснення інтегративного підходу до розгляду відповідних об'єктів. При цьому ключовими моментами є поєднання аналітичних і синтезуючих процедур, врахування ірраціональних вихідних категоризаційних аксіом, а також міждисциплінарність у широкому сенсі. Базовими принципами такого дослідження є нео-антропоцентризм та гносеологічний релятивізм. Перший передбачає системно-причинний підхід (і відповідні світоглядні настанови й когнітивні компетенції суб'єкта дослідження) до об'єкта інтерпретації, екоцентризм (замість традиційного егоцентричного "антропоцентризму") [242; 243]. Другий дає підстави для множинних інтерпретацій отриманих даних, інтерполяції певних закономірностей міжсистемних взаємодій, окреслених у різних галузях наукового знання [235; 304; 356; 361; 372; 384; 417], до лінгвістичних студій, а також здійснення синтетичних висновків стосовно варіативних динамічних станів речей у світі / світах різної етіології на нежорстко-критеріальних підставах.

1.2.1. Універсальні закономірності поступу відкритих систем : мова, міф, культура

1. Закон полярності (закон єдності та боротьби протилежностей), що проявляється як полярність складників системи (їхня внутрішня діалектика) і є передумовою її принципово нестійкого характеру: система прагне до балансу і впорядкування, втім, саме її асиметрія та незбалансованість забезпечують розвиток, адаптацію до різноманітних умов буття та інверсивні трансформації.

Діалектична єдність протилежних начал як основа екзистенційних феноменів на концептуальному рівні проявляється у вигляді концептуальних оксиморонів як бінарно організованих відносно статичних патернів, що вбирають і поєднують взаємно протилежні ознаки концептів-міфологем і таким чином репрезентують увесь спектр їх потенційних орієнтацій у системі взаємодій різноспрямованих концептуальних ієрархій, відображають амбівалентний характер міфологічної аксіоматики загалом, дозволяють системам отримувати різно-спрямовані імпульси, що виводить їх зі стану рівноваги й "запускають" адаптивні, еволюційні або деструктивні, ентропійні процеси. Залежно від рівнів і аспектуальних наборів ознак системи виділяються КО типу ЖИВЕ НЕЖИВЕ, ВІДОМА ТАЄМНИЦЯ, ЗАХИСНИК-РУЙНІВНИК, ВПОРЯДКОВАНИЙ ХАОС, ДОБРЕ ЗЛО та ін., пор. ототожнення різно-орієнтованих просторових об'єктів: *'Sí an ghealach, // mall san oíche.// 'Sí an ghrian.* (Це Місяць уночі, це Сонце); темпорально-екзистенційних феноменів: *'Sí na Samhna, // tús na*

Bliain Úr. // 'Sí an crann marbh. // Deireadh an tua. (Це Самайн, початок року – це мертво дерево, кінець роду) [94];

Трансгресія (переполаризація системи, супроводжувана зламом типових патернів її функціонування), або еволюційне перепрофілювання її базових складників (інверсія) розглядаються як прояви динаміки системи у часо-просторі. Так, концепт АНТРОПОМОРФНА ІСТОТА поєднує у змісті уявлення про "людське нелюдське" та "нелюдське антропоморфне", що перепрофілюються при розгортанні міфологічних сценаріїв типу МАГІЧНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ / ТРАНСФОРМАЦІЯ. Наприклад, трансформована людина у контексті картини фентезі-світу постає як: *вішак вигинається від верхечка до підставки, труситься наче у конвульсіях... на місці вішака важко впав на підлогу чоловік. Я не відразу второпав, що то людина.* [53:5].

Оксиморонні конструкції ЖИВЕ НЕЖИВЕ та СВІТЛА ТЕМРЯВА вербалізуються наступним чином: *one with the darkness... Save from his burning eyes of crimson fire* [116: DA]. У свою чергу, концепт ПРОСТІР, з огляду на відомі міфологічні традиції та різноманітні філософські інтерпретації, постає в іпостасі оксиморону ВПОРЯДКОВАНИЙ ХАОС, що відображає непізнаний характер закономірностей, за якими існує світ і взаємодіють сили в ньому: *Things from the Dungeon Dimensions, clustering around the magical leakage and constantly probing the walls of reality* [123: 28], *Прокляття земної долі* [72: 21] – "інвертоване небо", де діє ДОЛЯ. У широкому розумінні, людське буття, що передбачає входження індивіда до культуротворчих, пізнавальних, практичних і дискурсивних практик, вписується до змісту оксиморону УНІВЕРСАЛЬНЕ УНІКАЛЬНЕ: логіка міфологічного мислення, специфіка МП і його компонентів та прагмалінгвістичні чинники, що визначають когнітивну й мовно-мовленнєву діяльність людських колективів, закономірно призводить до утворення етноспецифічних образів світу, які, тим не менш, здатні взаємодіяти.

2. Закон повторення (закон заперечення заперечення) співмірний з явищем фрактальності як повторів масштабованої структури певного феномену в необмеженій кількості ітерацій, насамперед, багаторівневих (у широкому сенсі - багатовимірних) повторів внутрішньо-системних дихотомій. У контексті функціонування МП і збудованих на його основі варіативних картин світу цей закон реалізується як багаторазова акцентуація базових концептів / ситуативно профільних ознак денотату як фрагменту світу, стан речей в якому очікувано змінюється в результаті повторюваної номінації його базових складників. Така акцентуація здійснюється на підставах полісемантичності мовних знаків та прагматичної «еквіфінальності» функціонування синонімічних мовних одиниць. Так, номінації КОРОЛЯ / ВОЛОДАРЯ втілюють концептуальні метафори й метонімії типу КОРОЛЬ – ЦЕ ЗАХИСНИК / ОХОРОНЕЦЬ: *eodor Scyldinga* "патрон Скільдінгів" [86: 428, 662], *seleward* "захисник зали" [86: 667],

eorla hleo "покровитель вождів" [86: 791, 1034, 1866, 2189], *folces weard* "захисник народу" [86: 2513], *wigendra hleo* "захисник воїнів" [86: 429, 899, 2337], *helm Scyldinga* "шолом скільдінгів" [86: 1321]; КОРОЛЬ – ВОЛОДАР: *freaan Ingwina* "володар Ингвеонів" [86: 1319], *gumdryhten* "володар клану" [86:1642], *mandryhten* "володар людей" [86: 2647]; КОРОЛЬ – ЦЕ ВОЇН / ВІЙСЬКОВИЙ ВАТАЖОК: *wigena hlaford* "володар-воїн" [85: 135], *Hredcuning* "король-переможець" [156: 7]; *Herefarena cuning* "король-військовий ватажок" [156:34], *sigidryhtne* "володар-переможець" [156: 104], *leoflic lindwiga* "любий вождь-щитоносець" [86: 2603]; КОРОЛЬ – ЦЕ ЩЕДРА ОСОБА: *hira beaggyfan* "даритель кілець" [86: 1102], *sinces brytta* "той що ламає скарби" [86: 607, 1170, 1921, 2071], *beaga bryttan* "той що ламає кільця" [86: 35, 352], *sincgyfan* "даритель скарбів" [86: 1012, 1342; 23:278]; КОРОЛЬ – ЦЕ НОСІЙ ВИЗНАЧНИХ ЯКОСТЕЙ: *þegn ungemete* "чудовий володар" [86: 2721], *selestan sæcuninga* "кращий з морських королів" [86:2382], *unforcuð eorl* "шляхетний ярл" [85: 50; 156: 12], *wis ealdorman*, *woruldgesælig* (мудрий старійшина та заможний) [85: 219] - окреслюють уявлення про нього як носія визначних якостей і прототипного члена спільноти, унаслідок чого він здатний виконувати функції зв'язкового елемента з надсистемою (сакральною сферою) і "транслятора програми розвитку" соціуму. Відповідно, номінації ЛІДЕРА у текстах і дискурсивних конструктах різних епох здійснюють відсилку до прототипних властивостей КОРОЛЯ (фрактальних ноематичних смислів), що забезпечує тактичну ефективність розгортання певних сценаріїв за його участю, а також здійснюють імпліцитну (стратегічну) корекцію існуючого стану речей.

Принципу фрактальності у мовознавстві відповідає принцип аналогії: аблаутні чергування як прояв типових моделей "квантування" вербалізованої інформації; діахронічна сталість кореневих морфем, що іконічно втілюють "базовий скрипт буття" певного денотату. Багатовимірний характер Всесвіту зумовлює нелінійні просторові параметри світів, що входять до нього. Для опису конститuentів МП та їх ситуативних конфігурацій, що відзначаються асиметричністю і динамічністю своєї структури ми використовуємо поняття фракталу [33: 47-49; 349: 11-71]. Під фрактальністю ми розуміємо копіювання внутрішньої структури елементів МП на усіх рівнях, що забезпечує цілісність простору, особливий "неопосередкований" інформаційний обмін у ньому, моделювання сценаріїв вищих рівнів за допомогою наявних засобів, насамперед, вербальних, котрі співвідносяться с концептуальними структурами нижчих рівнів. Цей підхід узгоджується із думкою, згідно якої "концентрична модель світу... складається із серії окремих ізоморфних, тобто подібних за своєю структурою ділянок" [272: 146]. Такий простір визначається як "низка вкладених один в один ізоморфних та

ізофункціональних локусів, що моделюють в остаточному підсумку центральний для всіх цих локусів об'єкт, який виконує в ритуально-міфологічній традиції роль світового центру" [167:128]. Відповідно, зміни в певному сегменті міфологічної матриці світу викликають зміни в іншому його секторі – незалежно від віддаленості в фізичному просторі / часі [177: 26].

Фрактальність не заперечує поліваріантність розгортання міфологічних сценаріїв. Їх логіка зумовлена внутрішньо-системними взаємодіями та пріоритетами надсистеми (Життя, Природи, а не виключно антропогенним чинником), причинно-наслідкові зв'язки котрих є імпліцитними в контексті "матеріальних" національних культур. Явище фрактальності відображено у традиційному для античності уявленні про людину як "мікрокосм" [360], що за певних умов дозволяє представникам соціуму органічно входити до структур рівня надсистеми (долати протиріччя ПРИРОДА :: КУЛЬТУРА), і певним чином впливати на них. Так, номінативна одиниця на позначення певного фрагменту МП (сукупність значень у її внутрішній формі) у контексті міфологічної ККС є стислою моделлю усіх можливих варіантів функціонування відповідного концепту у міжсистемних взаємодіях. Фрактальний механізм відносин між елементами МП є основою їх рівно-рангової поліцентричної взаємодії ("партиципації", що відповідає природному стану речей та надає МП характеру поліцентричної "констеляції світів"). Така взаємодія забезпечує незвичайний, "чарівний", магічний характер МП і зумовлює можливість трансформації об'єктів / процесів, бачення їх у часовій перспективі тощо.

3. Закон збереження (маси, енергії тощо), як логічне розширення закону повторення, окреслює універсальну тріадичну взаємодію ієрархічно співвіднесених систем та їхніх кластерів і реалізацію причинно-наслідкових зв'язків між ними. Закон збереження ("подібності й наслідування") передбачає вбирання системою попереднього досвіду та адаптацію ефективних патернів кодової (енерго-інформаційної) взаємодії до нових контекстуальних умов, при чому сутнісні конфігурації смислів, котрі віддзеркалюють універсальні способи взаємодії елементів Всесвіту, повторюються у різних масштабах. Так, у контексті теорії міфологічно орієнтованого семіозису, міфологічний простір як контейнер інхоативних аксіоматичних інтерпретант виявляється підсистемою, смисловий континуум певної лінгвокультури - системою (атрактором, що впливає на вибір інтерпретативних базових операторів), а семіосфера як умістилище діяхронічно сформованих квантів знання (досвіду) людства про всевіт - надсистемою (атрактором, що визначає мету існування системи та специфіку функціонування підсистем).

Гіперо-гіпонімічні відносини між елементами трихотомічної ієрархії "під-система" :: "система" :: "над-система" створюють "поле потенційних

можливостей" розвитку суб'єктів певного світу, що належить до одного з цих планів або мігрує між ними. При цьому над-система (суперординатний план буття) визначає мету і вводить стратегічну програму розвитку (мету); власне система (базовий план буття) обирає та реалізує тактики поступу; підсистема (субординатний план буття) пропонує інвентар засобі та інструментів, а також специфічних технік реалізації сценарно співвіднесених цілей.

Оскільки інструментарій пізнання й інтерпретації світу, притаманний конституентам нижчих рівнів, не є адекватним для цілісного осягнення прогнозованого образу світу, сенс буття (мета системних взаємодій, визначена над-системою) у міфі традиційно відноситься до дії "вищих сил" (германський WYRD / Örlög, слов'янська ДОЛЯ), або надзвичайних істот на зразок БОЖЕСТВА. Системою у цих відносинах виявляється неподільна в міфологічному світі тріада природа-індивід-соціум, елементи якої взаємодіють на основі принципу партиципації і дотримуються усталених у мовних формах зразків поведінки. Підсистемами є різноманітні суспільні інститути, артефакти, національна мова, за допомогою котрих реалізуються міфологічні сценарії.

4. Закон переходу кількості у якість ("закон циклічності") окреслює чергування фаз інволюції / еволюції у поступі лінгвокультур, картин світу, інформаційних полів та ін., аналізу / синтезу в комплексних наукових розвідках; матеріальне (корпускулярне) / хвильове (квантове) начала в природі речей; виникнення відхилення від норми, поступове входження ненормативного елемента до узусу й перетворення його на елемент нової норми; міграція МП від ядра картини світу до периферії та зворотній рух у новітні часи тощо. Стосовно феноменів мовного та концептуального плану, цей закон окреслює специфіку міграції концептуальних доменів у межах картини світу, а також профілювання / затемнення окремих ділянок внутрішньої форми мовних знаків, періодичну переорієнтації ціннісних і оцінних конотацій номінацій міфологем. Наприклад, нібито протилежні інтерпретації (див. огляд у [40: 215-224]) сутності концептуального (лінгвокультурного, мовного) (спірні етимології, емпірично недоказові унаслідок відсутності первинного знання стосовно відповідних практик) віддзеркалюють термінальні ознаки концептосфери, центром якої є концепт ВІДЬМА: (1) да. *wisce, wicca* "відьмак", "відьма", *wiccian* "користуватись чарами", *wīglan* "проорокувати, віщувати", *wīglere* "чаклун", *gewīglung* "чари" < герм. *weihs* "святий" (~лат. *victima* "жертва", що містить сему [відокремлювати] > (метаф.) [відчужувати] > [бути надзвичайним]) < *ueik-* "виділяти, відділяти, відокремлювати" (~ *ueigh-* "шлях"- [42: 1128], що дозволяє гіпотетичну реконструкцію "неконтрольована сила / енергія" > "надзвичайний спосіб буття"); (2) герм. *weihs* ~ да. *wēofod* (*wēofud, wīobud, wiohbed*) "алтар", нортумбр. *wīgbed*, у якому *wīg-* розуміється як *варіант*

wīh-, у той час як *da. wīg* має значення 'ідол, образ' (водночас - "війна, битва", тобто, "конфлікт, протистояння", гіпотетично, протистояння надзвичайних сил, енергій, контрольованих чарівником), та дісл. *-veig* у власних іменах типу *Rannveig* (*vé* < **wīha-* "алтар"), тоді "відьма" < [оператор / користувач засобу, що керує силами]; (3) *да. wicca* ~ *герм. wiegen* "розкачуватись", *н., нід. wigelen* "коливатись, трястися", а також *н. bewegen* (пор. лат. *vātēs*, гр. *μαντις* "віщун") - [неконтрольований рух] як наслідок кінестетичних практик віщунів (судоми, конвульсії тощо - пор. гр. *μανια* "лють", гот. *wods* "шалений"); (4) *а. witch* ~ *да. witega*, *двн. wīzago* ~ *да. wīt(e)ga* гіпотетично, подібно до більш пізньої трансформації *wissen* > *wizard*, що пояснюється або спотворенням / спрощенням (*tg* > *tk* > *kk* / *cc*) *да. wītga* > *wicca*, оскільки існує дісл. *vitki* "чарівник", при чому уможливується паралельне існування *witig* < *witan* "розумний" і **wītig* "бачити" > *wītga*, *wītiga* "віщун". Ця гіпотеза дозволяє як типологічну паралель "відати / знати" > "відьма", так і визначення передумов розвитку негативної конотації *wītga* > *wicca* > *wicked*. Інтерпретації полягають в акцентуації різних аспектів полісемантичних та генетично пов'язаних і.е. основ **wīh-* "священний", **wīg-* як варіант **wīh-* але також "війна", **weik-* "обертатись, рухатись", *weku-* "говорити" (вербальна основа магічних практик). Розмаїття інтерпретацій віддзеркалює наявність різного (полярного) досвіду людських колективів у взаємодії з відповідними денотатами. Історично різні набори ознак почергово становлять "норму" в національних картинах світу. У певних контекстах окремі ділянки знання акцентуються й постають конструктивними елементами альтернативних світів, пор.: *Heiði hana hétu // hvars til húsa kom, //völu velsþáa, // vitti hon ganda* "Хейд її називали, коли вона входила у дім, віщункою-чаклункою, як творила чари" [151:22]; *The witch grinned in the half-light. "Aye, but Valgard is a tool I shall use to make a weapon that will pierce Skafloc's heart. [77: 36], they were proud of having a witch in the family! [130: 53].*

5. Закон свободи вибору (закон альтернативності) визначає динаміку поступу систем: у кожний окремих момент флуктуації певного континууму (часо-просторового, знакового, інформаційного тощо) вектор і характер поступу системи проходить точку біфуркації. Специфіка ситуативних конфігурацій мовних знаків визначається прагматикою суб'єкта вербалізації світу. Комплекси прагматичних інтенцій мовця також підпорядковуються універсальним закономірностям і вписуються до відповідної моделі організації систем. На кожному рівні реалізації прагматичних інтенцій актуалізується відповідна біфуркація - вибір загальної орієнтації систем, вибір стратегій, тактик, словотвірних моделей, ідіоматики, просодії тощо.

6. Закон ієрархічності та синергетичності демонструє "потоківий" характер існування багатовимірних відкритих систем. Парадигматичний

(ієрархічний) план функціонування кодів різної природи узгоджується з синтагматичним (синергетичним) планом, унаслідок чого елементи коду з "перед-визначеними" конфігураціями (попередній досвід лінгвоспільноти) змінюють свої властивості й утворюють динамічні багатовимірні кластери. Крім цього, у процеси концептуалізації та вербалізації дійсності (також вербального конструювання світів) залучаються прецедентні феномени й коди різної (невербальної) природи, що породжує інформаційні простори (констеляції ситуативно однорангових кодонів) та надає відповідним програмам характеру інтер- та гіпертексту. Ієрархічний план енерго-інформаційних процесів співвідноситься з опозицією "програма розвитку" :: "ресурси, необхідні для нього", а синергетичний план - з опозицією "взаємодія" (в тому числі комунікація) :: "результат" (прогнозований / досягнутий). При цьому тексти, створені в різні історичні епохи, здатні входити до "діахронійно-синхронійних конструктів". Їхня структура є інтертекстуальною, зв'язки між залученими прецедентними феноменами реалізуються за моделлю концептуальної алузії, а самі тексти перетворюються на феномени неології та є дотичними до породження нових культурних патернів (субкультур).

7. Закон доцільності поступу. Розгортання сценаріїв, вербалізація певного стану речей у світі (первинно реальному або альтернативному) підпорядковується програмі розвитку (у термінах міфо-семіотики - програмі, яку формує САКРАЛЬНА СФЕРА і несе стихія ВОГНЮ), а їхня послідовність підпорядковується логіці квесту. З огляду на дію законів 1, 2, 3 стратегічна мета поступу систем виявляється ірраціональною та осмислюється у термінах міфології, яку суб'єкт обирає як "інхоативний інтерпретативний апарат". Урахування дії цього закону дозволяє виявляти причини й прогнозувати наслідки тих чи інших процесів, що відбуваються у світах різного ступеня реальності й досяжності.

Таким чином, механізми концептуалізації та вербалізації дійсності, а також процеси культуротворення й моделювання образів світу підпорядковані універсальним закономірностям поступу відкритих систем. Широкий універсологічний погляд на природу речей (в тому числі об'єктів з емпірично недосяжних планів буття), феноменів мови і культури зокрема, передбачає інтеграцію знань про функціонування систем різної природи, а в перспективі - інтеграцію дослідницьких методологій.

1.2.2. Новий фокус у дослідженні: від міфосеміотики до нео-антропоцентризму

Зазначений інтегративний підхід вимагає пошуку гносеологічних орієнтирів, що дозволяють адекватно інтерпретувати потік вхідних сигналів від світу / світів, які перебувають у динамічному стані потокових

трансформацій. Принцип антропоцентризму (Гесіодівська теза "людина - мірило всіх речей" як спосіб раціоналізації дійсності), що декларується як визначальний у наукових студіях останніх десятиліть, вичерпав себе у традиційному розумінні. Його зміст сформований у межах міфу-симулякру "людина це центр", "божество", "майстер у майстерні", "машина".

У сучасних наукових парадигмах декларована увага до людини супроводжується достатньо чітким акцентом на особистості (зокрема, мовній особистості) як вищому рівню її розвитку, соціалізації та духовного становлення [231; 287]. Здійснювані розвідки не виходять за межі механістичного розуміння людини як *homo sapiens*, тобто, як виду роду Люди (Homo) із родини гомінід в роді приматів, що має значний ступінь розвитку матеріальної та нематеріальної культури (виготовлення та використання знарядь праці), здатність до мовно-мовленнєвої діяльності та розвинене абстрактне мислення (=X00). При цьому, орієнтація власне на особистість (укр. *особистість*, пол. *osobistość* → "особина", що акцентує ідею винятковості, дискретності, одиничності (пол. *jednostka*, укр. *один*, а. *one*, безособовий маркер людини, що, в принципі, не враховує її індивідуальні властивості; рос. *личность* ~ *личина*, що імплікує набуття людиною ситуативних рольових іпостасей) як раз і породжує міф-симулякр, базовий смисловизначальний оператор як у наукових студіях так і у культурно-світоглядних трансформаціях. Вихідна "системна помилка" тиражується у хибній концептуальній матриці: традиційний антропоцентризм (егоцентризм) є основою споживацького світогляду представників паразитичної цивілізаційної моделі, орієнтованої на техногенні способи діяльності та ігнорування сутності й призначення людини.

Ми ведемо мову про глибинні зрушення у ціннісному, когнітивному та поведінковому планах людини й оточуючого її енерго-інформаційного простору в сучасну нам епоху трансформацій. Відповідно, вимагає переосмислення сутність людини як інтерпретатора дійсності та окреслення уявлень про неї як "сигніфікативної інтерпретанти". Традиційні характеристики "мовної особистості" [232] не є вичерпними для розуміння сутності ЛЮДИНИ. Природу людини пропонуємо розглядати не в контексті оператора (ЩО ?), а в межах понятійних орієнтирів, заданих оператором (НАВІЩО ?). Базові ознаки ЛЮДИНИ як елемент мережі ЖИТТЯ / учасника міжсистемних взаємодій ми розглядаємо в координатах ієрархічно аранжованих і синергетично (контекстуально) проявлених онтологічних, функціональних, просторово-темпоральних і аксіологічних ознак. Ці ознаки вписуються до універсальної багатовимірної моделі, що в ієрархічному (парадигмальному) плані охоплює матеріальний (фізіологічні) (1), емоційно-чуттєвий (2), ментальний (3), соціально-адаптивний (4), соціально-діяльнісний (5), ціннісний (6), світоглядно-креативний (7) рівні людини. У

синергетичному (синагматичному) вимірі розкриваються типи відносин: родинний (найближчі родичі - 1), сімейно-родовий (члени сім'ї, роду - 2), професійний (колеги - 3), соціально-синергетичний (друзі, партнери - 4), колективно-синергетичний (однодумці, рівень творчої співпраці колективів - 5), ціннісно-синергетичний (національний - 6), природо-відповідний (наднаціональний, загальнолюдський - 7) (Рис.3).

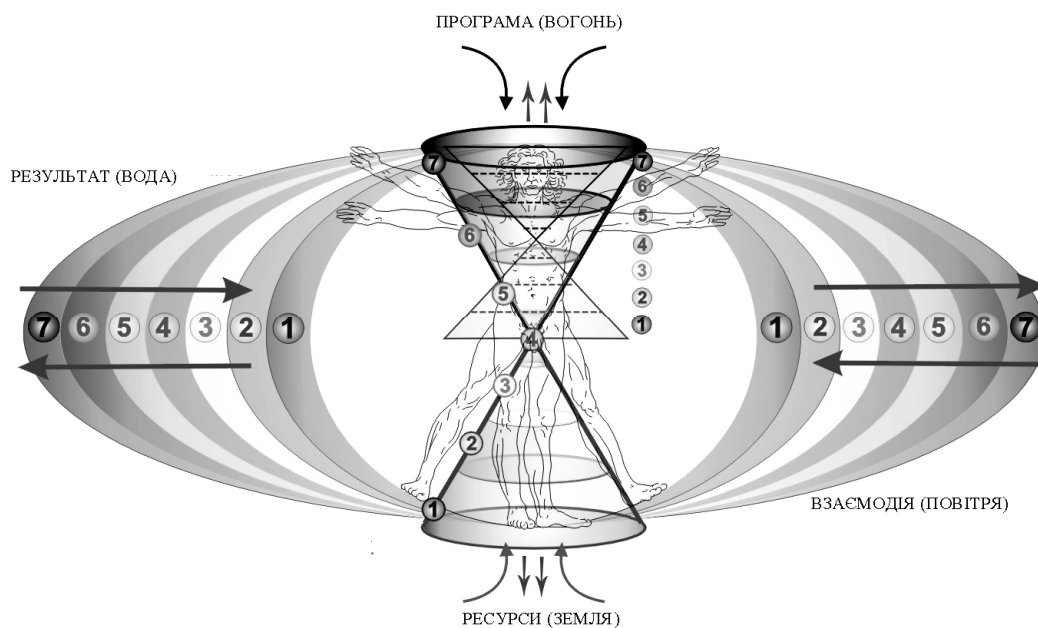


Рис. 3. Універсальна модель ЛЮДИНИ як суб'єкта ноо- та семіосфери

З огляду на практично невичерпну кількість визначень і номінацій ЛЮДИНИ, конфігурацію смислового атрактору, що їх об'єднує та детермінує контекстуальні асоціативні імплікації, ми визначаємо з опорою на вихідні аксіоматичні "нано-міфи", закодовані у змісті внутрішньої форми імен концепту ЛЮДИНА.

Так, а. *anthropo-* < дгр. *άνθρωπος* "чоловік, людська істота" < аттік. *andra* (р.в. *andros*) < гр. *aner* "чоловік" (протисталяється божеству, жінці) [35] < і.є. *ner-(t-),aner-* (*aner-*?) асоціюються зі значеннями "(магічна) життєва сила" та "людина"; *nerio-, nōro-* "чоловічий, сильний" як у дінд. *nár-(nā)*, авест. *nar-(nā)* "чоловік, людина"; дінд. *nārī*, авест. *nāirī* "жінка", дінд. *nárya-*, авест. *nairyā-* "чоловічий, мужній" - подібно до дінд. *sūndra-* "повний життєвої сили, молодий", авест. *hunara-* "чудесна сила", дінд. *nṛtū* "герой (пор. дірл. *so-nirt*, кімр. *hy-nerth* "хоробрий, сильний". У свою чергу, гр. *νῶρει, ἐνεργει* (спорідн. з *ner-(Π)* "під, низ", пор. дісл. *norðr*), *ανηε, -ερα, ανδρος* "чоловік, людина", *ανδρειος* "мужній, мужність", *ενηνωρ* "повний життєвої сили", алб. *njer* "чоловік, людина", лат. *neriōsus* "спротив, сильний [звук]", *Neriō, -īenis* "сильна"- ім'я богині, пов'язаної з культом Марсу; кімр.

ner "герой", дірл. *ner* "кабан" (тотемічна номінація, де кабан асоціюється з життєвою / репродуктивною силою), дірл. *nert*, кімр., корн. *nerth* "мужність, армія", брет. *nerz* "сила", дірл. *nertaim* "я зміцнюю / даю сили", кімр. *nerthu* "зміцнювати, підтримувати", брет. *nerza* "зміцнювати"; дірл. *nār* (**nōro-*) "шляхетний, мужній", гал. власні імена *Nerto-hriga*, *Esu-nertus*, герм. *Nerthus* ім'я богині родючості, дісл. *Njordr* - ім'я бога родючості "Нйорд з роду Ванів, пращур Фрейра та Фреї, також пов'язаних з процесами породження і родючості" [42: 765]. Наведені етимологічні паралелі виділити базові ознаки людини як "носій сили, енергії" та "здатний породжувати". Акцентуація зв'язку сем "сила" та "божественність" уможливають подальшу інтерпретацію: людина - носій і провідник енергії, організований як фрактальна копія "божественних" (надсистемних) паттернів енерго-інформаційного обміну. При цьому базові типи енергетичних взаємодій розглядаються у дзеркалі змісту концептів-міфологем ВОГОНЬ, ЗЕМЛЯ, ПОВІТРЯ, ВОДА [241], що проявляються у наборі сценаріїв (як універсальних так і етноспецифічних) за участю людини, етносів і міфопоетично осмислених складників різних планів буття (Рис.3.).

Відзначимо також наступні паралелі: гот. *wair*, да., двн., фриз. сакс. *wer* "людина, чоловік" (у да. мові маркер чоловічої статі на противагу *wif*), дпівн. *verr* "людина, одружений чоловік", норв. *verfader*, дан. *värfader* "свекор, тесть", швед. *värbror* "свекор", н. *Werwolf*, *Wergeld*, а. *wergild*, лат. *vir*, дірл. *fer* (*fear*), дінд. *vīráh* "чоловік, герой", лит. *vūras* "чоловік" < і.е. **uīros* / *uiros* "людина, чоловік" (гіпотетично, за [11: 591] ← **uei-*"плести, зв'язувати", яка імплікує "перехідність" людини як виду від сакральної (інформаційної) надсистеми до матеріальних нижчих світів природи), а також функцію "структурування простору" через "зв'язування" (функція жіночого начала, енергії ЗЕМЛІ). Ми також пропонуємо співвідносити цю одиницю з і.е. *uei-*, *ueiə-i uī-* "починатись, шлях" / "сила" [42: 1123], що дозволяє інтерпретацію "носій програми", "той, що визначає напрямок (розвитку). Це узгоджується з нашим розуміння базової функції чоловічого начала (енергії ВОГНЮ). Показово, що і.е. *uei-*, *ueiə-i uī-* може розглядатись як джерело да. *wer* і да. *wif*, що вказує на первинну синкретичну єдність двох начал людини як діалектичної відкритої системи.

Існує версія гел. *fear* "людина", ірл. *fear*, дірл. *fer*, вал. *gwr*, корн. *gur*, брет. *gow*, дпівн. *verr*, а. *werwolf*, снкр. *vīra* < **viro-s* "верхній, супер" [41: 168], що дозволяє підкреслити "божественність" (фрактальну подібність) людини як провідника і "оператора" різних видів енергії, а також діалектично різно-орієнтовану систему (як "догори" так і "донизу" залежно від аксіологічних домінант). У кельтських мовах існує також номінація гел. *duine* "людина", ірл. дірл. *duine*, (мн. *dóini*), вал. *dyn*, (мн. *dyneddon*), корн., брет. *den*, *dunjd-s* "смертний", спорідн. з гр. *θαλειν* "помирати", *θανατος*

"смерть", *θνητος* "смертний", а. *dwine*, снскр. *dhvan* "розбиватись на друзки" [41: 146], що віддзеркалює властивість ЛЮДИНИ як системи здатної до "перезавантаження", а також орієнтованої на стратегічну еволюційну трансформацію (рівень 4 - як перехід / зв'язок між матеріальним та інформаційним планами буття).

Укр. *людина*, *люди* і спорідн. з ним пол. *lud*, *ludzie*, чес. *lid*, *lide*, болг. *люде*, псл. *ljudъ*, **ljudъe*, лит. *liáudis* "народ", лтс. *liaudžia* "домочадці", двн. *liut*, свн. *liute*, н. *Leute*, гр. *ελεύθερος*, лат. *liber*, *liberi* "діти", гот. *liudan* "рости", дінд. *ródhati* "росте", алб. *lenj* "народжується, виникає" < і.е. **leudho-* / *leudhi-* **leudh*"рости" [5 (3): 323] вказують на властивості ЛЮДИНИ як системи, здатної до розширення і само відтворення (у сенсі дуалістичної природи речей, потенційно – система-паразит).

Слов'янський новотвір *чоловік* не має відповідників в інших і.е. мовах, у той час як навіть у слов'янських мовах відсутні точні відповідники його складникам. Так укр. *чоловік*, рос. *человек*, біл. *чалавек*, пол. *człowiek*, слц. *čłowjek* "людина, одружений чоловік", болг. *човен* "людина, мужчина", псл. *čelověкъ* / *čъlověкъ* "людина, одружений чоловік, слуга" не має одностайно сприйнятої етимології, може співвідноситись з кількома значеннями: а) псл. *čel'adъ* "людина, одружений, слуга" + лит. *vaikas* "дитя, син", прус. *waix* "слуга, наймит", тобто, "член роду", що, гіпотетично, має субординатний статус (відголосок матриархату?); більш спірні версії: б) < *čelo* "чоло, лоб" + *věкъ* "сила" < *"розумний (?)", "той що має силу в лобі", типологічно наближений до одного із значень *άνθρωπος*; в) як одноосновне *čelov-ěk* як "член племені"; г) < *словекъ* < *словити* "мовець"; д) енклітика займенників типу пол. *kolwiek* (*kdokolivek* "будь-хто"); е) *čelo-* ≈ двн. *halid*, да. *halæð* "чоловік, воїн, герой", гр. *κέλор*"син, нащадок"[5 (6): 339]. Наведені етимології інтегруються за ознаками "субординатний, підпорядкований", тобто, не "домінатор" / "бог", а "ієрархічно узгоджена ланка у мережі Життя", що відповідає принципам природо-центризму (відголосок давнього язичницького світогляду) та системності. Етимологія (д) віддзеркалює "поліцентричність" / "багатоядерність" і нежорстку категоріальність (плинність, динамізм) структур різної природи (соціальних, ментальних, знакових), до яких залучена людина. Ознаки "розумний" і "мовець" інтегруються через значення "сила" - сила розуму як творчо-перетворювальний чинник та сила знаку (сакральні-магічні властивості мовного коду в контексті міфологічної картини світу) як інструмент перетворень у світі. З огляду на етимологію (а), людина як носій СИЛИ є актантом, що діє в рамках природо-доцільних обмежень; етимологія (е) дозволяє інтерпретацію "надзвичайний", "творець незвичайного" (тобто, "той, що може виходити за межі", "творець профілів" у неструктурованому енерго-інформаційному полі) та, водночас, "елемент системи (роду,

соціальної групи)", яку в певних контекстах він захищає. Етимологія (е) набуває особливого змісту, якщо припустити зв'язок з і.е. **kel-* "підносити, високий" [42: 544], звідси *чоло* як "найвищий компонент тіла"; відповідно, "підвищення" в абстрактно-логічному сенсі постає як "профілювання", творення *нового*, пов'язане зі *зламом старого* і зусиллями (*протистоянням*), асоційованими з героїчною діяльністю.

Універсальною номінацією людини є євразіат. **mān-*, і.е., **man-*, урал. **mańć-* (основа самоназв мадяр та мансійців) [44]. З цими основами у германських мовах співвідносяться: а. *man*, да., двн., *man*, нл., шв. *man*, дісл. *maðr*, *mannr*, гот. *manna* < *герм. *manwaz* < і.е. **mann-* (< **manu-*) "людина". Серед гіпотез [11: 374] відзначимо: а) < і.е. **men-* "думати" (за гіпотезою В.В. Левицького і.е. **men-* < *semā-* / *smē-* "різати, розщеплювати", тобто, "думати" = "розкладати на частини"; пор. дісл. *munr* "душа, думка", *muṣa* "пригадувати", гот. *gamunds* "спогади", да. *getynd* "розум, пам'ять", укр. *пам'ять*. Такий підхід узгоджується з нашим розумінням того, що 1) базовою функцією ЛЮДИНИ як ТВОРЦЯ (інтерпретатора) є саме ментальна діяльність (зв'язок з інформаційною сферою, сферою ДУХУ), яка становить рівень 3 в універсальній моделі ЛЮДИНИ-СИСТЕМИ; 2) "розкладання" є основою аналітичних операцій, притаманних ментальній діяльності людини, а з іншого боку - інгерентною властивістю руйнувати об'єкти, з якими людина взаємодіє; 3) ментальна діяльність є видом енерго-інформаційних процесів, що відповідає якості "антропний"; б) < **ghmon-* "земний", що або є дериватом **gumon-* / *gmanon-* з втратою *g* (зв'язок зі стихією (енергією) ЗЕМЛІ як контейнера ресурсів), або пов'язується з і.е. **men-* як назвою духа або божества. На користь останнього свідчать власні імена: бога германців тевт. *Mannus*, кельтського божества дірл. *Manannán Mac Lir* "син моря", санскр. *Manu* "той, хто дав закон" [41: 394-395]. У цьому випадку людина постає як (фрактальна) копія божества-упорядника (співвіднесення зі стихією ВОДИ як сфери досягнення результатів при синергетичних взаємодіях систем). З цією ж основою пов'язане укр. *муж*, друс. *мужь*, ст.-слов. *мжжь*, болг. *мъжьт*, сербохорв. *муж*, словен. *тож*, чес., слвц. *тиж*, пол. *mqz*, в.-луж., н.-луж. *тиж*, фін. *mies* "чоловік", драв. *man* "король, воїн, володар" [44].

З огляду на етимологію < **ghmon-* згадаємо новотвір а. *human* < дфр. *humain*, *umain* "людський; той що належить людині" < лат. *humanus* "людський" та "добрий, м'який, ввічливий, цивілізований" (лат. *humunculus* "маленька особа" - що, з одного боку, вказує на зменшений характер людини як копії божественної матриці а. *humiliate* "принижувати", а з іншого - вказує на потенційну орієнтацію "донизу"), спорідн. з *homo* "людина" і *humus* "земля, земляна істота" - традиційна маркована опозема до божественних істот. При цьому і.е. **ghmon-* / **(dh)ghomon-* "земляна істота" < **dhghem-* "земля" - віддзеркалює хтонічне начало в природі людини, а

саме - матеріальну природу білкового "інформаційного носія", що в контексті сучасних лінгвокультур переосмислюється як а.розм. *skinjob, meatsuit*. Пор.: *þeir mannlíkun // mörg of gerðu // dvergar í jörðu, // sem Durinn sagði*. (карлики багато з глини зліпили людських образів, як звелів Дурин) [151:10], *in sudore vultus tui vesceris pane donec revertaris in terram de qua sumptus es quia pulvis es et in pulverem reverteris* "у поті чола їстимеш хліб, доки не повернешся у землю, звідки тебе взято, бо ти ї прах і до праху повернешся" [152 (John, 3):19]

Відзначимо суплетивні номінації колективів людей, що віддзеркалюють їхні властивості, які проявляються при взаємодії груп (кластерів носіїв / провідників енергії), резонансні взаємодії між якими є більш складними і менш контрольованими. Так, а. *people* < а.-фр. *peuple*, дфр. *peupel* "люди, населення, натовп" (також ісп. *pueblo*, іт. *popolo*) < лат. *populus* "люди, громадяни, натовп" невідомого (етруського ?) походження; реалізують базові семи "той, що займає простір /населяє" та "розширення / збільшення" ← "множинність". У свою чергу, а. *folk*, да. *folc* "прості люди, плем'я, множина, загін, армія", дфриз. *folk*, дісл. *folk* "люди, загін", снл. *volc*, н. *Volk* < протогерм. **folkom* < протогерм. **fulka-*, ймовірно "загін воїнів" (пор. лит. *pulkas* "готовп", цслов. *pluku* "військовий підрозділ", да. *folcstede* "місце проживання" "бойовище") [35]. Окрім значення "множина", ці номінації імплікують уявлення про "розширення", "заповнення", "войовничість" і потенційно конфліктний характер людських зібрань та схильність до реалізації домінантно-паразитуючої (відносно природи та слабших етносів) екзистенційної стратегії (рівень 5).

Переосмислення сутності людини як основа нео-антропоценризму відбувається за підходу до неї як до об'єкту, включеного у багаторівневі і багатопланові відносини, що передбачають зрушення і зміну концептуальних домінант. Відповідно, ЛЮДИНА не є ані незмінним центром, ані "верхівкою" в системній ієрархії. Це відкрита система, здатна до самопідтримки і свідомих еволюційних трансформацій (*sustainable system*) - об'єкт з набором імперативних онтологічних ознак, що дозволяють йому бути цілісним, дискретним та диференційованим у мережах подібних об'єктів. Здатність людини-системи до "сталого розвитку" зумовлена можливістю сприймати вхідні сигнали / ресурси (різної природи), обробляти вхідну інформацію та видавати наслідки інтерпретації, тобто, здійснювати енерго-інформаційний обмін, проводити енерго-інформаційні потоки (реалізовувати програми розвитку). Ці властивості визначають набір базових функцій ЛЮДИНИ: вона є провідником енергії та творцем варіантів світу / інтерпретатором дійсності. Виконання цих функцій і синергетично детермінованих ролей (родинних, соціальних, професійних - згідно вікових, гендерних та індивідуальних психофізичних рис) зумовлює корисність ЛЮДИНИ для надсистеми та

ефективність взаємодії з рівно-ранговими сутностями у просторових кластерах, виконання процедур "адекватного менеджменту" для підсистем, що забезпечує поступ останніх.

Універсологічний нео-антропоцентризм дозволяє переосмислити типологію "мовних особистостей". З урахуванням типу свідомості (С), базових когнітивних процедур (КП) (ієрархічний план), специфіки використання мовного коду (К), а також єдності раціонального та ірраціонального начал єства ЛЮДИНИ, що зумовлюють її соціальні прояви (Сц) (синергетичний план), виділяємо на основі обговорюваної універсальної моделі (Рис. 3) такі її типи:

1. *Homo Sapiens*. С - точкова; КП - в межах дискретних доменів або їхніх сегментів, К- фрагменту коду, Сц - "функціонал" виконавець скриптів, обмежених стереотипним "здоровим глуздом";
2. *Homo Ludens*. С - лінійна, КП - з мінімальною варіативністю траєкторій на рівні одного або двох доменів, К - субмови / діалекту, Сц - "фатичний рольовий гравець", здійснює практики обмежено-сценарного типу;
3. *Homo orientalis*. С - площинна, КП - у межах доменів, дотичних до професійної діяльності, процедури метонімічного та метафоричного характеру, здебільшого "експліцитні", орієнтовані на емпіричний досвід і традиційні "методологічні міфологеми", К - мови у відносно стандартизованій іпостасі як системи "з налаштуваннями за замовчанням", Сц - дослідник-аналітик / вчитель-транслятор;
4. *Homo loquens*. С - об'ємна (соціалізована), КП - у межах картини світу з використанням когнітивних процедур типу метафор і метонімії, К - кількох мов і функціональних стилів (в тому числі професійної субмови), Сц - власне "мовна особистість" як "авто-промоутер", ефективний комунікатор, що створює адекватний імідж себе і продукту власної діяльності у суспільстві,
5. *Homo faber*. С - тороїдальна (групова), КП - гіпер-концептуалізація із залученням ірраціонально-чуттєвих паттернів обробки інформації типу концептуальних алюзій та "входом" до варіативних концептуальних просторів етнічних груп, колективів, К- дискурсотворення і вільне комбінування елементів коду (вільний і свідомий вибір комунікативних стратегій і тактик), Сц - лідер / координатор, що забезпечує взаємодію різних лінгвоспільнот;
6. *Homo magister*. С - об'ємно-тороїдальна (суспільна), КП - багатовимірні процедури концептуалізації, що здійснюються у динамічних варіативних системах координат, залучаються моделі обробки інформації типу концептуального оксиморону, у фокусі перебувають концепти аксіологічної сфери, що дозволяє здійснювати вибір вектору поступу породжуваної концептуальної системи, К - на рівні бачення / відчуття полі-кодових

взаємодій у межах енерго-інформаційного поля семіосфери, Сц - за умови відповідної ціннісної орієнтації лінгвокультури дозволяє людині як лідеру національного масштабу здійснювати інтерпретативну, манулятивну та ін. види діяльності, пов'язані зі створенням нових елементів коду, породженням образу світу;

7. *Homo Deus*. С - потокова (загальнолюдська), КП - багатовекторні комплекси раціонально-іраціональних операцій, що враховують "концептуальні інверсії" як періодичні "перезавантаження" систем різної етіології, а також ноосферні й екстра-ноосферні енерго-інформаційні взаємодії та матриці варіативних іпостасей світу, К - на рівні синтетичного раціонально-іраціонального моделювання альтернативної реальності засобами мовного коду, зафіксованих у мовних системах, Сц - включеність у динамічні зв'язки в ієрархічному (парадигмальному) та синергетичному (синтагматичному – міжособистісному, колективному, міжколективному тощо) вимірах дозволяють людині виконувати своє "функціональне призначення", а саме, проводити енергоінформаційні потоки та здійснювати перетворювальну діяльність, бути творцем ("за образом і подібністю") культурних / цивілізаційних моделей.

Вказані типи / іпостасі людини проявляються в різному обсязі в процесі життя і практичної діяльності, а також набувають специфічних рис з огляду на гендерні (взаємодія з певним видом енергії та спосіб її проведення), вікові (стратегічні і тактичні завдання людини певного віку, залежні від наявного і накопичуваного досвіду) та етнокультурні (способи колективної взаємодії та осмислення світу) чинники. Людина як інтерпретатор є суб'єктом нежорсткої категоріальності та ланкою у поліцентричному світі, організованому за принципом природо-відповідності. За умови визначення Бога (Логосу) як прояву універсальних законів природи, зміст міфологічного оператора "людина створена за образом і подібністю бога" в контексті нео-антропоцентризму дозволяє розглядати людину як динамічну адаптивну систему, здатну до лінгво-креативної діяльності.

1.2.3. Парадигмально-методологічні трансформації: міфологічно орієнтований семіозис в аспекті квантової лінгвістики

Здійснювана у дослідженні міфу інтеграція методологій та поняттєвого апарату гуманітарних, точних і природничих наук дозволяє уточнити зміст окремих понять, що окреслюють контури сучасної лінгвістичної епістеми, розширити уявлення про природу мовно-мовленнєвих явищ і міжкультурних взаємодій.

Серед найбільш популярних об'єктів дослідження в останні роки є концепт. Серед варіантів розуміння сутності концепту згадаємо його

визначення як "посередника між словами та екстралінгвістичною дійсністю" [11: 92], "об'єкта зі світу "Ідеальне", який має ім'я та відображає культурно зумовлені уявлення людини про світ "Дійсне" [183: 18], а також "біту етнокультурної інформації, що відображає світ національного сприйняття предметів і понять, позначених мовою" [285: 23]. Відповідь на питання, чим насправді є концепт, або якою є його матеріальна іпостась, можлива з урахуванням двох діалектично пов'язаних форм існування матерії – корпускулярної та польової. При цьому поле розуміється як феномен хвильової природи. Його складники є ситуативно об'єднаними (за принципом резонансу) кластерами хвиль з подібними параметрами, тобто, поле є багатовимірним простором, квантовим континуумом.

Зауважимо, що дотримання принципу поля в лінгвістиці здебільшого обмежується розглядом формальних відносин між його складниками і використанням принципу організації явищ як дихотомії "ядро-периферія" та використовується переважно для побудови двовимірних моделей при описі мовного матеріалу і моделюванні інтерпретаційних схем [174].

В онтологічному вимірі поле виявляється носієм інформації, у той час як його флуктуації зумовлені сукупною дією суб'єктів, що випромінюють хвилі. Якщо на рівні клітини джерелом поля постає хроматин у незбалансованому стані [205], то поле смислів породжується фонами (звуками), що в неврівноваженому стані (в потоці мовлення в ході розгортання дискурсивних актів, або в ментальній проекції як послідовність нейро-сигналів с певними параметрами) постають як національно-культурні варіанти, які віддзеркалюють адаптивні, атракторно детерміновані та діалектичні процеси взаємодії складників світу мірності n .

Хвильову природу мають як зовнішня (звукова) форма елементів мовного коду, так і феномени сигніфікативного плану, що становлять внутрішню форму мовних одиниць. В останньому випадку йдеться про породження мозком людини хвиль в ході перебігу електрохімічних сигналів, пов'язаних з рецепцією, інтерпретацією та трансляцією чуттєвих і мовно-кодових одиниць [245: 248-253]. Припустимо, що інтерпретація подібних одиниць коду (з подібними фізичними параметрами зовнішньої форми) відбувається за допомогою подібно «налаштованих» інтерпретаційних засобів, а саме, генетично споріднених органів вищої нервової діяльності, що використовують подібні знаки-інтерпретанти (тобто, відзначаються певною близькістю комбінацій амінокислот, способів проходження електричного сигналу в нервовій тканині і характеру сліду в ній, який залишає імпульс [245: 259 - 264]). Відповідно, доходимо висновку про подібність енергетичного потенціалу зовнішньої форми мовних знаків, а також високий ступінь ймовірності "запуску" очікуваних конфігурацій біохімічних реакцій при інтерпретації графічного варіанту зовнішньої

форми мовних одиниць. За аналогією до живих систем, в яких породжувана енергія виходить за межі її джерела (клітини), подібні за властивостями енергопотоків, що виникають в ході семіотично-інтерпретативної та комунікативної діяльності представників лінгвоспільнот, випромінюються, входять у резонансі створюють синергетичні смислові поля. Останні ми розглядаємо як основу "колективної свідомості", національної картини світу, групових стереотипів тощо. У цьому контексті наголосимо на бінарному характері поля семіосфери, що є акустично-хвильовим та водночас ментально-польовим.

Енергію мовного знаку ми пропонуємо описувати у термінах мінімального набору ознак (що передаються акустичними властивостями морфофонемічних складників мовних одиниць – хвилями з певною амплітудою, частотою та інтенсивністю). Мінімальний набір ознак, реалізований у ході мовно-мовленнєвої діяльності і відповідних когнітивних процедур, здатен призводити до змін у певному сегменті колективного поля (картини світу етносу, семіосфери) ми розглядаємо як лінгвальний квант τ^1 .

Концептуалізація світу та раціоналізація буття людини і людських колективів відбувається в межах дії ірраціональних інформаційних операторів-аксіом, що є складниками МП. Дія та певний універсалізм базових операторів пояснюються власне фізичними параметрами носіїв універсальних смислів. У той час як лінгвальні кванти з різних зон інформаційного поля (картини світу) є достатньо варіативними, квантова іпостась номінацій складників МП (міфологем і базових міфічних сценаріїв) наближається до природи солітонних хвиль: їхня структура більш жорстка (стійка) – тому вони здатні виступати мікро-матрицями, за зразком котрих і відбувається квантування інших вербальних і концептуальних сутностей. Наведемо приклад.

У міфологічній моделі Всесвіту людина постає його масштабованою фрактальною моделлю. При цьому номінації частин її тіла співвідносяться з різними планами буття. Зокрема, наступний комплекс значень асоціюється з номінаціями СЕРЦЯ: да. *heorte* "серце, груди, душа, дух, воля, бажання, хоробрість, свідомість, розум" < протогерм. **hert-ōn*- (а. *heart*, дсакс. *herta*, дфриз. *herte*, дпівн. *hjarta*, нід. *hart*, двн. *herza*, нім. *Herz*, гот. *hairto*), < і.є. **kerd*- "серце" (гр. *кардіа*, лат. *cor*, дірл. *crīde*, вал. *craidd*, лит. *širdis*, укр. *серце*, рос. *сердце* [42: 569-570], при чому в серед ознак, вербалізованих слов'янськими мовами, акцентовані семи "середина, мужність, гнів" [5 (5): 222].

Серед відомих версій інтерпретації етимології наявні наступні: і.є. **kerd*- розглядається як носій значення "вірити" – через ототожнення **kerd*- і **kred*- (лат. *credere*, дінд. *srad-dha* "довіра", що проявляється як хет. *karatan dai* "вкладання нутрощів [серця]"), де "вкладання", за В.В. Левицьким, розуміється як "залог" і входить до асоціативно-метонімічного ланцюжка

семантичних трансформацій "середина" - "серце" (те, що посередині)- "довіра"- "залог" - "любов", "радість", "гнів", при чому значення "середина" виводиться як похідне від семи [різати], притаманної кореню **(s)ker-* [11: 258]. Відзначимо також близькість смислів, відображених у кельтських одиницях: ірл. *cord*, гел. (шотл.) *cordyt* "згода" < а. *cord* "погоджуватись" < лат. *cord-* основа номінацій "серця" [41: 101]; ірл. *creid* "вірити", вал. *credu*, корн. *crest*, брет. *cridiff*, **kreddio* ; лат. *credo*, санскр. *crad-dadhdmi* < *cred-do* "я віддаю серце" [41: 106], гел. *crios* "пояс, вуздечка", ірл., дірл. *criss*, вал. *crys* "сорочка" [41: 107] та власне ірл. *cridhe*, *croidhe*, дірл. *cride* "серце" [41: 107], що дозволяє запропонувати інтерпретацію "серце - як зв'язковий елемент / засіб трансформації (переходу з одного стану в інший) / підстава для узгодження систем". З огляду на семантику [вірити], [довіряти] такі системні трансформації розглядаються як прояв ірраціонального начала.

Асоціацію "серце" ~ "довіра" ми інтерпретуємо як явище резонансу, ірраціональне відчуття сумісності систем як передумову їхньої ефективної синергетичної взаємодії. "Серединний" характер серця (пор. брет. *kreiz* "середина", укр. *sepeda* "Mittwoch") ми співвідносимо з властивістю відповідного енергоцентру людини здійснювати "налаштування" її поля та полів інших людей та колективів; при цьому зазначений енергоцентр постає посередником між індивідуальними ментальними, перетворювальними й мовно-мовленнєвими практиками та колективно-орієнтованими способами діяльності (в широкому розумі – природо-відповідними).

Принагідно згадаємо, що в системі координат МП центр є опоземою до зовнішнього світу, позитивно-сакральним локусом, що асоціюється з впорядкованістю та адекватним функціонуванням системи (відповідно, усвідомленням / відчуттям її комфортного стану) [239]. З огляду на уявлення про людське тіло як фрактальну модель Всесвіту, СЕРЦЕ розглядається як "контейнер ДУШ", тобто, енергоцентр, що забезпечує трансформацію і узгодження проявів ОСОБИСТОСТІ (фізичних, емоційних і ментальних) і ДУХУ як проєкції надсистеми (ЛОГОСУ, САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ), що є передумовою творчості та розвитку (лат. *creare* "створювати"). Морфофонемічна полісемія основи відповідної номінаційної одиниці уможлиблює також наступну інтерпретацію: СЕРЦЕ як "трансформатор" асоціюється з "віссю", вздовж якої відбувається розвиток людини та її входження до смислового поля роду, етносу, нації: да. *hrod* "спис" як фрактальна символічна модель СВІТОВОГО ДЕРЕВА, метафорично – "шлях розвитку", траєкторія поступу системи в координатах універсальних і національних атракторів.

Відзначимо також наявність у германських мовах номінацій типологічно співвіднесених з "серцем" понять.

Так, да. *sefa* "серце, розум, дух, розуміння" < протогерм.: **siban-* ; **saffan-*, **sibōn* "помічати, випробовувати, радіти", гот. **sifan* "радіти", дпівн. *sefi* "почуття", *sefa* "відчувати", норв. *seva* "відчувати", шв., діал. *säv* *sä* "почуватись", дсакс. *sevo* "почуття, душа", двн. *sebō* "душа" < і.е. **sap-* "намагатись, досліджувати", лат. *sapiō* "пробувати, куштувати" [44], що наштовхує на інтерпретацію "серце як засіб пізнання, притаманне виду *Sapiens*", пор. *gif þin hige wære // sefa swa searogrim, swa þu self talast* "якби твоє серце було таким войовничим, як ти кажеш" [86: 593-594].

У свою чергу, да. *mōd* "мужність, серце, старанність" < протогерм. **mōdá-z* "запал, лють, зусилля": гот: **mōð-s* "лють, дух", *mōdag-s* "сердитий", дпівн. *mōð-r* "лють", дшв. *moder*, дфриз. *mōd*, дсакс. *mōd*, шв. *mod*, дан. *mod*, дфранк. *tuod*, а. *mood*, двн. *muot* "сила думки" нім. *Mut*, *Gemüt* "мужність, дух", свн. *muot* "сила відчуттів, розуму; дух, лють", пор. *frod cyning // har hilderinc, on hreon mode* "мудрий король, сивий герой, мав смуток у серці" [86: 1306-1307]. Звідси - висновок по принципову дуалістичну раціонально-іраціональну природу людини та кордо-центризм (у термінах П. Юркевича) як основу пізнання світу й встановлення синергетичних взаємодій між колективами, що є передумовою успішної трансформації культурної моделі людства.

Наведемо декілька текстових репрезентацій, що відображають уявлення про серце. СЕРЦЕ як ЦЕНТР (БІО)ВІТАЛЬНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ (енергетичний контейнер) системи: *agus sgàin a chridhes* "і його серце розірвалось"[90: V], *Vin níchoго не боявся... Я ж кажу, в нього серце розірвалося* [53: 183], постає також ОБ'ЄКТОМ АТАКИ / нападу / шкідливого впливу в ході перебігу сценарію ПРОТИСТОЯННЯ (СУТИЧКА, БИТВА): *hjör til hjarta, // þá er hefnt föður* "пронизує серце у помсту за батька" [151: 55]; СЕРЦЕ - КОНТЕЙНЕР ЕМОЦІЙ / ПОЧУТТІВ: *blóðugt er hjarta // þeim er biðja skal* "кров'ю стікає серце в тих, хто жебракує" [103: 37], *sorg etr hjarta, // ef þú segja né náir // einhverjum allan hug* "скорбота спалить твоє серце, як не зможеш довіритись другу" [103: 121], *gràdh Naois ann an cridhe Deirdire* "любов Наосі увійшла до серця Дейрдіре" [90: III], *Is goirt le m' chridhe bhi ga d' fhàgail* "болить мені серце тебе залишати" [90: III], *agus thug e cudrom a chridhe de ghaol di*. "І він віддав їй серце сповнене [ваги] кохання" [90: II], *У Руала болісно стислося серце*. [53: 137]; СЕРЦЕ - КОНТЕЙНЕР ЯКОСТЕЙ: *því at á hverfanda hvéli // váru þeim hjörtu sköpuð, // brigð í brjóst of lagið* "на колесі їхнє серце зліплене, і вгрудях підступність" [103: 84], *She is Aes Sedai, and has the heart of a lion*. [110: 167], *Mein Herz brennt* ("надзвичайні властивості міфічної істоти" + "емоційна напруга") [127: МНВ], *ok þá át han Fáfnis hjarta ok drakk blóð þeira beggja, Regins ok Fáfnis. Þá heyrði Sigurðr, hvar igður mæltu* "і тоді він скуштував серце Фафніра й випив крові обох, Регіна та Фафніра. Тоді почув Сігурд, що

казали синиці" [95: 39], *born with a heart of steel* [116: HS]; СЕРЦЕ - КОНТЕЙНЕР ЦІННОСТЕЙ / ЗАСІБ ОРІЄНТАЦІЇ: *In Masema, Aram had met a man who had given his life and heart and soul to the Dragon Reborn.* [110: 55], *Fight with your heart and you're destined for glory* [100: DG], *live by your heart* [116: HS]; СЕРЦЕ - КОНТЕЙНЕР ІНФОРМАЦІЇ / ЗАСІБ ПІЗНАННЯ: *Hugr einn þat veit // er býr hjarta nær, // einn er hann sér um sefa* "Лише твоїй душі відомо, що в твоєму серці" [103: 95], *"Dè an glaodh a tha na m'chluais agus a bhuaill mo chridhe* "що за крик лунає в моїх вухах і б'є у серце [DEirdire, III]; СЕРЦЕ - ЦЕНТР *yet Caemlyn was Andor's heart.* [110: 100]; СЕРЦЕ - ОБ'ЄДНАННЯ: [*Battles*]... *They are won by those who find the heart // Find a heart to share* [116: Cr]. Вказані вербалізовані концептуальні моделі пов'язані з онтологічним, функціональним, локативним і аксіологічним вимірами семіосфери (національних картин світу).

Отже, і.е. **kerd-* як варіант і.е. **(s)ker-* розглядається як семантичний квантор, здатний в масштабі ноосфери людства організовувати ситуативно породжені ноематичні смисли і створювати "інтерпретаційні матриці". Таку їхню функціональність ми пов'язуємо з параметрами хвиль, що кодують відповідні семантичні ознаки як універсалії буття. До конфігурації подібних матриць як полів з відносно стабільною структурою можуть входити типологічно співвіднесені з ними квантори типу і.е. **sap-* та герм. **mōdá-z.* Вказана інтерпретативна матриця демонструє уявлення про ірраціональний аспект буття й пізнавальної діяльності людини й окреслює орієнтири синергетичної взаємодії людей як "генераторів полів", що входять у резонанс. Загалом, кореневі морфеми імен концептів-міфологем і міфологічних сценаріїв як базових операторів категоризації та семіозису (носії понятійного компоненту семантики, значущі в контексті енерго-інформаційних полів) проявляють відносно стабільні набори властивостей, аналогічно до хвиль солітонного характеру. Це дозволяє їм виконувати функцію кванторів (упорядників, структураторів інформаційних квантів), унаслідок чого на основі змісту МП вибудовуються національні картини світу та раціоналістичні моделі дійсності.

1.2.4. Гносеологічний релятивізм і сучасні лінгвістичні студії

Особливості поступу людської культури, в тому числі наукових парадигм наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст., що полягають у технологічності й техногенності та узгодженні з антропоцентричним споживацьким світоглядом, спричинили появу в різних галузях науково-практичної діяльності значної кількості різноспрямованих концепцій. У своєму розмаїтті вони деталізують розуміння окремих фрагментів устрою світу, однак не пояснюють сутності феномену життя, не пропонують вичерпної відповіді на питання, пов'язані з роллю мовної системи в

онтогенезі. Загалом, оскільки конкретні методи наукового дослідження орієнтовані на певні області свого застосування, будь-який окремий метод виявляється обмеженим. У значній кількості робіт з мовознавства відзначається міждисциплінарний характер сучасних філологічних досліджень [172; 211; 247; 252; 264]. Міжпарадигмальність наукових студій сьогодення, поглиблюється і поступово трансформується у нову методологію, що в епістеміологічному сенсі розуміється як *гносеологічний релятивізм* (ГР) [302]. Фокусом такої методології є створення основи міжсистемних відносин раніше антагоністичних концепцій і світоглядів. Принципова можливість їх інтеграції зумовлюється розумінням МП як контейнеру вихідних моделей конфігурації світу та первинних знаків-інтерпретант, а також визнанням міфологічності й відносності будь-якої концепції / способу раціоналізації дійсності залежно від умов, контексту і концептуальних „фільтрів” інтерпретації вхідної інформації.

У широкому розумінні, ГР відображає відповідність рівня свідомості систем розвитку (людини, культури, природи, семіосфери тощо) характеру часо-просторових відносин, які вони формують. При цьому ГР орієнтований на висвітлення діалектичної залежності часо-просторових відносин від рівня свідомості систем і комплексів мотивів їх поведінки [302: 7]. Онтологічний аспект ГР характеризує відносність здатності людини пізнати усю повноту матеріальних зв'язків між елементами світу. Так, згідно теорії відносності, просторово-часові відносини між об'єктами дослідження відрізняються при їх взаємному переміщенні в усіх системах відліку рівномірно або з прискоренням [349; 353]. Відповідно, за умови "руху" відлікової системи координат мовної особистості (інтерпретатора дійсності, дослідника) відмінними є результати її інтерпретативно-номінативної діяльності. Під "рухом" відлікової системи координат у даному випадку розуміється використання історично модифікованих варіантів (таких, що зазнали просторових трансформацій у структурі значення) вихідних аксіоматичних знаків-інтерпретант у процесі категоризації й омовлення дійсності. Комплекси дослідницьких процедур, притаманних окремим мовознавчим парадигмам, є статичним дослідницьким інвентарем, орієнтованим на розгляд певних станів і аспектів функціонування мовної системи, що відповідає потребам епохи, ціннісним орієнтирам дослідника й його рівнем свідомості як особистості, ідеологічним настановам політичної системи тощо. Вони висвітлюють дискретні властивості динамічних іпостасей вербалізованого МП. Отримані таким чином результати й їх інтерпретації, що доволі часто виявляються протилежними відображають діалектичну сутність досліджуваного феномену і не є взаємно виключними. Загалом, підхід до вивчення МП на основі ГР передбачає інтеграцію різноманітних дослідницьких процедур у певному ієрархічному комплексі.

Застосування такого підходу вимагає, у свою чергу, виділення певних спільних для різноманітних галузей знань принципів розгляду й інтерпретації даних, що дозволяють виявити універсальні риси міфологічно орієнтованої концептуалізації світу. У дослідженні ми послуговуємось універсальними діалектичними законами й закономірностями [193; 194; 195].

1. Закон єдності й боротьби протилежностей, що проявляється як полярність, дуалізм, амбівалентність феноменів [303: 55] та способів їх концептуалізації. Зокрема, враховуються потенційно різноспрямовані вектори думки, програми й алгоритми соціальної взаємодії, концептуалізації й категоризації світу. На рівні мовних знаків зазначений закон проявляється в полісемантичності основ одиниць, що вербалізують елементи МП. На концептуальному рівні зазначений дуалізм розглядається як основа моделей оксиморонного типу, що визначають увесь спектр можливих інтерпретацій позначуваних явищ, процесів і станів, тобто, діапазон атракторного поля, до якого входить концептуалізований феномен.

2. Закон заперечення заперечення [303: 56], що в контексті роботи набуває розуміння як симетрія (базовий міфологічний принцип "як згори, так і знизу", пор. лат. *qualis vita, et mors ita* (яке життя така і смерть) [57: с.83], *qualis rex, talis grex* (який цар такі й підлеглі) [57: 119], *mali principii malus finis* (поганий початок – поганий кінець) [57: 148] що проявляється як наслідуваність, аналогія, фрактальність і синонімія на когнітивному та семіотичному рівнях. Урахування цього закону дозволяє поглянути на ієрархію мовних засобів репрезентації МП з позицій фрактального відображення узагальнених ситуацій (кластерів сценаріїв) у ВФ окремих мовних знаків як контейнері "згорнутих текстів". Фрактальне віддзеркалення закономірностей взаємодії елементів світу у мові та її підсистемах, соціальних і професійно орієнтованих практиках є базовим механізмом вербального моделювання альтернативних світів, підґрунтям власне мови як інструменту впливу на об'єкти реальності, в якій перебуває мовець (сакрально-магічний статус мови в архаїчних суспільствах).

3. Закон збереження, що проявляється як закономірність причинної обумовленості [303: 57], зокрема, вмотивованості мовних одиниць на позначення елементів МП. При розгляді різноманітних взаємодій сценарного типу (таких, до яких залучені елементи недосяжної сакральної сфери) враховується імперативна наявність причини дій, процесів і явищ і постулюється можливість дистанціювання причин та наслідків у просторі (просторах, світах) і часі. При цьому кожен наслідок (позитивно / негативно завершений міфологічний сценарій) є причиною для наступних взаємодій та сценаріїв, в чому полягає універсальна логіка квесту як способу навігації індивіда в МП. Рекурентне здійснення квестів ("хвильовий фронт") різного

рівня складності й узагальнення визначається як умова поступу системи і породження концептуальних площин.

4. Закон переходу кількості у якість, що в контексті даної роботи розуміється як циклічність, повторюваність моделей культуротворення [303: 58], концептуалізації та вербалізації світу. На рівні мови він проявляється як перехід від okazіоналізму до норми; на глибинному рівні – як виникнення й функціонування інтегративних концептуальних моделей (метафтонімія), синтез концептуалізованої інформації. В універсально-системному розумінні цей закон визначає імперативну наявність зв'язкового елемента при взаємодії дуалістичних (тим більше, нечітких сутностей), пор.: логічний суб'єкт, логічний предикат і зв'язковий елемент у структурі пропозиції; колористичні переходи; середнє значення чисел; напівтони у звуковій гамі тощо. Зазначена закономірність враховується як при аналізі сценарної взаємодії в межах МП, так і при моделюванні структури концепту-міфологеми, полі-етіологічної моделі знаків, що вербалізують елементи МП.

5. Закон свободи вибору напрямку розвитку, котрий розуміється як альтернативність: при повторенні дії закону полярності, що є наслідком неповноти пізнання системою (мовною особистістю) критеріїв розвитку надсистеми (колективу, світу, поліверсуму) суб'єкт пізнання (діяльності) здійснює вибір надсистеми, що визначає смисл його буття й діяльності [303: 59]. Цей вибір є результатом синтезу раціонального прагматизму та ірраціонального начала. При цьому ірраціональний аспект вибору значною мірою визначається внутрішнім змістом прецедентних феноменів і мовних знаків на позначення елементів МП. "Операційна система" індивіда орієнтується за посередництвом концептуальних алузій і викликаних ними асоціацій як сигналів про бажаний / можливий / прогнозований стан системи. Реалізація цієї закономірності є підґрунтям творення альтернативних світів у художніх текстах, в електронному середовищі, в різноманітних ігрових контекстах та ін., що відзначаються польовою, "торсіонною" природою (її основа – взаємодія та обмін енергетичних потоків).

6. Закон синергетичності та ієрархічності демонструє тенденцію універсально організованих ієрархій систем об'єднуватись у кластери одного рівня [303: 60] об'ємні 6-вимірні площини, що розуміються як МП, семіосфера соціуму, альтернативні світи в поліверсумі. Згідно цієї закономірності, складні структуровані системи, що перебувають у взаємодії, здатні обмінюватись структурними елементами з подібною глибинною природою (само-підтримка відкритих систем), а також функціонувати у контексті взаємодії / конфлікту різних реальностей. При цьому, у лінгвосеміотичному вимірі ієрархічність розуміється як структура,

парадигматика, а синергетичність – як синтагматика, динаміка мовного коду й створеного за його допомогою світу / ККС.

7. Закономірність доцільності розвитку, яка розуміється як проекція моделі надсистеми, що призводить до оптимізації та універсалізації конфігурацій підсистем [303: 61-62]. Процеси, явища та об'єкти, задіяні у них, віддзеркалюють універсальні закономірності міжкультурної комунікації, трансформації на рівні ноосфери, взаємодії світів з різним ступенем "реальності". Гіпотетично, реалізація програми надсистеми, в ході якої здійснюються рекурентні енерго-інформаційні обміни між нею, її системами й підсистемами, дозволяє ноосфері сягнути найвищого рівня (сьомого, згідно запропонованої моделі ієрархії МП), потенційно можливого у певному циклі розвитку лінгвокультур і цивілізації загалом. Такий обмін розуміється як хвилеподібні переходи між станами впорядкованості й дисбалансу. Вони проявляються у змінах мовних, моральних та естетичних норм, способів мислення і поведінки, соціальних зрушеннях, конфліктах, наукових революціях. За логікою діалектики, досягнення найвищого рівня розвитку є передумовою переходу системи у якісно новий вимір. Цей вимір становить перший рівень нової іпостасі системи – нової цивілізаційної моделі.

Таким чином, принципи ГР дозволяють поглянути на царину ірраціонального, прояви якого сприймаються як "нереальне" у контексті окремих наукових парадигм, окреслити універсальні моделі взаємодії втілених різними засобами інформаційних систем і таким чином спрогнозувати варіанти поступу культури етносу (трансформацій цивілізаційного масштабу). Мовні знаки, що втілюють етнонаціональний МП і створені на його основі альтернативні світи ми розглядаємо як "гіпер-знак" сигнально-індексальної природи. Результати їх аналізу, в перспективі, визначають загальний підхід у пізнавальній діяльності, спрямованій на дослідження різноманітних континуумів та енерго-інформаційних взаємодій у них. Сучасні розвідки у галузях точних і природничих наук, на наш погляд, пропонують комплекс стимулів до інтегративного дослідження мовних і мовленнєвих одиниць, які перетворюють "міфічне" на "реальне".

1.2.5. Інтегративний підхід у дослідженні міфологічного простору в аспекті лінгвосеміотики

Домінуюча протягом останніх десятиліть когнітивно-дискурсивна парадигма свого часу визнавалась „парасольковим” конгломератом різних наукових течій і напрямків [251; 253]. Наразі, ми ведемо мову про ієрархічну гносеологічну модель, основною рисою якої постає акцентована когнітивною лінгвістикою міждисциплінарність. Водночас, ми наголошуємо на тому, що людина як суб'єкт пізнання і генератор раціоналістичних моделей світу, за великим рахунком, не є центральним компонентом систем,

проявлених у природі або розбудованих у альтернативних можливих світах. Тому антропоцентризм як центральний принцип творення й дослідження культури протиставляється та, водночас, узгоджується з „природоцентризмом” як універсальним принципом функціонування систем, здатних до самопідтримки й самоорганізації. Діалектична єдність обох підходів зумовлена специфікою МП як інформаційного континууму та особливостями вербальної репрезентації специфічних сигніфікативних утворень, що не мають чітких відповідників на рівні референтів у феноменальному світі. У цьому контексті ГР проявляється у виборі лінгвосеміотики як „парасолькового” напрямку дослідження, фокусом котрого є інформація як прояв енергетичних взаємодій у світі та її знакові репрезентації, за допомогою котрих людина і людські колективи включені в процеси енерго-інформаційного обміну та світо-моделювання. МП розглядається як інхоативний компонент інформаційного простору ноосфери, а мовна система як креативний код і інтерпретаційний інструмент, що бере участь у категоризації світу. Тому мовну репрезентацію конфігуративних інформаційних блоків міфологічного (надсистемного, „сакрального”, ціле-визначального) характеру, що відображають сутнісні характеристики світу і Життя в ньому, ми визначаємо як своєрідну універсалію, яка спрямовує буття і діяльність *homo loquens* і *homo orientalis*. Відтак, доцільним і логічним видається застосування базових постулатів лінгвосеміотики при вивченні особливостей вербального кодування міфологічної інформації.

Вихідним положенням дослідження є уявлення про поліцентризм інформаційних систем і концептуальних утворень, що є основою множинних варіантів реальності та плюралістичності інтерпретації отриманих емпіричних даних. При цьому власне „антропоцентризм” не ігнорується, а враховується у лінгвокультурному та лінгвокогнітивному вимірах, що визначають особливості семіозису в різноманітних історико-культурних, соціальних, професійних контекстах. Відповідно, використані в роботі процедури лінгвокультурного й лінгвокогнітивного аналізу застосовані з метою виявлення етнонаціональних й індивідуальних властивостей функціонування мовних знаків, що утілюють елементи МП. Оскільки "слово – це закон або навичка вживання...певна універсалія на протигагу конкретним випадкам його прояву" [419: 52-53], ми залучаємо до гносеологічного поля лінгвосеміотики процедури суміжних лінгвістичних напрямків і підходимо до мовних знаків, що вербалізують елементи МП як чинників, що звужують діапазон атракторної варіативності картин світу, що вибудовуються в ході різноманітних соціальних практик. Висвітлення традиційних аспектів семіозису з позицій функціональної, квантитативної лінгвістики, дискурсології та прагмалінгвістики дозволяє з'ясувати, яким

чином вербально закодоване "міфічне" матеріалізується у різних соціальних контекстах і призводить до зміни дійсності й соціальних взаємодій.

Міфо-вербальний детермінізм різноманітних людських практик розглядається як універсальне явище, а моделі соціальних відносин визнаються ізоморфними відносно інших видів людської діяльності, пор.: „в іншому плані існуючої дійсності явища спорідненості виявляються явищами того ж типу, що й мовні” [263: 40]. Фокусною властивістю мовних і концептуальних конструктів при цьому виявляється здатність їхніх складників до переорієнтації та трансформації смислів. Цей підхід узгоджується із постулатом Ч. Пірса стосовно необхідності двох знаків (власне мовного знаку та концептуалізованого знаку-інтерпретанти) для породження значення і відповідного смислу [300: 18]. Така інверсійна взаємодія можлива при реалізації універсальних моделей взаємодії міфічного та реального, що описуються як проривна, перехресна і трансформаційна функції [386].

Комплекси ознак номінативних одиниць, використаних при вербалізації сценаріїв, що реалізуються при проривній функції, забезпечують "вхід" концепту-міфологеми до певного сценарію реальної ККС, наприклад, поява представника уявного світу (особи або артефакту) в реальному світі, унаслідок чого змінюється конфігурація прототипових для цієї реальності сценаріїв. Мовні знаки, що вербалізують перехресну функцію, демонструють "розширення меж" відомої реальності, вхід елемента реальної ККС до МККС, наприклад подорож героя до міфічної країни або потойбіччя, що, за великим рахунком, сприяє "зближенню" різноманітних варіантів світу, "ущільненню" атракторного поля універсальних енерго-інформаційних процесів. Нарешті, лінгвосеміотичні параметри знаків, що втілюють трансформаційну функцію, "програмують" прототипові варіанти зміни статусу, сутності або форми/структури об'єкта, тобто, магічні (у сенсі безпосередньої реалізації інформаційних моделей) перетворення різних видів.

Лінгвосеміотика МП охоплює комплекси лінгвальних і екстралінгвальних чинників, що призводять до творення можливих (альтернативних) світів. Їх сутність визначається не лише специфічною (умовною / можливою) модальністю, а, насамперед, деталізацією й специфікацією сутнісних ознак суб'єктів таких світів з опорою на попередній досвід людства (зміст МП). Оскільки у модельованому світі відбувається детальна розбудова абсолютно всіх аспектів його космогонії, онтології та аксіології у перспективі відносно певного концептуально-культурного фокусу, модифікованої позиції "ТУТ/ЗАРАЗ", даний світ постає епістеміологічним варіантом бачення реального світу, тобто, **альтернативним світом** [165: 12; 346: 7-9]. Багатоаспектна характеристика такого світу можлива за умови інтеграції підходів різних мовознавчих і загально-гуманітарних напрямків.

1.3. Семіотика міфу та проблема номінації

1.3.1. Проблема ірраціональності в лінгвістиці

Ірраціональність певного явища / процесу розглядається як відсутність закономірності, що унеможливує його осягнення розумом і логічне пояснення [25: 204]. У ході наукового пізнання виникають протиріччя між прогностичними твердженнями і недостатнім емпіричним матеріалом на їх користь, невичерпність якого викликана неадекватністю дослідницького інструментарію (як методологічного так і технічного), а також між зафіксованими фактами і недостатньою для їх пояснення теоретичною базою (зокрема, теоретичне обґрунтування наявності торсіонних полів, неочікувана послідовність формування елементарних часток у колайдері, глибинні нейро-лінгвістичні механізми сугестування, вплив акустичних і фоносемантичних параметрів звуків на об'єкти живої та неживої природи тощо).

У життєдіяльності й практично-інтерпретативній діяльності індивіди стикаються з феноменами, осягнення яких і "вписування" до існуючої КС є проблематичним або неможливим. Причиною є несумісність вхідної інформації та використовуваних у процесі концептуалізації дійсності змісту знаків-інтерпретант, прагматичні чинники, що стимулюють когнітивні зусилля мовних особистостей, неадекватність когнітивного інструментарію (як ментального так і речового характеру). Зазначені феномени відносяться до сфери ірреального і розглядаються як такі, що протирічать дійсності, потрапляють на периферію КС соціуму певного історичного періоду. Втім, необхідність оперування поняттями, сутність котрих залишається непізнаною, спричиняє функціонування певних мовних реалій (умовний спосіб дієслова, засоби вираження модальності, номінативні одиниці на позначення фізично відсутніх у реальному світі об'єктів, мовленнєві конструкти, спрямовані на модифікацію фрагменту дійсності тощо).

Загалом, категорія ірреальності є невід'ємним компонентом категоризаційних процесів. Ірреальне співвідноситься з непізнаним, цариною можливого, з таємницею, розкриття якої означає розширення "олюдненого" світу. При цьому успішне здійснення когнітивних процедур різних рівнів призводить до включення нових інформаційних кластерів до існуючої концептуальної картини світу, раціоналізації фрагменту дійсності в обраному епістемічному та аксіологічному вимірах. Невдале здійснення таких процедур, або завелика кількість інтерпретацій, сприяє усталенню зв'язку "ірраціональне" - "ірреальне" в індивідуальній та колективній свідомості. В останньому випадку ірреальне отримує негативне аксіологічне забарвлення й розглядається як "химерний" феномен, виключно контрарний

відносно здорового глузду, маргінальний, периферійний, або навіть шкідливий для усталеної системи відносин.

У контексті сучасних наукових розвідок ірреальність співвідноситься з розумінням варіативності форм і способів буття, котрі, зокрема, зумовлюють альтернативність конфігурацій інформаційних систем. Розгляд пізнавальних процесів як відображення, що ототожнюється з кодуванням, визначає розуміння того, що навіть окреме речення є ізоморфним образом стану речей [441]. У роботах Я. Хінтіки синтаксичні структури інтерпретуються як модельні множини, а кванторні речення розглядаються не як образи, а набори приписів до створення образів світу [391; 392; 393]. Інтеграція обох концепцій дозволяє здійснювати "об'ємні" інтерпретації динамічних трансформацій у ККС - як універсальних інформаційних взаємодій так і більш часткових етноспецифічних процесів функціонування мовних систем. Якщо ж атомарне речення характеризує певний об'єкт, то кон'юнкція атомарних речень або їх заперечень, що становить "конституенту", за умови кінченості кількості описуваних властивостей об'єкта, визначає, які об'єкти є реальними, а котрі – ні. Іншими словами, кожна конституента описує певний світ із певною кількістю базових параметрів. У термінах доведеної Я. Хінтікою теореми, згідно котрої певна формула A з глибиною d містить протиріччя тоді й лише тоді, коли існує таке e , що кожна конституента дистрибутивної нормальної формули з глибиною $d+e$ містить тривіальне протиріччя [391], пропозитивне підґрунтя номінацій елементів МП ми розглядаємо як формулу з обмеженим набором складових, що не містить такого e , наявність котрого перетворює створений вербальними засобами світ на нереальний.

Загалом, під "можливим світом" розуміється певний ментальний конструкт, дещо, що "мислиться, але не відображає реальний стан речей" [165: 11]. За такого підходу, можливим світом може бути "псевдо-світ" [254], позбавлений логічних протиріч і необов'язково існуючий (тобто, ментальний, вигаданий). Наголосимо, що відправним елементом будь-яких концептуальних систем та їх семіотичних корелятів (за великим рахунком – будь-якого літературного твору) є структура, істинність котрої виявляється недоказовою з огляду на невизначеність / змінність критеріїв, неадекватність дослідницького інструментарію, суб'єктивні чинники психофізіологічного або лінгвокультурного плану. Тому ірреальність можливого уявного світу є відносною, а модельовані мовними засобами світи розглядаються нами як альтернативні, квазі-реальні інформаційні системи.

У сучасному мовознавстві проблема ірраціональності так чи інакше пов'язана з усвідомленням варіативності ментальних репрезентацій, що, з одного боку, є сигніфікативним підґрунтям мовних знаків, а з іншого – ментальними конструктами, створюваними під впливом зовнішньої та

внутрішньої форм відповідних знаків й їх комбінацій. Відповідно, утворювані таким чином альтернативні світи розглядаються під різними кутами зору: йдеться про "можливий світ" [165], "квазі-реальність" [265], „аномальний” світ [291], „ірреальний” світ [295] тощо. Наголошується також зв'язок процесів творення альтернативних світів і типу свідомості мовних особистостей, що здійснюють номінативну діяльність. Зокрема, міф співвідноситься з ілюзорною свідомістю [306]; творення міфологічно орієнтованих текстів жанру фентезі пов'язується з "утопічним мисленням"; у свою чергу, альтернативні світи, створювані в текстових просторах художніх текстів, розглядаються як вторинні концептуальні утворення [313]. Домінування певних світоглядних орієнтирів та структурування текстів навколо певних концептів-міфологем породжує жанрові особливості текстів, у яких створюються картини альтернативних світів. Так, з позицій сучасного літературознавства виокремлюється „магічний реалізм” [348], орієнтований на зображення певного типу реальностей і паралельних світів.

У дослідженнях останніх років номінативні одиниці, що вербалізують елементи "нереальних" світів, розглядаються як знаки, котрі репрезентують реальні денотати, реальність яких, утім, детермінована ознаками аномальності вторинної норми [254]. Подібний підхід, за якого аналізовані мовні знаки визначаються як одиниці псевдо-референтної номінації, становить певний компромісно-перехідний варіант у розгляді семіотично-інформаційних аспектів концептуалізації світу й моделювання альтернативних світів, оскільки у ньому визнається специфічність семіотичних зв'язків між планом виразу й планом змісту мовних знаків, що втілюють елементи МП.

Референт не обов'язково представлений у світі емпірично досяжних об'єктів, оскільки референція, на відміну від семантики, стосується не просторової визначеності речі, а логічної визначеності [327]. Референція відзначається градуальністю визначеності, при чому її результатом є можливість різних ступенів ідентифікації позначуваної речі або особи [325]. У результаті номінативних процесів, які супроводжують категоризацію світу, здійснюється референція від ближчого до більш віддаленого концептуального просторів, що призводить до створення ментального, логічного світу. На відміну від семантичного простору, що співвідноситься з досяжними геометрично співвіднесеними об'єктами, простір референції є ідеальним ментальним утворенням, наслідком виокремлення з семантичного простору певних ядерних складових концептів та їхніх розширень. Відштовхуючись від цієї концепції, Ю. Кулакова наголошує на градуальності референції: від чіткого уявлення денотата "тут і зараз" через набір прототипових характеристик інтенціоналу до непевних уявлень та образів, що дозволяють різний ступінь ідентифікації. При цьому крайній ступінь контекстуальності, умовності або okazional'ності як співвіднесення

знаку, сигніфікату й референта визначається як симулякр або псевдореференція [254: 8].

Погоджуючись з ідеєю градуальності, зауважимо, що референція до емпірично недосяжних денотатів є відображенням амбівалентності фрагментів світу і сил, що діють в ньому. Одні й ті самі об'єкти набувають рис реальних або ірреальних залежно від фокусу сприйняття, прагматичних аспектів номінативної діяльності, фрагментів концептуальних картин світу, що є "родовими просторами" при мовно-логічному моделюванні або інтерпретації певних сценаріїв. На нашу думку, ідея градуальності у певній мірі протирічить змісту терміну "псевдореференція". Незалежно від природи денотату, референтивний механізм його зв'язку з відповідним сигніфікатом за посередництвом мовного знаку залишається незмінним. Про псевдореференцію та псевдоденотацію доцільно вести мову в ракурсі дослідження інтенційно модифікованих міфів і конструйованих міфів у рамках певних видів дискурсів, орієнтованих на маніпулятивні комунікативні стратегії. У цьому випадку відбувається своєрідне сугестування наявності необумовлених реальним станом речей зв'язків між знаковим конструктом і бажаним варіантом розгортання певних сценаріїв за участю референтів. Відповідно, таким референтам приписуються позитивні якості з валоративного епістрату етноспецифічних концептів-міфологем, що й перетворює їх на симулякри й волітивні тригери, котрі забезпечують перлокуцію в контексті рекламного, політичного, релігійного та ін. видів дискурсу, а псевдореференція співвідноситься з поняттям "омана".

Утім, термін "псевдореференція" з відтінком "уявний, удаваний, умовний, конвенційний" може використовуватись задля позначення відносності параметру істинності референціальності номінативних одиниць. Зокрема, у контексті картин світу, створених у художніх текстах, референція не обов'язково залежить від пресупозицій і фонових знань потенційних адресатів. При цьому асертивні твердження, що відображають конфігуративні параметри створеного у тексті світу, характеризуються умовною істинністю пропозицій. Об'єкти ж, до котрих здійснюється відсилка, створюються власне у тексті шляхом логічного й прагматичного співвіднесення автореферентних значень одиниць. Базові контури референційного поля текстового світу задаються оператором ζ (С. 38-39).

При мовленнєвому конструюванні базових операторів, котрі ми ідентифікуємо як фрактально відтворювані елементи первинного міфу, усі наступні пропозиції, що містяться у тексті й вербалізують різноманітні сценарії за участю відповідного референта, набувають характеру істинності:

1) *Bum cledyf yn aghat. // Bum yscwyt ygkat. // Bum tant yn telyn // Lletrithawdc naw blwydyn.* "я був мечем у руці, щитом у битві, струною в арфі, привидом дев'ять років" [87: 17-20] вводить інформацію про базовий у

КС кельтів сценарій ТРАНСФОРМАЦІЯ, вказує на відносність меж концептуальних сфер.

2) *Gulli keypta // léztu Gymis dóttur // ok seldir þitt svá sverð; // en er Muspells synir // ríða Myrkvið yfir, // veizt-a þú þá, vesall, hvé þú vegr* "ти золото віддав за Гюміра доньку і на додаток свій меч; то коли сини Муспеля їхатимуть через Мюрквід, чим ти битимешся" [115: 42] здійснює гіпервідсилку до одного з під-сценаріїв минулого квесту, наслідки котрого є імпліцитною причиною (ДОЛЯ як непізнана закономірність) загибелі бога при майбутньому розгортанні сценарію RAGNARØK;

3) *Harry Potter was a highly unusual boy in many ways. For one thing, he hated the summer holidays more than any other time of year. For another, he really wanted to do his homework but was forced to do it in secret, in the dead of night. And he also happened to be a wizard* [130: 1-2] імплікує наявність двох паралельних світів, між якими особа-референт здійснює навігацію та виконує набори типових ролей; при цьому постульована наявність світу магії надає усім вербалізованим концептам і сценаріям характеру істинності.

Отже, мовленнєвий аспект референції, безпосередньо пов'язаний з інтерпретативною діяльністю мовних особистостей та суб'єктивним характером взаємодії репрезентамента й інтерпретанти у структурі відповідних номінативних одиниць, розглядається як певний модус МП як регулятивної системи, що зумовлює рекурентні інтерпретації власне міфу та критеріїв істинності / реальності у створених на його основі картинах світу.

Такий підхід узгоджується з "теорією визначених дескрипцій" згідно котрої: (1) можна робити значимі твердження, використовуючи навіть ті визначені дескрипції, що не співвідносяться з реальним об'єктом; (2) при твердженні, що $F \in G$, наявним є дещо стверджувань, навіть у тих випадках, коли F не існує; (3) деякі інтенціональні й модальні твердження, що використовують визначені дескрипції, є преференційно непрозорими [550]. Іншими словами, мовна система як семіотичний код дозволяє оперувати поняттями, що не опредмечуються у будь-який інший спосіб, доступний для емпіричного спостереження. Оперування міфологічними ментефактами уможлиблюється специфікою мовних знаків, що віддзеркалюють етнокультурний колективний досвід взаємодії з різними варіантами реальності. У термінах У. Еко, при знаковому співвіднесенні (a sign-function) вислову зі змістом останній визначається культурою незалежно від його узгодженості з певним станом світу. Постулюється рівноранговість знаків типу "єдиноріг" і "собака", що є вказівними засобами (indexical devices, при "нереальності" першого денотата й реальності другого). Відзначається подібність відповідних образів: образ єдинорога співвідноситься не з інформаційними блоками, утвореними унаслідок досвіду сприйняття подібних денотатів, а з комплексом рис, що становлять

опис єдинорога, породжений певною культурою в рамках конкретної системи змістів [371].

"Безденотатні" номінативні одиниці, що вербалізують елементи МП, можна представити як порожню множину у термінах модальної логіки. Втім, оскільки порожня множина може входити до будь-якого іншого масиву даних $\emptyset \in A$, а також бути його підмножиною $\emptyset \subseteq A$, маємо змогу стверджувати, що у будь-якій сфері емпірично відомого "первинного" світу наявні емпірично нефіксовані елементи. Їх присутність, тим не менш, впливає на характеристики "оперативного простору", в якому мовна особистість здійснює категоризацію світу. З іншого боку, за умови підходу до феноменів з незрозумілою природою з позицій позитивістської технологічно орієнтованої наукової картини світу, адекватних пояснень сутності екзистенційно центральних понять на зразок ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ПОТОЙБІЧЧЯ, БОЖЕСТВО, ДОЛЯ досягнути неможливо. Однак, логічним виявляється висновок про кінечність буття і домінування царини НІЩО в одиничному циклі онтогенезу. Іншими словами, минуле і майбутнє людства – це порожні множини, що виявляються надсистемою та охоплюють інформаційне поле ноосфери $\emptyset \supseteq A$. Ирреальність подібних трансформацій, тим не менш, вписується у зміст МП, що дозволяє вести мову про реальність ірреального, принаймні, в контексті міфологічно орієнтованих текстів, створюваних у різних сферах людської діяльності. Оскільки у текстах національної семіосфери вербалізуються повні набори характеристик і ознак "нереальних" денотатів, які співвідносяться з інформаційними структурами колективної свідомості (а також колективного несвідомого), формальна референція до відповідних ментефактів є цілком можливою. Згідно зі згаданим вище законом збереження, наявність мовних знаків, що вербалізують "нечіткі" міфологічні сутності, обов'язково обумовлена певними причинами. Імплицитність останніх, у свою чергу, викликана надсистемним характером змісту МП, а також його численними реінтерпретаціями, детермінованими раціоналістичними й ідеологічними чинниками, а також вузькопрактичними прикладними цілями.

Таким чином, ми ведемо мову про відносний характер реальності / нереальності представлених за допомогою мовних знаків референтів та, відповідно, створюваних альтернативних світів. Ирраціональний характер відносної реальності альтернативного світу зумовлений зсувом у сітці координат, відносно якої відбувається конфігурація картини світу та визначаються критерії істинності, формуються атлетичний, деонтичний та аксіологічний модуси цієї картини світу як концептуальної системи. Зазначений зсув зумовлений змістом базових операторів, котрі, у свою чергу, розглядаються як переосмислені елементи етнонаціонального МП. Власне реальність є проявом семіотичної системи, ядреною частиною якої є

міфологічні та архетипові образи й моделі – знаково-міфологічні комплекси, що включають символ, архетип і ритуал [158: 2].

1.3.2. Номінація елементів міфологічного простору як інтерпретаційно-семіотична діяльність

Результати референції уявлень представників лінгвоспільнот до міфологічних реалій фіксуються номінативними одиницями, зовнішня і внутрішня форма котрих певним чином відображає сутність позначуваних явищ. За своєю природою номінація – це “мовленнєво-розумовий акт, з якого не можна виключити проміжну ланку: когнітивне відображення, концептуально-логічне /.../, але діяльнісне, тобто таке, що свідчить про включеність об'єкта номінації в діяльність і життя людини” [250: 37]. З психолінгвістичної точки зору номінація як перехід від предметно-схемного або предметно-образного коду до “операційної системи” природної мови є переходом від особистісних смислів, які виникають у ході відображення й інтерпретації ситуації індивідом, до мовних значень.

Традиційним визначенням діяльності є розуміння її як процесу активної взаємодії суб'єкта з об'єктом, під час якої суб'єкт задовольняє свої потреби, досягає мети. Діяльністю виявляється будь-яка активність людини, котрій вона надає смисл, що зумовлює розуміння діяльності як характеристики свідомого плану особистості. Діяльність розглядається як базовий модус буття, система з внутрішньою структурою, переходами й перетвореннями. Вона опосередкована психічним відображенням, виконує функцію орієнтування суб'єкта у світі, включена до системи соціальних відносин і не існує поза ними [25: 151].

Принципова ознака діяльності людини як процесу, що має смисл, безпосередньо пов'язує ментальні процедури, спрямовані на категоризацію світу, та процес семіозису, наслідком якого є породження смислу й представлення його засобами мови. Як і будь-який вид діяльності, номінативна діяльність мовної особистості відзначається наявністю мотивів, цілеспрямованістю та евристичністю, фазовістю (орієнтування, планування, реалізація плану, контроль) [12: 412].

Використання мовного коду з метою об'єктивації ментальних конструктів і позначення об'єктів зовнішнього світу передбачає здійснення комплексів ментальних і артикуляторних процедур, що узгоджується з думкою про єдність мови як системи та мовлення як діяльності. Зокрема, В. фон Гумбольдт відзначав, що “мова є постійно відновлюваною роботою духу, спрямованою на те, щоб зробити артикульований звук придатним для виразу думки” [204: 70]. Згідно цієї концепції, власне використання мови (як енергейі) уявляється як процес синтезу, що поєднує психофізіологічні механізми, абстрактно-логічні та ірраціонально-асоціативні зв'язки між

сигніфікатами, а також соціальні детермінанти, що диктують використання тих чи інших наявних мовних форм (мови як енергону). Відповідно, розуміння мови як „продукту діяльності” (Ergon), відображає статичний погляд на мову як об'єкт раціоналістичного аналітичного мислення, спрямованого на дискретизацію / дисінтеграцію сутностей. З іншого боку, розуміння мови як творчого процесу (Erzeugung, Energeia) відповідає динамічно-синергетичному розумінню сутності мови як функціональної системи, здатної створювати можливі світи [204: 69 - 77].

Вербалізація компонентів МП, що передбачає осмислення й зіставлення їх змісту з феноменами прецедентного характеру (інтерпретантами), ми розглядаємо як інтерпретаційно-семіотичну діяльність, основою якої є обробка вхідної інформації крізь призму міфологічних базових операторів. Наголосимо на центральному характері поняття "діяльність": мовна номінація як вид діяльності сприяє тому, що фрагменти свідомості та мислення, які відображають та узагальнюють людський досвід і осмислену в різних типах діяльності дійсність” набувають матеріального вигляду і включаються до процесів енерго-інформаційного обміну в соціальних групах [250: 37]. Словами О.О. Потебні, “сама форма існування мови є діяльністю, спрямованою на пізнання людиною світу та самої себе, діяльністю, яка накопичує та постійно розвиває світогляд і самосвідомість людини й тим самим змінює ставлення особистості до природи” [310: 113]. Надаючи матеріального втілення результатам когнітивних практик людини, мова дозволяє індивідові конституюватись як суб'єкту, особистості, увійти до “реальності, яка являє собою здатність бути”, де повністю розкривається поняття “Его” – “моє Я” [310: 71].

Інтегративний підхід до аналізу МП і мовних засобів його втілення, що враховує базовий принцип ієрархічності устрою та синергетичності функціонування відкритих систем, дозволяє нам стверджувати, що задекларована В. Гумбольдтом "робота духу" постає у вигляді циклічно-поступових енерго-інформаційних взаємодій. До них залучена надсистема (ноосфера, сакральна сфера), системи (національні семіосфери, колективна свідомість, історичні варіанти національної культури, національні мови – як продукти мовної свідомості націй (Wirkung des nationellen Sprachsinns), прототипові моделі соціальних та міжкультурних взаємодій тощо) та підсистеми – мовні особистості зі специфічними біовітальними параметрами, включені до соціальних практик і концептуального поля національної культури. Лінгвопрагматичний аспект використання ними мовного коду зумовлюється: аксіологічними цінностями соціуму, співвіднесеними з ситуативними преференціями і активованими у певному сценарії ціннісно забарвленими концептами; суб'єктивними оцінками стану себе як системи та інших суб'єктів як систем, з котрими відбувається

взаємодія; емоціями, що розуміються як результати / наслідки (та, водночас, детермінанти) змінних станів енергетичної структури суб'єкта (щонайменше, на рівні електро-хімічних реакцій, що відбуваються в організмі людини).

Окремо зауважимо, що усвідомлений характер діяльності означає обов'язкову наявність мотиву та комплексу глибинних причин здійснення номінативних і комунікативних процедур. З огляду на лінгвокреативний характер мовного коду, основною ознакою інтерпретативно-семіотичної діяльності ми вважаємо волітивність. Мова використовується, у широкому розумінні, для оптимізації стану системи (досягнення комфортного балансу між впорядкованістю та ентропією її підсистем). Це передбачає моделювання майбутнього (прогнозованого) досвіду, пошук взаємодій з іншими суб'єктами та вплив на них. Основою такої вербально-семіотичної раціоналізації буття є закорінені в МП інформаційні блоки, що входять до "оперативного простору" мовної особистості, знову ж таки, за посередництвом мовної системи.

Конструювання варіанту дійсності як наслідок рефлексії змісту МП засобами вербального коду розуміються як причинно-наслідкові послідовності вербальних посилянь і реакцій (вхід-вихід). Наявні міфологічні тексти та зафіксовані зразки міфологічного дискурсу є лише певними історичними "зліпками" з інформаційної матриці МП. Іншими словами, раціоналізація дійсності та творення образів світу з опорою на зміст МП циклічними процесами інтерпретації, рефлексії та семіотизації міфу, які призводять до трансформації значення мовних знаків у ноематичні смисли, релевантні до конкретних сценаріїв, що розгортаються у певних контекстах. Семіотично-номінативні акти віддзеркалюють певний етап створення вербального образу варіанту світу. У них реалізується загальна модель діяльності: етапи визначення цілей, вибору об'єктів і інструментів, здійснення комплексу процедур над об'єктом діяльності, проміжної оцінки, інтерпретації отриманих результатів, синтезу отриманих нових даних, розширення (поглиблення) моделей діяльності. З іншого боку, ці етапи підпорядковані логіці співвідношення номінативних стратегій, тактик і ходів.

Стадії оперативного етапу пов'язування мовного знаку, концепту-міфологеми й денотату в структурі певного світу ми визначаємо термінами "формопобудова", "взаємодія", "керування" та "синтез", вкладаючи у них дещо відмінний від традиційної термінології смисл (Див. С.92, Рис. 4):

1. Етап "формобудови" передбачає структурування системи відносин суб'єкта / суб'єктів та об'єктів взаємодії у прототипових контекстах (процесі пізнання, зокрема), тобто, асоціативний вибір знако-носія та пов'язування його з кластером значущих інформаційних сигналів. Цей етап притаманний як актам первинної так і вторинної номінації, зокрема,

стосується кодування первинних концептів-міфологем засобами мовної системи.

2. „Взаємодія” [інформаційних структур і знако-носіїв] розглядається як контакти мовних знаків з іншими елементами коду й іншими знаковими системами. Утворені в результаті такої взаємодії знаки різних рівнів відображають накопичення специфічного досвіду, диференціюють та впорядковують його згідно з пріоритетними параметрами розвитку системи. На цей процес впливають особливості контексту, обсяг і структура вербалізованих сценаріїв. При цьому формування кластерів знаків та їх модифікація (переосмислення значення) відбувається згідно логіки атракторних взаємодій узуальних відносно стабільних структур (концептуального, словотвірного й синтаксичного планів), що становлять каркас відповідних МКС.

3. Етап „управління” має трансформативний характер. Системно об'єднані знаки різних рівнів (прецедентні тексти як ядро семіосфери) детермінують взаємодію різних знакових систем, визначають кореляцію можливих світів, створених за допомогою різних кодів. На цьому етапі відбувається трансформація узуальних зв'язків у внутрішній структурі знаків та у моделях їхньої взаємодії згідно контекстуальних умов. Крім цього, відбувається розширення "сфери впливу" вербально представлених елементів МП й скорочення часу на побудову нових відносин; вплив на інших людей, зміна сценаріїв, досягнення власної мети, модифікація конфігурації світу / фрактальна іррадіація змісту вербалізованих елементів МП на корпуси текстів, що породжуються в процесі лінгво-культурного поступу соціумів (відповідно, вмотивовування семантичних і лінгвопрагматичних властивостей їх конститuentів як підсистем).

4. На етапі "синтезу" узагальнюється здобутий досвід і переосмислюються сигнали самооцінки стану системи; прогнозування майбутнього досвіду на основі, тобто, перехід на новий рівень / цикл поступу. За умови успішного здійснення процедур цього етапу отримані (вербалізовані) результати й наслідки інтерпретативної та номінативної діяльності перетворюється на нові причини й передумови розвитку лінгвокультури (механізм квесту, закон збереження). Зміст 4-го рівня є індетермінованою інтенцією попередніх 3 етапів що, у свою чергу, фрактально повторюються на новому рівні при розбудові альтернативних світів засобами вербального та інших кодів, реалізації нової цивілізаційної моделі загалом.

У широкому сенсі, синтез концептуально-інформаційних моделей, реалізованих номінативними одиницями й дискурсивними конструктами, забезпечує функціонування відкритих систем (мови, культури, біо- та еко-систем) і вільний характер вибору розвитку в семіотичних кодах різної

природи. Синтез сприяє наступності станів Простору, в якому розгортається Життя. Водночас, ігнорування міжсистемних відносин, домінування певного фокусу в концептуалізаційних і перетворювальних процесах, утворює замкнені на самих собі системи егрегорного типу, що „згортаються” до стану небуття (мертві мови, „чисті жанри” у мистецтві, обмежені екосистеми, споживацька техногенна цивілізація, міфи політичних доктрин тощо).

1.3.3. Лінгвокогнітивні та лінгвопсихологічні основи поєднання міфологічного та раціонального у мові

Серед питань, пов'язаних з особливостями творення картин світу на основі змісту МП, особливу вагу, на наш погляд, є проблема механізмів міфологічного мислення, що детермінують протікання міфо-орієнтованих категоризаційних і номінативних процесів у різні історичні епохи.

Перш за все, специфіка міфологічного мислення пов'язана з особливостями "міфічної достовірності" об'єктів пізнання й інференцій щодо них. Іншими словами, на перший план виступає характер співвідношення сутнісних параметрів фрагменту світу і мовної особистості (індивідуальний баланс між раціональним та ірраціональним початками свідомості, домінування певних психофізичних властивостей, суспільно "сугестовані" моделі інтерпретації вхідної інформації) – пор. [275; 363; 364]. Головною причиною цього феномену є те, що суб'єкт мислення перебуває у ланцюжку комунікативних ситуацій, до яких залучені об'єкти осмислення. Він проявляє емпатійне пізнавально-діяльнісне ставлення до цих об'єктів, які сприймаються безпосередньо або уявляються, а також відзначаються особистісною або соціальною значимістю. Основою такого ставлення до об'єктів пізнання є не антропо-, а екоцентричне (еколого-емпатійне) світосприйняття, що передбачає усвідомлення людини себе як частини сітки Життя, ототожнення себе зі світом, що є Життям. Кінестетичне емоційно-ціннісне ставлення до світу, що породжувало відчуття спорідненості із ним, викликало апріорно несвідомі проекції окремих елементів особистості та цілісних структур внутрішнього світу на об'єкт сприйняття. Таким чином, основою міфологічного сприйняття світу і творення КС на основі змісту МП ми вважаємо *ментальні операції пошуку* аналогових структур і моделей функціонування систем з різною біовітальною природою. Аналогове мапування розуміється як асоціативне віднайдення ("асоціативне сканування") фрактальних структур, що віддзеркалюють універсальні закономірності збалансованої взаємодії конститuentів впорядкованого світу, а також вибір контекстуально оптимальних варіантів взаємодії підсистем при розгортанні типових сценаріїв, повторювані подібні "траєкторії" котрих утворюють атрактори розвитку культури.

Окремо наголосимо на асоціативному характері зв'язків між концептуальними доменами та їх конституентами, що реалізуються в ході міфо-орієнтованої концептуалізації світу. Загалом, асоціації розуміються нами як виникнення ситуативних зв'язків типу "стимул-реакція" між знаками й концептуальними доменами / областями свідомості мовної особистості. Утворювані у певних контекстах асоціативні поля ми розглядаємо як своєрідні "ситуативні надсистеми", що "підказують" домінуючу когнітивну стратегію. Ведучи мову про соціокультурні стереотипи й "моделі категоризації", підкреслимо відсутність жорстких, "абсолютних" параметрів як власне стереотипів, так і асоціацій, породжуваних певними мовними й мовленнєвими сигналами у контексті лінгвокультури. Асоціативні значення, породжувані в актах семіозису, співпадають лише частково: властивості референтів, психофізичні стани й лінгвопрагматичні установки мовців-інтерпретаторів, синхронічні особливості мовного коду виявляються динамічними й змінними навіть на мінімальних часо-просторових "зрізах". Цей підхід до асоціативності значень відповідає атракторному способу існування відкритих систем й детермінізму міжсистемних відносин. Отже, психофізіологічні механізми переосмислення концептуалізованого досвіду "програмують" множинність і варіативність інтерпретацій – пор. [380; 399].

Ш. Баллі, посилаючись на сосюрівський принцип існування мовних реальностей у потенційних асоціаціях, розрізняв приховані *мнемонічні асоціації*, які створюються "на паралелізмі між експліцитними та імпліцитними формами" [168: 33], та *необхідні асоціації*, що існують "між матеріальними знаками та іншими, що мисляться одночасно з ними, без яких певний вислів буде безглуздий або незрозумілий" [168: 33-34]. Розглядаючи зміст елементів МП як згорнуті прецедентні тексти, ми стверджуємо, що відповідні номінативні одиниці як результати семіозису й учасники подальших когнітивно-номінативних практик породжують приховані асоціації, що "неминуче виникають одночасно з уявленням знака, незалежно від будь-якої ситуації та будь-якого контексту" [168: 151]. Різноманітні типи асоціацій (звукові, зорові, дотикові, моторні, нюхові, температурні та ін., за критерієм залучених до когнітивної діяльності рецепторів та аналізаторів) є регуляторами первинної оцінки сенсорно отриманої інформації, що визначають напрямок її подальшої обробки

Відповідно до варіантів зв'язку між асоціатом і асоціативом виділяються такі асоціації, як суперординарні (зарахування слова-стимулу до певного класу – (1)), координовані (співвіднесення з іншими подібними (2)), атрибутивні (описові) (4) та такі, що пов'язані з символічністю слова-стимулу (4) [221: 50]. Наприклад, (1): МАГІЯ – СИЛА, ОДНОРІГ – МІФІЧНА ІСТОТА; (2): ГОБЛІН – ТРОЛЬ, Одін – Локі; (3) МЕЧ – АНТРОПОМОРФНА ІСТОТА, ЧУДОВИСЬКО – ПОТОЙБІЧЧЯ; (4):

КОРОЛЬ – СИЛА / КОРОЛЬ – БОЖЕСТВО тощо. Наведені типи асоціацій, з одного боку, корелюють з ієрархічною типологією прототипів, запропонованою Е. Рош [429], а з іншого – відображають універсальний механізм взаємодії підсистем, систем і надсистем. Це дозволяє розглядати базові механізми творення зразків лінгвокультури саме в термінах асоціативної взаємодії концептуалізованої інформації. Відповідно, утворення етнонаціональних ККС, що відзначаються ідеоетнічними рисами та, водночас, мають спільні універсальні властивості, значною мірою залежить від прототипових асоціативних моделей, залучених до категоризаційних процесів. Серед таких В. М. Телія виділяє національно-культурні (енциклопедичні), притаманні носіям певної етнолінгвокультури, загальнокультурні, універсальні для носіїв різних мов, та індивідуально-авторські, або суб'єктивні [333: 91]. Отже, при "асоціативному скануванні", спрямованому на пошук прототипових моделей концептуалізації, первинні оцінні смисли накладаються на логіко-поняттєвий зміст вербального знака-інтерпретанта, що втілює аксіоматичний інформаційний фрагмент з МП, за посередництвом образно-емотивного відчуття їх подібності.

З огляду на варіативний характер буття відкритих систем, що описується у термінах атракторної взаємодії, зрушення в комплексах прагматичних установок стимулювали перехід до его- / антропо-центричних домінують-перетворювальних практик на зламі архаїчної та "історичної" епох (у термінах, прийнятих в роботі – на зламі "лінгво-деміургічного" та "ревербераційного" періодів поступу лінгвокультур). Подібне зрушення, у поєднанні з філогенетичними звичками ритуалізації взаємодії з фрагментами світу, спричинили творення вторинних міфологій як основи релігійних вчень, при чому ірраціональна частина свідомості й міфологічний принцип абсолютизації ірраціонального отримали новий вектор у моделях соціальних взаємодій.

Основою реміфологізації культури (у широкому розумінні - акцентуації змісту МП у різних варіантах КС) ми визначаємо контекстуальне асоціативне профілювання специфічних "палеопсихологічних паттернів" згаданої архаїчної емпатії, що характеризували відносини людини і світу на архаїчному етапі поступу відомої нам цивілізації. У свою чергу, кодування міфологічної інформації мовно-семіотичними засобами ми пов'язуємо із *трансгресивною здатністю* свідомості людини. Зазначена властивість розуміється як здатність здійснювати переходи між концептуальними сферами, межі яких окреслені культурними і соціальними нормами. "Навігація" між концептуальними сферами, з одного боку, дозволяє розширювати межі певної ККС, або моделювати картину уявного світу. З іншого, вона є підґрунтям інтегративного злиття різних форм пізнання, що й уможливорює раціоналізацію ірраціонального в процесі категоризації світу, під час

осмислення звичайних повсякденних явищ або в ході розбудови певної наукової концепції. Словами В.І. Вернадського, "ми можемо ... бачити постійне прагнення людської думки підкорити й підпорядкувати собі факти на перший погляд абсолютно стихійного плану. На цій повсякденності будується та зростає основна сторона людської думки" [185: 217].

Первісний міф ми відносимо до сфери сакрального, що розуміється як надсистемний інформаційний континуум. У цьому ж контексті відзначимо, що "божественним" ми вважаємо ступінь найближчої відповідності прототипу, стан максимального комфорту системи, усі підсистеми котрої збалансовані й функціонують узгоджено. Вторинні міфи, що охоплюють сферу профанного й постають рефlekсами первинного міфу, є регулятивно-маніпулятивними конструктами, основним механізмом дії котрих є створення референтивного поля навколо певних ірраціональних аксіом.

У цьому контексті відзначимо деякі спільні моменти двох дещо протилежних концепцій стосовно природи міфологічного мислення. Так, у термінах Л. Леві-Брюля [261], міфологічне мислення є допонятійною образно-сисловою інтерпретацією явищ, настільки синкретичною, що таке мислення не відокремлювалось від емоційно-афективних елементів психіки. При цьому не використовувались понятійні ієрархії, причини й наслідки виявлялись тотожними й синхронними, що виключає дію логіки й традиційних когнітивних процесів, натомість, уможлиблює механізм "партиципації". Множинність інваріантних засобів репрезентації результатів таких мисленневих процесів викликає "семіотичне дублювання" (репрезентацію смислових структур засобами мови, малюнку, танцю тощо).

Згідно концепції К. Леві-Строса, міфологічному мисленню притаманна певна логіка, подібна до "позитивної", за допомогою котрої життєві протиріччя переводяться у більш доступний для сприйняття образний стан. Образи-медіатори заміщують дійсність і створюють ізоморфну, однак, "оптимізовану" міфологічну структуру, елементи котрої пов'язані причинно-наслідковими відносинами [263].

Друга концепція вдало акцентує наявність міфологічної логіки, що діє при творенні образів світу на основі змісту МП, передовсім, при використанні вторинних міфів. Водночас, розгляд стадіальності розвитку мислення Л. Леві-Брюлем дає певний поштовх для осмислення буття людства в доісторичну епоху, пропонує своєрідне бачення фрактального характеру взаємодії систем різного ступеня узагальнення й абстракції. Висловлене положення, що двох окремих форм мислення людства (пра-логічної та логічної) не існує, а натомість, відбувається співіснування різних мисленневих структур в одному суспільстві й навіть в одній свідомості [261: 112-135], на перший погляд, є певним протиріччям. Насправді, воно є цілком діалектичним у сенсі поєднання полярних властивостей

досліджуваного об'єкта. Тому обидві концепції не протирічать, а доповнюють одна одну. Інтегруючи підходи К. Леві-Строса й Л. Леві-Брюля, висловимо думку, що ментальні структури міфологічного характеру є медіативним засобом, який узгоджує протиріччя між емпірично даним світом, знаково модельованою реальністю та прагматично детермінованими очікуваннями стосовно змін у стані речей. Міф як такий і міфологічне мислення є універсальним способом адаптації людини до змінних станів буття, що використовується у різні історичні епохи. Суголосними цьому є висновки Я. Е. Голосовкера стосовно того, що інваріант реальності, створений за допомогою системно об'єднаних чуттєвих міфологічних образів-медіаторів, являє собою гармонізовану структуру [197], тобто – систему в оптимальному збалансованому стані. Зв'язки у такій структурі є причинно-наслідковими, що зближує логіку міфу й логіку наукового пізнання, адже різниця між ними полягає не у характері операцій, а у змісті осмислення. Звідси – універсальна здатність міфу й міфологічного мислення виступати основою пізнання, поєднувати доступне, бажане та ідеальне.

1.3.4. Мова як міф: лінгвосеміотичний модус міфологічного простору

Розглядаючи міф як вербально-семіотичний (олюднений та соціалізований) корелят універсальних моделей БУТТЯ, а МП як основу інформаційної надсистеми (сакральної, у сенсі "значущості" та "недосяжності" для емпіричного осягнення сфери), ми ведемо мову про здатність мовних знаків здійснювати відсилку до шарів попереднього досвіду людства і сугестувати пріоритетний напрямок концептуалізації. Використання мовного коду з метою репрезентації об'єктів зовнішнього (матеріального) та внутрішнього (ментального) світів пов'язане з трьома основними аспектами семіозису. Їх взаємодія надає номінаціям елементів МП статусу конфігураторів КС, а також лінгвокультурних маркерів, що відображають етнонаціональну специфіку концептуалізації світу. У нашому розумінні, прагматика й синтактика віддзеркалюють, передовсім, оказіональні контекстуально детерміновані особливості кодування й декодування інформації, що має місце в ході творення й модифікації образу світу. Прагматичний аспект функціонування таких мовних одиниць ми пов'язуємо з волітивною та креативною функціями мовної системи, що дозволяють мовним особистостям (творцям вторинних міфів) впливати на адресата, моделювати й прогнозувати бажані варіанти розгортання певних сценаріїв. Синтактика, що відображає специфіку аранжування мовних знаків у їх синтагматичних послідовностях, сприяє акцентуації певних сегментів їхньої ВФ. Вона надає вторинним міфам чітких обрисів і включає їх до відповідних мовленнєвих взаємодій внутрішньо-семіосферного або між

культурного характеру, що супроводжують різні види інтерпретативної та перетворювальної діяльності.

Семантика номінативних одиниць на позначення елементів МП є тим чинником, що пов'язує зовнішню форму (фонологічні акустичні та графіко-символічні параметри матеріальних знако-носіїв) та ВФ (семні комплекси у поєднанні з латентними ознаками, що разом становлять "найближче етимологічне значення" [309: 27]) мовних знаків. Їх семантика, відображена у ВФ, "диктує" спосіб, за допомогою котрого виражається зміст мовної одиниці, тобто, вона набуває ноематичного смислу у конкретному контексті. У ВФ номінативної одиниці загальна ідея безпосередньо співпадає з чуттєвим образом, тому сутність міфологічного образу не зводиться цілком до схеми, алегорії або символу. Основотворчий компонент алегорії або символу, даний у них феноменологічно, в міфопоетичному контексті виступає як незалежна від суб'єкта образно дана субстанційність [396: 14]. Семантика мовних знаків розглядається як комплекс узуальних орієнтирів, що "підказують" напрямок референції та мовного конструювання можливого світу (як прогнозованого варіанту існування відомого стану речей в атракторному діапазоні, визначеному досвідом лінгвоспільности). На рівні етимології номінації елементів МП відображають певні моделі концептуалізації (зокрема, алюзивного типу), що здійснюють первинну конфігурацію КС і проявляють як універсальні, так і етнокультурні риси.

Наприклад, з урахуванням антропоцентричного підходу, чинного у сучасних наукових студіях, опозиція БУТТЯ vs НЕБУТТЯ є фокусною в світоорганізації індивіда / інтерпретатора МП. Елементи цієї опозиції утворюють концептуальний оксиморон, що характеризує світогляд кельтських етносів: *Beo go deo // Marbh go deo* "Живі назавжди. Мертві назавжди" [94: March]. Смерть як перехід від одного стану в інший виявляється результатом здійснення кількох стереотипних сценаріїв, типових для міфологічно орієнтованої ККС. Це один з вірогідних варіантів розгортання ситуації КОНФЛІКТ, ПОДОРОЖ, БИТВА, зіткнення контрарних світів та індивідів-антагоністів. Власне СМЕРТЬ постає своєрідним універсальним сценарієм трансформації у нову якість. Він є маркером циклу БУТТЯ індивіда в певній іпостасі, у широкому сенсі – маркером між альтернативними світами. Цей сценарій розгортається в двох планах – онтологічному та аксіологічному і набуває забарвлення від простої "втрати життя" до індивідуально й соціально значимої події. Національно-культурне бачення специфіки моменту переходу значною мірою зумовлює те, що має відбутись *після* нього, а також впливає на цілі, мотиви і поведінку індивіда *до* переходу і *під час* нього. Серед варіантів розгортання даного сценарію виділяємо типи переходу: 1) $R_{x1y1st} \rightarrow R_{x2y2st}$ (людина втрачає ознаки життя і набуває властивостей неживого предмету в реальному світі), 2) $R_{x1y1st} \rightarrow M_{x1y1st}$ (людина потрапляє в інший вимір

(потойбіччя) та зберігає особистісні риси, 3) $R_{x1y1s1t1} \rightarrow M_{x3y3s2t2}$ (індивід потрапляє в інший світ і набуває нових властивостей, як то нову силу та ін.). Реалізація концепту СМЕРТЬ в аксіологічному плані зумовлює його асоціацію з ціннісними концептами, що, у свою чергу, спричиняє виникнення алюзій на зразок СМЕРТЬ \leftrightarrow СЛАВА, СМЕРТЬ \leftrightarrow БОЖЕСТВО, метонімії СМЕРТЬ – ПОТОЙБІЧЧЯ та ін.

Ім'я лінгвокультурного концепту-міфологеми СМЕРТЬ поєднує у своїй семантиці такі риси, притаманні уявленням представників різних європейських етносів про вказаний феномен. Зокрема, базова інхотативна пропозиція X00 = "припинення біовітальних процесів у системах живого організму" на етимологічному рівні співвідноситься з такими уявленнями про вказаний феномен як: 1) "зміна стану": а. *death*, да. *deaf*, дфриз. *dāth*, дісл. *daubr*, гот. *daufus* < протогерм. **dauthaz* < **dau-* "помирати" + **-thuz* "акт, процес, умова"; при цьому герм. **dau-* "помирати" < і.е. **dhou-t* < і.е. *dheu* "зникати", але також "димитися, бути вкритим туманом", що дозволяє тлумачити сутність процесу як "зміна стану, перехід у невідоме, туманне, затемнене". У свою чергу, зміна стану пов'язується зі зміною локалізації суб'єкта: нім. *sterben*, а. *trip*, рос. *тронa*, *торопить*. 2) Про співвіднесеність аналізованого концепту з темрявою та, відповідно, з кольором, можна вести мову з огляду на спорідненість і.е. *dheu* "димитися, дмухати, пилити, дихати" і похідних від неї основ і. е. *dheuk* / *dhuek* / *dhuk* "ставати темним", пор. : да. *diegan* "помирати", да. *deag* "фарба", а. *dye* "фарба"; прус. *gallan* "смерть" і.е. **ghel* - "фарба", нім. *sterben* "помирати", і.е. **ter-* / **tar-* "темний"; лтс. *melns* "чорний" і.е. **mer-* "помирати". При цьому і.е. **ter-* / **tar-* "темний", а також "горіти" < і.е. **er-* / **el-* "швидко рухатись" співвідноситься СМЕРТЬ як зі СВІТЛОМ і ВОГНЕМ, так і з ЖИТТЯМ, оскільки ЖИТТЯ та СМЕРТЬ доповнюють одна одну у невпинному РУСІ та переплітаються, подібно до язиків полум'я, пор. рос. *истребить*, однак д. слов. *страбити* "одужати", укр. *потерпати*, лит. *tarpti* "процвітати" [31; 44; 14: 501-503, 532]. 3) Почергова зміна станів систем, що проходять етап СМЕРТІ, ймовірно, визначається вичерпуванням її ресурсів, пор. нім. *sterben*, да. *steorfan*, д.півн. *stjarfi* "помирати", а. *starve* "помирати від голоду", укр. *стерво*, однак ст. слов. *сььрва* "труп"; лит. *tirpti*, лат. *torpere*, рос. *замереть* "заціпеніти, втратити відчуття". Зокрема, етимологічні паралелі вказують на усвідомлення смерті як втрати ПОВІТРЯ як життєвого ресурсу: укр. *здохнути*, рос. *издохнуть* < і.е. *dheu* "зникати", що має омонімічну пару "дихати" [42: 260]. З цього приводу В.В. Левицький зауважує, що в германських мовах зафіксоване гніздо із семантикою, проміжною між "оглушати" та "помирати", що і дозволяє реконструювати зв'язок "дихання" й "смерті": герм. **dauf*, гот. **dauif* < і.е. *dheu* "димитися, куритися, оглушувати", пор. дісл. *dā* (< *dawa-*) "запаморочення", двн.

tawalōn, двн. "зникати, помирати", дісл. *dān* "смерть" [11: 136-137]. У цьому контексті пор. співвідношення "обездолений" ↔ "той, що не дихає" ↔ "неодушевлений, неживий": *Ask ok Emblu // örlöglausa. // Önd þau né áttu, // óð þau né höfðu* "[знайшли] Аска та Емблу, що не мали долі, вони не дихали, в них не було духу" [151: 17-18]. Таким чином, у контексті лінгвокультур європейських етносів концепт-міфологема СМЕРТЬ на глибинному рівні співвідноситься з категорією "процесуальності" та уявленнями про перехід, при чому про перехід до невідомого нового стану, котрий унаслідок емпіричної неосяжності розуміється як "зникнення", що разом утворюють концептуальну опозему РУХ (пор. відомий вислів про те, що рух є життям). Наприклад, гел. *Ma shiulaim o na laetha beo* (якщо піду від днів життя) [En, De], *Siuil liom trid an realta dearg // Deireadh, deireadh an turas* "пройди зі мною крізь червону зірку. Кінець, кінець подорожі" [94: Ald].

Така кореляція вказує на зближення понять СМЕРТЬ і ЖИТТЯ як конститuentів вихідної онтологічної концептуальної моделі оксиморонного типу. Крім цього, СМЕРТЬ співвідноситься з кольором (вогнем), димом / диханням (повітрям), тобто, зі стихіями та енергією в різних проявах, що надає концепту певної амбівалентності у сенсі оцінок і "не-кінечного" характеру. Вказані кореляції розглядаються як універсалії, семантичні фрактали, що забезпечують подібність і сумісність семіосфер лінгвоспільнот.

У свою чергу, особливості поступу національних лінгвокультур призводять до розвитку етноспецифічних рис концепту й значення одиниць, що його вербалізують. Так, у комплексі спільних рис, притаманних концептуалізації СМЕРТІ - укр., рос. *смерть*, чес. *smrt*, пол. *śmierć*, болг. *смърт*, сербохорв. *смрт*, д. слов. *сьмръть* < праслов. **sъm^brtь* < **m^br-ть* лтс. *m̃rte*, д. інд. *mrtih*, лат. *mors, mortis*, фр. *mort*, іт. *morte* у слов'янських мовах наявний формант Сь-, який здебільшого зіставляється з інд. *su-* "добрий", лат. *suus* "свій" [5 (5): 319]: знаки лексичного рівня позначають природну смерть, а не вбивство. З іншого боку, спільнокореневі а. *murder*, нім. *ermorden* актуалізують сему "вбивати навмисно", тобто, "соціально несхвальний" варіант розгортання відповідного сценарію.

Загалом, на поверховому рівні аналізований концепт представлений одиницями, семантика котрих демонструє достатньо вагомі розбіжності, зумовлені їх лінгвокультурним та лінгвокогнітивним підґрунтям. Семантика мовних знаків, що втілюють цей концепт, відображає наслідки інтерпретативної діяльності лінгвоспільнот, та визначається змістом структур, компоненти яких співвіднесені метонімічно / метафтонімічно. Так, СМЕРТЬ співвідноситься з емоціями, які вона викликає (ненависть, смуток), фізичною дією, що її спричиняє (удар), рухом у вертикальному напрямку донизу (падіння), сенсорними відчуттями, що супроводжують процес вмирання (біль), впливом зовнішньої сили (Долі, богів), фізичним і психічним станом (сон),

стимулами (аксіологічна цінність), онтологічними властивостями моделі світу (темрява). У давньоанглійських і давніх східнослов'янських текстах номінації цього концепту реалізують такі ознаки:

1. онтологічні (смерть осмислюється через явища фізичного плану, стани): СМЕРТЬ – ОСОБЛИВЕ БУТТЯ / ФІЗИЧНИЙ СТАН (СОН, ВТОМА, ХВОРОБА): лат. *mors laborum ac miserarium quies est* "смерть – відпочинок від страждань і нещастя" [57: 80], *sweordum aswefede* "приспані мечами" [83: 31]; *wundum werige* "виснажені ранами" [85: 304]; *swebban* "приспаний" [86: 679]; *feorhseoc* "смертельно хворий, поранений" [86: 821], *feorhlastas* "позначений смертю" [86:847], *deadwerigne* "виснажений смертю" [86:2126], *feorhwunde* "смертельна рана" [86: 2386]; СМЕРТЬ – ЦЕ ТЕМРЯВА: *a to zgmizexom vu tьme jako не бяхом ста іста нігда на ні* [51 (7ε): 8-9], *два солнца помгьркости, оба багряная стльпа погасоста и съ нима молодая мтьсяца, Олегъ и Святъславъ, тьмою ся поволокоста* [71: 50]; СМЕРТЬ ↔ ПАСИВНІСТЬ (алюзія „неефективний інформаційний обмін” з суміжною концептуальною сферою): *А тако ста ізгібоста сва а недплодшете сен з ны а змрже jako неплодъва* [51(7ε): 19], *Богаць ізніезде мечце сва а тьї бенде брзіе у Навіен од Яме* [51 (22): 60], пор. лат. *vocatus atq̄e non vocatus dies aderit* "кличеш ти Бога чи ні, він однаково прийде" [57: 87];

2. функціональні (прототипові функції референта, викликані, його персоніфікацією при перенесенні структури ділянки знань на іншу): СМЕРТЬ – ЦЕ АКТИВНА ІСТОТА / ВИЩА СУТНІСТЬ (співвіднесена з божеством): лат. *mors et fugacem persequitur virum* "смерть дожене й того, хто від неї тікає" [57: 79], *Crungon walo wide, swoman woldagas, swylt eall fornот secgrofra wera* "Скрізь була бійня, настали дні чуми, смерть забрала усіх хоробрих" [137: 25-26], *просте Сврга не імахом ніце кроміе смрте, А та то не стринева есь колі же Щехом рьчени* [51 (7г): 10], *і се хомь імамы гренсте і сряте до смрте* [ВК, (39) 36], *докенде оны подяшуть о земе а зденхнешеть о Марє і Морь іу вездьме* [51 (23): 70], *І се узрехомь jako мртве соуте і оубіены бзема* [51 (25): 23], *І се огьден Яма жереть оубіене* [51 (28): 36], *Себто Марь іде на не і Мор, Се двіе оемцуть сылы іех і омечуть іе под мече наше* [51 (28): 55], *по смрте семь стах преды Мар-Моріа* [51 (37б): 8], СМЕРТЬ ↔ ДОЛЯ ↔ ПРИРЕЧЕНІСТЬ: лат. *mors omnibus communitis* "смерть є однаково неминучою для всіх" [57: 80], *fæge men* [85:105]; *fæge cempa* [85: 120]; *fæges feorhhus* "приречені будинки життя (тіла)" [85:298]; *wælfagne winter* "зима заплямована [метаф. "що має відбутись"] смертю" [86:1129], *Deadfæge* "приречений" [86:851]; СМЕРТЬ – ПАНІВНА СИЛА: *яко Навь не іма сылы проте ны* [51 (7д): 59], СМЕРТЬ – ЦЕ ВТРАТА ЖИТТЯ / НАСЛІДОК ВБИВСТВА / ПОШКОДЖЕННЯ (тобто, "зміна стану"): *garum ageted* "зруйновані списами" [83: 19], *wiges sæd* "нагодований битвою" [83: 21], *beslagen æt sæcce* "вбитий у боротьбі" [83: 43], *wundun forgrunden* "від ран порубаний на шматки" [83: 44], *Garulf gecrang*

"Гарульф умер" [84: 31], *umbe hune godra fæla, hwearflicra hræw* "мертві тіла вправних вояків" [84: 33-34], *swiðe forheawen* "жорстоко порубані" [85:116]; *forheawen æt hilde* "зарубаний у битві" [85:224]; *þæt se on foldan læg forwegen mid his wæpne* "долі лежать вбиті зброєю" [85:228-229]; *gecranc* [85:251, 325]; *wigend cruncon* "воїни загинули" [85:303]; *ac te sceal wæpen niman, ord and iren* "нехай краще візьме мене зброя, спис чи залізо" [85:253-254]; *Ingeldes ord forbigdan* "Інгельдес вклонився вістрю списа" [156: 49]; *forheowan æt Heorote* "порубані на шматки у Хеороті" [86:50], *lif forleosian oððe ... dom agan mid eldum* "втратити життя... чи здобути вічну славу" [153: 9-10], *waldend wyrhtan forweorone, geleorene* (master-builders decayed (dead)-departed) [Rn, 7], *a тако сме прости́главіхом еіе* [51 (6а): 26], *a імехом двасты убіена за Русь* [51(7г): 35], *зурень день іде і крве хочеть. І ту проліехомь на земіе све русу* [51 (19): 33], *Тамо бо уврже сыне Іерменрехе а замртве* [51 (8): 84], *Потце сыне ме а оумре за не* [51 (19): 37], *І се Кышек бя велик а моудр і тоі умре* [51 (25): 64], *а людье поврзете од мече* [51 (35б): 5], *погибашеть жизнь Даждьбожа внука;* [71: 42], *А Игорева храбраго плъку не кръсити* [71: 44], *Уже соколома крильца припъшали поганыхъ саблями, а самую опустоша въ путины желъзны* [71: 50] *и половци ... главы своя подклониша подъ тыи мечи харатуужныи* [71: 56], *а самъ подъ чръленыи щиты на кровавъ травъ притрепанъ литовскыи мечи* [71: 58], *Дружину твою, княже, птицъ крилы приодъ, а звъри кровь полизаша* [71: 60] *единъ же изрони жемчюжну душу изъ храбра тѣла чресъ злато ожерелие* [71: 58- 60]; СМЕРТЬ – ЦЕ НАДБАННЯ (смерть розуміється як "дещо таке, що передається / отримується): *fyl genate* "отримав смерть" [85: 72], *wælræste geceas* "зустрів смерть у бітві" [85:114]; СМЕРТЬ – ЦЕ СПОСІБ ВЗАЄМОДІЇ / ВПЛИВ НА ІНШУ ОСОБУ: *on hyra feondum fyl gewyrscan* "вчинити смерть ворогам" [85: 265];

3. локативно-темпоральні (взаємна орієнтація концептів / сигніфікатів з огляду орієнтації предметів у просторі), СМЕРТЬ – ЦЕ ПАДІННЯ: *on wæl crunge* "впасти у битві" [86: 636], *fæge feollan* "приречені, вони впали" [83: 13], *wearð afeallen* "впав додолу" [85:203], *he (Offa) on eorðan feoll... grund gesohte* "впав на землю... лежав на ній (землі)" [85:288-289], *he læg ðegenlice* "поліг вбитий шляхетно" [85:295], *Betend crungonhergas to hrusan* "будівничі впали жертвою землі" [137: 28-29], *А бенде паднемо зе славоу* [51 (7е): 19], *А тое простъ трзны легъшия* [51 (7ж): 18], *а вуце сва якове в сьчь падъшия* [51 (9а): 25], *Се бо многіа сленжеше косты своіа* [51 (24а): 17], *ту пиръ докончаша храбріи русичи, сваты попоиша, а сами polegша* [71: 43], *и падеся Кобякъ въ градъ Києвъ, въ грідницъ Святъславли* [71: 48], *и въ моръ погрузиста* [71: 50], СМЕРТЬ – ЦЕ ПОДОРОЖ: *А умре а до луце Свргова іде* [ВК, (7е) 1], *а рцемо вліка слву оцьм ншім дьдом іакові соуте ве сврзе* [51 (12): 3], *Такожь днесе імяхом стате до смрте а прятесе о земе до конціа* [51 (32): 52], *ял есе земіе до ране*

сва і несешеше іу до Навіа [51 (37): 12], СМЕРТЬ-ЦЕ КІНЕЦЬ ЧАСУ: *до кінця кінцець земстех а інех житве* [51 (7ε): 11]; СМЕРТЬ vs ВІЧНЕ ЖИТТЯ: *до те кресе вьчны* [51 (7ε): 5], *І да бенде мірна дене го вьчна* [51 (7ε): 18]; СМЕРТЬ↔МАЙБУТНЄ: лат. *nescis quid vesper serus vehat* (ти не знаєш, що принесе пізній вечір) [57: 81], *а вьцашеть ны, побьды а згенбель* [51 (7ε): 5], *Зряте намо вран летяшеть а тамо будяе смрте, а летяшьеть тоіе до грк і то боуде* [51 (32): 56];

4. аксіологічні: СМЕРТЬ ↔ СМУТОК: *А Стрібве іенве плясацуть об оне плакате сія* [51 (7ж): 19], *І се Жаліа жаліуіе над врази, і Г(о)рыне гореншетьсе о смрте іех яко оде ренце бозске се вергоуть* [51 (25): 29], *Се Карыне плачетьсе о мертвіех тех яко сталісе о тропіе боженьсте і земрецуть* [51 (25): 33], *Ничить трава жалоцями, а древо с тугою кь земли преклонилось* [71: 42-44], *За нимь кликну Карна и Жля* [71: 44], пор. лат. *senectus ipsa morbus est* (старість – сама по собі хвороба) [57: 84]; СМЕРТЬ – ЦЕ ДЖЕРЕЛО НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ / СТРАХУ: *hvt niřa* "гаряча ненависть" [83: 21], *wælnið wera* (death-hate of men) [86: 3001], *Наве се не бояхом ста* [51 (7д): 58]; СМЕРТЬ vs СВОБОДА: *Льне бо мртвема бяшете яко жіва отрочіте на цужься* [51 (8/3): 26]; СМЕРТЬ vs СВЯТО: *і тецехом до смрте яко до празднованіа* [51 (14): 4] (при актуалізації певного аксіологічного концепту на зразок ВІРИ).

Аналіз семантики та лінгвокогнітивного підґрунтя наведених номінативних одиниць засвідчує подібність осмислення концепту СМЕРТЬ у архаїчних європейських лінгвокультурах. Зокрема, у давніх англійських і східнослов'янських текстах у його структурі поєднуються декілька ознак. При номінації СМЕРТІ *якве же ідоут ве жівенте вьчніе до пьлку П(е)руноіу* [51 (11а): 15] актуалізується імплікаціонал концепту *подорож, буття, вічність, служіння, війна*; у структурі *Се Карыне плачетьсе о мертвіех тех, яко сталісе о тропіе боженьсте і земрецуть* [51 (25): 33] реалізовано такі компоненти змісту концепту СМЕРТЬ як *співвіднесеність з божественним началом, подорож, смуток*; у значенні кенінга *sexbeppnit seos* "хворий від ножових ран" [86: 2905] акцентуюються *семи хвороба, зброя, битва*.

Водночас, зміст концепту СМЕРТЬ відрізняється в обох КС. У давньоанглійському епосі активною силою постає власне смерть, в той час як для слов'ян смерть – це лише наслідок інших процесів, діяльності інших актантів (богів, які допомагають слов'янам подолати ворога, або забирають життя самі), а її персоніфікація відбувається через номінацію злого духа, демона, злого божества на зразок Мари. Унаслідок цього, важливою відмінністю обох ККС є асоціація смерті давніми англійцями з дією Долі, та з діяльністю божеств – слов'янами. У давньоанглійських текстах не наголошується на можливості смерті унаслідок бездіяльності, пасивного очікування на допомогу богів, а, навпаки, смерть тісно переплітається з

концептом БИТВА. Відзначимо аксіологічно позитивне забарвлення змісту вказаного концепту. Для давніх англійців це явище викликане зв'язком концептів СМЕРТЬ і СЛАВА (остання здобувається тільки шляхом славних діянь у битві), у той час як для слов'ян 'смерть' є альтернативним виходом при наявності загрози потрапити у рабство. У семантиці давньоанглійських одиниць слабкою є імплікація емоцій (негативні емоції викликані, як правило, дистанційованим положенням індивіда від звичної соціальної групи, а смерть постає своєрідним маркером зміни епохи, відходу "старих добрих часів" у минуле). Для МКС давніх східних слов'ян притаманні асоціації зі смутком, жалем або, ситуативно, з радістю.

Таким чином, у змісті концепту СМЕРТЬ та в семантиці відповідних номінативних одиниць відображені суттєві відмінності в осмисленні даного феномену представниками давніх етносів, пов'язані з особливостями світобачення (міфологічного компоненту національної ККС зокрема), а також геокліматичними, соціально-економічними, військовими чинниками існування вказаних соціумів у період раннього середньовіччя.

Увага до семантики та етимологічного підґрунтя мовних знаків як "мікро-міфів" дозволяє виявити апріорно "задані" області даних, що використовуються як вхідні простори при концептуалізації дійсності, а також прототипові моделі переосмислення міфологічної інформації, які визначають етнонаціональну специфіку вербально створених образів світу.

1.3.5. Вторинна номінація і вторинна міфологія у творенні альтернативних світів

Сучасна нам епоха трансформацій позначена низкою фундаментальних зрушень у ціннісних орієнтирах, моделях поведінки, способах світосприйняття і комунікативних практиках людей, етносів і націй. Специфіка функціонування мовних систем у цьому контексті полягає в активному формуванні нових смислів, а також "віднайденні" певних історично "затемнених" сенсів, що окреслюють минулий досвід лінгвостільнот взаємодії зі світом [239] у режимі відкритих систем, здатних до саморегуляції та самопідтримки [356]. У цьому контексті відзначимо багатозначність (принаймні, амбівалентність) явища реміфологізації культур, що подекуди розгортається у діалектично протилежних планах. З одного боку, йдеться про "ре-міграцію" складників МП до ядерного сегменту картин світу соціумів, пов'язане з цим відродження етнічних культур, формування субкультур і генеза нових патернів міжкодові взаємодії. З іншого боку, відбувається свідоме конструювання вторинних міфів-симулякрів, що, за умови розвитку електронних засобів комунікації та мас-медіа, дозволяють ефективно маніпулювати "суспільною думкою",

впливати на стан психічного здоров'я адресатів, "імплантувати" чужорідні мовні й культурні коди-віруси до картин світу.

У категоризації світу загалом та моделюванні альтернативних реальностей зокрема використовується універсальний спосіб обробки інформації, а саме, співвіднесення вхідних сигналів з фрагментами попереднього досвіду за траєкторією, окресленою ірраціональним (міфічним) вихідним оператором, та формування ситуативно-релевантних номатичних смислів [208: 227-229]: як динамічних концептуальних профілів (варіантів) універсальних та етноспецифічних концептів та мовно-знакових конструктів з переосмисленою семантикою. При цьому комплекс вербально-семіотичних і ментально-концептуальних феноменів співвідноситься з нейрофізіологічними процесами - синтезом специфічних білків, що відбувається у відносно усталеній послідовності залежно від особливостей інтерпретованої інформації, а також фізичними параметрами проходження електричних сигналів у нервовій тканині людини. Фізична природа нейронних взаємодій, відповідальних за інтерпретаційну й мовно-мовленнєву діяльність, становить підгрунття явищ резонансу / інтерференції, відповідальних за виникнення полів, тобто, зумовлює виникнення і функціонування "супер-свідомості", "психофракталу" [214], етноспецифічних та ін. картин світу як феноменів польового (квантового) характеру, "просторів" різної природи. У цьому сенсі метафоричний підхід до мови як носія "духу нації" (за В. фон Гумбольдтом) дозволяє розглядати мовний код як цілком матеріальний медіатор / тригер енерго-інформаційних трансформацій та взаємодій.

Зазначений механізм інформаційного "мапування" залучає певні вихідні концептуальні матриці-еталони, своєрідні інтерпретанти, відносно котрих формується вивідне знання. Ці матриці є ірраціональними аксіоматичними утвореннями, що існують як концепти-міфологеми й міфологічні сценарії, а разом становлять міфологічний простір як ядро семіосфери / національних картин світу. Відповідно, одиниці з плану міфічного (концептуальні та вербально-знакові) ми розглядаємо як базові оператори, що визначають специфіку концептуалізації дійсності. У ході інтерпретаційної діяльності, комунікативних практик і мовно-кодового конструювання альтернативних світів відбувається породження вторинних міфів, котрі використовуються як основа субординатної концептуалізації специфічних фрагментів світу, деталізації певних сценаріїв або використовуються в якості симулякрів. Останні дозволяють надавати певним варіантам міжсистемних взаємодій, шкідливих або небажаних для певної системи або станів речей у світі, позитивного забарвлення й навіювати деструктивний сценарій функціонування системи-об'єкта маніпуляцій. Зазначені кодово-інформаційні процеси підпорядковуються

універсальним закономірностям (каузально-ієрархічним і синергетичним) системних взаємодій на різних рівнях їхньої організації. Зокрема, логіка міфологічного семіозису на рівні власне номінації певного денотата та вербального конструювання світу є тотожною. Відповідно, ми оперуємо окресленою ще термінологією (див. С. 77-78) та виділяємо такі базові (відносно послідовні) стадії у конструюванні альтернативного світу на основі ірраціонального міфу (Рис.4-а):

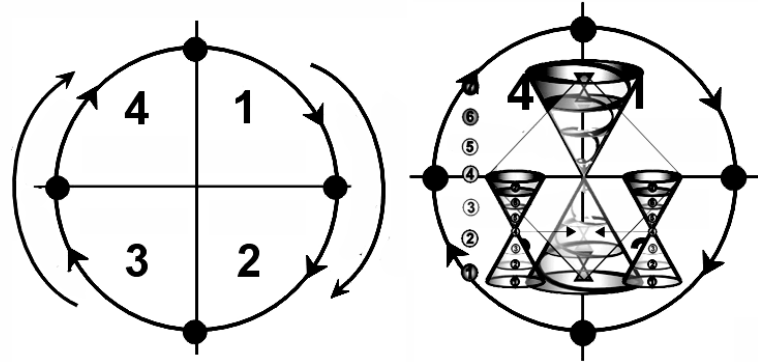


Рис. 4. Етапи поступу систем: (а) універсальна (б) смислового поля культури

"формобудова"(1), а саме, вибір базового оператора й відповідного мовно-знакового кластеру, в якому він закодований (контекстуально релевантної номінації концепту-міфологеми, прецедентного феномену, морфофонемічного комплексу тощо) та номінація фокусних для конфігурації певного світу концептів (просторових, антропо- / тео- / "крипто-" морфних, евентивних та ін.), що становлять його референтивне поле; **"взаємодія"**(2): вербальне кодування багаторівневих кластерів сценаріїв, підпорядкованих універсальній логіці квесту, які віддзеркалюють зміни станів речей у світі та його трансформації відповідно до його поступу як відкритої (або закритої) системи у взаємодії з іншими світами (значення використаних одиниць мовного коду перетворюється на "ситуативні семантичні кванти" або ноематичні смисли, співмірні зі змістом вербалізованого сценарію); **"управління"**(3): модельований альтернативний світ "вписується" до поліверсуму, представленому в семіосфері, стає феноменом лінгвокультури та впливає на колективного адресата, а відповідні текстові конструкти набувають характеру вторинних міфів - операторів концептуалізації субординатного рівня, що використовуються у рекламному, політичному, релігійному, ігровому та ін. видах дискурсу і змінюють стани речей у синхронічно доступних варіантах картин світу лінгвоспільнот (при цьому використані одиниці мовного коду розвивають додаткові значення); на етапі **"синтезу"** (4) альтернативний світ-текст постає як прецедентний феномен, "фокус зборки" лінгвальної та

екстралінгвальної інформації, певний енерго-інформаційний квант, котрий поєднує діахронічно віддалені та культурно неспоріднені фрагменти ноосфери у єдиному потоку. На вказаних етапах вербального творення образу світу відбувається взаємодія кодів різної природи, що забезпечують функціонування відповідних просторів (міфологічного, дискурсивного, множин ментальних і номінативних просторів тощо), ієрархічно співвіднесені елементи котрих вступають у синергетичні зв'язки за механізмом резонансу (Рис. 4-б) і породжують контекстуально релевантні ноематичні смисли. У результаті багатовимірного "синтезу" формуються нові субкультури, розвиваються моделі комунікативної поведінки, виникають вторинні міфи та модифікується власне мовний код (зокрема, номінатори первинного міфологічного коду перетворюються на "тригери" альязивних зв'язків між різними планами дійсності).

Зокрема, у фрагменті семіосфери, фокусом якого є концепт СПОРТ, сформувався специфічний альтернативний світ, вербальні контури котрого спираються на низку традиційних міфів різних рівнів. Загалом, СПОРТ історично є евфімістичним корелятом концепту ВІЙНА (Див. С. 182-190), тобто, вторинним міфом-оператором, який впливає на породження ситуативних ноематичних смислів у потенційно конфліктних ситуаціях. Відповідно, концептуальні й сценарні кластери, реалізовані в них (ПРОТИСТОЯННЯ, ЗМАГАННЯ, ПЕРЕМОГА, ПОРАЗКА, ЗДОБИЧ, СЛАВА, РЕПУТАЦІЯ) виглядають ізоморфними, а складники відповідних сценаріїв, віддзеркалених у термінології, нагадують військові.

Розглянемо концептуальне підґрунтя англомовних номінацій спортивних клубів чотирьох головних ігрових видів спорту у професійних лігах Північної Америки NBA, NFL, NHL, MLB (пошук здійснено засобами google). Сигніфікативне підґрунтя назв клубів (сфера мети у концептуальній структурі відповідних вторинних номінативних одиниць) формується при переосмисленні змісту таких доменів (сфер джерела):

Територія та її особливості (в аспекті лінгвоуніверсології та міфосеміотики, йдеться про вербальне кодування "енергетики рідного краю" як базового оператора у формуванні мережі синтергетичних зв'язків - комунікативних, професійних та ін.): *New England Patriots, New York Islanders, Washington Capitals, Los Angeles Lakers, Colorado Rockies, New York Mets, Philadelphia Phillies, Washington Nationals;*

Антропоніми: *Buffalo Bills, Cleveland Browns;*

Міфічні істоти / Надприродні феномени: *Tennessee Titans, New York Giants, New Orleans Saints, New Jersey Devils, Orlando Magic, Washington Wizards, Los Angeles Angels, San Francisco Giants;*

Зооморфні істоти і приписувані їм властивості тотемічних і міфічних істот: *Baltimore Ravens, Miami Dolphins, Cincinnati Bengals, Indianapolis*

Colts, Jacksonville Jaguars, Denver Broncos, Chicago Bears, Detroit Lions, Philadelphia Eagles, Atlanta Falcons, Carolina Panthers, Seattle Seahawks, St. Louis Rams, Arizona Cardinals, Anaheim Ducks, Arizona Coyotes, San Jose Sharks, Vancouver Canucks, Chicago Blackhawks, Nashville Predators, Boston Bruins, Detroit Red Wings (символізований "фрагмент" зооморфної істоти), *Florida Panthers, Pittsburgh Penguins, Toronto Raptors, Chicago Bulls, Indiana Pacers* (з імплікацією на перегони, як прототипний вид змагань / професійної діяльності у регіоні), *Milwaukee Bucks, Atlanta Hawks, Charlotte Hornets, Minnesota Timberwolves, Memphis Grizzlies, New Orleans Pelicans, Baltimore Orioles, Detroit Tigers, Toronto Blue Jays, Arizona Diamondbacks, Miami Marlins, St. Louis Cardinals*;

Флора: *Toronto Maple Leafs*;

Знак / феномен культури: *St. Louis Blues, Utah Jazz*;

Артефакт / базова ознака (як результат професійної діяльності, здійснюваної у регіоні, в якому базується команда): *New York Jets, Winnipeg Jets, Buffalo Sabres, Columbus Blue Jackets, Brooklyn Nets, New York Knicks, Detroit Pistons, Denver Nuggets* (імплікація до "прототипної діяльності"), *Los Angeles Clippers, Houston Rockets, San Antonio Spurs, Boston Red Sox, Chicago White Sox, Cincinnati Reds*;

Професійна діяльність / базова функція: *Pittsburgh Steelers, Oakland Raiders, San Diego Chargers, Green Bay Packers, Dallas Cowboys, Minnesota Vikings, Tampa Bay Buccaneers, Edmonton Oilers, New York Rangers, Philadelphia Flyers, Cleveland Cavaliers, Portland Trail Blazers, Golden State Warriors, Houston Astros, Oakland Athletics, Seattle Mariners, Texas Rangers, Atlanta Braves, Los Angeles Dodgers, Milwaukee Brewers, Pittsburgh Pirates, San Diego Padres*;

Події: *San Francisco 49ers, Philadelphia Seventy Sixers*;

Соціальні явища / етнічні маркери: *Houston Texans, Kansas City Chiefs, Washington Redskins, Los Angeles Kings, Montréal Canadiens, Ottawa Senators, Boston Celtics, Sacramento Kings, Dallas Mavericks, Cleveland Indians, Kansas City Royals, Minnesota Twins, New York Yankees, Chicago Cubs*;

Природні феномени: *Calgary Flames, Colorado Avalanche, Dallas Stars, Minnesota Wild, Tampa Bay Lightning, Carolina Hurricanes, Miami Heat, Oklahoma City Thunder, Phoenix Suns, Tampa Bay Rays*.

У взаємодії вказаних доменів відзначимо багаторівневу концептуалізацію. Передовсім, у назвах спортивних клубів кодуються програми успішного розгортання сценаріїв, що утворюють динамічний інформаційний квант навколо евфемістично переосмисленого концепту ВІЙНА. У свою чергу, СПОРТ (ВІЙНА) співвідноситься із концептом БІЗНЕС, сценарна реалізація котрого також подібна до військової діяльності. Якості, необхідні для перемоги, номінуються "тотемічною

символікою": швидкість, сила, енергія, агресія, впертість, втілені зооморфними номінаціями (*falcons, predators, raptors*); подібні якості суб'єкта передаються за допомогою номінацій професійної діяльності, в ході котрої вони проявляються (*rangers, warriors, Vikings, pirates*). Акцентується розум як передумова вдалої ігрової тактики (*ravens, dolphins*). Риси стилю гри, що дозволяють домінувати над супротивником, передаються через номінації природних явищ (*thunder, heat, suns*) (пор. слоган на трибунах "*Hawks don't fly in the heat*") та міфічних істот (*devils, giants, wizards*). Відсилка до концептів ВЕЛИЧ / СЛАВА, ЛІДЕРСТВО, ЗДОБУТКИ / ТРОФЕЇ як маркерів успішної організації здійснюється шляхом використання одиниць типу *kings, royals, chiefs, saints*. Мікро-міфи стосовно етноспецифічних властивостей представників певного регіону, що допомагають успішно змагатись, акцентують ознаки "впертий", "незалежний", "особливий": *mavericks, Celtics* та ін.

Разом з номінацією клубу як "знаком надсистеми" (у відносній системі координат), що визначає сутність організації як бізнес-проекту і спортивної структури, породжується низка дискурсивних конструктів (рекламних, соціально орієнтованих, адресних), за допомогою котрих формується / інтенсифікується відчуття ідентичності представників місцевої громади. У цьому випадку йдеться про резонансну акцентуацію певних ділянок картини світу соціуму (як феномену колективної свідомості, що існує як психофрактал). Унаслідок цього спортивний клуб перетворюється на феномен культури, а його назва віддзеркалює як прагматику власника так і наслідки категоризаційної діяльності лінгвоспільноти: у виборі назви клубів поєднані рішення керівництва, що засвідчують усвідомлено релевантні для номінатора концепти й результати вербально-моделювальної діяльності та результати конкурсів / опитувань, які демонструють соціально активні архетипи і вторинні міфи як етноспецифічні базові оператори концептуалізації дійсності.

Отже, міфологічно-орієнтований семіозис є основою власне конструювання бажаного варіанту світу (номінативна діяльність) і дискурсивних практик, що реалізуються в комунікативному просторі будь-якого світу і супроводжують розгортання типових сценаріїв у ньому. Формування вторинної міфології як модифікації наборів базових інтерпретаційних аксіом є універсальним механізмом адаптації систем до різних культурно-історичних, інформаційних, сценарно-діяльнісних та ін. контекстів. Утворення модифікованих (етнокультурно релевантних, ноєматичних) смислів розглядається як універсальна властивість відкритих систем розвиватись за відносно варіативними траєкторіями, діалектично поєднувати параметри сталості (закони збереження, подібності, циклічності) і параметри хаосу (закони вибору, альтернативності).

РОЗДІЛ II. ОНТОЛОГІЯ МІФУ В МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ

2.1. Релятивні параметри розвитку відкритих систем в аспекті лінгвосеміотики міфу

Явища мовного, мовленнєвого, ментально-інтерпретативного та творчо-модельюючого планів ми розглядаємо як своєрідні ізоморфи, підпорядковані універсальним природо-відповідним закономірностям розвитку. Розвиток і функціонування будь-якої системи, осмислюваної в антропоцентричній перспективі, відбувається у просторі й часі, а також характеризується енергетичними взаємодіями [304].

У мовознавчих студіях початку ХХІ ст. широко поширений термін "простір", що застосовується для опису феноменів мовного, мовленнєвого, ментального, лінгвокультурного планів (див. огляд у [239]). Зокрема, в обстоюваній нами теорії міфологічно орієнтованого семіозису МП визначається як вербально-інформаційний континуум, що охоплює втілені мовними засобами концепти-міфологеми різних рівнів абстракції та узагальнення, об'єднані у міфологічні сценарії. У переважній кількості розвідок простір подається як "контур", або вписується до дво- / тричленної моделі "ядро" :: (медіальна зона) :: периферія. Так, ми запропонували модель ВФ номінативної одиниці на позначення елементу МП, що поєднує тричленний каркас поля, пропозитивний характер кодування онтологічних, функціональних, локативно-темпоральних та аксіологічних ознак референта, а також враховує специфіку зв'язків між вказаними пропозиціями, співвіднесених з когнітивними моделями [239: 385-409]. Варто з'ясувати, *як саме* організований простір "смиислового поля" мови, культури, картини світу етносу.

Окреслимо наше бачення "просторових" характеристик конфігурацій інформаційних кластерів, їхніх ментальних корелятивів та ізоморфів на поверховому плані (номінативних одиниць різних рівнів, представлених матеріальними знаконосіями, звуковими комплексами з певними акустичними параметрами). Використовуючи 7-рівневу 3-вимірну модель [239: 146-160] матриці знаку-номінатора фрагментів МП, ми виділяємо: 1) Мікро-знаки - базові фонемі та їхні бінарні сполуки у складі першооснов / в кореневих морфемах одиниць сучасних мов, пор. твердження про зв'язок і.е. *sz* з семами "рух", "звук", "гнути", "шкодити", а в германських мовах (*sw-*) "базікати", "вештатись", "ковток", "махати", "удар"; і.е. *gr-* "руйнувати", "звучати", "душити" в англійській мові (герм. *kr-*) пов'язаний із семами "гуркіт", "тріск", "крик", "удар", "гиркати", а в німецькій - як "чухати", "сварка", "крик", "дряпати", "сваритися" [270: 101]. Такі мікро-знаки ми

розглядаємо як "енергетичний стрижень" мовного знаку вищого рівня, базу / "центр тяжіння" для поля внутрішньої форми слова. Їхня алофонія розуміється як основа полісемантизму першооснов; 2) Ката-знаки (а) - морфо-фонемічні комплекси, що кодують базові властивості референта; насамперед, це і.е. першооснови іконічного характеру, звукова іпостась яких віддзеркалює прототипову ознаку позначуваного феномену, наприклад: і.е. корінь **smēi-*: **smāi-* : **smi-* "різати, працювати гострим інструментом" та деривати від нього *smē(i)k-*, *smē(i)g*, *smē-*, *mēg-* утворюють етимологічне макрогніздо, що охоплює значення "меч", "маленький", "думати", "жердина" [270: 88-90]; 3) ката-знаки (б) - лексеми, одиниці тезаурусного плану. В їхній ВФ закодований як набір прототипових ознак денотату, так і еліптизовані тексти - що віддзеркалюють набір стереотипних взаємодій денотата як скриптів, пор. метонімічну номінацію ВОЇНА *oretmecgas* (бойові мечі = загін воїнів) [86: 363], що вказує на його прототипову функцію як користувача зброї; 4) макро-рівень представлений знаками фразового типу: синтаксичні відносини між елементами фраз "вписують" референт до реальних / змодельованих контекстуально детермінованих сценаріїв, що супроводжується створенням "знакових профілів". Наприклад, номінація (констататор-дескриптор) МЕЧА за допомогою субстантивної фрази, до якої входить знак-кваліфікатор (атрибутивний комплімент) *Vum cledyf culurith* "я був закривавленим лезом" [87: 3] створює міні-матрицю сценаріїв, за участю денотата: СТВОРЕННЯ (МЕЧ як персоніфікація до-антропоморфної іпостасі істоти, а також - ІНСТРУМЕНТ ТВОРЕННЯ), БИТВА (варіант КОФЛІКТУ, взаємодії контрарно орієнтованих систем), ПЕРЕТВОРЕННЯ (ВИКОРИСТАННЯ МАГІЇ) тощо; 5) мезо-рівень (а) - номінації рівня речення, що позначають специфічні сценарії, охоплюють судження, логічні й емотивні оцінки стосовно їхнього розгортання (знаки синсигнуми та легісигнуми); б) мезо-рівень (б) - текст - програма, за якою створюються та модифікуються стани речей у світі *n*; як сукупність (лінійна / нелінійна, гіпер-структурована тощо), котра віддзеркалює динамічні образи станів речей у світі / альтернативній реальності, розбудованій власне у тексті на основі міфологічної аксіоматики (відносно обраних базових операторів) 7) мега-івень - семіосфера як поле, утворене текстами різних жанрів, періодів, що характеризується синхронічно-діахронічними взаємодіями складників; МП як сегмент семіосфери.

Кожному рівню мовних знаків відповідають просторові відносини різних типів. Так, на рівні (1) простір обмежений "точкою", яку займає квант енергії однієї фонемі (хвилі з певною частотою), реалізованого в обмеженому часовому діапазоні (тобто, він співпадає з найменшим квантом дії τ_{\min}); водночас, співвіднесений з фонемою інформаційний мікро-кластер "обертається" навколо власної вісі, і не має виходу на рівень міжсистемних

взаємодій;. Рівню (2) відповідають лінійні відносини, що реалізуються, зокрема, як типова валентність між основою та словотвірними й формотвірними афіксами; при цьому енергія голосних фонем певним чином "фокусується" енергетичною "призмою" консонантних кластерів, що і розглядається як основа іконічно-голографічного ефекту міфологічно орієнтованого семіозису); рівень (3) становить площина (лексичний локус, структурований кластером синонімів на позначення певного концепту-міфологеми, що "перетинається" з кластером їхніх потенційних протилежностей - визначається як зона перетину множин даних); рівень (4) уявляється як об'єм, при чому він носить перехідний характер - від (умовно) прямолінійної геометрії ($V = abc$, де a, b, c - кількісні виразники онтологічних, функціональних та локативно-темпоральних ознак денотата) до непрямолінійної: $V = 4/3 \pi R^3$ (де $R = abc / d$, та d - кількісна репрезентація ситуативно проявлених аксіологічних ознак, залежно від наявності семантичного модифікатора у структурі фрази). Рівню (5) відповідає тороїдальна конфігурація, що віддзеркалює складну взаємодію ноематичних смислів, породжених в ході інтерпретації та вербалізації певного сценарію. Теоретично, подібні стереометричні відносини можна представити за допомогою рівнянь, що описують параметри торів різної конфігурації, як то:

$$\begin{aligned}x(\theta, \varphi) &= (R + r \cos \varphi) \cos \theta \\y(\theta, \varphi) &= (R + r \cos \varphi) \sin \theta \\z(\theta, \varphi) &= r \sin \varphi [373],\end{aligned}$$

де - θ, φ - кути (від 0 до 2π) з центром в одній точці, які (умовно) віддзеркалюють характер перетину актуалізованого у певному сценарії фрагмента МП, концептуального локусу та профілю ситуативно висвітленого концепту;

R , "великий радіус" - відстань між центром труби до центру тору, показник обсягу кванту вербалізованої інформації (кластеру сценаріїв);

r , "малий радіус" - "радіус труби", пропозитивно-семантична характеристика вербалізованого (ситуативно фокусного) концепту.

Просторова конфігурація рівня (6) уявляється як динамічні зміни тороїдальних полів у площині, котрі віддзеркалюють взаємодію сценаріїв різних рівнів, що розгортаються у текстовому світі (охоплюють прецедентні тексти, поєднують текстові алюзії, інтерполяції та паралелі). Гіпотетично 6-вимірна модель просторової організації знакових конструктів відображає сутність "бленду" світів автора, "прогнозованих адресатів"-інтерпретаторів, світу, створеного у тексті, картин світу персонажів, міфологічної матриці-основи, вторинних міфів тощо. Нарешті, простір типу (7, рівень семіосфери), що уявляється як багатовекторний рух об'ємних (тороїдальних) енерго-інформаційних квантів значного обсягу в об'ємних координатах ("об'єм в об'ємі"), є вербально втіленим енерго-інформаційним континуумом

планети. Формалізовані способи представлення просторів (6) та (7) на даному етапі осмислення проблеми не уявляються можливими у термінах чинного термінологічного апарату й становлять стратегічну перспективу дослідження.

Зазначені явища лінгвосеміотичного характеру характеризуються обсягом, та інтенсивністю, котрі пропонується визначати за допомогою процедур квантитативної лінгвістики та статистичних методів, зокрема, з урахуванням новітніх тенденцій у визначенні мовних засобів квантування інформації [2]. Загалом, просторові конфігурації зовнішньої та внутрішньої форми мовних знаків виявляються динамічними утвореннями, кожна з яких, у термінах точних наук, відзначається векторним полем (векторні поля розуміються як носії взаємодій структурних елементів системи). Флуктуації станів систем у межах таких полів передбачають їхні варіативні та вірогіднісні трансформації, послідовності котрих задають *часовий вимір* їхнього існування. У свою чергу, реалізація часо-просторових ознак знаків як матеріальних об'єктів (з дуальною корпускулярно-хвильовою природою) дозволяє прогнозувати вивчення їхнього енергетичного потенціалу і впливу на людину, колективи, явища ментального і концептуального планів.

Час (гр. *χρόνος*) - за Платоном, це "подібність вічності, що рухається" [301], характеристика недосконалого динамічного світу, позбавленого щастя; тому час виявляється показником неповноти світу (часу завжди не вистачає). За Аристотелем, час - це "міра руху". Згідно середньовічних уявлень, час є незворотнім (оскільки визначається завершеними подіями), проявляється у психіці (минуле - у спогадах, майбутнє - в очікуваннях, сподіваннях та страху) та низці історичних подій, а тому розуміється як лінійний феномен.

Спільним для природничо-наукової (час як абсолютний, безкінечний - апріорна, нічим не визначена характеристика світу, еталоном одиниці котрої визнається певна послідовність подій) та суб'єктивної (час як апріорна форма спостережень) є розуміння властивості часу як зміни форми станів об'єктів, що також характеризується тяглістю - як безперервний розвиток минулого, що рухається у напрямку майбутнього.

З позицій квантової фізики, попри квантування практично усіх величин, час залишається зовнішнім параметром: незворотній час (кванто-механічні об'єкти вимірюються класичними приладами, що викликає певну асиметрію в його розумінні) дає вірогіднісну інформацію про стан об'єкта в минулому; відносно майбутнього - він сам створює новий стан [343]. Сучасна синергетика відзначає парадокс часу (зворотні процеси породжуються незворотні явища) та пропонує вірогіднісний опис хаотичних класичних або квантових систем, що передбачає неунітарні й несиметричні перетворення з комплексними власними значеннями. Словами І.

Пригожина, "час набуває свого істинного смислу, пов'язаного з незворотністю або навіть "історією" процесу" та не є ... геометричним параметром, що характеризує рух"[311].

У нашому розумінні, час становить вектор поступу систем (у широкому розумінні - ціннісно-семантичний), створених у довільно обраних системах координат, в яких розбудовані світи різної етіології (знаково-опосередковані в тому числі). ЧАС як специфічний вимір просторово сконфігурованих систем розглядається як циклічна зміна станів відкритої системи. У спрощеному вигляді, для лінійного простору ЧАС $t = S / v$, де S - семантична відстань між крайніми складниками полісемійного кластеру (внутрішні опозиції), а v - кількість знаковживань у текстовій вибірці. Час для структур з нелінійною конфігурацією буде іншим, оскільки він характеризує гіпер-просторові трансформації з нелінійними зв'язками між складниками просторів.

Часовий вимір існування систем мови, культури, картин світу реалізується, зокрема, крізь призму експлікації вихідних міфологічних аксіом у мовно-знакових конструктах різних епох. Відповідно, ми виділяємо хронологічні цикли на основі взаємовідношення змісту МП етнонаціональної картини світу [239: 192-201]. Важливим у даному контексті є усвідомлення відносності часу - що проявляється, водночас, у суб'єктивній різниці швидкості протікання ідентичних сценаріїв, а також у фактичній відсутності диференціації часу (минулого вже нема, майбутнього ще нема, а "точка усвідомлення" як теперішнє постійно рухається), що призводить до розуміння ЧАСУ як цілісного багатомірного потоку, в якому переплетені минуле, майбутнє і теперішнє. Відносними у цьому контексті виявляються й діахронічні зміни у зовнішній формі знако-носіїв, які відображають лише адаптивні здатності системи в середовищі зміни способу, обсягу й швидкості обміну інформацією. Відповідно, тексти різних епох становлять єдину "інформаційну базу", досягну для інтерпретатора в динамічній точці [ТУТ / ЗАРАЗ] та відображену в явищах прецедентних текстів, інтер- та гіпер-текстових властивостей мовно-знакових конструктів вищих рівнів, ре міфологізації культури загалом. Останній феномен становить основу для розбудови альтернативних світів у художніх творах, при чому відносна реальність цих світів забезпечується саме апеляцією до хронологічно рекурентних інформаційних блоків міфологічного та лінгвокультурного характеру [239: 239-245].

У свою чергу, функціонування динамічних відкритих систем характеризується процесами енергетичного плану. Ми відзначаємо різноманітні прояви енерго-інформаційних взаємодій, опосередкованих мовними знаками. Відповідно, енергетичний потенціал останніх (від хвильо-акустичних параметрів іконічних і.е. основ до специфічних мовленнєвих жанрів, що призводять до зміни конфігурації фрагментів світу) може бути

визначений / описаний через системне інтегративне дослідження номінацій динамічних сценаріїв, учасники котрих підпадають трансформації під впливом вербальних конструктів. З позицій точних / природничих наук, закон збереження енергії чинний лише для замкнених систем. Уточнимо, що в контексті міфологічно орієнтованого семіозису під замкненістю ми розуміємо цілісність системи, коли її "смісловий контур" є непорушеним, а структурні елементи - впорядкованими, що дозволяє їй виконувати відповідні функції та взаємодіяти з іншими системами. При цьому вона може вважатись відкритою, якщо в ході її взаємодій з іншими системами відбувається обмін складниками та квантами енергії.

Інтерпретативна та номінативна діяльність мовних особистостей призводить до творення вербальних образів світу. Ці образи корелюють з національною мовною та концептуальною картинами світу. Водночас, вони розбудовуються на основі динамічної особистісно релевантної сітки координат, утвореної унаслідок поєднання певним чином співвіднесених базових операторів. Останні є ситуативно акцентованими фрагментами МП як знаково-інформаційного континууму, контейнера вихідних аксіом, що відображають вербалізовані уявлення людей про константи буття. Більш за це, національні мови дозволяють створювати альтернативні реальності, що віддзеркалюють варіативність буття загалом, та змінюють "первинний" емпірично досяжний світ. Моделюючи властивості мовних знаків і багаторівневих мовно-мовленневих конструктів проявляються у відповідних волітивних ефектах та описуються із застосуванням терміну "енергія".

Загалом, енергія (дгр. *ἐνέργεια* "дія, діяльність, сила") є показником взаємодії, руху і трансформації матерії. У цьому сенсі гумбольдтіанський підхід до мови як "духу нації" переосмислюється крізь призму уявлень про ДУХ як енерго-інформаційний вплив надсистеми, програму розвитку, реалізація котрої передбачає динамічні взаємодії систем різної етіології.

Енергетичний потенціал номінацій елементів МП зумовлений загальними властивостями мови як моделюючої системи (у ВФ мовних одиниць містяться згорнуті тексти - "підпрограми" функціонування відповідних денотатів). Особливості мовних знаків як елементів креативного коду визначаються такими чинниками. Перш за все, йдеться про ізоморфізм звукової іпостасі мовних знаків і способу існування матерії загалом, що проявляється в їхній хвильовій природі. У свою чергу, функціонування мовних одиниць викликає явище резонансу: акустично представлена програма з ВФ знаків взаємодіє з інформаційними полями, породженими матеріальними об'єктами / знаками і утворює багатовимірну тороїдальну структуру. При декодуванні графічних знаків їхній акустичний вплив опосередкований механізмом внутрішнього мовлення, що породжує ефект ментальної голограми. Механізм фрактальної взаємодії систем,

підсистем, і надсистем сприяє поширенню й акцентуації значень, представлених у вигляді певного набору морфофонемічних комплексів (пор. відоме явище "звукосимволізму" [270]) за умови їхньої повторюваної реалізації у текстах, у мовленні великих мовних колективів.

У широкому розумінні, будь-який текст є знаковим корелятом змодельованого мовною особистістю варіанту світу. У вузькому розумінні, мовленнєві конструкти, що співвідносяться з певними мовленнєвими жанрами, здатні моделювати бажаний варіант розгортання певного сценарію. Наприклад, **закляття**: *Evanesco!.. and the scrolls vanished* [134: 80] мовленнєвий конструкт перформативного типу призводить до специфічних наслідків, передбачених змістом ВФ мовного знку; **заклик**: *"Let trolls or goblins, aye, giants dare approach Alfheim! We shall smite them like the lightning and carry fire into their own lands!"* [77: 20] - декларатив бажаного варіанту розгортання сценарію; **молитва**: *Thy kingdom come thy shall be done* - апеляція до САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ з метою проекції бажаної (ідеальної) моделі міжсистемних відносин до емпірично досяжної реальності; **колискова**: *Щоб зростало маленятко, // Нече любе пташенятко. // Нече квітонька маленька, // Нече зіронька ясенька* [73] - комісивний конструкт являє собою програму розвитку індивіда, охоплює оцінки та майбутній (бажаний) образ особистості; **рекламний текст**: *"Image is nothing. Thirst is everything. Obey your thirst!"* (Sprite) - констативний та імперативний конструкти інтенсифікують міф про природність домінування фізіологічних стимулів у поведінці, створюють вторинний міф-симулякр про цінність і знаковість певного бренду в суспільних відносинах; **промова** (політичний дискурс): *"Never in the field of human conflict was so much owed by so many to so few"* (W.Churchill) - констатив-декларатив, що апелює до аксіологічного концепту СЛАВА та до давньо-германського концепту ВОЇН, котрий захищає "Серединний світ"; **прокляття** на зразок: *"Брешете! І тому - проклинаю втретє! Відтепер, тільки-но прийде Гур'ів день, перший від початку осені - жоден із вас не переживе цього дня, жоден не застане нового світанку, якщо в серце його не зазеленіє хоч маленький паросток любові! Не полюбите, то в гріб ляжете!"* [65: 81]; а також різноманітні табуйовані **інвективи**, що здійснюють відсилку до спотвореного розгортання програми (тобто, своєрідні "віруси", що, за умови рекурентного вживання, руйнують інформаційне поле суб'єктів знаково-опосередкованої взаємодії).

Отже, мовні знаки задають своєрідні голографічні моделі станів речей у певному світі, що визначають спосіб реакції суб'єктів на їх властивості, зміни характеристик її складників, поведінку, осмислення й оцінки таких станів речей. Відкриті системи перебувають у потоці постійних перетворень своїх попередніх станів у майбутні. При цьому система накопичує досвід взаємодії зі світом / іншими системами та транслює його як енергетичні

впливи на інші системи. Мова як система та мовно-мовленнєві конструкти (знаки різних рівнів, текстові світи тощо) реалізують свій поліфункціональний потенціал і набувають етноспецифічного характеру з огляду на контекстуальні прояви трьох релятивних параметрів систем (простір, час, енергія). Ці параметри мовних, концептуальних і лінгвокультурних явищ є корелятами властивостей людини як "білкового енергоносія" (суб'єкта електрохімічних і хвильових процесів) та, водночас, суб'єкта духу (носія та інтерпретатора інформаційних програм - фрактальних зліпків програми розвитку, закладеної надсистемою - сакральною сферою).

2.2. Інверсивні процеси у поступі відкритих систем

Поступ систем різної етіології, детермінований впливом міфічних БО, характеризується їхніми періодичними трансформаціями. У цьому контексті актуальним є розгляд феномену інверсії у широкому сенсі. Основними причинами інверсій є надмірний рівень ентропії різнорівневих невірноважених систем та їхні адаптивні метаморфози, підпорядковані універсальним закономірностям буття [192; 305; 356; 361; 372; 404; 413]. Аналіз інверсій враховує міфологічний принцип "як згори так і знизу", що дозволяє виділити подібні риси у процесах перекомбінації складників систем різного рівня та природи, котрі розглядаються з позицій різних галузей наукового знання.

Вказане явище спостерігається у різних сферах буття та входить до "оперативної зони" людини у практичній, інтерпретаційній і дослідницькій діяльності, що дозволяє запропонувати його універсологічну інтерпретацію. Увага до міфу зумовлена підходом до нього як вербалізованого кластеру інтерпретаційних аксіом, крізь призму яких відбувається концептуалізація світу. При цьому інверсії торкаються як складників МП, так і траєкторій атракторів та діапазонів інтерпретації явищ буття, за якими здійснюється концептуалізація світу й модкуються альтернативні світи [239].

Загалом, на "нано-рівні" буття інверсія характеризує невірноважений стан речовини, у якому вищі рівні енергії її часток-складників (атомів, молекул) містять різні кількості компонентів. Стосовно "мікро-рівня", то інверсією називають хромосомну мутацію (інвертується сегмент між двома розривами хромосоми, що не призводить до втрати генетичного матеріалу), що розглядається як варіант норми і може інтерпретуватись як адаптивна властивість білкового тіла як носія і провідника енергії / інформації, що певним чином реагує на динаміку змін оточуючого середовища та соціальних (синергетичних) взаємодій. На рівні скриптів ("ката-рівень") інверсивний механізм задіяний у фізичних процесах типу зміни напрямку

руху вентиляційного струменя шахти. На макро-рівні відзначається інверсія геомагнітного поля планети, а саме, зміна полярності (напряму) магнітного поля Землі, зумовлена порушенням режиму переміщення речовини в її ядрі.

В астрофізичних масштабах (на мега-рівні буття), інверсія проявляється як просторова переорієнтація астрофізичних об'єктів. Так, Сонце (разом із Сонячною системою) рухається навколо центру Чумацького Шляху за варіативною орбітою (колоподібною лише в нульовому наближенні), при цьому радіальні та вертикальні коливання призводять до періодичного перетину Сонячною системою площини симетрії Галактики [305: 26-48].

З позицій логіки та семіотики інверсія (лат. *inversio* перевертання, перестановка) постає як переорієнтація смислу, заміна одного смислу на протилежний. У квантовій механіці інверсія є трансформацією простору (у математиці розуміється як відображення, а в геометрії - як трансформ евклідової площини або простору). Традиційно, у мовознавстві інверсія розглядається як властивість синтаксичних конструкцій та основа стилістичних прийомів. Ілюстрацією інверсії в знакових системах є також діахронічне переосмислення семантики мовних одиниць та розвиток протилежних значень або конотацій, наприклад: да. *prættig* (зах.-сакс.), *pretti* (кент.), **prettig* (мерс.) “хитрий, вправний, підступний” → са. (біля 1400) “чоловічий, звитязний” → “привабливий, гарно зроблений” → “гарний” → (сер. XV ст.) “помірно красивий” [35].

Мовно-семіотичні трансформації певним чином корелюють з "нано-" і "мікро-рівнями" інформаційних взаємодій. Так, "інверсія наповнення (населення)" як характеристика енергетичних рівнів часток виявляється необхідною умовою генерації та посилення електромагнітних коливань в усіх пристроях квантової електроніки [305: 28; 207]. За аналогією, з урахуванням полевої природи семіосфери та механізму квантування смислів як основи вербально опосередкованих інформаційних взаємодій, ми ведемо мову про інверсію як універсальний паттерн функціонування мовного коду й генерованих за його допомогою варіантах світів.

У плані культурно-історичних трансформацій, що впливають на формування й розвиток етноспецифічних образів (картин) світу, відзначимо циклічні зміни в їхній структурації, пов'язані з "міграцією" МП як "контейнеру" базових аксіоматичних інтерпретант, що становлять "призму інтерпретації" у моделюванні варіантів світу (мовних і концептуальних КС), від ядра КС до периферії та навпаки у різні історичні періоди.

Згаданий вище внутрішньо-системний ізоморфізм мовно-кодових явищ та інших видів діяльності людини (Див. С. 83-84) зумовлений фундаментальною здатністю відкритих систем до "перезавантаження", що передбачає переструктурацію й трансформування їхніх складників. При виведенні "закону групи", що, загалом, відповідає логіці антропоцентричної

концептуалізації та категоризації світу, пропонується [263: 40] здійснювати груповані перестановки у послідовностях інформаційних блоків, що відображають набір варіантів системних взаємодій. Відповідно, будь-який міф як сукупність своїх варіантів представляється у вигляді канонічного співвідношення:

$$F_x(a):F_y(b) = F_x(b):F_{a-1}(y)$$

в якому компоненти a і b та відповідні функції x та y задаються одночасно, а еквівалентність між двома ситуаціями за їх участю визначається інверсією членів та їх відносин, за умови можливості заміни компонента на протилежний (a та $a-1$) та можливості одночасної інверсії між значенням функції та значенням аргументу (y та a). Наведена формула має сенс у контексті підходу до феноменів буття як контейнерів контрарних ознак (осмислюваних у термінах концептуальних оксиморонів) [239: 340-349], що діалектично поєднуються в їх онтології та функціонуванні. У широкому розумінні, актанти міфологічної реальності (специфічно вербалізовані референти, що співвідносяться з концептами-міфологемами) є знаками-інтерпретантами, на основі котрих відбувається обробка вхідної інформації та формування нового досвіду. Так, суб'єкт a , представлений концептом КОРОЛЬ / ВОЛОДАР, що відзначається сукупністю прототипних функцій x , y контексті міфологічної КС так співвідноситься з суб'єктом b (МІФІЧНОЮ ІСТОТОЮ або БОЖЕСТВОМ), що має набір прототипових функцій y , як перенесена до антропоцентричної сфери / певний сегмент хронотопу МІФІЧНА ІСТОТА, котра, унаслідок незвичайності власних онтологічних ознак, здатна виконувати комплекс функцій x , що співвідноситься зі своїм вихідним набором прототипових функцій, деякі з котрих виявляються „профільованими” унаслідок взаємодії (реальної або про позиційно представлені) з суб'єктом a ($a-1$). При цьому $F_{a-1}(y)$ є наслідком реалізації перших трьох компонентів, між якими наявні причинно-наслідкові, волітивні, асоціативні зв'язки, а комплекс прототипових ознак суб'єкта b є своєрідним каналом (aperture), за яким відбувається інверсія змісту концепту-міфологеми. Така інверсійна взаємодія можлива при реалізації універсальних моделей взаємодії міфічного та реального, що описуються як проривна, перехресна і трансформаційна функції [386; 239: 65-66, 129 - 130].

Оскільки МП як інформаційне утворення присутній у КС різних історичних лінгвоспільнот, він циклічно рухається від ядра до периферії залежно від специфіки його кореляції з іншими компонентами картини світу (релігійним, науковим, політичним). В ізоморфній послідовності змін культурних типів (принаймні, у межах історично відомої нам цивілізаційної формації), можна виділити базову інверсивну трихотомію (у платонівському

розумінні тріади як закономірності розвитку макро- та мікро-світів) [305: 14], за якою відбувається поступ людства і культур етносів:

$$x \rightarrow [\text{МІФ} \rightarrow \text{НЕ-МІФ} \rightarrow \text{МІФ}] \rightarrow \infty.$$

Не зважаючи на контрарність діад, що є складовими елементами моделі, вона, тим не менш, відображає холистичний характер світу - у сенсі "єдності й боротьби протилежностей" (полярні системи тяжіють одна до одної внаслідок певної подібності та компенсують одна одній недостатній досвід розвитку), або з огляду на міфологічний принцип "як згори, так і знизу", що імплікує ізоморфізм структурної організації різних планів буття й відносність перспективи його бачення й інтерпретації. Якщо між опоземами виникає певний резонанс, це призводить до органічної зміни культурної формації, вироблення концепції, створення альтернативного світу мовними засобами та ін. шляхом перетворення певного недоказового твердження на основу раціоналістичної моделі. Іншими словами, відбувається інверсія концептуальної домінанти, унаслідок чого певний інформаційний квант (вторинний міф) набуває характеру конфігуративної аксіоми. З іншого боку, інформаційний блок, що є результатом науково-пошукової діяльності, може перетворитись на об'єкт віри / підґрунтя культу тощо. Про подібний резонанс можна вести мову, зокрема, при збігу / зближенні семіотичних кодів, що втілюють образ світу. У разі виникнення дисонансу (пор. твердження Г. Г. Слишкіна про когнітивний дисонанс, семантичний підвид котрого проявляється у помилковій інтерпретації мовного знаку [322: 38-42]) між опозитарними елементами, розвивається конфлікт відносин. Це проявляється, наприклад, у оцінюванні певних текстів як "єресі" або "міфу" (у сенсі фіктивності, неістинності), розвитку конфліктних соціальних сценаріїв. Наведена трихотомія також прямо співвідноситься з екзистенційними циклами, при чому в контексті МП закінчення циклу позбавлене традиційних для європейських культур негативних оцінних та емотивних конотацій: якщо народження є першим кроком до смерті, то смерть є кроком до нового буття. В ході зміни домінуючих аксіом у національній КС первинна інформація стосовно устрою світу діахронічно набуває видозмінених форм, однак, не зникає (в природничому розумінні – це прояв закону збереження маси та енергії) та продовжує справляти вплив на буття в світі.

Ведучи мову про концептуалізацію та омовлення світу представниками різних етнічних лінгвоспільнот, наголосимо, що інверсію ми розглядаємо, передовсім, як зрушення і перекомбінації в системі смислів, що становлять відповідні національні фрагменти семіосфери. У процесі семіозису, в якому відбувається інтерпретація індивідом сигналів від зовнішнього / внутрішнього (ментального) світу, розгортається низка трансформаційних (інверсивних) паттернів, котрі впорядковують наступні системні взаємодії. Зазначені інверсії стосуються концептуалізації та

вербалізації феноменів різної природи, насамперед, комплексів їхніх базових ознак:

В абстрактно-логічному вигляді інверсивні трансформації відкритих систем виглядають наступним чином: $[SYSa^n b^n c^n d^n] \rightarrow [SYSa^{n(inv)} b^{n(inv)} c^{n(inv)} d^{n(inv)}] \rightarrow INV [SYSa^n b^n c^n d^n]$... що передбачає зміну якості одного або кількох базових параметрів системи / об'єкта у певному ступені (a - онтологічні, b - функціональні, d - локативно-темпоральні, c - аксіологічні властивості). При цьому варіантами інверсій можуть бути такі:

1) $[SYSa^n b^n c^n d^n] \rightarrow [SYSa^{-n} b^{-n} c^{-n} d^{-n}] \rightarrow -[SYSa^n b^n c^n d^n]$... коли один або кілька параметрів системи набуває протилежної якості. Згадаємо в цьому контексті міфологічну паралель (християнська міфологія :: картина альтернативного / уявного фентезі-світу), яка віддзеркалює комплекс "переорієнтацій" у різних вимірах компонента надсистеми, що спричиняє зрушення на системному та підсистемному рівнях, пор.: *it came into the heart of Melkor to interweave matters of his own imagining that were not in accord with the theme of Ilúvatar* [146: 3]; *To Melkor among the Ainur had been given the greatest gifts of power and knowledge* [146: 3]; *But the discord of Melkor rose in uproar and contended with it, and again there was a war of sound more violent than before Melkor was the chief, even as he was in the beginning the greatest of the Ainur who took part in the Music* [146: 4]; *Yet it is told among the Eldar that the Valar endeavoured ever, in despite of Melkor, to rule the Earth and to prepare it for the coming of the Firstborn; and they built lands and Melkor destroyed them; valleys they delved and Melkor raised them up; mountains they carved and Melkor threw them down; seas they hollowed and Melkor spilled Them* [146: 6] та *Quomodo cecidisti de caelo, // Lucifer, qui mane oriebaris? // corruisti in terram, // qui vulnerabas gentes? // Qui dicebas in corde tuo: // In caelum conscendam, // super astra Dei // exaltabo solium meum; // sedebo in monte testamenti, // in lateribus aquilonis* "Як ти впав з неба, Люцифер, син зорі; розбився об землю, той, хто пригнічував народи. Хто казав у своєму серці: зійду на небо, вище від зірок божих, піднесу свій престол і сяду на горі поміж богів на краю півночі" [152 (Isaiah, 14): 12-13]. В обох випадках МІ (божество) з подібним набором онтологічних і функціональних ознак (носій сили, могутній, творець) унаслідок аксіологічної переполаризації власних "системних налаштувань" реалізує кластер сценаріїв, що не вписується до траєкторій взаємодій, визначених попередньо синергетичною надсистемою. Збільшення рівня ентропії запускає адаптивно-захисні механізми надсистеми, унаслідок чого МІ маркується як негативна та виявляється об'єктом сценарію конфліктного типу. Цікавим прикладом інверсії слугує власне перехід метафоричної одиниці *Lucifer* (лат. *lux* "світло"+ *fero* "несу", переклад з дгр. *φωσφορος* "той що несе зорю", в античній культурі назва ранкової зірки, за семантикою ідентичне дєвр.

"хейлель"), використаної Ієронімом при створенні латинського перекладу Біблії у V ст. для опису занепаду володаря Вавілону, в розряд власних назв, а саме, особового імені Сатани.

2) $[SYSa^n b^n c^n d^n] \rightarrow [SYS A^n^{(inv)} (b^n c^n d^n)] \rightarrow (A^n)[SYSa^n b^n c^n d^n] \dots$ один з базових параметрів системи інвертується та перетворюється на "домінантний профіль", що надає системі певного (етноспецифічного, професійно-орієнтованого тощо) забарвлення. Наприклад, *En er hjartablóð Fáfnis kom á tungu hánum, ok skildi hann fugls rödd* "Але коли кров з серця Фафніра потрапила йому на язика, він почав розуміти те, що казали птахи" [95: 31] (міфологічний сценарій "набуття надзвичайної якості", в ході розгортання якого одна із властивостей людини гіпертрофується, а її реалізація "запускає" кластер сценаріїв, відмінних від тих, що очікувались "за замовчанням").

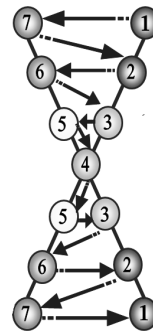
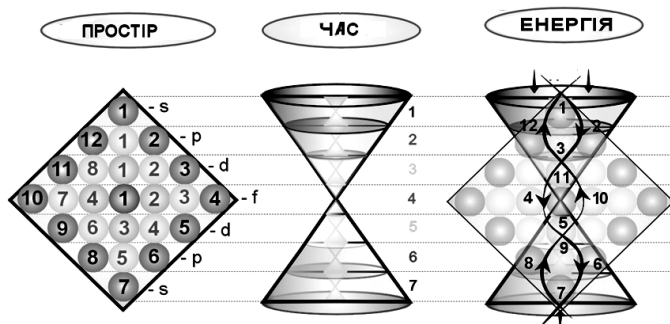


Рис.5 (а). Базові релятивні параметри відкритих систем: (а) простір (поле), (б) час (динамічна ієрархія), (в) енергія (потік, взаємодій як основа інверсії континуум)

Багатовимірний аналіз вербалізованих іпостасей досліджуваного явища передбачає інтегративне застосування системно-ієрархічного, семантичного та функціонального критеріїв для інвентаризації відповідних ознак відкритих систем. Зокрема, функційний критерій дозволяє відзначити трансформації одиниць мовного коду, коли а) знаки-дескриптори (або констататори) перетворюються на прескриптори, б) квантифікатори / констататори перетворюються на кваліфікатори / прескриптори та ін., тобто, набувають рис культурно релевантних прецедентних феноменів, що виконують роль відправних вторинних міфів-аксіом при мовно-мовленнєвому моделюванні альтернативних світів та ін. Так, у конструкті, що вербалізує покращення властивостей об'єкта *Ailu iath n-Eren, // Ermach muir mothach // Mothach silab srethach // Srethach caill citach* "молю землю Ірландії, море, що котиться, бути плодоносним, плодоносні пагорби – прекрасними, прекрасні ліси – багатими" [229: 67] комплекс дескрипторів окреслює бажаний стан речей (аксіологічно позитивний майбутній досвід), що перетворює закляття-перформатив на синсигнум-прескриптор.

У межах доступної для осмислення реальності (наборів її варіантів), з урахуванням ієрархічної моделі кореляції систем (Рис. 5-б.), виділяємо такі види інверсій та їхні кореляти відносно мови: фізичні (генетичні / фізіологічні) / матеріально-речові / звукові (фонемно-кінакемні) (1), психо-емоційні / морфофонемічні (2), діяльнісно-орієнтаційні, в тому числі ментальні / лексико-семантичні (3), інформаційно-семіотичні, в тому числі соціально-адаптивні у сенсі "вписування концептуального простору індивіда до семіосфери соціуму" / фразові (4), етнокультурні, творчо-групові, у сенсі виконання певним етносом своєї програми буття / синтактико-семантичні (5), планетарні / цивілізаційні, а саме, міжколективні / міжетнічні - як чинник творення нових цивілізаційних моделей / текстово-семантичні (6), астрофізичні – поведінка планети в межах Сонячної системи або більших систем, змінена під впливом антропоного / ноосферного чинника / інверсії семіосферного плану (7).

Наведемо приклади. 1. Інвертованим (неочікуваним / нелогічним) є причинно-наслідковий зв'язок у системних взаємодіях, детермінованих змістом аксіологічних концептів СЛАВА, ЗВИТЯГА, ПЕРЕМОГА (рівень 6): *Þegi þú, Óðinn, // þú kunnir aldregi // deila víg með verum; // oft þú gaft // þeim er þú gefa skyldir-a, // inum slævurum, sigr.* "Ти, Один, мовчи! Ти успіх у боях не ділив справедливо: часто ти дарував перемогу не хоробрим воїнам, а боягузам" [114: 22]. Відповідно, у цьому ж контексті розгортається "гендерна" інверсія (рівень 1), що набуває аксіологічно-інвективного забарвлення (рівень 6) унаслідок переорієнтації фізичних / фізіологічних властивостей (власне рівень 1): *átta vetr // vartu fyr jörð neðan // kýr mólkandi ok kona, // ok hefr þú þar börn borit, // ok hugða ek þat args aðal* "... вісім зим ти сидів під землею, доїв там корів і народжував дітей, ти чоловік жінкоподібний" [114: 23], або ж здійснення опонентом табуйованих практик (рівень 3): *En þik síða kóðu // Sámseyu í, // ok draptu á vétt sem vödur, // vitka líki // fórtu verþjóð yfir, // ok hugða ek þat args aðal.* (А ти, я чув, на острові Самсей бив у барабан, чаклував серед людей, як то роблять відьми, ти – муж жінкоподібний [114: 24]. Рівню 2 моделі відповідає інверсія емоційних станів "веселощі" - "скорбота": *Létt er þér, Loki; // mun-at-tu lengi svá // leika lausum hala, // því at þik á hjörvi // skulu ins hrímkalda magar // görnunum binda goð.* // "Ти веселий, Локі, але недовго будеш вільним, бо до скелі тельбухами сина тебе прив'яжуть боги" [114: 49]. Ментальні / діяльнісні інверсії передбачають зміну стану свідомості, або переорієнтацію когнітивного апарату типу "незнання" - "пізнання": *Is de dobert Finn a hordain ina beolo. Addonich as eisib afrithisi fortnosna a imbus // dichan dichetel* "Тоді Фінн поклав великого пальця до роту. Коли він його витягнув, освітило його знання і проспівав він закляття" [229: 27]. Інверсії систем планетарного масштабу також демонструють циклічність у конфігуративних змінах, як то

"буття" - "небуття", "впорядкованість" - "хаос", наприклад *pvu kynt ae tywyll ae goleuat* "що було першим - чи то була темрява чи світло?" [126: 2].

2. Проілюструємо розгортання кластеру причинно-обумовлених інверсій у вербально змодельованому альтернативному світі. При цьому логіка інтерпретацій причинно-наслідкових зв'язків між феноменами й відповідними рівнями моделі є "симетрично-синергетичною", що відповідає уявленням про надсистемний детермінізм буття, інструментальність онтологічно досяжних об'єктів та резонансно-синергетичну природу взаємодій ситуативно рівнорангових відкритих систем, що дозволяють їм здійснювати фазові переходи на рівні 4, що за умови об'ємної конфігурації моделі дозволяє системі здійснити діалектичний, "квантовий" перехід "з кількості у якість" і сягнути нового циклу поступу (Рис.6). Так, інверсія об'єктів астрофізичного масштабу (трансформація рівня 7, "зіткнення світів" / "кінець світу") спричиняє відкриття певного виду енергії (рівень 1, "а") як онтологічної даності у певному світі та фізичну здатність людини нею користуватись як інструментом творчої (перетворювальної) діяльності (рівень 3, "в"). У свою чергу, зазначений феномен викликає сукупність емоційних ставлень і переживань (рівень 2, "б") та діаметрально протилежних аксіологічно забарвлених суджень (рівень 6, "е", "е"). Наслідки цього явища виявляються своєрідними регулятивами (обмежуючим чинником) у варіативних індивідуально-соціальних взаємодіях (рівень 4, "г") і міжгрупових практиках (рівень 5, "д"). Водночас, за умови перебігу відповідних сценаріїв у діапазоні прийнятних для конфігурації світу варіацій, можливою виявляється повторна інверсія, що передбачає вихід світу у нову якість планетарного масштабу (рівень 7, "є"). Пор.: *To, że po Koniunkcji Sfer ludzie nauczyli posługiwać się (в) magią (а), jest przekleństwem i zgubą świata (е'). Zgubą ludzkości (г; е'). ... Ci, którzy uważają magię za Chaos, nie myślą się.* "те, що після зіткнення Сфер люди навчилися користуватись магією, стало загибеллю і прокляттям світу" [139: 257]; *To, że po Koniunkcji Sfer niektórzy wybrańcy odkryli w sobie talent i magię (в), to, że odnaleźli w sobie Sztukę, jest błogosławieństwem piękna (е). I tak jest. Ci, którzy uważają magię za sztukę, również mają rację* "Те, що після зіткнення Сфер деякі обрані відкрили в собі дар і магію, знайшли в собі Мистецтво, є благословенням краси. Так і є. Ті, хто вважає магію Мистецтвом, теж праві" [139: 257]; *Magia jest wszędzie. Jest w powietrzu, w wodzie, w ziemi i w ogniu. I jest za drzwiami, które Koniunkcja Sfer przed nami zamknęła (г; д).* Магія скрізь. Вона в повітрі, у воді, у землі й вогні. всюду. І вона за дверима, котрі зіткнення Сфер для нас зачинило" [139: 258].

За семантичним критерієм, ми виділяємо такі інверсії базових ознак об'єктів / відкритих систем. **Онтологічні**, типу "буття" - "небуття", "інтеграція (створення)" - "дисінтеграція (анігіляція)", що відображають

трансформації сутнісних ознак об'єктів, зокрема, перекомбінація першоелементів, що реалізує сценарій БУДІВНИЦТВО: *Aliu tech midchuarta // milscothaib fiathfath: // fossud mainbthech a imbel // n-garb n-ochrach // blaithi bith a chrann mbi // coiri a di ursainn // irard aircsinech ar dorus // luachid a soillse // drongel a chomla // berthar bir a glass // altacha airide* "бажаю, щоб дім був з медовою залогою, почесна пісня із солодкими, мов мед, словами; нехай будуть твердими й широкими, міцні кути його меж, гладкими балки його ганків, правильними два його стовпи, високими і помітними двері, світлим його сяйво, твердою й блискучою стулка, рівним і чистим засув, гарно складеною основа" [229: 28], призводить до створення раси МІФІЧНИХ ІСТОТ: *hver skyldi dverga // dróttir skepja // ór Brimis blóði // ok ór Bláins leggjum* "хто повинен гномів плем'я створити з крові Бріміра та кістки Блаїна" [151: 9], або ж інверсії "неживий предмет" - "антропоморфний об'єкт" *Bum yn lliavs rith // kyn bum difgyfrith // bum cledyf culurith // credaf pan writh* "я був у багатьох формах, доки мене не звільнили, був гострим скривавленим мечем, коли мене створили" [87: 1-4]. Інверсія як "порушення структурних зв'язків" відповідає сценарію ШКОДА: *Dogni Neide glam ndicend do co toralæ teoræ bulgæ for a gruadibh. Issi so ind aer: // Maile baire gaire Caieur // Combeodutar celtra catha Caier // Caier diba Caier dira Caier foro // Fomara fochara Caier* "Неде написав на нього глузування, й три пухирі з'явилися у нього на щоках. Ось воно: Зло, смерть, коротке життя Кайеру! Нехай списи у битві вразять його, Кайера! Кайер мертвий, Кайер ..., Кайер під землею, Під руїнами, під каменями бути Кайеру!" [229:29].

Локативно-темпоральні інверсії на зразок "згори" - "донизу" / "знизу" - "догори", "звуження" - "розширення", "зсередини" - "назовні" / "назовні" - "всередину", "рух" - "статика" стосуються динаміки орієнтаційних "налаштувань" відкритих систем, наприклад, руйнування світу супроводжується інверсією екзистенційної локації його суб'єктів: *troda halir helveg // en himinn klofnar* "до Хель їдуть люди, розколоте небо" [151: 52]. При цьому **часові** інверсії розуміються в сенсі трансформації смислових цілей-орієнтирів системи: "проспективна динаміка" - "ретроспективна динаміка" (вибір пріоритетної конфігурації системи з огляду на минулий / майбутній досвід, що "запускає" сценарії копіювання (закрита система) / моделювання - (відкрита адаптивна система); **функціональні** інверсії та зразок: "ліки" - "отрута", "захист" - "атака", "0-вміння" - "+-вміння" тощо, зокрема, перетворення рослини на зброю: *Varð af þeim meiði, // er mærsýndisk, // harmflaug hættlig* "Перетворився той паросток тонкий і стрункий та згубну зброю" [151: 32]. Наслідком цього процесу є інверсія "життя" - "смерть", а також трансформація планетарного масштабу, що розгортається у вигляді сценарію КАТАСТРОФА: *Bræðr munu berjask // ok at bönum verðask, // munu systrungar // sifjum spilla; // hart er í heimi, // hórdómr mikill, //*

skeggöld, skálmöld, // skildir ro klofnir, // vindöld, vargöld, // áðr veröld steypisk, // mun engi maðr // öðrum þyrma. "Брати битимуться, родичі згинуть у чварах, важко у світі, велика розпуста, час мечів і сокир, тріснуть щити, час бур, час вовків, доки згине світ, чоловік іншого не пошкодує" [151: 45]; **аксіологічні:** "друг" - "ворог", "любов" - "ненависть", "коштовність" - "непотріб" та ін., наприклад, мега-сценарій ВІДРОДЖЕННЯ СВІТУ (повторна інверсія), що супроводжується трансформацією усіх його базових параметрів, супроводжується переосмисленням ціннісних орієнтирів, передовсім, субординатним сценарієм ПРИМИРЕННЯ: *böls mun alls batna, // Baldr mun koma, // búa þeir Höðr ok Baldr // Hropts sigtóptir* "... зло стане благом, Бальдр повернеться, житиме з Хьодом у Хрофта в палатах" [151: 62].

Наступний мікро-текстовий кластер, що постає прецедентним феноменом, демонструє уявлення про значущі для людини інверсивні процеси. Відповідні номінації інверсії схарактеризуємо за системно-ієрархічним і семантичними критеріями. Так, *Tempus nascendi, et tempus moriendi* (Рівень 1, а) // *tempus plantandi, et tempus evellendi quod plantatum est* (Рівень 3, b) "час родитись і час помирати, час садити і час виривати посаджене"; *Tempus occidendi, et tempus sanandi* (Рівень 3 / 5, b^c) // *tempus destruendi, et tempus aedificandi* "час вбивати і час лікувати, час руйнувати і час будувати" (Рівень 3/5, b); *Tempus flendi, et tempus ridendi // tempus plangendi, et tempus saltandi* (Рівень 2, b^c) "час плакати й час реготати, час ридати і час танцювати"; *Tempus spargendi lapides, et tempus colligendi* (Рівень 3/5, b) // *tempus amplexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus* (Рівень 2/6, d, b^c) "час розкидати каміння і час каміння громадити, час обіймати і час ухилятися обіймів"; *Tempus acquirendi, et tempus perdendi; // tempus custodiendi, et tempus abjiciendi* (Рівень 3 / 5, b^{c/a}) "час шукати і час розгубити, час збирати і час розкидати"; *Tempus scindendi, et tempus consuendi* (Рівень 3/5, b^{c/a}) // *tempus tacendi, et tempus loquendi* (Рівень 4 / 5/ 6, b^c) "час дерти і час зашивати, час мовчати і час говорити"; *Tempus dilectionis, et tempus odii* (Рівень 2/6, d, b^c) // *tempus belli, et tempus pacis* (Рівень 1-7, d, b^{c/a}) "час кохати і час ненавидіти, час війни і час миру" [152 (Ecclesiastes, 3): 1-8].

Наведений прецедентний текст пропонує "навігаційні орієнтири", визначає траєкторію життєвих циклів, чергування станів впорядкованості та хаосу, в яких людина вдається до набору прототипових видів діяльності, що узагальнено-метафорично постають як "збирання" - "руйнування", викликають комплекси протилежних емоційних реакцій у контексті бінарних ціннісних опозицій (трансформів) та зміну онтологічних характеристик відповідних суб'єктів. Ці види діяльності здійснюються індивідуально, у групі / етносі / в між-етнічних взаємодіях. Вихід процесів за межі певного, звичного "діапазону інверсій", ймовірно, означатиме

анігіляцію системи і розпад набору екзистенційних координат і злам культурного паттерну.

Отже, інверсію ми розглядаємо як полі-етіологічну універсалію, що характеризує існування і функціонування відкритих систем різної мірності. В узагальненому розумінні, інверсія проявляється як властивість системи періодично "перезавантажуватись" або "скидати налаштування", що втратили чинність, або ж проводити "дефрагментацію". Інверсія постає як динамічний процес оновлення конфігуративних властивостей системи, що, втім, не призводить до порушення її цілісності; при цьому система зберігає здатність до самопідтримки, саморегуляції, адаптується до змінних контекстів та виконує необхідний для цього набір функцій. Адаптивні трансформації, пов'язані з переаранжуванням структурних елементів системи, здатні викликати трансформації її полярних іпостасей. Це явище достатньо чітко проявляється у сучасному інформаційному просторі, де паралельно відбувається "де-міфологізація" симулякрів, нав'язуваних панівними ідеологічними системами, та "ре-міфологізація" культури у сенсі відновлення природо-центричних паттернів взаємодії зі світом на основі реконструкції досвіду попередніх поколінь і цивілізацій. Як закономірний процес, інверсія є проявом еволюції, а з іншого боку - результатом інвазивного впливу пропаганди та інших маніпулятивних практик.

2.3. Енігматичні феномени в аспекті міфологічно орієнтованого семіозису

Попри усі здобутки сучасної техногенної цивілізації та вузькопрофільних наукових парадигм, ми не маємо відповіді на питання, пов'язані з розглядом особливостей співвідношення та спів-функціонування раціонального та ірраціонального начал свідомості людини [374] у пізнанні світу, комунікації, формуванні творчих колективів, створенні альтернативних реальностей тощо. У цьому контексті відзначимо принципову (парадоксальну) ірраціональність основ раціоналізації дійсності [дис - Я], сутність котрої залишається, переважно, затемненою, таємничою (енігматичною). Термін "енігматичний" обраний нами з огляду на емпіричну недосяжність феноменів зі змінними параметрами (нечіткі сутності з множинними та змінними параметрами, котрі визначаються операторами, що задають координати альтернативного світу), а також на їхню репрезентацію засобами мовних кодів, що також матеріалізують міф і МП: а. *enigma* "загадка, будь-що недоступне для спостереження" < лат. *aenigma* "загадка" < гр. *Αίνιγμα* < гр. *Αίνος* "оповідання, прислів'я"[35].

Мовно-знакові репрезентації енігматичних феноменів (ЕФ), передовсім власне загадки як мовленнєвого жанру і фольклорного тексту,

традиційно розглядаються у лінгвістичних студіях [196; 222; 233; 262; 319; 388; 403]. Водночас, загадковість (енігматичність) притаманна будь-яким типам взаємодій систем, що охоплюють недостатні, спотворені, зашифровані дані, а також систем, що належать до ієрархічно різних планів буття або перебувають на синергетично віддалених орбітах взаємодії (нестача відповідного досвіду). У широкому розумінні, джерелом ЕФ є імпліцитні зв'язки між елементами різних систем, приховані параметри та властивості об'єктів (реальних, квазі-реальних і нереальних), що взаємодіють у межах сценарних послідовностей. Варіативні (невідомі) контури прогнозованого варіанту конфігурації картини світу, детермінованої енігматичними чинниками екзистенційного плану причин, не дозволяють включити їх до традиційних (статичних) мережі навігаційних координат у світах різної природи та мірності. Відповідно, ЕФ розглядаються як маркер нестабільності системи (її ентропії), а з іншого боку - як чинник, що визначає варіативність її параметрів при динамічних (гіпотетично, еволюційних) змінах. З огляду на дію універсальних законів подібності (фрактальності), причинності та циклічності, ми ведемо мову про енігматику векторів розвитку систем у будь-якому фрагменті часо-простору, оскільки ця властивість задана програмою надсистеми і відтворюється на всіх рівнях організації буття, пор. бібл. *O altitudo divitiarum sapientiae, et scientiae Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viae ejus!* "О прірва багатства й мудрості й відання Божого! як неосяжні долі його і неосяжні шляхи його!" [152 (Romans, 11): 33], а також варіант розвитку такої програми у момент світо-творення: ... *Ilúvatar shall give to their thoughts the secret fire, being well pleased.* [146: 3].

Вербалізований досвід людства у взаємодії з ЕФ відображений в назвах концепту ТАЄМНИЦЯ. Так, герм. да. *run, rune* "секрет, таємниця, прихована / таємна порада", також "рунічна літера" (*runstæf*) < протогерм. **rūnō / *raunō, *raunian-* (дісл. *run* "секрет, чари, рунічний знак", двн. *runa* "таємна розмова, шепіт", гот. *runa* "таємниця") < і.е. **ru-no-* [44], пов'язане з номінаціями сили, магії (пор. когнати у кельтських мовах: ірл. *rúndiamhair*, гел. *run* "секрет, таємниця, сила, обман, мета, намір, бажання", вал. *rhin* "секрет, чари, чеснота", при чому вони співвідносяться з гр. *ερευνω* "вишукувати" й відповідним коренем **revo-* "шукати" [41: 298]. Версія [41] віддзеркалює діалектичну природу явища: ЕФ як релятивний показник нестійкого стану системи прагне до розв'язання (збалансованості) та постає причиною динамічних рушень у системі. Іншими словами, для будь-якої загадки є відповідь. Існують такі версії походження і.е. **ru-no-*: (1) < **reu-* "видавати звук, шепотіти" [42: 867]; (2) < **rei-/ *reu-* "різати, шкрябати, висікати", що експлікує геометрію графічної форми знаконосіїв та співвідноситься В.В. Левицьким з вірогідним процесом розвитку сем

[чаклувати] і [писати] зі значення "різати" [11: 434]. За великим рахунком, обидві версії не заперечують одна одну: магичні практики, засновані за звуковому (енергетичному, фрактальному) моделюванні бажаного стану речей, гіпотетично, могли маскуватись (шепіт) з огляду на потенційні наслідки соціального несхвалення (пор. *Ein sat hon úti // þá er inn aldni kom* "таємно вона якось чаклувала" [151: 28]); з іншого боку, власне сема [різати] здатна породжувати значення "видавати звук", або "виблискувати" - як прояв універсального механізму системної (діалектичної) інверсії. Номінації на основі протогерм. **rūnō* демонструють семантичні переходи "таємниця" - "міфічна істота / монстр": *hwuder helrunan hwyrftum scriþað* "де блукають відуди пекельних таємниць" [86: 163], а також "таємниця" - "змагання" (результат останнього заздалегідь невідомий): *onband beadurune*, досл. "звільнив руни битви" кенінг "почав суперечку" [86: 501].

Паралель "таємниця"~ "знак, літера" проявлена в кельтських мовах: гел. *Oghum* "огам, огамічне письмо", ірл., дірл. *ogum* від *Ogma mac Elathan* "син мудрості", божество красномовства кельтського пантеону **Ogambio-s* < (?) гр. *ουμοσ* "колія, борозна, лінія" < (?) снскр. *ájmas* "напрямок, біг, корінь"; водночас схожа за морфофонемічним складом одиниця гел. *oidheam* - "думка, висновок, приховане значення, секрет" [41: 266].

Типологічно номінації ТАЄМНИЦІ співвідносяться з гр. *μυστηριον*, *μυστηρια*, на основі котрих виникла одиниця а. *mystery* "певна істина, проявлена в божественному одкровенні / прихований духовний смисл / містична істина" (іт. *mistero*, ісп. *misterio*, фр. *mystère*, ірл. *mistéir*) < а.-фр. **misterie* < дфр. *mistere* "секрет, загадка, приховане" < лат. *mysterium* "таємний обряд, щось таємне" < гр. *μυστηριον* (мн. *μυστηρια*) "таємний обряд, доктрина" < гр. *μυστεος* "посвячений" < *μυεω* - "вводити до таїнства / закривати". Ознака "ховати" міститься також у внутрішній формі ВФ дескриптора *occult* < лат. *occultus* "прихований" < лат. *occulere* "прикривати, ховати" < лат. *ob* "над" + віддієсл. *celare* "ховати". Номінація а. *secret* (ісп. *secreto*, іт. *segreto*, фр. *secret*, укр. *секрет*) < лат. *secretus* "відділений, віддалений, прихований" < лат. *secernere* "розділяти" < *se-* "нарізно" + *cernere* "відділяти" [35] імплікує властивості ЕФ як дечого, виключеного з системних зв'язків, що не дозволяє здійснювати судження стосовно сутності об'єкта та його можливих функцій. Отже, номінації імені концепту ТАЄМНИЦЯ відображають сутність ЕФ як браку інформації / відсутності доступу до інформації, що перешкоджає функціонуванню системи. Стан речей, в якому наявна певна "критична кількість" нерозв'язаних ЕФ, перетворює включені у відповідні взаємодії системи на закриті, спричиняє їхню аксіологічну переорієнтацію, злам і зникнення.

Назви енігматичних процесів слов'янськими мовами імплікують "некомфортний" характер взаємодії та потенційно негативні наслідки

взаємодії денотатів, пор. укр. *таємниця, тайна, таємний*, рос. *тайна, тайный, тайком*, стслов. *таи*, болг. *тайна, тайно*, сербохорв. *tájati*, словен. *táj* "заперечення", *tajen*, чес. *pod tajem* "таємно", слвц. *tajny, tajit, tajomny*, пол. *tajny, tajemny*, в.-луж. *tajić, tajny*, н.-луж. *tawis* "приховувати" - спорідн з дінд. *tāyūs* "злодій", авест. *tāyu* "злодій", *taya-* "крадіжка, таємний", гр. *τήταω* "позбавляю", хет. *tāiezzi* "краде", гр. *Τηυσιοζ* "підступний, марний"[24 (4): 11].

У свою чергу, н. *Geheimnis* (н. *Heim*), віддзеркалює значення "нечіткий, не пояснюваний", що супроводжується конотацією "свій [домашній], прихований від інших", гіпотетично, у сенсі "специфічне знання, важливе для певної закритої групи" (релігійного або езотеричного характеру). Альтернативною є версія н. *Geheim* < і.е. **kem-* "згинати" > "ховати". При цьому висловлюється припущення стосовно співвіднесеності значення "таємний" з і.е. **kai-* "горіти", що за механізмом енантіосемії (у широкому розумінні - діалектично обумовленого процесу випромінювання часток) породжує смислову пару "світлий" :: "темний" (таємничий) [14: 169]. При цьому "енігматичність" забезпечується як "темним" фрагментом смислового кванту, так і властивістю світла засліплювати, тобто, приховувати об'єкт від спостереження. Типологічно ця пара пов'язується з полісемантичною основою і.е. **dhuēk-*, *dhuk-*, *dheuk-*: дінд. *dhukṣatē, dhukṣayati* "роздмуханий вогонь, пожвавлений", *dhūka-* "вільний [вітер]"; лит. *dvekti, dvekioti* "дихати, важко дихати", *dvōkti* "смердіти", *dūkstū, dūkti* "божеволіти, шаленіти", *dūkis* "лють", лтс. *dūcu, dūkt* "гуркіт, лють", *dūku* (**dunku*), *duku, dukt* "тьмяніти" (міфологічні алюзії до номінацій стихій як видів енергії, взаємодія з якими можлива в ході магічних (таємних) практик) - співвідносяться з двн. *tougan* "темний, прихований, дивний. таємничий", дс. *dögalnussi* "таємниця", да. *deagol, diegle* "прихований, могила, ", двн. *tougal* "темний, таємний", також да. *deag* "фарба", а. *dye* [42: 265].

З урахуванням основних типів взаємодії "реального" та "міфічного" планів буття як просторових взаємодій (переміщення сегменту одного континууму до іншого як "проривна", "перехресна" і "трансформаційна" функції міфу, у термінах [387]), наголосимо на універсальності ЕФ як характеристиці динаміки енерго-інформаційних кластерів. Вказані функції корелюють з базовими властивостями поля як квантового явища, котре охоплює породження, знищення і трансформацію часток (аналогічно - смислів, значень, знаконосіїв природної мови як коду, моделей ментальної інтерпретації вербалізованих сигналів як відносно усталених моделей синтезу та комбінації білків у нервовій тканині, параметрів проведення нервового сигналу і породження полів у результаті протікання відповідних електрохімічних реакцій тощо). При цьому вплив ірраціонального (міфічного, сакрального-надсистемного, непізнаного) начала, що визначає

стратегію поступу системи, а також адекватність ресурсної бази (ситуативно змінних параметрів підсистем) зумовлюють постійне і плінне здійснення вибору напрямку і форми реалізації сценаріїв різного рівня (біфуркація системи). З урахуванням нежорсткої категоріальності, притаманної інтерпретаційним на комунікативним процесам, що супроводжують міжсистемні взаємодії, поліцентричності світу (плюралізму альтернативних світів), а також впливу на мовне конструювання світів аксіоматичних інтерпретант з МП, квантові переходи (передовсім, опосередковані вербально) і залучені до них ЕФ постають як:

$$\left. \begin{array}{l}
 \forall (\text{scen } n) \\
 \text{IN } x \text{ (R/M) } \sum a_n b_n c_n d_n \\
 \text{trans}(\Delta \varepsilon / \text{MSa}_0 b_0 c_0 d_0) \\
 \text{OUT} \\
 \Delta x \text{ (R/M) } \sum a_{n+1} b_{n+1} c_{n+1} d_{n+1}
 \end{array} \right\}$$

$$\left. \begin{array}{l}
 \exists (\text{scen } \Delta n) \\
 \text{IN } x \text{ (R/M) } \sum a_{?} b_{?} c_{?} d_{?} \\
 \text{trans} (\Delta \varepsilon / \text{MSa}_0 b_0 c_0 d_0) \\
 \text{OUT} \\
 \Delta x \text{ (R/M) } \sum a_{?+1} b_{?+1} c_{?+1} d_{?+1}
 \end{array} \right\}$$

- для будь-якого варіанту сценарію n , в якому бере участь реальний або уявний, міфічний об'єкт x та вводяться (вербалізовані) дані про його онтологічні (a), функціональні (b), локативно-темпоральні (d) й аксіологічні (c) характеристики, проявлені у ступені n , за умови реалізації комплексу причин (передачі імпульсу, енергії $\Delta \varepsilon$) та впливу змісту міфологічних базових операторів, що окреслюють прототипні параметри відповідного об'єкту ($\text{MSa}_0 b_0 c_0 d_0$), унаслідок його розгортання відбувається очікувана трансформація об'єкту з відповідними змінами параметрів $a_{n+1} b_{n+1} c_{n+1} d_{n+1}$ існує непередбачуваний сценарій $\Delta(n)$, на "вході" котрого будь-які параметри виявляються затемненими / невідомими, а на "виході" реалізується неочікувана трансформація самого об'єкту. При цьому, якщо $\text{scen } \Delta(n) = 1$ (позитивні адаптивні зрушення системи), тоді реалізується квестова послідовність $\text{scen } n \rightarrow \text{scen } \Delta(n) \rightarrow \text{scen } n+1$, стани речей у варіанті світу наближаються до очікуваних. Якщо $\text{scen } \Delta(n) = 0$ (невдале розгортання сценарію внаслідок недостачі даних, погіршення параметричних характеристик об'єкта, недосягнення очікуваного кінцевого результату), тоді $\text{scen } n \rightarrow \text{scen } \Delta(n) \rightarrow \text{scen } \infty$ (повторення сценарію з варіативними вхідними даними) або $\text{scen } n \rightarrow \text{scen } \Delta(n) \rightarrow \text{scen } -n$, що призводить до анігіляції об'єкта. Зазначений об'єкт x - не єдиний учасник сценарію зі змінними / енігматичними характеристиками: кількість таких учасників практично необмежена, що змушує вести мову про варіативні траєкторії розгортання сценаріїв. Принагідно зауважимо, що ступінь енігматичності

(відповідно, варіативності Δ) характеристик об'єкта, що вводяться до сценарію, значною мірою залежить від характеристик мовних знаків, що їх номінують, передовсім, з огляду на можливості їхньої множинної інтерпретації.

Оскільки ЕФ притаманні всім планам буття, пропонуємо їхню класифікацію на основі універсологічної інтегративної моделі [239] з урахуванням потенційних ролей у сценаріях з фреймовою структурою [218]: рівень 1, "біо-технічний", невідомим є агент / пацієнс / інструмент / локатив у межах скрипту або невеликого за обсягом сценарію; рівень 2, "емоційно-чуттєвий", невідомими є очікувані (неочікувані) емоційні прояви, стани та реакції, що виникають в ході комунікативних практик або при розгортанні певного сценарію та їхніх первинних оцінок з боку учасників та "спостерігачів"; рівень 3 "ментальний", невідомими є дані (інформація, знання, спосіб обробки інформації), необхідні для побудови певної ментальної структури (плану дій, висновків) - як інструмент, або пацієнс / об'єкт при виконанні ментальних операцій над сигніфікативною проекцією певного предмета / явища; рівень 4 "соціально-адаптивний", невідомим є очікуване (неочікуване) сприйняття / відторгнення суб'єкта (разом з його моделями поведінки і комунікації) певною соціальною групою, ступінь сприйняття, варіативною є траєкторія взаємодії індивіда і представників колективу; рівень 5 "творчо-колективний", невідомими є варіанти розгортання комунікативних (професійно-практичних, адаптивно-ургентних, корпоративно-орієнтованих) взаємодій, відповідними "затемненими" слотами може бути, передовсім фактитив (причини, умова, ціль), а також будь-який інший учасник фреймової ситуації, (наприклад, вдала або невдала промова вождя перед власною армією напередодні битви, що впливає на перебіг наступної сценарної ланки у квесті; рівень 6 - "ціннісно-орієнтаційний", невідомими є дані, необхідні для адекватної "первинної конфігурації" системи, вибору вектору поступу й визначення "партнерів" у просторі взаємодій, надсистеми як носія програми розвитку та підсистем як об'єктів діяльності; рівень 7 "ноосферо-світоглядний", на якому здійснюється "інформаційний вхід" надсистеми (сакральної сфери) до смислового поля людства - достеменно невідомими (раціонально непізнаними) на теперішньому етапі існування людства залишаються механізми впливу і взаємодії енерго-інформаційних полів астрозфічного, планетарного та колективно-психічного характеру.

Наведемо приклади вербалізації ЕФ. Текстові репрезентації таємниці демонструють ієрархічні відносини систем та співвідносяться з наступними сценаріями: *Izwis atgiban ist kunnan runa piudangardjos gudis* "вам дано пізнати таємницю царства божого" [88 (Marku, 4): 11] (рівень 7: таємничим є вимір надсистеми, його організація та смислове наповнення, пізнання яких

можливе за умови кардинальних змін властивостей суб'єкта пізнання, наближення його когнітивного апарату до сфери взаємодій високих енергій (метафорично - "піднесення"); *hitt vil ek vita, // hvé Vafþrúðnis //salakynni sé.*"хотів би бачити, як Вафтруднір живе в себе вдома" [150: 3] (рівень 6: відсутність знань про ключового суб'єкта з контрарної ієрархії та необхідність отримання знання про супротивника є аксіологічно релевантними для божества та є причиною здійснення відповідного квесту; *Pitt skyli hjarta // hrafnar slíta // við lönd yfir, // en þú vitir manna.*"Нехай твоє серце ворон шматує у далекій землі, яку ти не знаєш" [93: 9] (Рівень 4: прокльон-перформатив включає номінацію невідомого фрагменту хронотопу, зовнішнього ворожого світу, що асоціюється зі смертю); *Sendi Atli // áru sína // um myrkvan við // mín at freista* "відправив Атлі спостерігачів до темної хащі таємно за мною" [120: 25] (рівень 1: невідомими є потенційні учасники фізичної сутички).

Біфуркація сценаріїв за участю вербалізованих ЕФ проявляється або як розкриття ТАЄМНИЦІ, або її збереження. У першому випадку з'ясування відповіді на окреслений у вербальному конструкті ЕФ (на зразок універсального міфологічного сценарію РОЗГАДУВАННЯ ЗАГАДКИ, або мега-сценарію КВЕСТ) має наступні наслідки: 1) досягається стратегічна мета і стан речей в альтернативному світі набуває (відносно) очікуваної конфігурації, наприклад, навмисно затягнутий сценарій розгадування загадок призводить до смерті опонента: *ef þú ór heimi kannt // hverjum at segja // allt þat er vilja ek vita.*"якщо ти зможеш про кожний світ сказати правду" [76: 8]; 2) уможливорює подальший розвиток квесту: *And the wand, the Elder Wand, where was that hidden?* [136: 434], *Have you got any idea where the diadem of Ravenclaw is?"* [136: 594], однак, не гарантує здійснення бажаного варіанту сценарію: *"While the diadem bestows wisdom...I doubt that it would greatly increase your chances of defeating the wizard who calls himself Lord -"* [136: 615], що становить ЕФ наступного рівня.

При розкритті ЕФ подальші сценарні взаємодії (субординатна біфуркація) також можуть розвиватись як у позитивному, так і в негативному сенсі для їхніх учасників: 3) неочікувані модифікації суб'єкта на зразок відкриття надзвичайних здібностей: *En er hjartablóð Fáfnis kom á tungu hánum, ok skilði hann fugls rödd.* "Але коли кров з серця Фафніра потрапила йому на язика, він почав розуміти, що казали птахи" [95: 31]; 4) злам / перебудова системи суб'єкта, його смерть, ланцюжок негативно забарвлених сценаріїв за участю інших людей і колективів. У цьому випадку розв'язання ТАЄМНИЦІ може бути й амбівалентним. Обізнаність з ЕФ постають своєрідним "статусним маркером" серед актантів міфологічних сценаріїв: *Allt veit ek, Óðinn, // hvar þú auga falt* "Знаю я, Один, де заховане твоє око" [151: 28], актуалізація котрого "запускає" наступні сценарії, в яких також розкриваються відповідні таємниці: *ok spá ganda, // sá hon vítt ok of vítt*

// of veröld hverja "за допомогою чар знала й бачила вона крізь усі світи" [151:29]. При цьому знання майбутнього та спроби його корекції традиційними засобами без урахування причинно-наслідкових зв'язків між системами різної природи та мірності, може співпасти з деструктивною траєкторією розвитку - аси не спромоглись відвернути Рагнарьок, а Один загинув у двобої з Фенріром, як і віщувала Вьольва: *Pá kemr Hlínar // harmr annarr fram, // er Óðinn ferr // við úlf veka* "настало для Хлін (Фрігг) нове горе, заходився Один битись із вовком" [151: 53].

У разі збереження ЕФ брак даних не дозволяє суб'єкту адекватно здійснити певний сценарій, що призводить до негативних наслідків. Наприклад, сценарій ПОДОРОЖ $M(pq)R(s1t1) \rightarrow M(pq)R(s2t1)$ в ході котрого ЧАРІВНИК як представник міфічного світу (M), особа (p) з надзвичайними властивостями (q) переміщується миттєво (t1) в реальному світі (R) з однієї локації до іншої ($scen_n$) \rightarrow ($scen_{n+1}$) за умови невизначеності координат / недостатнього знання ($scen_n$) \rightarrow ($-scen_{n+1}$) отримує травму: *Apparition was proving as difficult as ever, though a few more people had managed to Splinch themselves* [135: 387]. Найбільш вірогідним варіантом взаємодії контрарних систем, що перетинаються у певному сегменті хронотопу та не володіють достатнім обсягом інформації для адаптивно-творчого поступу, є КОНФЛІКТ: *Frétt hefir öld ófu, // þá er endr of gerðu // seggir samkundu, // sú var nýt fæstum, // æxtu einmæli; // yggr var þeim síðan* "Люди чули про збори воїнів, нарада їх була небезпечною, таємні бесіди несли біду" [82: 1] взаємодія із системою, стратегічні "налаштування" якої є невідомими, прогностично сприймаються як загроза і передумова конфлікту (війни). Відповідно, суб'єкт (інтерпретатор, зацікавлений у розкритті ЕФ), вдається до моделювання варіантів станів речей, в окремих випадках здатних змінювати загальну конфігурацію світу, та модифікує сценарії за власною участю як передумови виконання КВЕСТУ: *That much of the One Power could level mountain ranges at a stroke! No sister would try except perhaps one of the Black Ajah. Or worse, one of the Forsaken. Maybe more than one. What else could it be?* [113: 264].

Загалом, збереження ТАЄМНИЦІ виявляється: 1) однією з передумов успішного розгортання сценарію конфліктного типу, при чому ЕФ характеризують "стиль" або спосіб реалізації певних дій на етапі планування: *Bliadan lan doib immon run-sin in lín-sin* "цілий рік вони таємно вели перемовини" [142: 80]; або на етапі активної протидії оппонентів "It went exactly as I planned it, of course... "You are speaking to the Captain of the Queen's Bodyguard." [110: 243];

2) характеристикою надсистеми: *Се бо таїна вліка есе якожде і Сврг.* 30; та її інформаційного впливу: *Праве бо есь невідомо уложена Дажьбом* [51 (1): 15]; 3) маркером зміни базових параметрів об'єкта, зокрема,

"змінених станів свідомості": *А мовлена творіаше ідемо до сны. А тамо вліка необіасьны* [51 (12): 12-13]; 4) умовою збереження наявного стану речей, у випадку, якщо ЕФ є потенційно небезпечним (відповідно, соціально не схвалюваним): *Secrets of the Darkest Art – it's a horrible book, really awful, full of evil magic.* [136: 102], або сприяє здійсненню релевантних для особи / колективу дій (професійної діяльності)... *did he know secrets of wands that Ollivander did not?* [136: 150].

Таким чином, розгортання квесту, що охоплює сценарії взаємодії людей (не-антропоморфних істот) і світу (світів), є варіативним і залежить від впливу семантичних (етнокультурних) атракторів як полів тяжіння, а також змісту міфологічних (іраціональних) аксіом-орієнтирів, які визначають траєкторії перебігу окремих складників сценаріїв та їхнє аранжування (можливі гіпер-зв'язки або неочікувані завершення). Варіативність у сукупності з відхиленням від очікуваних (стереотипних) уявлень щодо сценаріїв та їхніх учасників розуміється як "енігматичність". Базовими ознаками ЕФ є їхня "нечіткість", іраціональність, псевдо-"позасистемність". Загалом, ЕФ співвідносяться з повнотою даних про причини тих чи інших подій, властивості суб'єктів-актантів, об'єкти (знаряддя та артефакти, живі істоти, знаки та інформаційні структури на зразок сакральних текстів, заклять та ін.), локації та маршрути тощо), які впливають на успішність або неуспішність орієнтації системи у світі / світах. ЕФ можуть становити викривлені дані, що не вписуються до конфігурації системи та потенційно можуть призвести до її зламу. З іншого боку, наявність ЕФ є передумовою дисбалансу систем, котрий стимулює відповідні адаптивні процеси та їхній розвиток. Вербально окреслені в текстах різних жанрів ЕФ розглядаються як "навігаційні орієнтири", за якими відбувається поступ модельованої в текстах альтернативної реальності.

2.4. "Нечіткі сутності" в міфологічному просторі: лінгвосеміотичний та універсологічний контури

Оскільки моделювання бажаних станів речей у світі / образів світу відбувається на основі іраціональних (міфічних) базових операторів, зауважимо, що онтологічний корелят останніх підпадає під характеристику "нечітких сутностей" (НС). У сучасних мовознавчих розвідках НС розглядаються передовсім під кутом зору "розмитості категоріальних ознак" денотатів [258].

Інтегративний підхід до аналізу НС поєднує "нечітку логіку" [442] та теорію міфологічно орієнтованого семіозису [239]. Відповідно, НС розглядаються як елементи світу мірності *n*, онтологічні властивості котрих

видаються нереальними або сумнівними в координатах "здорового глузду", тобто, 3-вимірного світу (й відповідного поняттєвого аксіоматичного простору). Найчастіше НС асоціюються з об'єктами, приналежними до сфери міфічного, сакрального. Відповідно, такі феномени не можуть бути адекватно інтерпретованими, оскільки виходять за категоризаційний діапазон спостерігача, та зазвичай визначаються як явища сигніфікативного плану, ментальні конструкти (інколи з конотативними оцінками певних психічних відхилень носія / суб'єкта категоризації), кореляти фрагментів уявних світів. Припустимо, що параметричні ознаки НС пов'язані з їхньою квантовою (хвильовою, а не корпускулярною) природою та вищим енергетичним рівнем їхніх складників. Звідси - їхній принципово динамічний характер (існування у вигляді діахронійно-синхронійного "потoku" у, принаймні, 4-вимірному просторі), інверсивний потенціал, що реалізується у сценаріях світоконфігуративного масштабу, а також неможливість спостереження в межах усталених координат (жорстких категорій).

Отже, НС (або, з урахуванням їхньої гіпотетично квантової природи, "нечіткі сукупності" fuzzy sets) при співвіднесенні зі станами речей у фізичному світі виявляються об'єктами без чітко окреслених критеріїв приналежності до класу / категорії, особливо з огляду на градуальність їхніх базових ознак [381: 125-190], імплікованих при вербальному втіленні, втім, позбавлених квантитативної характеристики (наскільки "добрим" / "шкідливим" є міфічна істота, божество, незвичайний предмет тощо). З огляду на те, що на сучасному етапі поступу людства спостерігач-інтерпретатор здатен оперувати НС виключно при їхньому вербальному втіленні, мовні знаки, що їх вербалізують, розуміються як "автоекспланаторні код-они", план змісту котрих охоплює "нечіткі предикати". Іншими словами, у внутрішній формі номінацій НС знаходяться первинні мікро-міфи ("вихідні конфігуративні установки системи"). Їхня реконструкція саме як "багатовимірних" суб'єктів можлива з урахуванням плюралістичної етимології полісемантичних першооснов відповідних номінативних одиниць. Подібна реконструкція враховує підхід до квантової природи явищ (в тому числі мовно-мовленнєвих), генеза котрих супроводжується виникненням контрарно-орієнтованих / сконфігурованих феноменів (ментефактів). Вони постають як власне онтологічно проявлені пари антагоністів, так і складні діалектичні "глибинні конструкти", закорінені у поліцентричних смислових матрицях (комплексах вихідних міфологічних операторів). Зокрема, номінації НС охоплюють комплекси протилежних ознак, що "активуються" у специфічних контекстах і породжують різноманітні ноєматичні смисли, відмінні від традиційних уявлень. Розглядаючи МП як контейнер базових операторів (іраціональних аксіоматичних інтерпретант), на основі котрих здійснюється категоризація /

раціоналізація світу або моделювання альтернативних реальностей, наголосимо на їхній природі як НС, що і зумовлює багатовекторний характер міфологічно орієнтованого семіозису та відповідних категоризаційних процесів. При цьому набори концептуалізованих ознак НС (та їхні онтологічні кореляти як енерго-інформаційні кванти) утворюють кластери з гнучкими (динамічними, дифузними, тобто, "нечіткими") межами, детермінованими атракторами причинно-наслідкового, асоціативного, партитивного й локативно-трансформаційного характеру: Δa_n (онтологічні ознаки), Δb_n (функціональні ознаки), Δc_n (аксіологічні ознаки), Δd_n (локативні ознаки), d_n - ступінь прояву ознаки в межах змінного діапазону. Характеристики такого діапазону варіативності інформаційних трансформацій видається можливим обговорювати при метафоричному переосмисленні відомої формули, що визначає силу струму: $I = U / R$, де U , "напруга", розуміється як різниця "семантичних потенціалів" (відстань між опозитарними семами, закодованими у внутрішній формі мовного знаку); R , "спротив" - як набір ситуативних модифікаторів, елементи лінгвального та екстралінгвального контекстів, відповідальні за утворення "контекстуально-ситуативного профілю" певного концепту або його інвертованої опоземи та породження певного ноематичного смислу. Власне $I = x_n$ постає як показник проявлення тієї чи іншої ознаки, що призводить до своєрідних "перлокутивних ефектів".

При цьому всі внутрішньо-семантичні трансформації розглядаються в багатовимірній перспективі (не лише в "лінійній послідовності" знаків і відповідних значень). Так, певний фрагмент МП, що існує у вигляді смислового поля як варіативного квантованого потоку сигналів (потік розуміється як плинний синхронічно-діахронійний інформаційний обмін між світом, свідомістю людини (вищою нервовою діяльністю, відповідальною за категоризацію світу) та її підсвідомістю, контейнером вихідних інтерпретативних аксіом), розуміється як надсистема-контролер, котра визначає ситуативні вектори й інтенсивність прояву властивостей НС. Відштовхуючись від теорії міфологічно орієнтованого семіозису, квант потоку вербальних сигналів (а також їхніх ментальних та електрохімічних корелятів), що породжує певний ноематичний смисл, ми моделюємо як багатовимірний кластер "перед-встановлених" (визначених надсистемою, комплексом універсальних закономірностей буття) ознак $\Delta a_n :: \Delta b_n$ (ієрархічний вимір, визначений взаємодією взаємно обумовлених "програми" і "ресурсів" існування НС, а також $\Delta c_n :: \Delta d_n$ (синергетичний вимір, який становлять очікувані оцінки НС та її трансформації / переміщення у фізичному / ментальному / концептуальному просторах, здійснювані в процесі взаємодії людей та лінгвоспільнот (Рис. 7а). У свою чергу, "очікувана конфігурація" НС ніколи не реалізується як масштабований "зліпок-копія" фрагменту структури надсистеми. Взаємодія

людей, людини і колективу (етнічної лінгвоспільноти, субкультурної групи, професійного колективу тощо), у якій реалізується механізм резонансу / інтерференції, породжує динамічні смислові поля, котрі виконують функції атракторів або репелерів та змінюють концептуально-семантичні конфігурації НС (Рис 7б). При цьому класичне уявлення про поле як векторну величину $\vec{E}(x,y,z,t)$, визначену кількісними просторовими параметрами 3-вимірного простору та їхніми змінами у часі (t), трансформується з урахуванням властивостей його конститuentів: \vec{E} (Mx,y,p,q,s,t) або \vec{E} (Rx,y,p,q,s,t), де x - жива істота / особа, y - неживий предмет / артефакт, p - дія істоти, q - дія предмету, s - простір, t - час, M - оператор "міфічний", R - оператор "реальний" [387], а характеристики x та y є представлені профілями Δa_n , Δb_n , Δc_n , Δd_n . У кожному дискретному сегменті поля (МП, семіосфери), номінація НС реалізує ситуативно релевантні набори ознак, що співвідносяться з уявленнями про неї в різні історичні епохи.

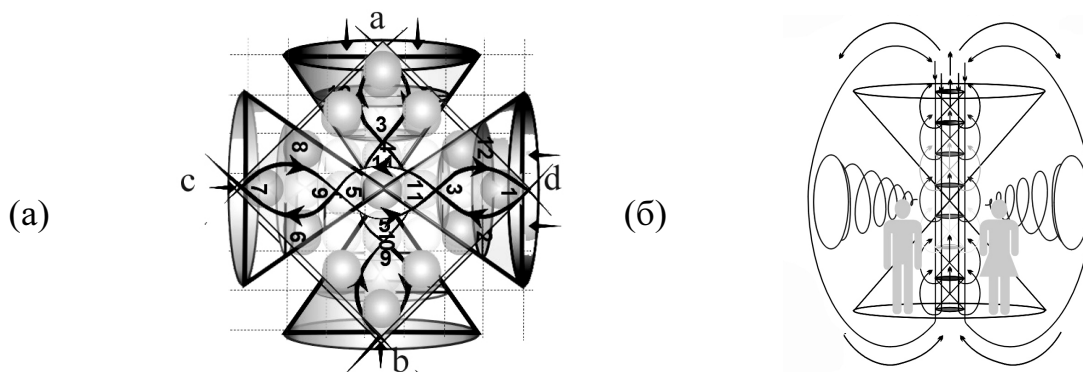


Рис.7. Смысловая матрица "нечёткой сущности": (а) - модель ноематического кванту; (б) - ноематический квант как часть поля (семіосфери)

Так, серед складників МП наявний концепт-міфологема ВЕЛЕТЕНЬ, що, з огляду на його вербалізацію в різноманітних мовних картинах світу, може вважатись своєрідною лінгвокультурною універсалією. Базові прототипові ознаки відповідного денотату як НС віддзеркалені в іменах відповідного концепту. Зокрема, а. *giant* < дфр. *geant* < *jaiant* "велетень, людожер" < вульг. лат. **gagantem* (наз.в. *gagas*) < лат. *gigas* < гр. *γίγας* (множ. *γίγαντες*) "божественна однак потворна, агресивна істота" [35], що асоціювалась із силами природи; нащадки Геї та Урана, знищені наступним поколінням богів. Вихідна етимологія затемнена. Гіпотетична реконструкція етимології назв ВЕЛЕТНЯ, пов'язана з номінацією "землі", зазвичай відкидається (хоча її варто враховувати за умови визнання плюралістичного характеру етимологічних реконструкцій та метафоричного осмислення стихії ЗЕМЛІ у різних міфологічних традиціях як ресурсного поля певного

світу). Існує також версія гр. *γίγας* ~ дінд. *jigami* "мати статеві відносини" [13: 117], що не суперечить попередній реконструкції при врахуванні різномасштабності фрактальних варіантів сценарію ТВОРЕННЯ. Загалом, домінантна ознака "надмірний енергетичний потенціал / могутність" була переосмислена (звуження й специфікація значення) при перекладі біблійних текстів, а відповідну одиницю було вжито на позначення людей надмірного розміру й сили (=X00, базова диференційна ознака НС).

Да. *eoten*, а. *ettin*, шв. *jätte*, дан. *jætte*, дісл *jötunn* (мн. *jötnar*) < протогерм. **etunaz / itunoz* (гіпотетично, спорідн. з протогерм. **etan* "їсти", пор. реконструкцію **etuna-* "пожирач" / "людоджер" < і.е. **ēdes* "їсти, поглинати" [42: 288-289], співвіднесені зі здатністю персоніфікованого хаосу поглинати / знищувати об'єкти з меншою енергетикою (масою, зарядом, розміром тощо), котрі потрапляють до зони перетину контрарно сконфігурованих систем. Можна припустити, що інша номінація ВЕЛЕТНЯ як деструктивної сутності типу дісл. *þurs*, да. *þurs* вмотивована подібним уявленням про здатність "поглинати", пор. метаф. "поглинання вологи", тобто "жага" (а. *thirst*) або "жага до крові", у переосмисленні - прагнення хаотично організованої системи отримати ресурси від системи-опонента. Пор. також да. *orcþurs, orcneas* (мн.), у яких елемент *orc-* типологічно співвідноситься з номінацією "пожирача" (системи-домінатора) й імплікує його "потойбічну" природу, тобто, приналежність до плану буття, організованого за невідомими (хаотичними) закономірностями: а. *ogre* < фр. *ogre* < іт. *orco* "демон, чудовисько" < лат. *Orcus* "пекло" [35]. Зважаючи на діалектичну сутність явищ, відзначимо потенційну здатність такої НС не лише поглинати і руйнувати інші об'єкти, але й віддавати інформацію / ресурси, що з огляду на біохімічні властивості живої матерії в емпірично досяжному "первинно-реальному" світі також співвідносяться з рідким агрегатним станом речовини. Згадаємо асоціативні реконструкції, запропоновані М.М. Маковським: да. *þurs* "велетень" (макрокосм) ~ да. *teors* "penis" [13: 35], масштабована іпостась Світового дерева (і.е. **ter-* "дерево") як творчого начала, провідника програми буття від надсистеми - сакральної сфери; пор. також да. *ent* (*eoten*) але н. діал. *anden* "пристрасно бажати", і.е. **ond-* "гнів"; **ond-* "подих" [13: 47] - зв'язок зі стихією ПОВІТРЯ, що є наслідком міфологічно-метафоричного переосмислення енергії, що виникає при створенні поля взаємодії суб'єктів (синергетики, резонансних ефектів при інтеграції ситуативно рівно рангових і одновекторно орієнтованих систем). Зв'язок номінацій ВЕЛЕТНЯ і СТИХІЙ (як міфологічно переосмислених уявлень про енергії різної природи) певним чином проявлений в асоціаціях типу : ірл. *torainn* "грім", дпівн. *reidar* "грім", да. *þunor* "грім" (**ten-d*), а. *thunder* ~ да. *tydrian* "народжувати" [13: 308].

Вказані варіанти етимології пов'язані з іншим ім'ям концепту ВЕЛЕТЕНЬ, притаманним германській міфологічній традиції, в якому акцентується ознака "великий розмір": н. *Riese* т., днвн. *risi*, свн. *rise*, снн. *rēse*, дпівн. *risi*, ісл. *risastór*, норв. *rise*, шв. *rese*, дан. *rise*, дсакс. *wrisilīk* "величезний"; *wrisi*, *riso*, снід. *rēse*, *reuse*, *rōse* "велетень, герой", нід. *reus*, дфранк. *wrisil* < герм. **wrisja-*, що, ймовірно, співвідноситься з дінд. *vársmā* "височінь, верхівка", гр. *πίον* "вершина гори", лат. *verrūca* "бородавка, стовщення, виступ", лит. *viršūš* "височина, верхівка", дслов. *vrъchъ*, укр. *верх*, *верхівка*, рос. *верзила* [44]. "Народна етимологія" (іраціональне припущення, не підтверджене класичними фонетичними закономірностями) пропонує співвідносити н. *Riese* з герм. **reisan-* "над, понад" (пор. а. *to rise*, да. *rīsan*, н. *reisen* "мандрувати", дсакс. *rīsan* "рухатись", нід. *rijzen*, дфриз. *rīsa*, дісл. *rīsa*, гот. *ur-reisan* "здійматись, виникати" < герм. **reisan-* (<**reis-*) "рухатись догори, здійснятись"[11:431]. З урахуванням проміжних асоціацій та алюзивних зв'язків, виділяємо сему "рух догори" як спосіб "профілювання у вигляді [надмірного] розширення", що не суперечить традиційним версіям: н. *Riese* < герм. **wris-an-* / **wrisēn*, **r[īw]s-an-* / **r[īw]sēn* < *prōmo-i.e.* **wris-* "гора" [44], а також < і.е. **uer-s* "подовжений" [44: 1151-1152].

У номінаціях ВЕЛЕТНЯ кельтськими мовами реалізовані такі його ознаки: гел. *athach*, ірл. *fathach*, *athach* < **pat-* "подовжуватись, тягнутись", у той час як гел. *athach* "вітер", ірл., дірл. *athach*; гр. *αἴμος* "пара, випаровування", н. *atem* [41: 24], тобто, "повітряність" ВЕЛЕТНЯ розуміється як властивість речовини "розріджуватись" і займати більший обсяг.

Гел. *famhair* "велетень", ірл. *Fomhor* "пірат, велетень", дірл. *fomór*, *fomórach* "Фомор(и), міфічна раса завойовників Ірландії" < (а)**fo-mór* "майже великий / величний", тобто, "божественний із зниженим (унаслідок поразки) статусом" як наслідок універсального міфологічного сценарію БИТВА БОГІВ; (б) ~ н. *mahr*, а. *nightmare*; (в) "підводний": *mor-* < *muir* "море", хоча довге *ó* не відповідає реконструкціям (б) і (в) [41: 162].

Відзначимо метонімічний перенос "страшний" → "велетень": гел. *fiomhalach* "велетень" < *fiamh* [41: 174]: гел. *fiamh* "жах, захват", ірл. *fiamh* "страх, потворний, жахливий", при чому знову наявний алюзивний зв'язок зі СТИХІЄЮ (й емоціями, породжуваними її надмірним проявом) дірл. *fiam* "страшний" < **veimo-* (< **vei* "вітер") [41: 172].

Нарешті, укр. велетень, велет (пор. пол. *wielkolud*, словен. *velikan*, рос. великан) - (1) **vels* > **veles-*, **velet-* (плеофонія): (2) і.е. **vel-* "великий" + *-et*, *-es* як суфікси < **-eto*, **-eso* [43: 337-338], можливо, пов'язане з стсл. *велии* та укр. *великий* (домінантна сема - "значний розмір"); інколи зіставляється з слат. *Veletabi* (західнослов'янське плем'я у Мекленбурзі), лат. *valēre* "бути сильним", дірл. *flaith* "володіння", псл. **voldti* "володіти", лит. *veldėti* "володіти", лит. *valdyti* "керувати" [5(1): 346]. На основі існуючих

версій пропонуємо реконструкцію смислу "той, що займає значний обсяг (унаслідок специфіки атомарної структури, "розрідженість" матеріального носія), та є носієм значного енергетичного потенціалу, що дозволяє здійснювати керівну (визначальну) функцію у контексті взаємодії систем"

Отже, мікротексти, закодовані у внутрішній формі імен концепту ВЕЛЕТЕНЬ, окреслюють траєкторії флуктуацій значень та ситуативно породжуваних смислів при номінації цієї НС у різних контекстах. Зокрема, в українській фольклорній традиції відомі міфологізований орач-богатир Микула Селянинович (зв'язок зі стихією ЗЕМЛІ), а також Гориня, Дубиня і Усиня, казкові велетні з надлюдською силою, яка порушує природний порядок і перешкоджає розгортанню квестового сценарію персонажів казки. У текстах германськими й кельтськими мовами реалізовано траєкторії осмислення властивостей ВЕЛЕТНЯ:

b01 = "воїн / руйнівник": *eotenas ond ylfe ond orcneas, // swylce gigantas, // þa wið gode wunnon* "йотуни, ельфи й орки, такі велетні (чудовиська), що воювали проти бога" [86: 112-113], *Ro sernatai tra an cath cech laei etir fine Fomore & Thuatha Dea* "тож кожного дня до битви ставали Фомори і Туата Де" [142: 90], *Leika Míms synir, // en mjötuðr kyndisk // at inu galla Gjallarhorni* "Міміра сини розпочали гру, про кінець сповістив ріг Гйаллахорн" [151: 46], *Hrymr ekr austan, // hefisk lind fyrir* "Хрюм їде зі сходу, закриваючись щитом" [151:50], *Surtr ferr sunnan // með sviga lævi* "Сурт їде х півдня з тим-що-нищить-гілки" [151:52];

b02 = "гнобитель / домізатор": *tri rig Fomorach, a cíos for Erinn* "три королі поморів встановили данину для Ірландії" [142: 62];

b03 = "об'єкт негативного ставлення (зневаги/агресії) з боку людей / богів": *þær ic fife geband, // uðde eotena syn ond on uðum slog* "там я велетнів зв'язав, у хвилях нащадків велетнів повбивав" [86: 420-421], *Eoten was utweard; eorl furþur stop* "чудовисько втекло, та ярл його переслідував" [86: 761], *hæfdon ealfela eotena cynnes // sweordum gesæged* "багато з роду велетнів зарубали мечами" [86: 883-884], *þæs wæron mid Eotenum ecge cuðe* "Його клинок був відомий велетням [фризам]" [86: 1145], *Ne huru Hildeburh herian þorfte // Eotena treowe* "Хільдебург міг не цінувати честь ворогів" [86: 1071-1072], *cath-reim Túath Dé Danann re fine Fomórach o sin amach bodeasta conad* "військова кмапанія Туата де Даннан проти раси Фоморів" [142:23], *Co torcair four sluag na Fomore* "То воно [магічне око Балора, яке Луг вибив з його голови] впало на фоморів" [142:100], *Tanaic didiu frisna Fomore annísín* "Те виявилось шкідливим для фоморів" [142:94], *Atbert side focichred slébe Erenn tri gritai fona Fomorib* "Він відповів, що своїми чарами він жбурне гори Ірландії на Фоморів" [142:80], *ar Fomorib uile cona foighbid bando indtib* "річки будуть приховані від Фоморів" [142:82], *docachnotar brechtau for sluagaib na Fomore.* "[вони] проспівали чари проти армії

Фоморів" [142:84]. *'Ni anse', ar na druide, 'doberomne cetha tened fo gnuisib no Fomore* "Не важко сказати", промовили друїди, "Ми поллемо обличчя Фоморів потоками вогню" [142:90];

b04= "творець -будівник": *enta geweorc* "витвір велетнів" the [137: 2], що в окремих контекстах перетворюється на атрибутивну (кваліфікативну) родову ознаку інших класів об'єктів: *sigeeadig bil, //eald sweord eotenisc, ecgum þyhtig, wigena weorðmynd* "переможний клинок, давній меч велетнів з надійним лезом, скарб воїна" [86: 1556 -1559], *eald sweord etonisc; þæt him Onela forgeaf* " давній меч велетнів, дарунок Онели" [86: 2616];

b05= "творець -пращур": *Ór Ymis holdi // var jörð of sköpuð, // en ór beinum björg, // himinn ór hausi // ins hrímkalda jötuns, // en ór sveita sær* "Плоть Іміра стала землею, кістки - горами, небом став череп холодного йотуна і стала кров морем [150: 21], *Örófi vetra // áðr væri jörð sköpuð, // þá var Bergelmir borinn, // Þrúðgelmir var þess faðir, // en Aurgelmir afi* "За багато зим до того, як було створено землю, народжений був Бергелмір, Трудгелмір був його батьком й Аургелмір дідом [150: 29], *Ór Élivagum // stukku eitrdropar, // svá óx, unz varð ór jötunn* "Елівагара холодні бризки перетворились на йотуна" [Vafþrúðnismál, 31], *Ek man jötna// ár of borna, // þá er forðum mik* "Я пам'ятаю велетнів, народжених до початку часів, вони мене народили" [151: 1], *Áðr Burs synir // bjöðum of urptu, // þeir er Miðgarð // tæran skóru* "Аж доки сини Бора підняли землю, створивши чудовий Мідгард" [151: 4];

b06 = "суб'єкт ієрархії [виконавець соціальних ролей]": *ri Fomore a athair, edon Elotha mac Delbaeth* "Королем Фоморів був його батько, Елата син Делбета" [142: 60];

a01 = "мудра істота": *þvíat engi jötun // ek hugða jafnramman // sem Vafþrúðni vera* "не існує йотуна, що вважався б рівним у мудрості (магічній вправності) ніж той, кого звать Вафтрудніром" [150: 2]; *æði þér dugi, // hvars þú skalt, Aldaföðr, // orðum mæla jötun.*" Мудрість [нехай] тобі допоможе, Батько-усього, у змаганні слів [суперечці] із йотуном [150: 4]; *hvárr fleira viti, // gestr eða inn gamli þulr*" Хто вправніший у знаннях - гість чи старий поет [бард - самоназва йотуна] [150: 9], *Drekkr mjöð Mímir // morgun hverjan // af veði Valföðrs* "П'є мед Мімір кожного ранку із закладу Володаря [з джерела мудрості, під яким заховано око Одіна] [151: 28];

a02 = "потойбічний" *"Ífingr heitir á, // er deilir með jötna sonum // grund ok með godum;* Івінг зветься річка, що розділяє йотунів і богів" [150: 16];

a03 = "незвичайний" / "співвіднесений зі стихіями" *hveim er við kaldrifjaðan kemr.*" - як зійдуся з "холоднорєбрим" [150: 10];

a04^c = "жорстокий / небезпечний": *He mid Eotenum wearð // on feonda geweald forð forlacen, // snude forsended* "залишений поміж монстрами, на ласку ворогів покинутий, приречений" [86: 902-903], де номінації НС отримують аксіологічне забарвлення і позначають антропоморфну іпостась

концепту ВОРОГ, а відповідним денотатам приписуються риси надзвичайних істот, що акцентує комплекс позитивних ознак ВОЇНА / ВОЛОДАРЯ, що їм протистоїть;

d01 = "мешканець / володар певної території": *Lotar rempuo ioarum con-rancutar tír na Fómóire* "Потім вони рушили далі, доки не дістались землі поморів" [142:72], *Doneoch immorro terla de Feraib Bolc asin cath lotar ar teched de saigid na Fómóire* "Але ті з Фір Болгів, що втекли з битви, вирушили у землі фоморів" [142: 58];

c01 = "страшний" *Ni tanaic docum nEreenn drem bud mo gráin nó aduath inda in slog sin na Fomoiridhi* "Ніколи до Ірландії не приходила армія страшніша від Фоморів" [142: 74], що також трансформується у темпоральний кваліфікатор, співвіднесений зі сценарієм КАТАСТРОФА / КІНЕЦЬ СВІТУ: *Hvat lifir manna // þá er inn mæra líðr // fimbulvetr með firum?* "Хто житиме як скінчиться зима велетнів?" [150: 44].

Отже, осмислення сутності НС відбувається в діапазоні смислів вихідних концептуальних оксиморонів, а власне ВЕЛЕТЕНЬ може бути творцем світу / руйнівником світу, агресивною істотою / об'єктом агресії. Базові ознаки НС зберігаються діахронічно, напр. b01: "They look like they might be breaching the north battlements, they've brought giants of their own." [136: 330]; b04: "The grandest city in the world. Built by Ogier, you know" [107: 338]; дещо переосмислюються, як a03 "незвичайний" → "чарівний": *We took him magic. Giants like magic, jus' don' like us usin' it against 'em.* [134: 379], що підкреслює спорідненість НС із ірраціональним началом буття. Окремі опоземи проявляються у текстах різних історичних епох, пор. a01 "мудрий", але "All the Buffins always were. One of the most respected of all the giant families in Narnia. Not very clever, perhaps (I never knew a giant that was) з [114: 190]; b01, але "Humankind and Ogier, everything that lives, we are at war with the Dark One," *Moiraine said* [107: 413], що свідчить як про амбівалентність оцінок НС так і про "розмитість" / варіативність її ознак.

Таким чином, кількість потенційних наборів ознак НС є практично необмеженою. Якість і обсяг проявлених параметрів НС залежить від інхоативного базового оператора, що визначає первинну конфігурацію картини світу / стану речей в альтернативній реальності. У ході "міфологічно орієнтованого семіозису" інформаційні кванти як продукти інтерпретації постають не "жорсткими пакетами" значень, а натомість уявляються як феномени хвильової природи з вірогіднісними характеристиками. Останні варіюються в межах діапазонів, заданих базовими операторами і можуть набувати протилежних оцінок, що й використовується творцями альтернативних світів.

2.5. Людина в багатовимірному просторі: семіотика вербальних репрезентацій ДУШІ та ДУХУ

У контексті розвитку ідей теорії міфологічно орієнтованого семіозису та неоантропоцентричної інтерпретації явищ мови, природи та культури варто звернути увагу на мовні репрезентації концептів-міфологем ДУХ і ДУША.

Розгляд зазначених феноменів у системно-логічному ракурсі спирається на універсальні закономірності взаємодії систем, описані в універсальних законах полярності (боротьби та єдності протилежностей, міфологічний принцип "як згори так і знизу"), єдності причин та наслідків (міфологічний принцип "партиципації"), альтернативності розвитку (атракції), подібності (фрактальності, у лінгвістиці - закон аналогій) тощо [238: 11-38].

Виходячи з платонівського розуміння троїстої сутності речей (світу, людини в тому числі), ми ведемо мову про поєднання трьох планів буття, з якими пов'язана ЛЮДИНА. Власне індивід як білковий організм з комплексом специфічних властивостей, зумовлених особливостями організації матерії, розглядається як підсистема (Рис.8.).

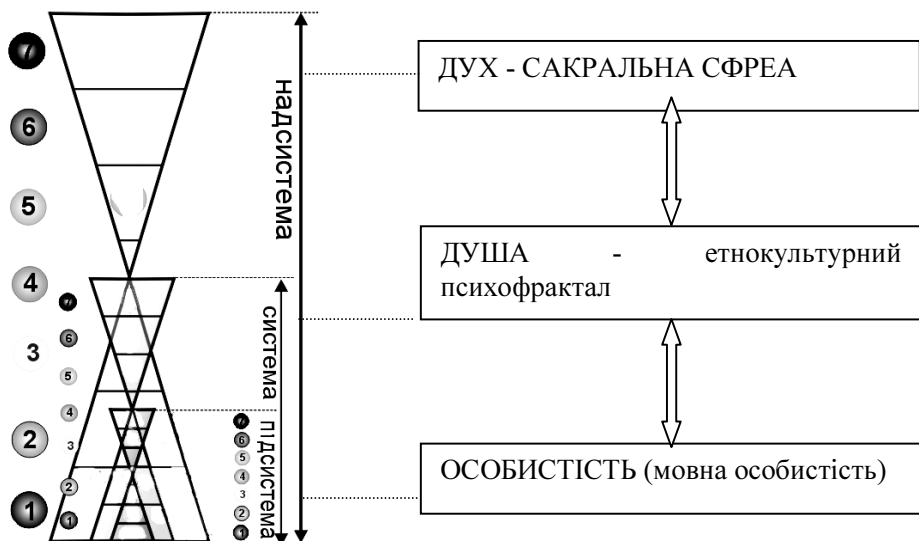


Рис. 8. Ієрархія планів буття людини

З огляду на базові типи свідомості (точкове, лінійне, площинне), ОСОБИСТІТЬ охоплює психофізіологічний (1), емоційний (2), ментальний (3) і частково - соціальний (4) рівні системної організації людини. Енерго-інформаційне поле, яке генерує людина в ході протікання електрохімічних реакцій, що забезпечують її життєдіяльність та ментальну роботу й емоційні появи, що, у свою чергу, здатні резонувати з полями інших людей і

породжувати "колективну свідомість", ми схильні співвідносити з ДУШЕЮ, що для людини є системою-регулятором. Саме феномени системного рівня утворюють так званий психофрактал [214], що є матеріальним носієм етноспецифічного фрагменту семіосфери [279]. ДУША є своєрідним проявом "надсвідомості", а саме - свідомості "об'ємної" та "тороїдальної", що характеризують соціальний (4) та колективно-творчий (5) рівні системної організації людини. Нарешті, ЛЮДИНА включається до енерго-інформаційних взаємодій планетарного (і вище) масштабу (сферу ДУХУ).

Сфера впливу часток матерії з високими та надвисокими енергіями а також явищ з хвильовою природою зумовлює загальні напрямки глобальних зрушень на Землі. Тому вона визнається надсистемою-регулятором для людської цивілізації. З огляду на непізнаність і надсистемний характер, у міфологічній традиції сфера ДУХУ зазвичай співвідноситься з САКРАЛЬНОЮ СФЕРОЮ. Відповідно, взаємодії з ДУХОМ можливі для людини з "тороїдально-польовим" та "логоїстично-потоким" типами свідомості, яким відповідають міжколективний (6) та планетарний (7) рівні системної організації людини. Принагідно зауважимо, що популярна орієнтація на розгляд людини виключно як "мовної особистості" є безперспективною з точки зору розуміння її справжньої сутності, оскільки вона обмежує власне об'єкт та комплекси його властивостей виключно трьома нижчими ("аніمالістичними", якщо вдатись до метафори Сфінкса) рівнями, висвітлюють людину як замкнену авто-орієнтовану систему. Такий підхід не відповідає "духу епохи" і вимагає уточнення.

Загалом, епоха трансформацій, що характеризується геокліматичними зрушеннями та екологічними катастрофами, глобалізацією культур та новим виміром економічних, політичних та військових конфліктів, позначена як зрушеннями у свідомості людини (поступовий перехід від споживацького техногенного світогляду до причинно-системного, екоцентричного, або ж, принаймні, усвідомлення необхідності такого переходу) так і генезою нових (відродженням універсальних природо-орієнтованих) моделей міжсистемних відносин. У цьому контексті мовна і мовленнєва діяльність людини та людських колективів, а також способи категоризації та концептуалізації світу зазнають фундаментальних змін. Ці зміни відбуваються у балансі між раціоналістичними й ірраціональними когнітивними процедурами, у виборі базових операторів у концептуалізації та вербалізації світу й моделюванні альтернативних світів. У широкому сенсі, відбувається переорієнтація ціннісно забарвленого вектору поступу систем та визначення перспектив розвитку систем та міжсистемних угруповань (відповідно - 6й та 7й рівні їхньої організації) [238: 45-46].

Сучасні нам багаторівневі трансформації, які охоплюють усі плани буття, є проявом дії універсальних законів природи (в тому числі людських

колективів, організованих на природо-відповідних засадах, що перетворює їх на відкриті системи, здатні до самопідтримки і сталого розвитку). Зв'язок людини з планами буття над-системного характеру (з сакральною сферою, або з Логосом чи Духом) є передумовою поступу систем різного рівня та етіології.

Окреслимо основні ознаки ДУХУ як концепта-міфологеми мега-рівня на основі етимологічних паралелей його імен. Так, у слов'янських мовах укр. *дух*, рос. *дух*, ст.-слав. *доухъ*, болг. *дух(ът)*, сербохорв. *дух*, словен. *dûh*, чес. *duch*, пол., в.-луж., нлуж. *duch* < і.є. * *dhous-*, *dheus-*"дути, дихати"-спорідн. з лит. *dausos* "повітря" і лит. *dvasos* "повітря", *dvasia* "дух, привид", гр. *θεός* "бог", гот. *dius*, двн. *tior*, да. *deor* "звір" [24 (1): 556; 43 (2): 231] (як символічний тотемний або сакральнo-божественний зв'язок). Пор. кельт. *deo* "подих", ірл. *deo* [41: 15], а також номінації БОГА у романських мовах: фр. *dieu*, іт. *dio*, ісп. *Dios*, тобто, ДУХ як "бог" є контейнером причин явищ і процесів (план надсистеми).

Типологічно імена концепту ДУХ співвідносяться з лат. *spiritus* "дух", пов'язане з *spiro*"подих" - фр. *esprit*, іт. *spirito*, ісп. *espíritu*, а також гел. *spiorad*, ірл., дірл. *spiurt*, *spirut*, а. *spirit.*, вал. *usbryd*, корн. *speris*, бретон. *speret* [41:339]. Наведені етимології дозволяють співвіднести ДУХ зі стихією ПОВІТРЯ, що є міфо-поетичним втіленням енергії взаємодії (основні ознаки: динаміка, рухливість, синергетичність), пор. біблійно-міфологічне представлення ДУХУ як початкової пограми, що реалізувалась при створенні світу: ... *et spiritus Dei ferebatur super aquas* "...і Дух Божий ширяв над водою" [152 (Genesis) 2] (у свою чергу, ВОДА - це енергія здобутків, попередній досвід системи, на основі якого відбувається творення світу [241]).

Відповідні імена концепту в германських мовах проявляють такі ознаки: протогерм. **gaista-z*; **gaistian-* "привид, дух" > да. *gāst*, *gæst* "примара, привид, ворог, потвора"; *gaestan* "лякати", а. *ghost*; *aghost*, *ghastly*, дфриз. *gāst*, дсакс. *gēst*, снід. *gheest*, нід. *geest*, снн. *gēst*, двн., свн. *geist*, н. *Geist* [11: 201], що типологічно також відповідають лат. *spiritus*. Германські номінації акцентують ознаку "надзвичайний, з іншого простору" (а тому і "невідомий, страшний") - тобто надсистемний (божественний, непізнаний), пор. *Dämonen Geister schwarze Feen* "демони-привиди, темні феї" [127: МНВ].

Отже, ДУХ є імперативною умовою існування людини як живого ества (повітря, дихання), а також як "фрактальної копії" божественної матриці (створеної "за образом та подібністю" БОГА). Існування ЛЮДИНИ як природо-відповідного суб'єкта в мережі Життя, задіяного в енерго-інформаційні взаємодії та творчо-перетворювальну діяльність, можливе виключно за умови дотримання відносин, окреслених в універсальній тріаді "під-система :: система :: надсистема", що реалізується як "особистість :: душа :: дух". Людина як відкрита динамічна система, здатна до самопідтримки та сталого розвитку пов'язана з "інформаційною базою

даних" (сакральною сферою), а без цього зв'язку не є насправді живою, пор.: *Ask ok Emblu //örlöglausa. // Önd þau né áttu, //... önd gaf Óðinn, // óð gaf Hænir* "[знайшли] Аска та Емблу, вони не дихали. Не було в них духу ... Один дав подих, а Хьонір - дух" [151: 18], *Let loose the knot that binds // The spirit and flesh, let it fall* [116: Oath].

Наступні приклади демонструють вербальну іпостась концептуальної моделі ЛЮДИНА - КОНТЕЙНЕР: володар-ватажок "сприймає" ситуативно необхідну програму і досягає позитивного розвитку сценарію: *напльнився ратного духа* [71: 28], *feorh æþelinges flæsce bewunden*. "Дух воїна пелеплетений із плоттю" [86: 2425]. Природа вмісту такого "контейнера" є надзвичайною, що також зближує ЛЮДИНУ і БОЖЕСТВО: *His bones may be broken // But the spirit can't die* [116: ED], *The mystic soul and lion's heart // Brought by the talisman* [116:BW]. Зазначимо, що аналізовані тексти відносяться до різних історичних епох і жанрів, оскільки параметр ЧАСУ в контексті здійснюваного підходу розглядається як релятивний показник динамічності систем, а не лінійної послідовності явищ; в момент проведення дослідження всі тексти одночасно наявні у семіосфері людства.

У текстових конструктах номінації ДУХУ постають дескрипторами станів речей у світі й віддзеркалюють їхню ірраціональну складову, що охоплює емоційні та логічні оцінки, передчуття, інтуїтивні судження: *Christmas spirit was definitely thin on the ground in the Gryffindor common room* [132: 82]; власне психо-ментальних станів індивіда: *him wæs geomor sefa // turnende mod* "тяжким був їхній дух, скорботний настрій" [86: 50]; *"Even Bel Tine might not do much for people's spirits after that."* [107:19], *Although I sounded confident, my spirits sank as the large candle came floating to the work table in response to Garkin's summons.* [81: 3], а також характеризує людину як власне "духовну" як "мудру", тобто, здатну до багатомірної ментальної, творчої та практичної діяльності, зумовленої комплексами універсальних цінностей: *Нечасто зустрінеш аристократа духу, подібного до вас...* [53: 122]; *gehwylc hiora his ferhþe treowde* "усі вірили в його дух" [86:1167]; *swiðmod* "міцний духом" [86: 1625], *þurh sidne sefan snyttru bryttað* "від неосязного духу йде [частина] мудрості" [86: 1727] (в останньому випадку номінація християнізованої версії БОЖЕСТВА віддзеркалює фрактальну наступність властивостей індивіда як масштабованої копії фрагмента САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ).

При цьому входження програми надсистеми до інформаційного контуру індивіда викликає зрушення й трансформації, котрі спричиняють певний дисбаланс і дискомфорт, оскільки, гіпотетично, така програма є відмінною / контрарно орієнтованою відносно звичних "системних налаштувань" людини пор: *das Sonnenlicht den Geist verwirrt* "сонячне світло

бентежить дух" [127: DRG], *vom Feuer das den Geist verbrennt* "від вогню, що палить дух" [127: FF].

Типовим є позначення у мовних картинах світу різних періодів МІФІЧНОЇ ІСТОТИ, біовітальні властивості котрої не є матеріальними у сенсі емпіричної досяжності, у тому числі БОГА / БОЖЕСТВА: *and he called unto himself many spirits both greater and less, and they came down into the fields of Arda* [146: 11], *The Great among these spirits the Elves name the Valar, the Powers of Arda, and Men have often called them gods* [146: 14]. Втім, номінація референта часто набуває негативних конотацій: *da se ellengæst earfoðlice* "зздричний злий дух" [86:87], *wergan gastes* "проклятий дух" [86:134], *gæsta gifrost* жадібний дух (монстр) [86:1124], *dyrnra gasta* "зрадливі духи" [86:1357], *штукар вирішив зодягнути своє житло у всілякі магичні дрібнички, щоб відганяти, або, навпаки, заманювати в нього перелітних духів* [49: 239], *Ворожбит, знахар, заклинач духів, що зазирає у майбутнє* [53: 68]. Можливе використання при номінації БОЖЕСТВА як виду МІФІЧНОЇ ІСТОТИ: *Great Spirit, thunder birds fly, we are wild and free // To fight and die by the open sky, Spirit Horse ride for me* [116: SH] та при персоніфікації неживого об'єкта в контексті певних субкультур: *Spirit of the wheel* [116: WF].

У свою чергу, вербалізації концепту ДУША зумовлені уявленнями про неї, віддзеркаленими у таких властивостях мовних знаків: д.а. *sawol* < "духовна й емоційна частина людини, одушевлене існування, життя, жива істота" < протогерм. **saiwalo*; нор. дсакс. *seola*, д. півн. *sala*, дфриз. *sele*, снід. *siele*, нід. *ziel*, двн. *seula*, н. *Seele*, гот. *saiwala*) [EDME].

Традиційним є співвіднесення номінацій ДУШІ та МОРЯ (пор. уявлення германців про Ніфльхейм - "мокре потойбіччя", куди потрапляють душі померлих, універсальні уявлення про водний рубіж між світом живих і світом померлих тощо. Звідси подібність назв ДУШІ і МОРЯ: а. *sea*, да. *sæ*, н. *See*, двн. *se(o)*, нід. *zee*, д.сакс., дфриз. *se*, шв. *sjö*, дісл. *sær*, гот. *saiws* < **saiw-i/a* "море, озеро") [11:437], пор. алюзію до ПОТОЙБІЧЧЯ як водної стихії, містилиця душ: *From the floor of the ocean // The ship of the lost souls rise.* [116: DA]; та *I have no fear of man or beast // Born inside the soul of the world* [116: PS] - та номінацію ПОТОЙБІЧЧЯ як підземного світу або реальності іншої мірності.

В.В. Левицький наголошує на близькості **saiwalo* з слов.**silā* (укр. сила.) [11: 438]. Розглядаючи декілька іпостасей СИЛИ в контексті міфологічно орієнтованого семіозису, пропонуємо співвіднести досліджуваній феномен не лише зі стихією ВОДИ (один з носіїв СИЛИ) [241]. Враховуючи фрактальну специфіку відношень у тріаді "підсистема-система-надсистема", ДУШУ ми розглядаємо як масштабовану проекцію ДУХУ, а саме як енерго-інформаційний квант, що становить внутрішню сутність ЛЮДИНИ - відома всім "божа іскра", тобто, концентрація

основних видів енергій, породжуваних і реалізованих при взаємодії систем різного масштабу та природи. За аналогією до мовного знаку і його значення, у той час як білкове тіло є матеріальним "знаконосієм", ДУША є ідеальним "значенням". Властивість ДУШІ як "концентратора" різних енергій віддзеркалюється в полісемантизмі основ, пор.: тох. а. *sul* "гора", двн. *seo* "море", і.е. **su*-"вогонь" (при д. інд. *sura* "божество" [14: 465]. Розгляд ДУШІ як енерго-інформаційного кванту узгоджується зі згаданою В.В. Левицьким інтерпретацією походження номінації від **saiw*- / гр. *aiolos* "швидкий, стрімкий" [11: 438], тобто "динамічний потік / переплетення різних видів енергії". Відсутність динаміки ДУШІ свідчить про своєрідний стан спокою - або на відсутність розвитку системи, або на сон: *Schlafe nur seelenruhig ein!* [141: Pr].

Звернемо увагу на типологічні відповідники номінацій ДУШІ. Так, а. *animus* < лат. *animus* "душа, сила розуму, свідомість, бажання" також співвідноситься з певною енергією, уособлюваною стихією ПОВІТРЯ < іє. **ane*- "дути, дихати", пор. гр. *anemos* "вітер", снскр. *aniti* "дихає", дірл. *anal*, вал. *anadl* "дихання", дірл. *animm* "душа", гот. *uzanan* "видихати", д.ісл. *anda* "дихати", да. *edian* "дихати", слов. *vonja* "запах, подих", арм. *anjn* "душа". Подібні номінації вказують на розуміння душі як обов'язкового екзистенційного складника ЛЮДИНИ. Без ДУШІ вона не є живою, оскільки без неї людина відірвана від САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ (сфери ДУХУ), її втрата дорівнює сценарію СМЕРТЬ: *единъ же изрони жемчюжну душу изъ храбра тѣла* [71: 60], *на тоцѣ животѣ кладуть, вѣють душу отъ тѣла* [71:64]; втрачені душі заповнюють ПОТОЙБІЧЧЯ (реальність з відмінними від звичних релятивними параметрами буття): *He was met at the gate of Hades // By the Guardian of the Lost Souls* [116: DA], *Into Hades my soul descend* [116: Ach], *Into the fire with your soul!* [116: RD]. У цьому контексті згадаємо про стереотипне уявлення стосовно можливості "продажу" ДУШІ, що також дорівнює СМЕРТІ: *as I walk into the // Void for eternity I give to him my soul* [116: BD]. Відповідно, суб'єкт що "купує душі" відомий як *gastbona* "вбивця духу / душі", диявол [86: 178]. Системно-логічна інтерпретація такого метафоричного конструкту дозволяє вести мову про невірний вибір системою вектору розвитку (цінностей), що призводить до поглинання ДУШІ замкненою авто-орієнтованою системою-егрегатором, позбавленою ціннісних орієнтирів (метафорично, "бездушною"), що потребує енергетичної "підпитки", втім, не здійснює енергообміну з іншими системами, а домінує над ними. Відповідний сценарій реалізується як ЕНЕРГЕТИЧНА ВТРАТА: *Mein Antlitz fahl, die Lippen rot // aus den Augen blickt der Tod, // alljene Seelen, die mein Opfer war'n. // Doch schier endlos ist die Gier, // sodass ich jede Macht verlier'*. [141: ZS].

Пор. також а. *psyche* < лат. *psyche* < гр. *psyche* "душа, розум, дух, життя, подих" (персоніфікована як Психея (Psyche), спорідн. з гр. *psychein* "дути", "прохолода" < і.е. **bhes-* "дути, дихати" [35]. Первинний зміст *psyche* є саме "специфічний вид життєвої енергії", а не "розум" або "вища нервова діяльність" як властивість матерії, що є предметом дослідження сучасної психології. Надсистемність ДУШІ відносно ОСОБИСТОСТІ проявляється в тому, що внутрішні процеси, котрі традиційно розуміються як ірраціональний "поклик душі" здатні впливати на вибір діяльності й способів її здійснення, а доволі часто - долати систему стереотипів, табу, установок і виходити з-під контролю ОСОБИСТОСТІ, пор.: *Щось незнайоме, густе, темне здійнялося хвилею в його душі* [53: 105], *Він зіщулювся, намагаючись зрозуміти, чому так дивно й важко на душі*. [53: 155], *А в її душі шкрябалось щось, схоже на образу* [53: 189], *зляоча порожнеча в душі, котру, здавалося, нічим не можна було заповнити - полишали його* [53: 200].

Як невід'ємна частина людини ДУША у вербальній іпостасі виявляється метонімічним символом-дескриптором (із властивостями оцінного кваліфікатора), що характеризує людину: *Мірошник, а по-сумісництву – відун і добра душа* [65: 40], *- А що мені до чужих дітей? Аби своїх п'ять душ прогудувати* [53: 140], *І жодна душа, уявляєш, жоден собака ніколи не смів йому суперечити* [5:189]. Відтінки кваліфікаторів проявляються залежно від контексту, онтологічних і функціональних параметрів позначуваних референтів: *Show me your warrior soul* [92: WS], *heidir uzeith gribauc // cant eneit tryu bechaut // a boenir yny chnaut* "крапчастий, шипастий змій із сотнею душ, що мучать його своїми гріхами у складках плоті" [87: 38-40].

Загалом, ДУША розуміється як контейнер ціннісних орієнтирів, таких системних "налаштувань", що є природо- / системо-відповідними. Такі цінності визначають поведінку, характер інтерпретативної та мовленнєвої діяльності людини. Наприклад, *The minstrel fell but the foeman's chain could not bring his proud soul under* [102: 281]; *Die zweite Seele brennt in mir, // so glühend heiß, so schwarz. // Sie führt, wenn ich die Macht verlier', sie verbrennt mich* [127: ZS]. Зміст концепту ДУША можна екстраполювати на рівень етносу і вести мову про "душу нації", під якою ми розуміємо етноспецифічний психофрактал як масштабовану іпостась ноосфери людства, втілену засобами колективної свідомості / несвідомого (архетипного), пор. *No chains shall sully thee, the soul of love and bravery* [102: 281].

ДУША постає також своєрідним "енергетичним резонатором", що забезпечує ірраціональний зв'язок людини та світу (у сенсі її входження до енерго-інформаційних полів), людини та САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ (ДУХУ): апелятив *Grant my soul your glory* [116: ED]. Наслідки такої взаємодії можуть бути амбівалентними, пор. вербалізацію "конфлікту програм": *zwei*

Seelen unter meiner Brust "дві душі у мене в грудях" [127: Zw], а також номінацію взаємодії ДУШІ та СТИХІЇ ВОГНЮ: *das Feuer wäscht die Seele rein* "вогонь очищує душу" [127: AA], *Hab ich die reine Seele // töte sie in Flammen* "чи в мене чиста душа? Вбий її у полум'ї..." [127: Eif]; взаємодія ДУШІ та СТИХІЇ ВОДИ забезпечує передачу попередньо синтезованого досвіду: *Die Lanze muss im Fleisch ertrinken // Fisch und Mann zur Tiefe sinken // Wo die schwarze Seele wohnt // ist kein Licht am Horizont*, "спис має зануритись у плоть, риба й людина - у глибини, де мешкає темна душа - там нема світла на горизонті" [127: RR], а набутий досвід не обов'язково є позитивним. ДУША як надсистема відносно ОСОБИСТОСТІ пропонує комплекси глибинних мотивів, що дозволяють людині включитись до природо-відповідних видів діяльності та міжсистемних взаємодій, орієнтованих на створення мереж сталого розвитку.

Отже, аналіз мовного матеріалу дозволяє стверджувати, що ЛЮДИНА-мікрокосм як носій фрактальної іпостасі універсальної програми буття (божественний "образ і подібність") а також провідник певного спектру енергій (суб'єкт полевих структур і багатомірних просторів) нерозривно пов'язана з планами ДУХУ і ДУШІ. Людина, включена до ієрархічних відносин з планом ДУХУ та синергетичних відносин з іншими людьми (колективами, соціальними та етнічними групами як "спорідненими ДУШАМИ") набуває істинного сенсу власного буття і розкривається як творець (інтерпретатор, творець, модифікатор ділянок фізичної / віртуальної / ментальної реальності).

2.6. Енерго-інформаційні взаємодії крізь призму міфології

2.6.1. Номінації стихій у дзеркалі міфологічного простору

Здійснення мовною особистістю екзистенційно релеватних видів діяльності, успішна навігація в картинах світу і різноманітних інформаційних континуумах залежить від адекватного розуміння природи складників цих феноменів. Йдеться, передовсім, про універсальні моделі енерго-інформаційного обміну. У різноманітних міфологічних традиціях базові конституанти світу визначаються як першооснови, першоелементи, СТИХІЇ. Мовно-кодове представлення уявлень про стихії у текстах різних жанрів та епох віддзеркалюють специфіку розуміння основ буття людиною. З іншого боку, вони демонструють специфіку людського мислення (відповідно, його потенції та обмеження), при відображенні явищ надсистемного характеру, що традиційно співвідносяться зі змістом САКРАЛЬНОЇ концептосфери.

Окреслимо наше розуміння змісту концепту СТИХІЯ та сутності відповідного референта. Зазвичай, укр., рос. *стихія* виводиться з гр.

stoikheion [24(III): 761]. З цією ж основою пов'язують а. *element*, н. *Element* < дфр. *element*, < лат. *elementem* “рудимент, основний принцип, матерія у первинній формі” [35]. У свою чергу, *стихію* ми можемо типологічно співвіднести з і.є. основами *steigh-* “крокувати, підноситись” та *st(o)igho-*, *stigh-tā* “шлях”, пор. гот. *steigan*, гр. *στείχω* “крок”, укр. *стежина*, двн. *stega* “сходинка, східці”, н. *steigen*, дірл. *tiagu* “крок”, а. *stair* < да. *stæger* “сходинка, східці” < герм. **staigri* < і.є. **steigh-* “йти, здійматись”, споріднене з да. *stigan* “йти, здійматись” та *stig* “вузька стежка” [42: 1018]. Значення “підноситись, рухатись угору” ми співвідносимо з ознаками “динамічний”, “потіко-подібний”, “той, що розвивається”, які характеризують відкриті системи. Пор. також лит. *staiga* “неочікувано”, лит. *staigus* “бурхливий, енергійний” (дещо, що трапляється на шляху, некероване людиною, непідвладне контролю системи певного рівня, тобто, “стихійне”) проявляється як “над системне”). Отже, у внутрішній формі мовних знаків на позначення стихії закодовано поняття ШЛЯХ – канал, за яким енергопотіки певної етіології взаємодіють з суб'єктами відомої нам реальності (рис. 9).

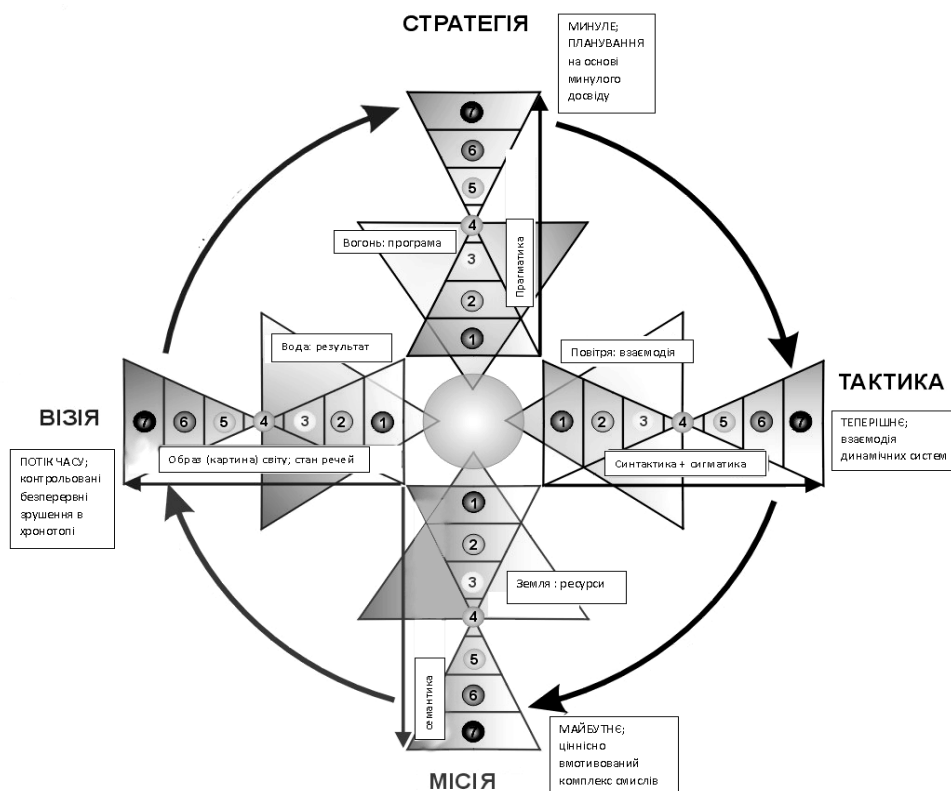


Рис. 9. СТИХІЇ в контексті лінгвосеміотики міфу

З іншого боку, і.є. **steigh-* “втикати, вкладати”, нім. *stecken*, **(s)tei-* “острий”, гр. *στίζειν* “втикати, випалювати”, а. *sting* “жалити” [42: 1015–

1016] вказують на потенційно деструктивні потенції СТИХІЇ. Якщо врахувати близькість **steigh-* і *(s)teu-* “штовхати, бити”, пор. гр. *τύχος* “молот”, двн. *duhen* “тиснути, втискувати”, дісл. *styggr* “розлючений”, а також і.е. *(s)teu-g-* > шв. *stuka* “долати”, норв. *stauka* “ранити, шкодити” [42:1032–1033], виявляється, що, у разі входження до інформаційного простору соціуму нової програми, що суперечить попереднім “налаштуванням” його складників, “перепрограмування” відбувається у вигляді суспільних конфліктів, природних катастроф, зрушень у психіці індивіда тощо.

Взаємодія вказаних енергопотоків відбувається у відповідності до універсальних принципів функціонування відкритих систем (у тому числі МП), котрим притаманна просторова конфігурація: ієрархічності, фрактальності та динамічності. Ієрархічність проявляється як гіперогіпонімічні відносини (у сенсі реалізації трихотомії “під-система” :: “система” :: “над-система”) між рівнями МП та їх складниками. Така рівнева взаємодія передбачає мету, яку визначає над-система. Оскільки інструментарій пізнання й інтерпретації світу нижчих рівнів не є адекватним для цілісного осягнення прогнозованого образу світу, сенс буття (мета системних взаємодій, визначена над-системою) у міфі традиційно відноситься до дії “вищих сил” (германський WYRD / Örlög, слов’янська ДОЛЯ, СТИХІЯ), або надзвичайних істот на зразок БОЖЕСТВА. Системою у цих відносинах виявляється неподільна в міфологічному світі тріада природа-індивід-соціум, елементи якої взаємодіють на основі принципу партиципації [425: 28] і дотримуються усталених у мовних формах зразків поведінки. Підсистемами є суспільні інститути, артефакти, національна мова, за допомогою котрих реалізуються міфологічні сценарії.

Багатовимірний характер Всесвіту зумовлює нелінійні просторові параметри світів, що входять до нього. Для опису конститuentів МП та їх ситуативних конфігурацій, що відзначаються асиметричністю і динамічністю своєї структури ми використовуємо поняття фракталу [238: 13, 17]. Під фрактальністю ми розуміємо копіювання внутрішньої структури елементів МП на усіх рівнях, що забезпечує цілісність простору, особливий “неопосередкований” інформаційний обмін у ньому, моделювання сценаріїв вищих рівнів за допомогою наявних засобів, насамперед, вербальних, котрі співвідносяться с концептуальними структурами нижчих рівнів .

Фрактальність передбачає поліваріантність розгортання міфологічних сценаріїв. Їх логіка зумовлена внутрішньо-системними взаємодіями та пріоритетами надсистеми (Життя, Природи, СТИХІЙ як енергопотоків, а не виключно антропогенним чинником), а причинно-наслідкові зв’язки з системою й підсистемами є імпліцитними в контексті національних культур. Звідси – персоніфікація стихій, перенесення механізмів взаємодії

стихій (з певними відхиленнями і варіаціями) на різні сфери буття підсистем.

Динаміка (рух форм матерії, квантів інформації) є абсолютним проявом невичерпності простору, структури якого, у свою чергу, є відносними / змінними у часі [302: 17]. Під принципом динамічності системи ми розуміємо поступ як невинне оновлення, зміну конфігураційних моделей концептосфер, що становлять картину світу соціуму, визначають тип його культури.

Інтеграція універсально-системних характеристик СТИХІЙ та лінгвосеміотичних особливостей засобів їх репрезентації проявляється у наступних властивостях відкритих систем. **Одиничність** реалізується як холістичність систем МП і мови, компоненти котрих пов'язані відносинами взаємної обумовленості, ієрархічності, інклюзивності, причинно-наслідковості. Ця характеристика проявляється у неподільності аспектів семіозису при вербалізації СТИХІЙ. **Двоїстість** відображає полярну (діалектичну) організацію будь-якої системи. Полярність віддзеркалює різно-векторний характер впливу СТИХІЙ при принципово незмінній природі відповідного енергопотоків ("як згори так і знизу"). Урахування цієї властивості МП (міфу, мови) зумовлює створення моделі репрезентації СТИХІЙ з симетричною опозитарною (1::7, 2::6, 3::5) організацією рівнів: програма над системи :: відповідні ресурси для її реалізації в ієрархічному вимірі; динамічна взаємодія систем :: результат як наслідок цієї взаємодії (у синтагматичному синергетичному вимірі). Відповідно, перша опозиція у лінгвосеміотичному сенсі представлена як прагматика :: семантика, а друга – синтактика + сигматика :: картина світу. Принцип **троїстості** (діада, доповнена елементом-зв'язкою типу "причина :: наслідок < мета") [238: 73], у лінгвістичній перспективі реалізується у вигляді тріади "дезигнат :: денотат < сигніфікат". Тріада втілює реалізацію причинно-наслідкових зв'язків, або зв'язків, що передбачають енерго-інформаційний обмін або діяльність, у котрій протистояння двох полюсів збалансоване і перетворене на співтворчість. **Четвертий** вимір існування будь-яких систем, котрий зумовлює їх динаміку враховується у сенсі визнання постійної зміни усіх конститuentів систем. Принципи **системності** та **аналогії** (фрактальності) зумовлюють розгляд кожної опоземи як підсистеми, що віддзеркалює структуру всієї системи, тобто, тріади. Семи-вимірність реалізована у моделі як прояв СТИХІЙ на фізичному, емоційному, ментальному, інтегративному (об'ємному), польовому, потоковому (тороїдальному) і континуумному рівнях.

Якісні властивості кожної зі СТИХІЙ відображені у ВФ відповідних номінативних одиниць. ВОГОНЬ ("гарячий, мінливий, рухливий, той що їсть / пече") визначається як енергетична сутність суб'єкта, програма, що існує до матеріального втілення (ДУШУ) і входить до "первинної"

реальності з надсистеми (Див. С. 144-148). Відповідно до прагматичних інтенцій суб'єкта (програми надсистеми) реалізується ієрархічна опозиція зі змістом концепту ЗЕМЛЯ, що віддзеркалює ресурси, необхідні для виконання програми (Див. С. 148-152). Енергетичні потоки, представлені стихіями ПОВІТРЯ і ВОДА, становлять горизонтальний (синергетичний) план буття. ПОВІТРЯ як “рухоме, мінливе, переплетення, дихання” відображає багатоаспектну взаємодію систем у теперішньому, спрямовану на виконання програми з використанням наявних ресурсів (Див. С.153-158). Сутність стихії ВОДИ, опозитарно до діяльності та взаємодії, є результатом, прогностичним моделюванням станів речей у потоці часо-простору (динамічному сегменті хронотопу [ТУТ/ЗАРАЗ]) на основі траєкторій атракторних моделей, що охоплюють попередній і майбутній досвід лінгвоспільнот (прототипи і можливі відхилення від них) (Див. С.158-161).

Отже, різні види матерії та енергії, що транслуються на Землю (систему) та її складники (підсистеми) від космічних об'єктів та їх сполук (надсистеми). У фрактальному масштабуванні йдеться про трансформування енергії / інформації на людину (систему) та її організм (підсистеми) від Землі (надсистеми), котра осмислюються та інтерпретуються “п'ятим елементом” – мовною особистістю як суб'єктом семіозису, творцем лінгвокультур і образів світу. Сутність СТИХІЇ проявляється при її вербалізації, пор. ототожнення стихії та поняття *brahman* (“молитва”, “універсальний принцип”), що характеризують міфологему СВІТОВЕ ДЕРЕВО: *ity evam hi āhorddhva-mūlam tripād brahma sākḥā ākāśā-vāyuv-agny-udaka-bhṛtyādāya eko' svatthanāmaitad brahmaitasyaitat tejo asā ādityah...* “адже сказано так. Згори (її) корінь – тристопний *brāhman*, (її) гілки – простір, вітер, вогонь, вода, земля та інше. Це *brāhman*, що зветься єдиною смоківницею (*asvatthd*)” [339: 153].

У контексті етнонаціональних лінгвокультур європейців номінації стихій реалізують наступні когнітивні моделі. СТИХІЯ – ЕНЕРГІЯ →ДЖЕРЕЛО СИЛИ / КОНФІГУРАТОР ПРОСТОРУ: *Czarodzieje – wyjaśnił Krepp – czerpią swą moc z sił natury, a dokładniej z tak zwanych Czterech Elementów albo Pierwiastków, popularnie nazywanych żywiołami. Powietrze, Woda, Ogień i Ziemia. Każdy z tych żywiołów ma swój własny Wymiar, w żargonie czarowników nazywany Płaszczyzną. Istnieje Płaszczyzna Wody, Płaszczyzna Ognia i tak dalej. Wymiary te, dla nas niedostępne, zamieszkują istoty zwane geniuszami ...* [138: 240]; СТИХІЯ – КЕРОВАНА ЕНЕРГІЯ: *Clearing her throat, she wove filaments of saidar into him, Air and Water, Fire and Earth, Spirit. All the elements of Healing, but used now to probe* [112: 325], *дівчинку, яка викликала грозу, випускала блискавки з долонь* [53: 312]; СТИХІЯ – ЕНЕРГІЯ →ДЖЕРЕЛО СИЛИ / ОЗНАКА МІФІЧНОЇ ІСТОТИ: *air sgàth Tì-nan-dùl iad, air sgàth Dia-nan-dùl, a Rìgh nan dùl 's nan domhan,* (заради

Єства Стихій, заради бога Стихій, О, володарю Стихій та світу) [90: П]; СТИХІЯ – ТРАНСФОРМАЦІЯ: *Играющие заранее оговаривают последовательность смены стихий, предположим, огонь – вода – воздух – земля, и далее на протяжении всей игры каждый обязан вводить в свой текст по одной стихии в любой формулировке: я факелом был в ночи – плюс ряд других воплощений ...* [58: 48]; СТИХІЯ – СКЛАДНИК: *that added component that will, by an almost alchemical process, transform these disparate elements* [135: 375], *Yes, he's trying to re-create the lost diadem of Ravenclaw. He thinks he's identified most of the main elements now* [136: 513]; СТИХІЯ – ПЕРШОЕЛЕМЕНТ → ЗАКОН: *"Yeah, well, food's one of the five exceptions to Gamp's Law of Elemental Transfiguration," said Ron to general astonishment* [136: 578]; СТИХІЯ – ЕНЕРГІЯ: *but any real merchant would be worried at having dyes exposed to the elements* [111: 94]; СТИХІЯ – ОСНОВНИЙ: *"Elementary wand safety, nobody bothers about it anymore."* [136: 48], *The Ministry is currently publishing guides to elementary home and personal defense* [136: 845].

Таким чином, СТИХІЯ є енергетичним потоком певної природи (заряду, маси та хвильових параметричних ознак), що формує часопросторовий континуум, у якому розгортається буття людини, соціуму, планети. СТИХІЇ осмислюються і вербалізуються з опорою на зміст МП і становлять базові параметри відповідних вербальних образів світу.

2.6.2. Лінгвокультурні та лінгвосеміотичні особливості вербалізації концепту-міфологеми **ВОГОНЬ**

Розглянемо вербальні репрезентації енерго-інформаційних складників континууму, в якому розгортається буття емпірично досяжних, ментально модельованих і уявних феноменів. У різноманітних міфологічних традиціях ці складники визначаються як стихії.

Пріоритетність вибору концепту першоелементу буття, вербалізованого відповідними мовними знаками, зумовлена визнанням первинності ідеально-концептуальних структур відносно їхніх матеріальних корелятивів. З огляду на динамічні й змінні властивості, ВОГОНЬ найбільш повно віддзеркалює сутність *надсистеми* як важко досяжного і непізаного (сакрального) джерела програми розвитку систем і підсистем.

Теоретична література, присвячена концепту-міфологеми ВОГОНЬ (пор. [316]), є обмеженою, при чому основна увага приділяється міфологічним мотивам отримання ВОГНЮ людьми. Зазначається, що ВОГОНЬ існував як явище фізичного світу (передане людям міфічною істотою), або персоніфікована сутність, об'єкт релігійного вшанування [17 (2): 239].

Як фізичне явище, вогонь є поєднанням газів і плазми унаслідок нагрівання речовини до певної межі, хімічної реакції, взаємодії зі струмом високої напруги [34]. У вченні Геракліта вогонь (дгр. *ἀρχή*) постає первісною

матеріальною причиною світу [57: 72]. У ВФ номінацій ВОГНЮ згорнуті мікро-тексти, що віддзеркалюють онтологічні характеристики відповідного феномену. Вони проявляються у семантиці першооснов: у західногерманських мовах позначення ВОГНЮ типу а. *fire*, н. *Feuer*, да. *fyr*, нижсакс. *fiiir*, фриз. *fjoer*, сх. фриз. *fjuur* < герм. **fuir* < і.е. **perjos*. співвідносяться з дгр. *πυρ* [35].

При цьому і.е. корінь *peuier* "вогонь" можна співвіднести з і.е. *pei* "терти, бити", тобто ВОГОНЬ як вільна енергія є наслідком тертя або удару. У слов'янських мовах праслов. **ognis* > друс., ст.-слов. *огнь*, укр. *вогонь*, рос. *огонь*, болг. *огън*, сербохорв. *òгањ*, *òгња*, словен. *ògānj*, чес. *oheň* (род. п. *ohně*), словац. *oheň*, пол. *ogień*, в.-луж. *woheń*, н.-луж. *hogeń*. Відповідно, форма **ognis* (пор. лит. *ugnīs*, латис. *uguns*) співвідноситься з дінд. *agnīs* "вогонь", хет. *agniš*, лат. *ignis* < **egnis* [24 (3): 118]. Ці одиниці також можна пов'язати з полісемантичною основою **ak-*, **ako-* "їсти" [42: 18] (тобто, той, хто поглинає), та її варіантами **ak-men-*, **aken-* "вістря" [42: 19] (форма язиків полум'я). До цієї ж індоєвропейської основи зазвичай зводять романські номінації вогню, пояснюючи відповідність через чергування /p/ і /f/, як то *пекло* -- *fuoco*, *вогонь* – *huego*, пор. валон. *feu*, галіс. *fogo*, ісп. *fuego*, іт. *fuoco*, лат. *focus*, порт. *fogo*, ретором. *fieu*, рум. *foc*, фр. *feu*.

Номінації кельтськими мовами наголошують на температурних характеристиках досліджуваного явища: брет. *tan*, гел. *teine*, ірл. *tine*, *teine*, корн. *tan*, дірл. *tene* < **tenet-*, **tenos* < кельт. *te*, < *tep* "гарячий". Північногерманські номінації ВОГНЮ типу дат., норв. (бокмол) *ild*, ісл., фарер., *eldur*, норв. (нюнорск), швед. *eld* можна співвіднести з і.е. *al-* "горіти", "продукт горіння" [42: 28], пор. а. *altar*, гот. *aljari* "запал".

Значення основ і.е. **ai-* "горіти, рухатись" [42: 11] (пор. а. *ember*, да. *æturge*, нім. *Ammern*, двн. *eimuria* "поховальне багаття", дфриз. *emer*, д. ісл. *eimyrja* "вугілля, що жевріє" < герм. **aim-uzjōn* < і.е. **ai-* + і.е. **eus / us* "горіти" [11: 59] але і.е. **aiu* "життєва сила" [42: 17] дозволяють вести мову про ВОГОНЬ як ДУШУ, енергетичну сутність суб'єкта. Остання розуміється як організований квант енергії в переплетенні енергетичних потоків певного часо-просторового континууму (тобто, цей квант віддзеркалює те середовище, в якому існує індивід). Функціональний аспект денотату відображено в етимологіях а. *flame* < а.-фр. *flaume* < д.фр. *flamme* < лат. *flammula* "вогник", < і.е. **bhleg-/ *phleg-* "палити, випалювати" [42: 174], пор. н. *Flamme*, укр. *полум'я*, рос. *пламя*.

Аксіологічний аспект концепту-міфологеми ВОГОНЬ у лінгвокультурному ракурсі проявляється як протиставлення "живого" і "мертвого" вогню. Перший розуміється як програма, що активно стимулює відкриту систему, дає їй мету і сенс існування, пор. і.-е. **ker-* "здійматись, тягнутись" (полум'я), "темний", тобто "продукт горіння" як а. *charred*, але індо-арій. *kora* "новий, молодий" [13: 241]. Пор. альтернативну номінацію

МІФІЧНОЇ ІСТОТИ, представника давньої раси, творця артефактів, що містили потужний енергетичний заряд: *Fëanor = Spirit of Fire* [146: 63], а також номінацію чарівника з ордену Іштарі, посередника й виконавця волі богів у Середзем'ї: [*Gandalf*] *a servant of the secret fire, wielder of the flame of Anor* [147: 392]. Другий є замкненим ланцюжком смислів, що є ціннісними самі для себе, тобто, це система, що не рухається і не розвивається, старіє, пор. кельт. **mog-* "вогонь" але тох. *mok* "старий", нім. *alt*, а. д.а. *eald* "старий", але д.ісл. *eldr* "вогонь" [13: 242]. Таким чином, ВОГОНЬ є ознакою БОЖЕСТВ / об'єктів САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ, а також складників протилежної ієрархії (котрі в етнокультурних традиціях доволі часто уявляються як БОЖЕСТВА попереднього покоління, елементи системи / надсистеми, що втратила динаміку й перетворилась на егрегор). Ця діалектична єдність відображена при вербалізації ВОГНЮ: *Melkor... in many shapes of power and fear, and he wielded cold fire* [146: 39], *demons... their hearts were of fire, but they were cloaked in darkness, and terror went before them; they had whips of flame* [146: 47].

З огляду на мінливий і нестійкий характер ВОГНЮ, відображений в етимології його номінацій, він є не першоелементом, а властивістю системи, здатної до динамічних трансформації. Ми розуміємо "вогонь" як своєрідну програму розвитку систем - комбінацію впорядкованих енергопотоків, що транслюються з Всесвіту на відомий нам світ і його складники, живі суб'єкти зокрема. Наприклад, ВОГОНЬ: 1) відображає енергетичну іпостась індивіда до втілення у матеріальному світі: *bum ylpug yn tan // bum gvud yn gvarthan* (я був іскрою у вогні, я був поліном у полум'ї) [87: 22-23]; 2) постає як елемент світу, і як засіб моделювання певного сценарію при здійсненні ритуального жертвоприношення: *á cakrur agnim útaye* "вони [Марути, вітри] створили вогонь для допомоги" [339: 26].

Динамізм є базовою ознакою різномасштабних відкритих систем. На індивідуальному рівні (мікрокосм) ВОГОНЬ співвідноситься з духовними силами особистості, комплексами ціннісно забарвлених стимулів і прагматичних інтенцій, що визначають форми її поведінки й діяльності: *Feel the white light – the light within // Yea it burns a fire that drives a man to win* [116: КС]. На макро- і мезо-рівнях взаємодії світів ВОГОНЬ виявляється засобом "утилізації" систем, що не вписуються у широкий контекст міжсистемних відносин, втратили гнучкість і здатність до самопідтримки: *all bagme ni taujandane akran god usmaitada jah in fon atlagjada*. "усі дерева, що не приносять добрих плодів, рубаються й кидаються у вогонь" [88 (Matthew,7) :19]. У світових лінгвокультурах ВОГОНЬ постає чинником змін на планетарному і макрокосмічному рівнях (мега-рівень концептуальних систем). За Геркаклітом, циклічне знищення космічного порядку відбувається у вигляді світової пожежі (дгр. *ἐκπύρωσις*), після якої

світ відроджується [57: 71]; пор. опис Апокаліпсису у християнській міфології: *Et accepit angelus thuribulum, et implevit illud de igne altaris, et misit in terram: et facta sunt tonitrua, et voces, et fulgura, et terræmotus magnus.*"тоді янгол взяв кадилоб наповнив його вогнем із вівтарю та жбурнув на землю: [трапились] грім і гуркіт, і блискавки і землетрус" [152 (Revelations, 8):5].

Отже, ВОГОНЬ у широкому сенсі – це енерго-інформаційний вплив надсистеми (у міфологічних традиціях народів світу – сакральної сфери), на антропоцентричний світ, план причин для нього (Див. Рис. 10);

Сутність ВОГНЮ-програми осмислювалась в різні епохи метафорично. Наприклад, у сценарії мега-рівня СТВОРЕННЯ СВІТУ вихідна програма *et spiritus Dei ferebatur super aquas* "дух бога ширяв над водою" [152 (Genesis, 1): 2] постає в енергетичній іпостасі. З іншого боку, *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ:* "Що було від початку, що ми чули, що бачили власними очима, що розглядали, і чого руки наші торкалися, про Слово життя" [152 (John, 1): 1], тобто, у самій програмі закладена можливість її перекодування, зокрема, вербально-семіотичними засобами. Вона матеріалізується унаслідок реалізації перформативних мовленнєвих актів на зразок *Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux* "Сказав Бог: Хай станеться світло! І сталося світло. [152 (Genesis, 1): 3], у яких ідеальний зміст-програма (енергія, ВОГОНЬ) перекодується мовними засобами: енергетичні потоки впорядковані як звукові хвилі, "налаштовані" для функціонування у земному часо-просторі. Базові ознаки "динаміка", "потік" (як мовлення) притаманні давнім уявленням індоєвропейців про устрій світу, пор: *tvam agna ädityasa äsyàm I tvam jihvam sucayas cakrire kave* "Тебе, о Агні, Адитьї (зробили своїми) вустами, тебе чисті зробили (своїм) язиком, співак" [339: 76].

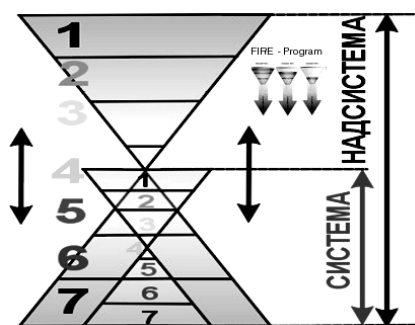


Рис.10. ВОГОНЬ як моделюючий вплив надсистеми

ВОГОНЬ як програма вписується у різноманітні когнітивні моделі. Він ототожнюється з активним чоловічим началом, що при персоніфікації реалізує

концептуальну метафору ВОГОНЬ – АКТИВНА ІСТОТА: *Lig ealle forswealg, // gæsta gifrost* "полум'я, жадібний дух, зжерло усіх" [86: 1123-1124], *Огонь обрадовался, это было видно, и взобрался по руке ему на плечо.* [58: 131].

ВОГОНЬ є ознакою суб'єктів і персоніфікованих явищ, приналежних до з різних пластів реальності. Відповідні номінативні одиниці ситуативно реалізують властивості квалісигнумів ("вогнений, гарячий, рухливий"): *frecne fyrdraca* (жахливий вогнений дракон) [86: 2659], *Перелесник ... змахнув плащем... палахкуче полум'я вирвалось з-за поли його плаща* [69: 98], *Glauring, the first of the Urulóki, the fire-drakes of the North* [146: 116], *a blade like a stinging tongue of fire (Balrog's)* [147: 391]; синсигнумів ("той що палить, нищить, лякає"): *Він - Південний Вітер, Володар Частини Вогню, Перелесник, Лімавець... близький до Богів* [69: 103], *the Valaraukar, the scourges of fire that in Middle-Earth were called the Balrogs, demons of terror* [146: 31]; легісигнумів (прототиповий учасник міфологічного сценарію): *The air turned to fire, the fire to light liquefied* [107: 3]. В останньому випадку ВОГОНЬ семіотизується як СИЛА, притаманна власне стихії, БОЖЕСТВУ або відповідній сакральній сфері. У знаковому вигляді (вербальному) ВОГОНЬ постає як оберег, фрактальна міні-копія енергії надсистеми: *Волкодав поколол себе палец и начертил на обнаженном, лишенном коры стволе священный Знак Огня – колесо с тремя спицами, загнутыми посолонь* [70: 5], *Слава бгу Перуну огнюкудру іже стріліє на врзі вьрзе "слава вогнекудруму богу Перуну, який кидає стріли у ворогів"* [51 (116): 56].

У вторинних аксіологічно орієнтованих знакових системах ВОГОНЬ як СИЛА символізує домінуючу форму енергії у вжитку / об'єкт поклоніння: *I am a Warder, Agelmar, sworn to the Flame of Tar Valon* [107: 379], *The ancient symbol of the Aes Sedai, the Flame of Tar Valon joined with the Dragon's Fang, black siding white* [107:418].

Полісемантизм кореня і.є. **andh-* "вістря, стебло" [42: 41] > "язик полум'я" > метонімічно "спричиняти біль" (нім. *ahnden*"карати", пор. також литов. *bauda* "кара", і.є. *bhaudo* "горіти") віддзеркалює практику використання вогню як ІНСТРУМЕНТА / ПАРТНЕРА в ході протистояння з ВОРОГОМ, МІФІЧНИМИ ІСТОТАМИ, істотами з надзвичайними властивостями: *ok í höll Hárs hana brenndu* (палило її (відьму Гюльвейг) полум'я у палаці Одіна) [151: 21], *Злая сила.... ничего так не боится, как огня, железа и доброго дуба* [70: 593], *вогонь в печі, й кочерги з рогатками, й теплий дух людський узимку й не пускають на поріг навів, і вовкулак і перевертнів"* [50: 153].

Входження нової програми до смислового поля індивіда / соціуму супроводжується зламом попередніх стереотипів, що викликає дисбаланс і дискомфорт складників системи, яка перебувала у звичному стані близькому до спокою. Звідси уявлення про шкідливу й деструктивну силу стихії вогню, пор.: *Eall he weornige, swa fyre wudu weornie* (щоб він увесь змарнів, як дерево,

яке спопеляє вогонь) [79: 17] на індивідуальному рівні. На мега-рівні при зміні цивілізацій ВОГОНЬ знищує світ у його попередньому вигляді (Рагнарбок, "кінець світу"): *Geisar eimi / ok aldrnara, leikr hár hiti /við himin sjálfan* (полум'я буяє годувальника життя, нестерпний жар сягає неба) [151: 57]; *Surtr ferr sunnan / með sviga lævi* (Сурт їде з півдня з тим-що-нищить-гілки) [151: 52] - прогнозовані глобальні зміни на планеті унаслідок надмірної сонячної активності, або зміни геомагнітного поля, зрушення вісі планети (смерть з півдня). Ця ж властивість дозволяє ВОГНЮ виконувати функцію "переформатування" системи у вигляді обряду трупоспалення: *æt Hnæfes ade* "на поховальному вогнищі Хнефа" [86: 1115], відправлення "відпрацьованих" складників до інформаційного поля над системи: *Wand to wolcnum wælfyra mæst* "звивався аж до небес" [86: 1119].

Деструктивна функція ВОГНЮ уможливорює метонімічний перенос "діяльність людини" / "властивість міфічної істоти" → "руйнація" з наступним метафоричним накладанням доменів ВІЙНА, ЛЮДИНА, СМЕРТЬ, як то: *a year of fire and steel and ruined flesh* [117: 126], *the marauding fire of the dragon* [145: 245], *Dragon-fire and ruin!* [145: 251]. Загалом, глибина опозицій "творчий :: руйнівний", "добрий :: злий", у яких реалізується зміст концепту ВОГОНЬ, залежить від готовності системи сприйняти програму, яку він несе, та від принципової орієнтації цієї системи у багатовимірному просторі координат. Якщо вектор поступу системи не співпадає з "налаштуваннями" програми, ВОГОНЬ спричиняє злам системи. Відтак, навіть ОБЕРЕГ може перетворись на ЗЛО: *A w tym przypadku Zło to żelazo i ogień, które zaczną tu hulać, gdy staną przeciw sobie* [138: 96].

Локативні характеристики концепту-міфологеми ВОГОНЬ осмислюються як домінуюча ознака певного часо-просторового континууму (скандинавський Муспельхайм; християнське ПЕКЛО), де ВОГОНЬ водночас є маркером надсистеми: *Вогнене Око Неба, суворе й нещадне* [72: 36], або аксіологічно забарвленим сценарієм-наслідком, до якого включені індивіди: *afþan saei qifþið dwala, skula wairþið in gaiainnan funins* "але хто б не сказав, ти дурень, тому загрожує пекельний вогонь" [88 (Mathew, 5): 22].

ВОГОНЬ співвідноситься з концептосферою емоцій, психофізичних явищ, сферою аксіології та метафорично позначає стимул діяльності індивіда: *Тільки нова перемога й нова влада на короткий час заливали вогонь, що зжирав його зсередини* [55: 403], *the devouring spirit within him awoke to sudden fire* [146: 181], *the battle-fury of his fathers ran like new fire in his veins, and he was... like a god of old, even as Oromë the Great in the Battle of the Valar when the world was young* [148: 124].

Таким чином, відображення змісту концепту-міфологеми ВОГОНЬ у різних лінгвокультурах дозволяє визначити її як програму розвитку світу (системи), яка задається надсистемою (сакральною сферою).

2.6.3. Концепт-міфологема ЗЕМЛЯ

Стихія ЗЕМЛЯ та її вербалізатори становлять один з чотирьох вимірів енерго-інформаційних взаємодій, організованих у вигляді ієрархічної опозиції ЗЕМЛЯ :: ВОГОНЬ і синергетичної опозиції ПОВІТРЯ :: ВОДА. В.Н. Топоров наголошує на спорідненості арм. *erkin* "небо" і *erkir* "земля" що співвідносяться з с *erku* < і.е. *duiō* та відзначає, що основою такої номінації є розуміння двоїстості світу, відголоском котрого є уявлення про Небо-батька і Землю-матір як передумову розвитку світу з первісної єдності [337: 321]. Подібна опозиція, за умови доповнення третім перехідним складником, становить основу вертикальної осі енерго-інформаційних взаємодій у Всесвіті, а в антропоцентричному світі - своєрідну Вісь Духу, канал зв'язку людини й мовних колективів з надсистемною сакральною сферою, семіосферою як інформаційною "базою даних" тощо (Рис.11).

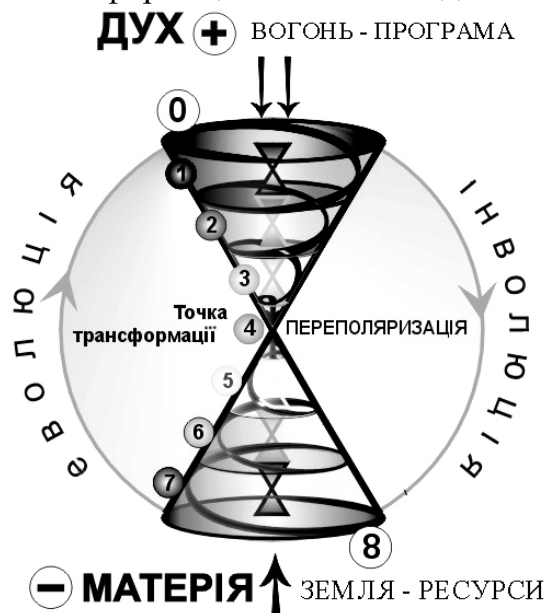


Рис.11. Стихія ЗЕМЛЯ в енерго-інформаційних взаємодіях

Специфіка енергій, ототожнюваних зі стихією ЗЕМЛІ, відображена в етимології відповідних мовних знаків. Аналіз етимологічних паралелей засвідчує типологічну близькість вербалізованих уявлень пор ЗЕМЛЮ і НИЗ: укр. *земля*, рос. *земля*, блр. *зямля*, пол. *ziemia*, чес. *země*, дслв. *земя*, *земля* < прслв. **zetja*, споріднене з лит. *žẽte* "земля", *žẽtas* "низький", лтс. *zete* "земля", *zems* "низький", прус. *same*, *semme* "земля", *setmai* "низький", лат. *humus* "земля", *homo* "людина", а. *humiliate* "принижувати" [42: 414-416]. Ці етимологічні кореляції дозволяють співвіднести концепт-міфологеми ЗЕМЛЯ з нижньою частиною системи координат відомого часо-просторового континууму, опозицію до "верхньої" частини, джерела ВОГНЮ-програми, генерованої САКРАЛЬНОЮ СФЕРОЮ.

З огляду на універсальність діалектичних опозитарних системних взаємодій, ми ведемо мову про наявність енерго-інформаційної опозиції, втіленої засобами мовного коду, що проявляється як ВОГОНЬ (програма) :: ЗЕМЛЯ (ресурси). У даному випадку програма (як прагматична інтенція надсистеми) зумовлює характер ресурсів, необхідних для її виконання. Ці ресурси постають у вигляді часток, що є наслідком подрібнення, удару: а. *earth*, да. *eorðe*, н. *Erde*, двн. *Erda*, нл. *aarde*, д. півн. *ertha*, дфриз. *erthe*, шв. *jord*, дісл. *jorð*, гот. *airþa* < герм. **erþo* < і.е. **ert*; пор. і. е. *er-*, *ar-* "рухатись" (герм. **ertho* < і.е. **er-*; втім, *er(ə)* "зрушувати" [11: 248]), д.інд. *samara* "боротьба" + дінд. *ṛti-* "удар, напад", авест. *-ərəti* "енергія" [42: 327], що дозволяє уявити землю як "рухомі частки". Спорідненість з *ered-* "вологість" постає як передумова родючості [42:334]. З урахуванням орієнтаційних параметрів вказаних енергопотоків, можемо стверджувати, що стихія ЗЕМЛЯ, вербалізована в історичних варіантах мовних картин світу різних етносів, є геомагнітним полем планети, породженим матеріальними частками з різноманітними фізичними параметрами.

Відзначимо також полісемантизм і.е. *lendh-* "вільний простір, пустош, степ" > д.а., дсакс. *land*, двн. *lant*, що розвинули значення "маєток, власна територія, країна", наприклад: *da zen Bvrgonden so was ir lant genant // si frymten starchiv wnder sit in Etzelen lant* "та земля звалась Бургундія. Багато чудес вони вчинили в землі Етцеля" [118(5): 4]. Типологічно *land* співвідноситься з ірл. *land*, *lann*, вал. *llan*, корн. *lan* < **land-hā* "ділянка, подвір'я". Оскільки і.е. *lendh-* має також значення "волога, джерело, нирка, попереk, стегно" (пор. рос. *ляда* "низьке вологе місце, заросле лісом; місце, розчищене під ріллю", шв. діал. *linda* "рілля під паром", дісл. *lundr* "дїброва", рос. *ляжка* [9: 203]) уявлення про ЗЕМЛЮ асоціюються з "родючістю, народженням" (Земля-Мати; антропоморфна першо-істота, з ніг якої твориться земля; нижній / підземний вологий світ у різних космогонічних моделях), що набувають аксіологічного забарвлення "свій, близький, рідний". У цьому контексті прокоментуємо традиційне міфологічне уявлення про ЗЕМЛЮ як МАТІР. Первісна матерія як пасивне жіноче начало, в платонівському розумінні, впорядковується активною чоловічою програмою і структурує простір буття. Класичним проявом віддзеркалення такого уявлення у мові є паралель лат. *materia (materies)* "матерія" - *mater* "мати" (пор. також *matrix*), у дзеркалі котрої ймовірно видається гіпотеза стосовно випадіння табуїстичного *-r* у гот. *aīþei* "мати", оскільки гот. *airþa* - "земля" [14: 117]. Наявність подібних номінацій дозволяє виокремити концептуальну модель ЗЕМЛЯ - МАТИ: *hune foldbuend swīde ondrædað* "його страшенно бояться діти землі" [86: 2274-2275], *И потом, меняют что-то в себе пристало мужчине, а вовсе не женщине. И даже последний дурак способен это уразуметь, просто*

посмотрев сперва на Мать Землю, а потом на Отца Небо..... Если же земной лик начинает морщиться, утрачивая или обретая новые реки и горы, – это значит, что с Матерью Землей и вовсе беда... [70: 127].

Значення першооснов, що віддзеркалюють міфологічно орієнтовану інтерпретацію сутності стихії ЗЕМЛЯ, визначають атракторні траєкторії реінтерпретації цього феномену мовними особистостями у різні історичні епохи. Етнокультурні еліптизовані тексти, закодовані у інутрішній формі номінацій ЗЕМЛІ, засвідчують наявність асоціативної мережі уявлень про цю стихію. На противагу активній зовнішній енергії (стихії ВОГНЮ), що відносно антропоцентричного світу надходить згори, ЗЕМЛЯ є пасивним джерелом першоелементів, що осмислюється у термінах концептуальної метафори ЗЕМЛЯ - КОНТЕЙНЕР: *O prid o pridret // Pan um digonet* "з ґрунту й землі мене зробили" [87: 159-160], *Неведомый мастер долго варил чистое железо с жирным черным камнем, вынутым из земли* [70: 31]. ЗЕМЛЯ здатна до трансформацій, набір прототипових операцій котрих, втім, переважно обмежується ПОГЛИНАННЯМ, пор.: *There Whitecloaks charged and died as the earth opened in fire beneath their horses' hooves.* [108: 436], *when the whole face of the earth had been changed* [109: 3], *Милосердная земля схватила его за ноги и быстро втянула в себя. Мать-Земля всегда жалеет детей, даже самых негодных* [70:18] (ЗЕМЛЯ - ЖИВА ІСТОТА / ПАСИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ).

Оскільки матеріальний світ є наслідком реалізації програми, "запущеної" сакральною серою, у текстах вербалізовані уявлення про створення землі (божеством-деміургом, або унаслідок вбивства істоти-першопредка на зразок велетня Імира або Пуруші), пор. ЗЕМЛЯ - ВИТВІР: оскільки *Ár var alda, // þat er ekki var, // var-a sandr né sær* "на початку часів не було в світі ані піску ані моря" [151: 4], то *Áðr Burs synir // bjöðum of uppstu // þeir er Miðgarð tæran skóru* (доки Бора сини не підняли землі, ті, що створили славний Мідгард [151: 5], після чого *þeir mannlikun // mörg of gerðu // dvergar í jörðu, // sem Durinn sagði.* "карлики багато з глини зіпили людських образів, як звелів Дурін" [151: 10], *þeir er sóttu // frá salar steini // Aurvanga sjöt // til Jöruvalla* "вони з'явилися з каміння землі, прийшли крізь болото до поля піску" [151: 14]; пор також: *se ælmihtiga eorðan worhte* "Всемогутній створив землю" [86: 92], *Iolwn i ri a grewys nef ac eluyd* "королю, що створив небо та землю" [80: 195].

Наступні концептуальні моделі є основою номінацій ЗЕМЛІ як матеріальної основи буття, маркеру фізичного простору, аналогу СВІТУ: *habitation set within the vast spaces of the World, which the Elves call Arda* [146: 4]. Таке розуміння стихії узгоджене з моделлю ЗЕМЛЯ - ЗАМКНЕНИЙ ПРОСТІР / ПОДВІР'Я: *manigre mægþe geond þisne middangeard* "багатьом племенам у цій серединній землі" [86: 75], *æfre mærdá þon ma middangeardes* "мав більше здобути в серединній землі" [86: 504], *þæt he ne mette middangeardes // eorþan sceata* "цього не зустрівач у серединному світі, у

звичаях землі" [86: 751-752], *ece eorðreced innan healde* "вічно тримала ту арку на землі" [86: 2719], *ofer eormengrund ofer nænig // under swegles begong selra nære* "в земній царині, під склепінням неба, іншого звияжного не знайти було" [86: 859-860]. У широкому розумінні, ЗЕМЛЯ охоплює уявлення про певний континуум, параметричні властивості котрого передбачають існування у матеріальному вигляді: *Души тех, за кого отомстили, смогут воплотиться вновь и жить на земле* [70: 9].

За умови метонімічного переносу ЗЕМЛЯ як орієнтаційний маркер постає джерелом ознаки-еталону "земний", "той, що належить до відомої реальності" : *þone synscadan // ænig ofer eorþan irenna cyst, // gudbilla nan, gretan nolde* "ту грішну потвору жоден з клинків, зроблених на землі, вразити не міг" [86: 801-803], *þæt wæs foremærost foldbuendum* "найкрасивіший серед земних істот" [86: 309], *Ach aon rud, cha robh i airson gu'm biodh cuid no còmhradh aice ri neach beò do shluagh coitcheann an t-saoghail*. "Та по-перше, жінка не хотіла, або Деїрдіре мала справу чи розмовляли з будь-ким із земних істот" [90: II,12]. Зазначена концептуальна модель породжує концептуальну структуру ЗЕМЛЯ - ОЗНАКА (маркер міфічної / хтонічної істоти, або людини - як охоронець землі, ВОЛОДАР): *ða sio wund ongon, // þe him se eorðdraca ær geworhte* "почала рана, що йому наніс земляний дракон" [86: 2711-2712]. На відміну від земного володаря, "модератором" власне стихії ЗЕМЛЯ постає БОЖЕСТВО - істота надистемного плану: *Aulë has might little less than Ulmo. His lordship is over all the substances of which Arda is made. ... His are the gems that lie deep in the Earth and the gold that is fair in the hand, no less than the walls of the mountains and the basins of the sea* [146: 8].

Аксіологічного переосмислення модель ЗЕМЛЯ - КРАЇНА набуває при акцентуації ознаки спільності: *healsbeaga mæst // þara þe ic on foldan gefrægen hæbbe* "найшляхетніша з прикрас, що я бачив на землі" [86: 1195-1196], що при подальшому переосмисленні набуває додаткового аксіологічного навантаження ЗЕМЛЯ →(МАТИ / РІД = ЦІННІСТЬ) → КЛЯТВА: *agus gu'n d' thug e bòid air an talamh a ta fodha* "і він поклявся землею, що під ним" [90: III, 10], *Любопытный Зуйко (с которого взяли страшную – ешь землю! – клятву молчат об увиденном) притащил за руку деда* [70:117].

ЗЕМЛЯ як орієнтаційний маркер окреслює координати суб'єкта при його переміщенні, зокрема, в ієрархічному (вертикальному) вимірі: *þæt he on hrusan ne feol* (на землю не впав) [86:773], *þæt hit on eorðan læg* (що він лежав на землі) [86:1532]. Цей маркер задає параметри сценарію ПОДОРОЖ як переміщення між пластами реальності, сконфігурованих відповідно до специфіки їхніх складників, або між альтернативними реальностями: *І я прощаюсь з небесами, Пора спуститись до землі* [60(6): 20], *Повіяв вітр з*

руки Енею, // *Простивсь сердеиненький з землею* [60 (2):73], *Nam seith ny dyrreith o Gaer Sidi* "Крім сімох ніхто не постав з Могильної Фортеці" [125: 10]. Номінації ЗМЕЛІ втілюють концептуальну позицію [тут / зараз] на противагу [там / тоді], що стосується як власне локативних ознак денотатів, так і їхніх онтологічних параметрів енерго-інформаційного характеру, пор.: , *agus a bu shuairce mein eadar ùir agus adhar an Eirinn* "найніжнішого вигляду між небом і землею в Ерін" [90: II].

У свою чергу, ПОДОРОЖ за межі відомого світу в уявленнях представників архаїчних лінгвоспільнот асоціювалась зі СМЕРТЮ: *Chì mi 'n triùir bhràithre 's an cùl ri talamh* "я бачу трьох братів спинами на землі" [90: II] як наслідок "повернення до стихії" як до "вихідної бази даних".

Вербалізація взаємодії суб'єкта з певним сегментом хронотопу також здійснює відсилку до концепту ЧАС < "під час перебування на ЗЕМЛІ" = "протягом життя": *Gif ic ðonne on eorþan owihte tæg þinre modlufan maran tilian*, "Чи я коли на землі зможу заслужити твою любов" [86: 1822-1823]; *gamol of gearðum* "зістарений землею" [86:265], *ða wæs winter scacen // fæger foldan bearm* "відійшла зима, красиві були груди землі" [86: 1136-1137], *Hæfde ða forsiðod sunu Ecgþeowes // under gynne grund, Geata cempa* "життя на землі скінчилося б для сина Екхтеов, володаря Гаутів" [86:1550-1551]. В останньому випадку йдеться про "завершення часового циклу", тобто, СМЕРТЬ.

Номінативні одиниці у текстах різних жанрів втілюють модель ЗЕМЛЯ - ЕНЕРГІЯ : *Earth is one of the Five Powers that was strongest in men. When I picked out those rocks, she took me outside the town, and I was able to point right to an abandoned iron mine* [108: 398], *One was an affinity for metal. That came from Earth, one of the Five Powers few women had much strength in* [109: 326], *She shut her eyes and concentrated on the ring. It was stone, after all; Earth should give her some feeling for it* [109: 340], *She thinned one flow of Earth to finer than a hair, hoping the Halfmen could not sense so small a channeling, and wove it into the iron chain, into the tiniest bits of it* [109: 493], *She channeled Earth before she reached it, and when she pushed against the bars, the lock tore in half* [109: 720].

Отже, у германських, кельтських і слов'янських мовах ЗЕМЛЯ вербалізується як сукупність орієнтирів, що визначають стереометрію простору та у такий спосіб задають траєкторії руху потоків енергії в ньому. В універсальній моделі буття, котру складають відкриті системи різної етіології, ЗЕМЛЯ охоплює план ресурсів, що підбираються відповідно до мети / причини, визначеної опозитарним енергопотокотом ВОГНЮ.

2.6.4 Концепт-міфологема ПОВІТРЯ

Функціонування відкритих систем, здатних до самопідтримки, зумовлене багатоаспектними проявами їхніх парадигмальних (ієрархічних) складників та синергетичних (синтагматичних) динамічних відносин

компонентів всередині системи та при реалізації міжсистемних зв'язків [283]. Парадигмальний вимір існування систем визначається взаємодією енергій, що в міфологічній традиції визначаються як опозиція ВОГОНЬ (вхідна програма надсистеми, САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ - "БАТЬКА") :: ЗЕМЛЯ (матеріальні ресурси, необхідні для виконання програми, які забезпечує САКРАЛЬНА СФЕРА - "МАТИ"). У процесах енерго-інформаційного обміну між системами різної етіології стихія ПОВІТРЯ як специфічний вид енергії становить один з полюсів їхнього синергетичного виміру. Аналіз етимології номінацій повітря дозволяє виділити такі уявлення про нього, усталені уМКС європейських етносів.

Так, а. *air* < дфр. *air* < лат. *aerem* (nom. *aer*) < гр. *aer* (gen. *aeros*) "небеса", пор. гел. *aethar*, *athar*, вал. *awyr* "небо, повітря" [46: 12], що вказує на орієнтаційний вектор "угорі". Ця ж сема реалізується в германських мовах: н. *Luft* двн. *luft*, да. *lyft*, нд. *lucht*, гот. *luftus*, дісл. *lopt* "повітря", але а. *loft* "горище", *lofty* "високий, піднесений", *aloft* "угорі" < герм. **luftuz* "верх, повітря", **luftjan* "піднімати догори", співвідноситься із звукозображенням **lup* - "важкий біг, рух крил, будь-який різкий рух" [11: 365].

Стихія повітря асоціюється з активним (чоловічим, цілевизначальним) началом: гел. *aile* "повітря, запах", ірл. *aél*, *ahél*, вал. *avel*, брет. *awel* "вітер", гр. *άέλλα* "буря" < **avel-* "вітер"; лат. *aura*, [41: 7]; пор. і.е. **arios* "чоловічий", да. *aerist* "давній, перший" при і.е. **ar* "зв'язувати"- / **uer-* "горіти" як наслідок руху часток, пор. а. *arson* "підпал, пожежа", дісл. *aurr* "світло, відблиск", да. *éaru* "швидкий", гот. *airus* "посланець, янгол". ПОВІТРЯ співвідноситься зі звуком та словом / піснею (лат. *orare* "говорити", тобто "видихати"), що відзеркалено у давніх магічних формулах типу: *έγειρ έπέων σφιν οζιμον λγύν \ αίνει δέ παλαιόν μέν οζινον, άνθεα δ ύμνων / νεωτέρον* "нехай зів'ється їм вітер слів, що шумлять / нахвалюй їм старе вино і нові пісні-гімни" [338: 481]. Зв'язок ПОВІТРЯ і людини як провідника енергії та її "користувача" (у фізіологічному сенсі) проявляється на рівні семантики і.-е. **and-*, пор. гр. *άνθρωπος* "людина" < і.е. **and-* "дихати, дух" (дісл. *anda* "дихати") + **rup* / **lup* (як у нім. *Luft*) [14: 42-43]. І.-е. **and-* ми співвідносимо з і.е. *an(ə)* "дихати": дінд. *aniti* "дихає", *anila-h*, гр. *άννεμος* "подих, вітер", лат. *animus* "дух, душа", дірл. *anāl* "дихання", дірл. *animm* "душа", гот. *uzanan* "видихати" [42: 38-39].

Зазначені властивості ПОВІТРЯ притаманні його динамічній іпостасі - ВІТРУ. Вони проявляються як на етимологічному так і за умови профілювання певних ділянок відповідних когнітивних моделей. Зокрема, полісемантична одиниця *wind* поєднує уявлення як про власне стихію так і про "переплетення" як спосіб організації їхніх квантів. Так, а. *wind* (n.) - "повітря, що рухається", да. *wind* < герм. **wendas* < і.е. **went-*, < **we-* "дути" (лат. *ventus*); у свою чергу, *wind* (v.) - "рухатись, переплітаючись", да. *windan* "обертатись, скручуватись "

< герм. **wendanan* [44]. Номінації кельтськими мовами типу гел. *gaoth*, ірл. *gaeth, goeth*, дірл. *gáith* "вітер" < **gaito-* < *gai*, і.-є. *ghai, ghei, ghi* "буря, гнати", пор. гел. *geamhradh*, а. *ghost*, н. *Geist* < **kai-* [14: 172]. Опозиція "рух" :: "нерухомість" характеризує природні стани на разок гел. *fe, feath, (feith, fiath)*, дірл. *féth* "затишшя" < *vei*, **ve-jo-*, < *ve* "дути", пор. укр. *віяти*, н. *wehen* [41: 167]. Семантика руху проявляється в номінаціях слов'янськими мовами: рос. *ветер*, укр. *вітер*, друс., ст.-слов. *вътръ*, болг. *вятър*, сербохорв. *вјетар*, словен. *vêter*, чес. *vitr*, слвц. *vietor*, пол. *wiatr*, н.-луж. *wjetš* та реалізується в номінаціях природних явищ (макрокосм). Динамічна природа відповідного денотату кодується номінаціями на основі і.є. **went-*, < **we-* "і проявляється у споріднених з назвами ВІТРУ явищ: лит. *vėtra* "буря", *vėjas* "вітер", д.-прус. *wetro* "вітер", лтс. *vėtra* "буря, негода", дінд. *vātas* "вітер", авест. *vāta-* "вітер", др.-інд. *vāti, vāyati* "віє, дує", гр. *ἀήσι* "віє", ірл. *feth* "повітря" [24 (1): 306]. Сема "віяти" у сенсі "фізіологічна властивість людини" (мікрокосму) проявлена в номінаціях на основі і.є. *pneu-* > гр. *πνέω* "віяти, сопіти, дихати, пахнути" [42: 839], і розуміється як "здатність породжувати / проводити енергетичні потоки". Пор також гел. *oiteag*, ірл. *oiteóg* "вітерець" < **atti-*, як у гр. *ἀτμός* "волога", а. *atmosphere*, н. *atmen* [41: 268].

У слов'янських мовах наявна номінації БОЖЕСТВА, МІФІЧНОЇ ІСТОТИ мезо-рівня, що керує стихією повітря. Етимологія номінативи *Стрибог* отримала значну кількість еквіполентних тлумачень [24 (3): 777]. З огляду на онтологічні та функціональні властивості феноменів, пов'язаних з відповідною стихією, ми співвідносимо це ім'я зі змістом концепту ПРОСТІР, а саме, з динамічними змінами його конфігурації. Динаміку (зокрема, як рух форм матерії, квантів інформації) ми розуміємо як абсолютний прояв невичерпності простору, структури якого, у свою чергу, є відносними / змінними у часі [238: 16-17]: слов. **pro-st(i)r* (від **st(i)r* – "простягатися") містить семантику просування, розширення, пор. також да. *styrían* – "рухатись", "поставати", "збуджувати", "спричиняти"; гот. **stiu-r* (2) – "провід", "контроль"; гот. *stiu-r-jan 2* – "визначати", "керувати" < і.є. *st(h)ā-* "стояти" [11: 515], спорідн. з і.-є. *ster-, sterā-*; *strē-, steru-*; *streu-* "розширювати, розсипати" [42: 1029-1030]. При цьому наслідком взаємодії систем може бути редукція / зникнення деяких їхніх елементів, що зумовлює уявлення про Стрибога (ВІТЕР) як "зле" божество, що віддзеркалюється у на рівні семантики основ. За Р.В. Болдиревим, "Стрибог" є запозиченням у мовному просторі прадавніх слов'ян [173: 22]. З одного боку, так підтверджується універсальність концептуальної моделі "ЧУЖИЙ - ЗЛИЙ", що є "злим" унаслідок власне руху, зламу усталених моделей. З іншого боку, універсальним "кодом" є і.є. *ster-*, що втілює динамічні трансформації. Пор. діахронічні номінації ВІТРУ, БОЖЕСТВА, ЧАРІВНИКА, СИЛИ: *Перуну а Стрибгу, яковьи громы а блискы пвелъваяи и Стрибгъ вътріе ярити на земь*

ся име "Перуну і Стрибогу, які громами і блискавками повелівають, а Стрибог заходить ся ярити вітри на землю" [51 (38a): 44], *Се вѣтри, Стрибожи внуци, вѣють съ моря стрѣлами // на храбрыя плѣкы Игоревы* [71: 38], *Летят кони Стрибога - ветер в гриву* [62: М], *I wear a sacred talisman, I make a secret sign // Now welcome me into this wicked wind Ride the dragon* [116: RD]. При цьому поведінка носія власного імені, що включає цю основу: *Stregobor! zdziwił się Geralt* [138: 77]), є мінливою та зрадливою.

Зміст вербалізованого концепту-міфологеми ПОВІТРЯ дозволяє визначити відповідний феномен як *енергію руху*, породжувану внаслідок взаємодії систем різного рангу та етіології та їхніх складників (Рис.12).

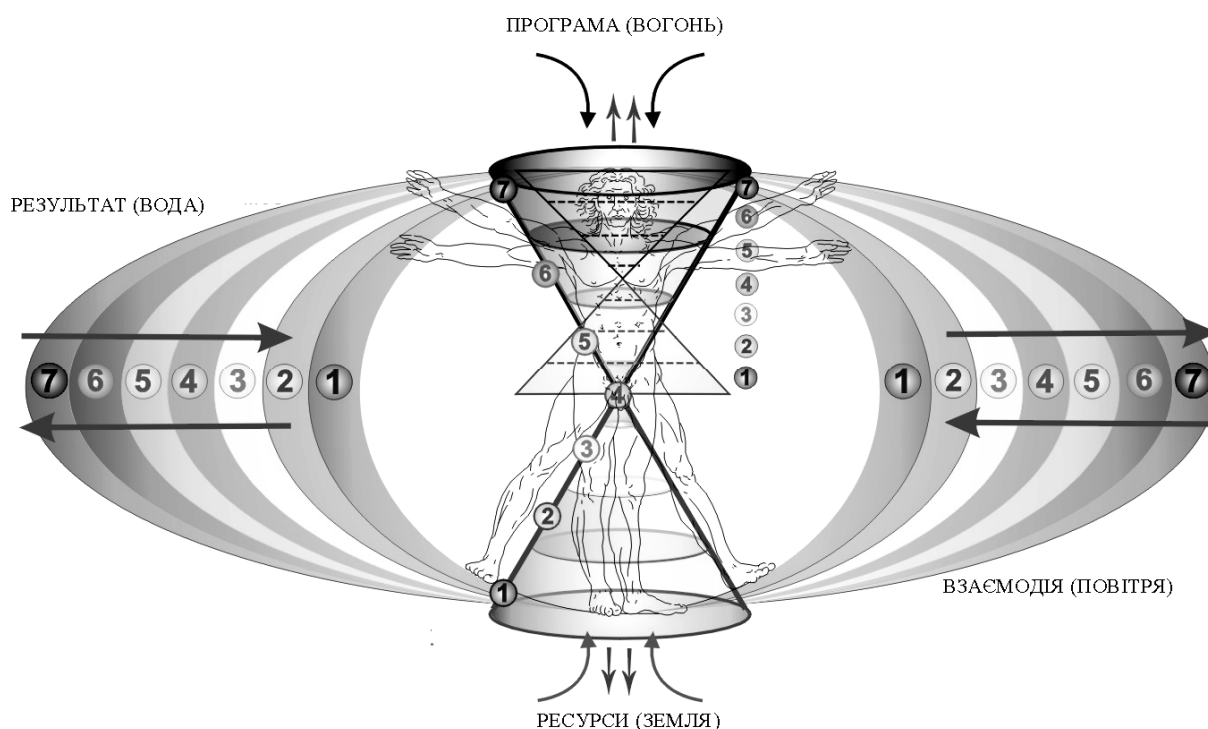


Рис.12. Енергопотоки у дзеркалі міфосеміотики

Відповідно, акцентовані у згаданих етимологіях просторові або аксіологічні ознаки виявляються контекстуальними проявами енергії стихії, зумовленими первинною орієнтацією системи, з якою вона взаємодіє.

Окреслимо деякі когнітивні моделі, за якими ПОВІТРЯ концептулізується представниками європейських етносів. Виділяємо концептуальну метонімію ПОВІТРЯ - ПРОСТІР (середовище, в якому розгортається сценарій, орієнтаційний маркер, власне, стихія як екзистенційно релевантний конститuant простору): *And they observed the winds and the air, and the matters of which Arda was made* [146: 4], *bum deigyryn awyr* "я був сльозами у повітрі" [87: 5] *nakreślił w powietrzu skomplikowany, szybki znak* "накреслив у повітрі складний знак" [138: 5], *W powietrzu gęstniało coś bardzo dziwnego.*

Medalion wiedźmina szarpał się na łańcuszku pod wamsem. "У повітрі збиралось щось дуже дивне. Медальйон відьмака смикався на ланцюжку від курткою" [138: 132], *Dó stvnt gegen dem winde Irinch von Tenelant* "Тоді Ірінг з Данії став проти вітру" [118: 2058], *ведьма... отставила ногу... спустилась по воздуху, будто по ледяной покатоной горе, и прямо в трубу* [52: 46-47]. Людина як суб'єкт просторових взаємодій та жива істота осмислюється у межах метонімії ПОВІТРЯ (ДУША) - ЛЮДИНА, пор. укр. розм. *ані душі.*, а також співвідношення "обездолений" ↔ "той, що не дихає" ↔ "неодушевлений, неживий": *Ask ok Emblu // örlöglausa. // Önd þau né áttu, // óð þau né höfðu* "[знайшли] Аска та Емблу, що не мали долі, вони не дихали, в них не було духу" [151: 17-18].

Метонімічною є концептуальна структура ПОВІТРЯ - НОСІЙ ЕНЕРГІЇ (медіатор хвиль): *Hear what's written on the wind.* [116: КР], *Fala dźwięku uderzyła w wiedźmina jak taran, pozbawiając oddechu, miażdżąc żebra, przesuwyając uszy i mózg cierniami bólu* "Звукова хвиля вдарила у відьмака, мов таран, позбавляючи дихання, ламаючи ребра, голками болю вриваючись у вуха та мозок" [138: 63], *Wiedźmin wyczuł, jak zaklęcie na sekundę naelektryzowało powietrze, jak poruszyło jego medalionem.* "Відьмак відчув, як закляття на секунду наелектризувало повітря, зрушило його медальйон" [138: 129]. *За тобою ветер мою песню нес* [62: 3]. У цій іпостасі ПОВІТРЯ / ВІТЕР виявляється чинником, що змінює онтологічні параметри світу, визначає трансформації його складників: *At last the wind died, the earth stilled to trembling mutters. Of Lews Therin Telamon, no sign remained* (зміна конфігурації світу як результат сценарію мега-рівня) [107: 6], *два клинка для тех, что стали Призраками ветра на века* (трансформація особистості як наслідок сценарію ката-рівня) [62: ДС].

Концептуальна метафора ПОВІТРЯ - СИЛА: *Ceol up geþrang // lyftgeswenced, on lande stod.* "Далеко на берег винесло човен, гнаний вітром" [86: 1912-13]. Як специфічний вид енергії, ПОВІТРЯ використовується у магічних практиках: *Egwene struck out with the flows of Air and Spirit* [109: 354]. Зазначена метафора утворює метафтонімічний кластер зі структурою ВІТЕР - АКТИВНА ІСТОТА, поєднуючись через ознаку "носій сили", що також становить відсилку до вище зазначеної концептуальної метонімії. Такий кластер, у свою чергу, "запускає" механізм персоніфікації, що надає ПОВІТРЮ антропоморфних рис, або ототожнює з відповідною МІФІЧНОЮ ІСТОТОЮ, БОЖЕСТВОМ. Наприклад: *Gewat þa ofer wægholm, winde gefysed* "Тоді рушив по воді, як його штовхав вітер" [86: 217], *Бо насправді всі вітри разом - це одна сила, один великий вітер, одне велике вітровіння. Ми - повітря, ми - життя і дихання людей. Ми можемо зламати, вбити або погладити, і нав'язати сон, і допомогти багато в чому* [69: 234], *ond norþanwind // heaðogrim ondhwearf; hreo wæron yþa* "і безжальний північний вітер подув на нас,

жорстким був його тиск" [86: 547-548], *heten si die winde verre dan getragen // gein Isensteine in Prvnh' lant* "вітри занесли їх до Ізенштайну в країні Брюнхільди" [118: 390], *Der Wind der Wind weiß wer ich bin // Der Wind der Wind treibt mich dorthin // Der Wind der Wind bleibt mir im Sinn* [106]. Зокрема, персоніфікація появляється у номінаціях типу: *вітрів-стрибожичів* [50: 47], *З нами суть і Біг і дажбог, і вітри-стрибожичи, й сам Юр усепобідний* [50: 105], *Смерди молилися Дажбогові, що напустив своїх вітрів-онуків на хмари... чинили требу його синові Перунові, щоб ударив з неба громом та молоннею* [50: 110], *Вихор... я не лихо роблю, а виконую вказівки Тих, що все знають* [69: 95], *А ми - вітри - посланці Рода і Тих, що все знають* [69: 96], *Він - Південний Вітер, Володар Частини Вогню, Перелесник, Літавець* [69: 103], *Тепер ти, Волине, Озерний Вітер* [69: 229], *Там тебе посвящать у нове життя. Життя вітру* [69: 234], *But of the airs and winds Manwë most had pondered, who is the noblest of the Ainur* [146: 4]. ПОВІТРЯ забезпечує зв'язок між простором, ним заповненим, і БОЖЕСТВОМ, що опікується відповідною частиною СВІТУ: *In Arda his delight is in the winds and the clouds, and in all the regions of the air, from the heights to the depths, from the utmost borders of the Veil of Arda to the breezes that blow in the grass. Súlimo he is surnamed, Lord of the Breath of Arda* [146: 7].

Як АКТИВНА ІСТОТА, ВІТЕР співвідноситься з впливом САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ, зокрема, концептом ДОЛЯ: *Born to walk against the wind* [116: HS] - "той, що опирається ДОЛІ", *See us fly on winds of doom* [116: HW], *Now welcome me into this wicked wind* [116: RD], *Winds of change will winds of fortune bring* [116: MW]. В іпостасі активної істоти ВІТЕР здатен порушувати моделі взаємодії систем і викликати негативні оцінні конотації: *The numbers who vanished grew, and some who came out had gone mad, raving about Machin Shin, the Black Wind.* [107: 374]. Номінації ПОВІТРЯ як ОЗАКИ ПРОСТОРУ можуть отримувати негативні конотації також унаслідок асоціації з неконтрольованою, тобто, "чужою" СИЛОЮ, що є маркером ПОТОЙБІЧЧЯ або нелюдського простору: *þæt ic sænæssas geseon mihte, // windige weallas* "то я побачив високі морські пагорби, вітряні стіни" [86: 572-573]; *Gesyhð sorhcearig on his suna bure winsele westne, windge reste* "покинутий, роздивляється він спустошену винну залу, житло свого сина, в якому дме вітер" [86: 2455-2456].

Уявлення європейських лінгвоспільнот про стихію ПОВІТРЯ демонструють розуміння її природи як активної взаємодії елементів інших стихій. Базовою функцією цієї стихії є управління зв'язками, що становлять горизонтальний (синергетичний) вимір динамічних відкритих систем. Вказаний вимір, на додаток до ієрархічного плану (окресленого опозицією ВОГОНЬ (програма) :: ЗЕМЛЯ (ресурси) забезпечує їхню відносну стабільність в ході розгортання сценаріїв різного рівня абстракції та узагальнення. Загалом, ПОВІТРЯ є динамічною характеристикою складників відомого нам світу /

модельованих альтернативних світів. Це енергія, породжувана рухом часток / хвильовою природою речовини, що є наслідком і умовою міжсистемних синергетичних взаємодій. "Повітряність" як характеристика відкритих систем передбачає переплетення і взаємопроникнення, утворення перехідних форм їхніх складників, утворення адекватного середовища для функціонування систем, здатних до самопідтримки.

2.6.5. Концепт-міфологема ВОДА

У процесах енерго-інформаційного обміну між системами різної етіології стихія ВОДИ як специфічний вид енергії є одним з полюсів їхнього синергетичного виміру. Властивості ВОДИ як речовини (бінарне неорганічне з'єднання, оксид водню) дозволяють їй відігравати ключову роль у біовітальних, хімічних та геокліматичних процесах. Зокрема, Фалес Мілетський визнавав воду як джерело інших елементів, що утворюються шляхом зміни її агрегатних станів, початком та кінцем Всесвіту загалом. Причиною перетворень / руху стихій він називав дух (*πνευμα*), що "гніздиться" у воді. Об'єкти планетарного масштабу, у свою чергу, перебувають на певній "опорі", що має фізичні властивості води. Рухомий характер цієї "опори" викликає геологічні трансформації [75: 110-115]. У біблійній міфології, *the Spirit of God was hovering over the waters* (користуючись "комп'ютерною" когнітивною метафорою, програма-installer "операційної системи" перед завантаженням на новий "жорсткий диск" "форматує його"), після чого *God made the expanse and separated the water under the expanse from the water above it* [119: 6] (первинне налаштування орієнтирів і параметрів базових команд "входу / виходу" інформації), пор. да. *ælmihtiga eorðan worhte, // wlitebeorhtne wang, swa wæter bebugeð* "всемогутній створив землю, чудові поля, оточені водою" [86: 92-93].

Аналіз етимології номінацій води дозволяє виділити такі уявлення про неї, усталені в МКС європейських етносів. Сутність стихії ВОДИ, опозитарно до діяльності та взаємодії, втілюваних стихією ПОВІТРЯ, є результатом, прогностичним моделюванням станів речей у потоці часо-простору (динамічному сегменті хронотопу [ТУТ/ЗАРАЗ]) на основі траєкторій атракторних моделей, що охоплюють попередній і майбутній досвід лінгвоспільнот (прототипи і можливі відхилення від них): а. *water*, д.а. *wæter*, н. *Wasser*, д.вн. *wazzar*, нід. *water*, фриз. *watar*, шв. *vatten*, дісл. *vatn*, гот. *watō* < герм. **water/ watan-*, < і.є. **wodor/*wedor/*uder-* < і.є. **wed-/*-uedo /*uod-/* ued* "водити, переплітати" (пор. протосл. **voda*, укр. *вода*, гр. *hydor*, сакнскр. *udán* "вода, хвиля", *udrín* "водний мешканець", лат. *unda* "хвиля", лит. *vanduõ*, латв. *udens*, гел. *uisge*, а. *wet*) [42: 1116; 11: 586-587; 43 (1): 458-459].

Сема "плетіння", закодована в і.є. **uedh-*, споріднює ВОДУ та ВОГОНЬ, пор. да. *sweðel* "зв'язка", да. *sweoðul* "полум'я". Звідси - певна

близькість сутності відповідних енергопотоків: ВОГОНЬ є надсистемно детермінованою програмою розвитку системи, її ідеальним образом, у той час як ВОДА є наслідком реалізації цієї програми, модифікованої та втіленої суб'єктами системного рівня. Більш за це, обидві стихії, що реалізують нову програму розвитку системи, здійснюють її попереднє "переформатування" у вигляді катастрофи: *því at ásbrú// brenn öll loga, // heilög vötn hlóa* "у той час палає міст асів, киплять священні води" [98: 15].

Специфіка стихії ВОДИ віддзеркалена також в етимології типологічно співвіднесених концептів. Наприклад, а. *stream*, да. *stream* < герм. **straumaz*, < і.е. **sreu-* / **ser-* "потік.": дінд. *sísarti, sárati* "тече, поспішає" [42:909], пор. гел. *sruth*, укр. *струмок*, н. *Ströme*. У номінаціях типу н. *Bach*, а. *beck*, да. *bece*, двн. *bah*, нід. *beek*, дпівн. *beki*, шв. *bäk*, дісл. *bekkr* < герм. **bakja-* / **bakiz* "вода, струмок" значення "переплетення" як наслідок руху співвідноситься з уявленням "первинний імпульс" або удар (і.е. **bheg-* / **bhog-* "бити" [42:161], або "різати, бити" [11: 86-87], пор. ірл. *bual* "вода", гел. *buail* "бити", *bualadh* "удар", укр. *багно*) а також про температуру як причину виникнення висхідних потоків матерії / енергії: і.е. **bha-k*, **bho-k* "горіти, кипіти, підніматись" > н. *Bach*, пор.: н. *backen*, а. *bake* "пекти", а також типологічні кореляції типу укр. *ріка*, лат. *rogus* "вогонь, вогнище", а. *well* "колодязь" да. *weallan* "кипіти, здійматись" [14: 43]. У широкому сенсі, обидва підходи узгоджуються: температура (виділення теплової енергії) є наслідком зіткнення часток матерії (трансформація кінетичної енергії), маркером динамічних взаємодій складників систем загалом.

Номінації концепту РІКА: а. *river* < дфр. *riviere*, < лат. **riparia* "берег", *riparius* "з берега річки" < *ripa* "крутий берег" [35] дозволяють вести мову про воду, що "вписується в межі каналу". З урахуванням семантики номінацій гел. *aghann* "горщик", ірл., дірл. *aigen*, кельт. *agind*, санскр. *aga*, лат. *aqua* "вода" [41: 5], сутність стихії ВОДИ уявляється як "те, що заповнює, проникає" або "вміст контейнеру", тобто, енергія, здатна адаптуватись до стереометрії простору. Імена концепту МОРЕ типу а. *sea*, да. *sæ*, н. *See*, двн. *seo*, нід. *zee*, дісл. *sær*, гот. *saiws* "озеро" < герм. **saiwaz* [35], з урахуванням припущення зв'язку з і.е. **se(i)-* "волога, текти" та і.е. **su-* "небо, світло, вогонь" [14: 465], що нагадує біблійну "воду згори та знизу", підказують інтерпретацію ВОДИ як "дипольного" інформаційного простору, заповненого рухомими частками. Пор. також гел. *muir*, ірл., дірл. *muir*, вал., корн., брет. *mor*, < **mor-i-* "море", лат. *mare*, а. *mere*, н. *Meer*; укр., рос. *море*, ісп. *mar*, іт. *mare* [41: 265] як "заповнений, зв'язаний". У свою чергу, "переплетення" становить основу розуміння перетину й взаємодії водних (енергетичних) потоків: гел. *inbhir* "злиття", ірл. *innbhear, inbhear*, вал. *ynfer* < *eni-/ an, in* + *bero-* < *beir* (як у лат. *fero*); пор. лат. *infero*, а. *inference*. [41: 213], тобто, ВОДА є "результатом сплетення, взаємодії".

ВОДА забезпечує життєвий простір для певних міфічних істот та, відповідно, вмотивовує їхні номінації: укр. *водяник*, рос. *водяной*, а. *water-sprite*, н. *Wassermann*, фр. *génie des eaux*, ісп. *genio de las aguas*. Пор. також гел. *nathair* "змій", ірл., дірл. *nathir*, вал. *neidr*, корн. *nader*, брет *natrolion* "василіск" - при лат. *natrix* "водяна змія, фалос" < **nat* "плавати" (?) [41: 261], але гот. *nadrs*, дісл. *naðr.*, двн. *natarā*, а. *adder* < да. *naeddre* < герм. **naedro* "a snake," < **netr-*. [42: 767]. ВФ номінацій ВОДИ визначає їхню роль як своєрідних "алюзивних індексів", що здійснюють відсилку до міфологічних сценаріїв. Останні співвідносяться з наступними концептуальними моделями.

ВОДА-ПЕРШОЕЛЕМЕНТ: *O dwfyr ton nawvet // Am swynwys i vath* "з води дев'ятої хвилі мене начаклував Мат" [87: 162-163], *Yssit teir ffynnawn*. "там де три джерела води" [126: 18], *dark waters that made war one upon another in an endless wrath that would not be assuaged*. [146: 3]; він є носієм космогонічної програми: *And it is said by the Eldar that in water there lives yet the echo of the Music of the Ainur more than in any substance else that is in this Earth*. [146: 4]. Взаємодія зі стихією передбачає реалізацію концептуальних моделей на зразок ВОДА - СУБ'ЄКТ ВЗАЄМОДІЇ: *Ailu iath n-Eren, // Ermach muir mothach // Mothach silab srethach // Srethach caill citach* "Молю землю Ірландії, море, що котиться, бути плодоносним, плодоносні пагорби – прекрасними, прекрасні ліси – багатими" [229: 67], що корелює зі складниками надсистеми (САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ): *Now to water had that Aini whom the Elves can Ulmo turned his thought* [146: 4], *ok Frigg tók svardaga til þess, at eira skyldu Baldri eldr ok vatn, járn ok alls konar málmr, steinar, jörðin, viðirnir, sóttirnar, dýrin, fuglarnir, eitrit, ormarnir* "І Фрігг взяла клятву з вогню і води, заліза та металів, каміння, землі, дерев, хвороб, звірів, птахів, отрути й змій, що вони не чіпатимуть Бальдра" [98: 49]; а також ВОДА - ОБ'ЄКТ ВПЛИВУ МІФІЧНОЇ ІСТОТИ: *Tom Bombadil... master of wood, water and hill* [147: 159-160]; *Ulmo is the Lord of Waters. He is alone. He dwells nowhere long, but moves as he will in all the deep waters about the Earth or under the Earth* [146: 7] *Ossë is a vassal of Ulmo, and he is master of the seas that wash the shores of Middle-earth*. [146: 9], *Inn þriði áss er sá er kallaðr, er Njörðr. Hann býr á himni, þar sem heitir Nóatún. Hann ræðr fyrir göngu vinds ok stillir sjá ok eld*. "Ім'я третього аса - Нйорд. Він живе на небі, у місці, що звуться Ноатун. Він спрямовує рух вітрів, приборкує воду і вогонь" [98: 23], *Я Тибр старий! - ось придивись. // Я тут водою управляю* [60 (5): 8].

ВОДА (РІДИНА) - МОДУС БУТТЯ: *Vum corwc ytur // Vum darwed yn llat // Vum das ygkawat* "Я був човником у морі, піною пива, краплею зливи" [87: 14-16], що охоплює моделі квалітативного плану ВОДА - ДОБРО: *like a song of a glad water* [147: 158]; ВОДА - ЗЛО (НЕБЕЗПЕКА / ШКОДА): *He rozgladivshi, kazhuty, brodu, // He lizь prozhogom perishiь v vodu* [60 (4): 26], *ich werd ihr eine Krankheit schenken // und sie danach im Fluss versenken* [127: M] що

породжують оцінки та емоції: [*Ainur*] but because of the roaring of the sea they felt a great inquiet [146: 4].

ВОДА - СИЛА (ЕНЕРГІЯ → МАГІЯ): *Handit kyn tur tawr* "могутня природа морів" [41: 143], *Все море зараз спузирило, // Водюю мов в ключі забило* [60 (1): 9], *Аж човни на морі тряслись // Водюю чортзна-як крутило* [60 (2): 2], *якове іспіяхша воде живе од Перунце* "що випили живої води від Перунця" [51 (7Д): 62], *Взял кухоль, выделанный из какого-то чудного дерева, почерпнул им воды и стал лить, шевеля губами и творя какие-то заклинания* [52: 136], *И все се налила водюю // Погожею, непочатою, // Сказавши скількошь і словецъ* [60 (3): 136].

ВОДА - СЕРЕДОВИЩЕ: *Kyfrwg mor a glan* "між морем та берегом" [87: 222], як характеристика простору, сприятлива для функціонування систем / взаємодії з надсистемою: *Тамо бя многа комонева а говіяда трава злачна а вода жівя* "Там було багато коней, худоби, трава злачна і вода жива" [51 (6Б): 5], *А тая роуг дващеть плнен воде живе о живот вьгценъ гордіне нашему* "і та дає повний живою водюю ріг нашому герою" [1, (7Д) 65], *Ведьма и тут нашлась: оборотилась под водюю в одну из утопленниц* [52: 26], *гуляет, пьянствует, и вдруг пропадает, как в воду... там глядь – снова Басаврюк* [52: 18], *the Watcher in the water* [147: 383]; МАРКЕР ПРОСТОРУ - (1) положення: *Пане добродію Нептун! // Сидиши, мов демон, під водюю* [60 (2): 53]; (2) якість: *А теце вода жівя на ны а піімо туіу бо та вишяко од Сврога до ны жізневе теце* (І тече до нас жива вода, і її п'ємо, бо все від Сварога до нас життям тече) [ВК, 8(2) 14], *ofer wæteres hrycg* "над водяними хребтами" [86: 471], (3) переміщення / перехід: *Hon á þann hest, er renn loft ok lög ok heitir Hófvarpnir* "У неї є кінь, що скаче у повітрі й по воді та зветься Ховварпнір" [98: 35], *Loudwater... runs out of Rivendell* [147: 231], *Нирнув - і, не спитавши броду, // Наввиринки пішла душа* [60 (2): 75]; ВОДА - "ІНШИЙ" ПРОСТІР: *Midgewater Marshes* [147: 224], а також МЕЖА (між світами): *Ok þá er Þórr kom á miðja ána, þá óx svá mjök áin, at uppi braut á öxl honum* "І коли Тор дійшов до середини річки, вода піднялась так високо, що почала перекочуватись через його плечі" [98: 26], *Як ось уздріли пред собою // Чрез річку в пекло перевіз. // Ся річка Стиксом називалась* [60 (3): 52].

Номінації стихії ВОДИ у текстах різних жанрів і періодів функціонують як легісигнуми, що віддзеркалюють певні закономірності розгортання сценаріїв різного рівня абстракції та узагальнення. Номінації-квалісигнуми реалізують комплекс ознак "водяний → перехідний, сплетений, глибинний, емоціогенний". Як синсигнуми, відповідні мовні знаки є корелятами "стратегічного моделювання", що охоплює кластери міфологічно орієнтованих сценаріїв, за якими відбувається розвиток системи.

РОЗДІЛ III. ФЕНОМЕНИ КУЛЬТУРИ В АСПЕКТІ МІФОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО СЕМІОЗИСУ

3.1. Просторова навігація: лінгвосеміотика концепту ШЛЯХ

Оскільки поняття "простір" використовується як метафорично (на позначення ситуативно рівно рангових квантів інформації), так і у значенні "релятивний параметр відкритої системи", на окрему увагу заслуговує розгляд вербальних репрезентацій просторових трансформацій, насамперед, траєкторій, за якими вони здійснюються (осмислюваних міфопоетично як ШЛЯХ). Навігація інтерпретатора дійсності у різних просторах здійснюється за своєрідними орієнтирами, "підказаними" відповідним МП: зміст базових концептів-міфологем окреслює мережу атракторів, котрі визначають траєкторії та діапазони розгортання міфологічних сценаріїв. Як ми відзначали [238: 111-166], складники МП співвідносяться ієрархічно, у той час як їхні синтагматичні (синергетичні) кластери, тобто, відносно типові послідовності сценаріїв, підпорядковуються каузальній логіці квесту. Власне квест (сценарій мега-рівня у контексті певного світу) розуміється як послідовність сценаріїв мезо-рівня: "відокремлення", "подорож" та "звершення". У свою чергу, вони охоплюють сценарії та концепти макро- і ката-рівнів типу МАНДРІВКА, ПОШУК, ВІЙНА, СМЕРТЬ, СКАРБИ, ЗДОБУТТЯ ЯКОСТІ / ПРЕДМЕТА, ТРАНСФОРМАЦІЯ тощо. Їхні специфічні комбінації мають на меті зміни у стані речей у світі, а каузальні зв'язки є як лінійними так і "гіпер-вимірними". Формальна "алгебраїчна" матриця міфічного КВЕСТУ виглядає як:

$$\begin{aligned}
 & (1) \text{ OPER } 1 = \\
 & \forall (PWx) \sum_{Cn \dots \infty} An \dots \infty; Bn \dots \infty; Dn \dots \infty \\
 & \exists (MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00 \\
 & \text{where } \exists (MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00 = \zeta \\
 & (2) \text{ IN } \Sigma \text{ scen } n \{X|m|(AnBnDnCn)\} / |\zeta| \rightarrow \text{OUT } PWx(\zeta'') \\
 & (3) \text{ if scen } n \text{ (Mp(oy)/st) = 1 where } Mp|abcd| \rightarrow Mp|a^n b^n c^{+n} d^2| = S \\
 & (4) \text{ then scen } n \text{ (Mp''(oy)/s''t'') where } Mp|a^n b^n c^{+n} d^2| \rightarrow Mp|a^n b^n c^{+n} d^{st}| = J \\
 & (5) \text{ if scen } n \text{ (Mp(oy)/st) = 0 where } Mp|abcd| \rightarrow Mp|a^2 b^2 c^2 d^2| \text{ or } \leftarrow Mp|abcd| \\
 & (6) \text{ then scen } n^{-1} \text{ where } Mp|abcd| \rightarrow Mp|a^{-n} b^{-n} c^{-n} d^{-n^2}| \\
 & \text{Then } \text{OUT } WVx(\zeta'') = 0 \\
 & (7) \text{ if scen } J \text{ (Mp''(oy)/s''t'') = 1 where } (Mp''(oy)/s''t'') \rightarrow (Mp^+ (o^+ y^+) / s''t'') \\
 & \text{Then} \\
 & (8) \text{ scen } n \text{ (Mp''(oy)/s''t'') where } Mp|abcd| \rightarrow Mp|a^{+n_1} b^{+n_2} c^{+n_3} d^2| \\
 & \text{and}
 \end{aligned}$$

(9) $(M_p(o_y/s^t)) \vee S(M_p(o_2y_2)/s^t) = E$

(10) if scen $E = 1$

then

$OUT\ WVx(\zeta) = 1$

(9) if scen $E = 0$

then

$OUT\ WVx(\zeta) = 0$

де *scen* - сценарій, *M* - міф / міфічний, *p* - особа, *o* - предмет / інструмент, *y* - дія особи, *x* - фокусний феномен або фоновий скрипт, елмент світу, задіяний у сценарії, *s* - простір, *t* - час, *a*, *b*, *c*, *d* - параметри особи, предмета, явища, \forall - оператор "для будь-якого", \exists - оператор "існує", *IN* - оператор "вхід інформації", *OUT* - "вихід інформації", *WV* - "картина світу" / "світ".

Зміст базового оператора (1) OPER становить пропозиція "для будь-якого світу, в якому наявне явище *x*, що характеризується онтологічними (A), функційними (B), темпорально-локативними (D) параметрами та приписаними аксіологічними рисами (C), проявленими у ступені *n*, існують такі кореляти $x|m$ у міфічному просторі, що мають вихідну пототипову рису $x00$, марковану відповідними онтологічними, функційними, темпорально-локативними і аксіологічними ознаками. Вербалізована структура (2) $\exists(MSx|m) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00) = \zeta$ виявляється базовим

оператором, що надає модельованому альтернативному світу характеру "реального, істинного" та створює передумови для його трансформації (Див. С. 36-37). Відповідно, зміст оператора ζ надає сенсу самому квесту.

Подальша послідовність сценаріїв є такою. Унаслідок змін у КС суб'єкта та/або незворотних змін у світі, що порушують порядок речей (надмірна ентропія системи) (3) - суб'єкт залишає звичну територію проживання та задля пошуку розв'язання проблеми вирушає у ПОДОРОЖ (4) вздовж певного маршруту, ШЛЯХУ. Якщо подорож є невдалою / не відбувається (5), суб'єкту не вдається здійснити позитивні зміни у світі або підтримати баланс у його системах, оскільки йому не вдається покращити власні характеристики у ході випробувань, що трапляються на ШЛЯХУ, або ж ці характеристики погіршуються (6). Якщо подорож відбувається, а квестові завдання виконуються (7), тоді параметри суб'єкта покращуються (8) до ступеня, що дозволяє йому вступити у вирішальне ПРОТИСТОЯННЯ (9). У разі успішного ПРОТИСТОЯННЯ / успіху ЗВЕРШЕННЯ супроти представників світу-анатагоніста (контрарно орієнтованої системи) (10), світ набуває бажаної конфігурації (уникає загибелі, переходить до нового рівня розвитку тощо). Якщо цей сценарій не виконується, або його наслідок є негативним, світ руйнується або підпадає під вплив іншого світу: інша над-

система набуває контроль над незбалансованою системою та переформатовує або знищує її.

Успішне здійснення КВЕСТУ залежить від накопичення та синтезу досвіду його суб'єктами. Покращення системних характеристик суб'єкта відбувається у ланцюжку під сценаріїв, що розгортаються під час ПОДОРОЖІ певним ШЛЯХОМ. Загальний характер, а також ступінь варіативності цих підсценаріїв (випробувань, пригод) визначається природою ШЛЯХУ. Етноспецифічні та універсальні властивості цього феномену віддзеркалені в етимологічних основах відповідних номінативних одиниць. Ми ведемо мову про такі етимології та їхні асоціативні паралелі.

I. а. *way*, да. *weg*, герм. *Weg* < протогерм. **wegaz* < і.е. **wegh-*. Відомі або реконструйовані варіанти протогерм. **wigan-*, **wagjan-*, **wiga-z*, **wigja-n, -z*, **wagna-z*, **wēgō*, **wēg-az*, **wēgi-z*, **wagō* мають спільне значення "рухатись", "трясти", "піднімати", що дозволяє інтерпретувати ШЛЯХ як просторово організований "транспортер" часток матерії / енергії. Пор. номінації споріднених понять: гот. **ga-wigan* "рухатись, трясти", *wig-s* "шлях"; *wagjan* "рухати"; *wēg-s* "буря"; дпівн. *vega* "поштовх, змах", *veg-r* "шлях", *vigg* "кінь, човен" (поет.); норв. *vega*, *vaga* "короткі санчата", шв. *väg*; *vagn*; *väga*; дан. *veie*; да. *wegan* "рухати, приносити, керувати", *wicg* "кінь", а. *weigh*, *wain*, *wag*; дфриз. *wei*, *wī* "шлях"; дсакс. *weg* "шлях", *wigg* "кінь", *wegan* "рухати", *weggian* "рухати"; снід. *wech*, *wāghen*; нід. *weg*; *wagen*; дфранк. *weg*; снн. *wech*, *wāgen*; двн. *wegan*, *bi-wegan* "рухати", *weg* "шлях, вулиця", *wigg* "кінь"; *waga* "рух", *wagan* "візок", *weggen* "рухати, вимахувати"; свн. *wēs (-g-)* "шлях, вулиця", *wēgen* "рухатись, прямувати", н. *Weg*, *bewegen*, *Wagen* [44]. Можливий певний зв'язок з фр. *voie*, ісп. *via*. Сема "рух" реалізована у номінаціях ШЛЯХУ кельтськими мовами: гел. *gasgag* "крок, хода" < **gad-sko-* < **gad-* "йти", ірл. *gaid* "йде", пор. а. *gait*, н. *Gasse* "вузька вулиця" [41: 199].

Гіпотетично, основи, що відрізняються одним голосним від наведених вище, позначають явища та процеси, пов'язані зі ШЛЯХОМ алюзивними та метонімічними асоціаціями: протогерм. **wíxan-/wīgán-*, **wíxan-*; **wig*; **wáixjō*; **wīgá-*, **waigón-*, **waigrá-*, **waigó* "битва, бійка", проявлені у гот. *wīthan* "суперечка", *wīhan* "конфлікт"; **waihjō* "битва" (пор. фін. *vaikia* "неспокійний"); дпівн. *vega* "битися, вбивати, перемогати", *vīg* "бійка, смертельний удар"; норв. *veiga* "вимахувати, бити"; ддан. *veie*; да. *wīgan* "битися, боротися", *wægan* "турбувати, мучити", *ge-wegan* "долати"; дфриз. *wīg*, *wīch* "битва"; дсакс. *wīg* "битва", *wēgian* "турбувати, мучити"; снід. *weigher*, *wēgher* "впертий"; снн. *wīch* "битва"; двн. *wīgan* "битися, боротися", *ubar-wehan* "долати, перемогати"; *wīc* "битва", *weigen* "турбувати, мучити", *weigar* "не підкорятися, бути гордим"; свн. *wīgen* "битися, боротися", *wīc (-g-)* "битва, війна, удар" [44].

Відповідно, ми ведемо мову про сценарій СУТИЧКА / БИТВА як найбільш ймовірний, що розгортається на ШЛЯХУ (адже саме ШЛЯХ поєднує множини контрарно орієнтованих світів, схильних до конфліктів), що і становить мотиваційну базу відповідних номінацій. У широкому сенсі, ШЛЯХ здатний "розхитувати" траєкторію звичних поведінкових моделей та патернів здійснення вибору людиною та, відповідно, перетворює здатність змінювати життєві стратегії на необхідну умову виживання, розвитку та здійснення КВЕСТУ. Пересування шляхом є джерелом дискомфорту (пор. герм. **wegaz*, < і.є. **wegh-* (*ŷeǵh*) "рухати, смикати" [42: 1118]; н. *Weg* "шлях", але *Weh* "біль"), оскільки адаптація системи до динамічно змінюваних (небезпечних) контекстів порушує звичні для неї функціональні патерни. Відносно цієї асоціації, цікавими є наступні кластери паралелей.

II. і.є. (*s*)*lāgū* > гот. *slauhts* "бійня", да. *sleaht*, *slean* "вбивати", днв. *slahta* "вбивство", *slahan* "вбивати", дпівн. *slatar*, *slatr* "м'ясо забитої тварини", дісл. *slegr* "вбивати (цвяхи)", н. *Schlacht* "битва", *Schlag* "удар", *Schlachter* "воїн", укр. *шляхта* (соціальний статус набувався унаслідок успішної військової діяльності), *шлях* (пор. *битий шлях*); пор. також укр. *колія*, рос. *колея*, н. *Keule*, "палиця", лат. *callis* "стежка", н. *qālen* "мучити", прус. *gallan* "смерть", да. *swæalm* "смерть", лит. *galia* "сила" [44]. Подібні значення реалізовані у кельтських мовах: гел. *slighe* "шлях", ірл. *slighe* < **sleget-* < *sleg* "удар" [41: 328], у той час як корінь *slag* / *sleg* / *slg* "бити" також реалізований у *slachd* "бити, гамселити", ірл. *sligim* "я б'ю", *slacc* "меч" подібно до гот. *slaha* "удар", н. *schlagen*, а. *slay* [41: 326]. Наведені асоціативні паралелі демонструють профілювання сем "удар", "сила", співвіднесених з феноменами, необхідними як для спорудження ШЛЯХУ так і для реалізації сценаріїв ЗМАГАННЯ, СУТИЧКА, БИТВА, ВБИВСТВО.

III. А. *road* < протогерм. **ridanan*, **rīdan-*, **ridjēn*, **raidō*, що також споріднене з да. *ridan* "їхати верхи" та а. *to raid*: дпівн. *rīða* "рухатись взад-вперед, вимахувати, їхати верхи, перемогати"; *reid* "поїздка верхи, подорож, човен", норв. *rida*, шв. *rida*; дан. *ride*; да. *rīdan* "їхати верхи", *rida*, *rīdere* "вершник", *rād* "шлях, подорож, поїздка верхи, напад"; дфриз. *rīda*, *ridder*; дсакс. *rīdan*; *rida* "вершник"; снід. *rīden*, *riddere*, *ridder* "вершник, кавалерист"; нід. *rijden*, *ridder*; дфранк. (*umbi-*)*rīdan* "їхати верхи"; снн. *rīden*, *ridder*; днв. *rītan*, *ritto* "вершник", *reita* "візок, військовий напад"; свн. *rīten* "рухатись уперед, відкривати, подорожувати", *rīte* "вершник", *rītære* "кавалерист" [44]. Кельтська номінація *rathad* має той же корінь: ірл. *rathad* "різка" ~ са. *roade* "шлях", пор. сірл. *ramhad*, ірл. *ramut* [41: 288]. Можливо, цей же корінь реалізований у романських мовах: фр. *route*, ісп. *ruta*. У цьому випадку ШЛЯХ постає траєкторією насильницьких (військових) взаємодій контрарних систем.

IV. А. *path* - да. *paṭ, pćt* < герм. **patha-* < ? , невідомого походження, можливо споріднене з укр., рос.. *путь*, болг. *път*, серб. *путь*, словен. *pot*, чес. *pout*, пол. *pać*, протослов. **potь* ~ дінд. *panthās* "стехка, шлях, дорога", дпрус. *pintis* "шлях, дорога", лат. *pons* "міст, стежка", гр. *ποντος* "море, морський шлях", *πάτος* "стежка". У германських мовах в ініціалній позиції очікуємо *f-* (закон Грімма). Відповідно, відзначаємо зв'язок наведених одиниць з н. *finden*, гот. *finþan* "знаходити, впізнавати", двн. *fandōn* "карати, випробовувати" [24 (3): 413]. Можливою стає інтерпретація номінації ШЛЯХУ крізь призму універсального і.е. **pont-* "боротьба, долання, небезпечний шлях" як "траєкторії миттєвих виборів, результату пошуку (ймовірно, у ворожому середовищі)".

V. Одиниці типу укр., рос. *дорога*, біл. *дарога*, серб. *драга*, словен. *draga* "порожня", чес. *draha* "шлях", пол. *droga*, нлуж. *droha* "слід, шлях, вулиця" < і.е. **dorgh-* "тягнути" відсилають до сценарію "тягання дерев", тобто, прорубання крізь рослинність [24 (1): 530], метафорично - вбивство дерев. Алюзія до смерті й руйнації проявляється в асоціативних семантичних полях, структурованих навколо одиниць типу дслов. *дърати* "здирати шкіру", лит. *dirti* "здирати шкіру", гот. *distairan* "здирати шкіру", н. *drängen* "тиснути, штовхати", да. *dr(e)agan* "тягнути", дпівн. *drafa* "тягнути", рос. *дроги* "поховальний візок", і.е., дінд. *droaga-* "ворог" та пов'язує ШЛЯХ зі сценарієм "позбавлення об'єкта життєво необхідних елементів". Це ще одна демонстрація зв'язку з небезпекою і потенційними трансформаціями, які суб'єкт зустрічає під час здійснення КВЕСТУ (пор. да *lad* "шлях" але да. *laþ* "ненависть, небезпека"). З урахуванням зв'язку змісту концепту зі сценаріями, що потенційно шкодять людині, ШЛЯХ традиційно сприймається як дещо небезпечне, смертельне, зле. Відповідна концептуальна модель пересування суб'єкта у ПРОСТОРИ постає як фрактал FRACT [d]^{-a-c}.

Вказані етимологічні характеристики номінацій ШЛЯХУ впливають на особливості конструйованих альтернативних світів, для котрих концепт-міфологема ШЛЯХ є одним з базових операторів. Водночас, концептуальні моделі, що становлять лінгвокогнітивне підґрунтя цих номінацій, породжують контекстуальні (варіативні) ноематичні сенси, що надають гнучкості МП та етноспецифічним "психофракталам" як номіям картин світу. Пор. кілька моделей, релевантних для "реверберативного" періоду існування лінгвокультур:

ШЛЯХ ↔ НЕПЕВНІСТЬ / НЕБЕЗПЕКА ↔ ВОРОГ: *frecne fengelad* "жахливі болотні стежки" [86: 1359], *brimliðende lade* "бездонні морські шляхи" [86: 568], *gryresidas* "зловісні шляхи" [86: 1462], *cealdum cearsiðum* "холодними й небезпечними шляхами" [86: 2396], *enge apradas, uncið gelad* "вузькі стежки та невідомі шляхи" [86: 1409], *пототщешя годѣ. яква намо путе преткавѣшия* "натрапили на готів на своєму шляху" [51 (96): 27], *половци неготовами дорогами / побъгоша къ Дону великому* [71: 34]; ШЛЯХ

↔ МІФІЧНА ІСТОТА / ПРЕДМЕТ: *swanrade* "шлях лебед" = "море" [БЕО, 199], *segrade* "шлях вітрил" [86: 1429], *hronrade* "шлях китів" [86: 10], *Дятлове тектомъ путь къ рѣцѣ кажутъ* [71: 70]; ШЛЯХ ↔ ПОДОРОЖ / ВІДОМИЙ СВІТ / ЗОВНІШНІЙ СВІТ: *on wilsid* "вздовж бажаного шляху" [86:216], *foldweg* "шлях" [86: 866, 1633], *cupe stræte* "відомі дороги" [86: 1634]; *widwegas* "далекі шляхи" [86: 840], *meodowongas* "лугові дороги" [86: 1643], *wide waroðas* "віддалені стежки" [86: 1964], *gang ofer grundas* "шляхи понад долинами" [86: 1404]; ШЛЯХ - ЕМОЦІЯ: *Hræðask allir // á helvegum* "усі [були] налякані на шляху до Хель" [151: 46] - як конектор до ПОТОЙБІЧЧЯ, ШЛЯХ є частиною моделі, що інтенсифікує сценарій РАГНАРЬОК / КІНЕЦТ СВІТУ; ШЛЯХ ↔ СТИХІЯ: *ofer lagustræte* "океанськими шляхами" [86: 239], *brimlade* "морські шляхи" [86: 1051], *sæside* "морські стежки" [86: 1149], *yplade* "морські шляхи" [86: 228], *geofenes begang* "океанський шлях" [86: 362], *sælade* "морські шляхи" [86: 1157]; ШЛЯХ - ДОЛЯ: *сице бо сліда све не ідіемо* "ми не підемо нашим шляхом" [ВК, (8) 22-23]; *Ae vn hunt gwynt // ae vn dwfyr mor* "Чи один шлях вітру? Чи один шлях води?" [125: 51]. Для КС давніх слов'ян характерна асоціація смертельно небезпечного ШЛЯХУ та САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ, на зразок ШЛЯХ ↔ БОГ ↔ СМЕРТЬ: *Се Карыне плачетьсе о мертвіех тіех // яко сталісе о тропіе боженъсте і земрецуть*. "Карна тужить за мерццями, що ступили на божий шлях і померли" [51 (25): 32-33], *великому Хрѣсови влькомъ путь прерыскаше* [71: 62], *Игореву Князю Богъ путь кажетъ изъ земли Половецкой на землю Рускую* [71: 66].

Отже, зміст вербалізованого концепту-міфологеми ШЛЯХ віддзеркалює зв'язок антропного сегменту часо-просторового континууму та інших (концептуальних) локусів / світів різної мірності. Базова ідея про зв'язок ЛЮДИНИ і світу / світів полягає в уявленні про ШЛЯХ як динамічний (рухомий) канал трансформації матерії та енергії. Дискомфортні стани, спричинені "скиданням звичних налаштувань системи" в ході руху за траєкторією ШЛЯХУ та потенційна небезпека зламу, є показником рівня ентропії, необхідного для "запуску" адаптивних процесів і розвитку системи, що уможливають успішне здійснення відповідних КВЕСТІВ та взаємодію світів різної природи та ступеня реальності.

3.2. Родове Дерево крізь призму міфологічного семіозису

У сучасному інформаційному суспільстві відбувається пошук форм організації біовітальних, соціальних та знакових систем, що нададуть їм здатності до самопідтримки й самовідновлення. Зокрема, відбувається переосмислення понять СІМ'Я, РІД та РОДОВЕ ДЕРЕВО (РД) з урахуванням етнокультурних традицій. Поняття "родове дерево" та

відповідна метафорична номінація увійшли до мовних картин світу європейських етносів наприкінці 18 ст. [35]. Втім, РД охоплює комплекс понять, що віддзеркалюють досвід лінгвоспільнот архаїчного періоду, а також здійснюють відсилку до моделей функціонування відкритих систем, зокрема тих, що мають біовітальну природу.

Перш за все, ми розуміємо РД як фрактальну іпостась СВІТОВОГО ДЕРЕВА. Останнє тлумачиться В. Топоровим як світова вісь, а в образі ДЕРЕВА у культурах народів світу поєднуються "спільні бінарні смислові протиставлення, що використовуються для опису основних параметрів світу" [17 (1): 398 - 399]. Концепт ДЕРЕВО як універсальна "прототипова матриця", за якою відбувається впорядкування світу, вербалізований у Біблійній традиції: *Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave lignum etiam vitae in medio paradisi, lignumque scientiae boni et mali* "створив Господь Бог з землі всяке дерево, приємне на вигляд і добре у їжу, і дерево життя посеред раю, і дерево пізнання добра та зла" [152 (Genesis, 2): 9]. Відсутність концепту СВІТОВЕ ДЕРЕВО в усіх культурах світу, що породжує критику універсальності *Arbor mundi*, засвідчує, з одного боку, недостатність наших знань про ці культури, а з іншого - дозволяє припустити, що для певної групи етносів релевантним (з огляду на межі досягнутого ними світу) виявляється "зменшено-масштабована" модель такої вісі – як сім'я, рід, плем'я, ймовірно, "від'єднана" від надсистемного інформаційного поля на певному етапі їхнього поступу. Нарешті, зважаючи на наявність цього концепту в картинах світу соціумів, що мешкали на територіях з відповідною флорою (північ Європи, Північна і Центральна Америка - території, на яких опинились представники попередньої цивілізації унаслідок подій, відомих з "міфологічної історії"), припустимо, що в основі програми, за якою розвинулась відома нам цивілізаційна формація, такий концептуальний конструкт існував. Вважаємо, що саме "міфологічних часів" сягає універсальний образ Світового Дерева як метафора енерго-інформаційного каналу, що поєднує світи мірностей системи, надсистеми та підсистеми.

Зазначений феномен ми розглядаємо в об'ємній системі координат: як корелят (фрактальну модель) концепту-міфологеми СВІТОВЕ ДЕРЕВО та, водночас, як живу багатовимірну систему (під "живим" ми розуміємо організовану відкриту систему, здатну до самопідтримки, котра перебуває в енерго-інформаційних відносинах з системами різної етіології та рівнів, при цьому трансформується, однак не руйнується). Відповідно, ми розглядаємо ім'я концепту РД як наслідок блендінгу змісту доменів РІД та ДЕРЕВО.

Так, у германських паралелях (герм. та і.є. паралелі, якщо не зазначене інше джерело, зіставляються на основі бази даних [44]) ДЕРЕВО постає як: гот. *triu* "палка", д.ісл. *trē* с.р. "дерево, стовбур", при цьому *tjara* ж.р. "смола";

tjor-r ч.р. "меч" (поет. *"смолиста деревина потиску", тобто "закривавлена зброя в руці"); *türvi* с.р. "смоляна деревина"; *trjōna* поет. "стрижень, древко, держак", *tros* "сухе гілля"; д.а. *trēow* "дерево, деревина", *teoru* "смола, гума", *trūs* "гілля, що використовується як паливо", дфриз. *trē* "дерево", *tera* "смола", *tros* "пень", дсакс. *trio* "дерево, бревно", двн. *zirwe, zirbel* "сосна", снн. *tēre, ter* "смола"; норв. *tre* "дерево", *tjōra* "смола", *türe* "смоляна деревина", *tros* "те що падає з дерев"; шв. *träd* "дерево", *tjäre* "смола", діал. *tjör, tjor, tjur* "міцна смоляна деревина старої сосни або ялини"; *türe, töre* "суха деревина"; *tross* "те що падає з дерев"; дан. *trä* "дерево", *tjäre* "смола"; діал. *tros* "те що падає з дерев", а. *tree, tar*. Наведені одиниці співвідносяться з протогерм. **tri(w)u*; **traujōn*/**traujōn*; **tirwōn*, **tirwiōn*, **tirwēn*, **tirwa-n*, **tarwōn*; **tirwian*, **triunan*, **trúsa-n*, **trúsa-*, що, у свою чергу, мають і.е. паралелі: і.е. **derw-*, **drēw-* "дерево, деревина для вогнища, сосна, дуб", д. інд. *dāru* "дерево, деревина"; *dru-* "дерев'яний інструмент", *dróna-* "дерев'яний посуд", *druma-* "дерево"; авест. *dāuru* "стовбур, шмат деревини, дерев'яна зброя, гак, дубина"; д. гр. *dórū* "дерево, стовбур, спис", *drúos* "дерево, дуб", д. слов. **dervo*; **drъvo*; **drъkolъ*; **drinъ*; **drътъ*, укр., рос. *дерево*, укр. *дрóва*, рос. *дрова*; балт. **deĩw-â f.*, *daĩw-â f.*, **derw-iã*, **drew-iã*, **draw-iã*, **draw-ia-с.*, **drâw-â*; кельт.: дірл. *derucc*; кімр. *derwen*.

Вказані етимології віддзеркалюють універсальність ДЕРЕВА як втілення "стрижню", тобто "вісі розвитку", "провідника життєвих сил, енергії" (втіленої як смола, рідина). Метафтонімічними є номінації СПИСА як переосмисленої вісі: д.а. *garwudu* "дерев'яний спис", *gubwudu* "дерево битви", *wælsceaft* "смертельна жердина", *æsc* "ясен" = "спис". У свою чергу, взаємодія людини і ДЕРЕВА як "провідника між світами" віддзеркалена в етимології а. *druid* < фр. *druide* < лат. *druidae* (мн.) < гел. *druides* < дкельт. **derwijes*, що може співвідноситись з д. кельт. *derwos* "вірний" та **dru-* "дерево, дуб" + **wid-* "знати" (пор. гел. *draoi, draoidh, druidh* "чарівник", ірл. *draoi*, гал. *druides* [41: 141], що дозволяє реконструювати еліптизований текст-програму у внутрішній формі номінації як "той, хто отримує інформацію за посередництвом дерева". У д.а. мові когнати *treo, treow* також мали значення "дерево" та "вірний". Загалом, наведені вище номінації співвідносяться з основами в і.е. мовах та мовах інших мовних сімей: євроазійське **d^hirV*, і.е.**deru-*, алтай. **t^hjór(g)e*, картвел. **dwire* "дерево", дравід. **tūr-* "кущі" тощо [44].

Водночас, відзначимо й етнокультурну специфіку номінації ДЕРЕВА. Так, у західно-германських мовах експлікується сема "зростання / розширення", реалізована в корені *baum-*: да. *bēam*, двн. *boim*, дсакс. *bōm*, дфриз. *bām* "дерево"(н. *Baum*, а. *beam* "балка, брус") < герм. *baumaz* "дерево" (як варіант - протогерм. **bagwma-z*; **biwwá-n*) < і.е.**bhoumo* "дерево" < і.е.**bhou-* "рости" [11: 93]. Тобто, номінації ДЕРЕВА віддзеркалюють уявлення про базову характеристику відкритої системи, здатної до розвитку.

У кельтських мовах зустрічаємо такі номінації: гел. *craobh*, ірл. *cróeb*, *cráeb*, < *croib ? "той, що можна розколоти" < *krei, kri "розділяти", що співвідноситься з полісемантичним і.є. *der*- "розщеплювати" з конотацією "насильство, що супроводжує розколювання" [41: 104]. Пор. також номінації співвіднесених концептів: гел. *calbh* "паросток, гілка", ірл. *colbha* "скіпетр, горіхове дерево", *colba* "паличка" [41: 67]; гел. *crann* "дерево, плуг", спорідн. з лат. *cornus*, лит. *keras* "пень"; гел., ірл. *crith* "тремтіти, здригатись", вал. < *kritu-, і.є. *krt-*, *krot-*, *kret-* (як у гот. *hriða* "лихоманка, трясця" та відповідні когнати *critheann*, *critheach* "тополя" [41: 108]; гел. *darach*, ірл. *dair*, *darach*, вал., корн. *dar* "дуб" < *darik-; да. *darof* "спис", лат. *lari*, а. *larch* "модрина" [41: 123].

Номінації ДЕРЕВА романськими мовами експлікують такі ознаки: ісп. *árbol*, іт. *albaro*, *albero*, фр. *arbre* "дерево" < лат. *albus* "білий" - дерево асоціюється зі світлом, тобто "пізнаним, структурованим, сприятливим". Власне лат. *arbor* "дерево" можна пов'язати з і.є. *ardh-* "жердина" [42: 63] (той, що "випинається" (тобто, створений) з землі?) та дінд. *ardha-* "середина" (зв'язок між світами). Пор. також номінації суміжних понять: санскр. *abja* "дерево *Barringtonia Acutangula*"; *adri* "камінь, скеля" (тобто "профільований об'єкт", "той що випинається"), "хмара" як уособлення ворогів Індри, власне дерево, сонце; *aga*, *agata* "нездатний рухатись", тобто - "стабільний"; *agnivallabha* "дерево *Shorea Robusta*", "смоляний сік дерева", імя міфічного змія, "вид веселки"; *amala* "чистий, незаплямований, бездоганний, блискучий, білий", "дерево *Emblica Officinalis*" - пор. гел. *amal* "оглобля" < *ad-mol "промінь, стрижень" як у дпівн. *hamla* "весло" [41: 14]; *amRta* "не мертвий, непорушний, вічний, чудовий, приємний, рослина *Phaseolus Trilobus*, корінь рослини, грушеве дерево", а також назва священного місця (на півночі) - географічна локація "крони світового дерева", місце "входу програми"; д. інд. *bodhi* "досконале знання, мудрість" (запорука перетворення людини на Будду або Джайну), "дерево мудрості, під яким осягається повне знання й відбувається трансформація людини, священне дерево" [44] - паралель до сканд. Іггдрасилю, під корінням якого розташоване джерело мудрості Урд. Відома також дінд. одиниця *dhruva* (можливо, < *dhR*, або *dhru* / *dhruv*) "усталений, твердий, стійкий, вірний, неослабний, вічний", а також "полярна зірка, відлікова точка координат, індійське фігове дерево, тривалий звук" та ін.

Відзначимо також деякі асоціативно встановлені крос-хронологічні паралелі. Передовсім, ДЕРЕВО постає провідником інформації д.інд. *rohi* "дерево", і.є. *rek- "дух"; прус. *garian* "дерево", лит. *kerai* "чари". Оскільки "дух", у нашому розумінні, є змістовим компонентом світів надсистемного плану, каузальність яких викликає їхнє ототожнення з "сакральним"; тому, "чари" є засобом неопосередкованих (опосередкованих мінімальною кількістю вербальних засобів або ментально-моделювальних пактик) енерго-інформаційних взаємодій, що призводять до зміни конфігурації

світу: і.е. *ker- "дерево", але лит. *kerai* "чари", двн. *kasala* "горіхове дерево", чес. *kouzla* "чари". З огляду на звуковий (загалом, хвильовий) характер кодів, що здійснюють вербальний інформаційний обмін, виділяються відповідності тох. *rape* "музика" - дпівн. *hrapi* "дерево", кельт. *trigio "музика" - а. tree "дерево", вал. *coed* "дерево" да. *сweþan* "говорити", латис. *daina* "пісня" - дінд. *dhanuh* "дерево" [14: 134-141].

У текстах різних періодів СВІТОВЕ ДЕРЕВО представлене як: *Ask veit ek standa, // heitir Yggdrasil, // hár baðmr, ausinn // hvíta auri; // þaðan koma döggar // þær í dala falla, // stendr æ yfir grænn // Urðarbrunni* "Ясен я знаю, що зветься Іггдрасиль, дерево, що омивається білою вологою; роса з нього на долини падає; вічно стоїть він зелений над джерелом Урд" [151: 19] - Світове Дерево, що поєднує дев'ять світів; дескриптор-констататор, синсигмум (у денотативному сенсі), імпліцитно - дейктик-легісигмум, що здійснює відсилку до комплексу міфологічних сценаріїв [238]. При цьому власне д. ісл. *Yggdrasil* "скакун Одіна" = *Ygg(r)* "жахливий" (Одін) + *drasil* "кінь", тобто, "шибениця", індекс до сценарію ЖЕРТВОПРИНОШЕННЯ. Останній (Одін провисів 9 днів на Іггдрасилі, коли приніс себе у жертву собі самому задля отримання таємного знання) ми тлумачимо як свідоме підключення до енерго-інформаційного каналу (ДЕРЕВА) задля отримання мудрості (рун як засобів моделювання реальності), а спис - як міні-"вісь духу", тобто, "засіб підключення", чинник, що дозволяє "налаштувати" систему реципієнта до параметрів надсистеми.

У сценарії ПРОТИСТОЯННЯ контрарних систем, у якому ДЕРЕВА, зачаровані Гвідіоном, беруть участь у битві "сил темряви та світла: *Ran swynhwyt godeu. // Y gobeith an godeu. // Dygottorynt godeu // O pedrydant tanheu.* "Коли зачаровані були дерева, їхні надії у вигляді дерев, то повстали перед ними дерева, породження чотирьох струн арфи" [87: 57-60], де наведена конструкція розглядається як синтаксичний констататор, синсигмум індексального типу; ... к югу, туди, где пролегал животворный путь Солнца, где выросло вечное Дерево, зиждущее миры, где в горнем океане зеленел Остров жизни, священная Обитель Богов. Туда, на этот остров, ушли дети Серого Пса [70: 23] - у структурі мікро-тексту, що вербалізує сценарій мезорівня ПЕРЕМІЩЕННЯ (як компонент ТРАНСФОРМАЦІЇ / СМЕРТІ) номінація ДЕРЕВА є кваліфікатором-дескриптором, синсигмумом-індексом; *Род махнув рукою, і враз перед Волином постало дивовижне химерне дерево з маленькими будинками, людьми, тваринами, полями й лісами на ньому.... Це дерево життя. І якщо пошукати, то всі там є.* [69: 75] (номінація дерева - синсигмум ката-рівня, констататор-номінатор); *Under her song the saplings grew and became fair and tall, and came to flower; and thus there awoke in the world the Two Trees of Valinor.* [146: 38] - дерева *Telperion* та *Laurelin* (у структурі наведеного речення - номінатори з кваліфікативними ознаками, синсигмуми,

імпліцитно - дейктики до мега-фрейму УСТРІЙ СВІТУ) постають конфігуративними компонентами світу Арди, а їхня загибель означає злам епох / зміну цивілізацій: *the dark hour of the death of the Trees* [146: 128]. При цьому відновлення світу прямо залежить від відродження світового дерева як засобу зв'язку з надсистемою, і навпаки, відновлення дерева (фрактальної копії світової вісі) є символічним маркером зміни епох: ... *I would-to look across the wide seas of water and of time to Tirion the Fair, and perceive the unimaginable hand and mind of Fëanor at their work, while both the White Tree and the Golden were in flower!*" [148: 241].

Таким чином, концептуальна матриця ДЕРЕВА використовується для знакового представлення енерго-інформаційного каналу, своєрідної стабільної ієрархічної ВІСІ, що поєднує світи різних мірностей у поліверсумі та забезпечує чіткий причинно-наслідковий спосіб їхньої взаємодії (ідея симетрії та ізоморфізму каузального на наслідково-матеріального світів - крона та коріння). У свою чергу, така вісь уявляється комбінацією енерго-інформаційних каналів ("волокна деревини"). Її компоненти відображають варіативність буття та вірогіднісний характер реалізації програми надсистеми ("гілки" та "розгалудження" як біфуркації, що пропонують альтернативні шляхи поступу систем). Відповідно, на емпірично досяжному (антропоцентрично осмисленому) рівні "дерево" постає родовим поняттям, що окреслює взаємозв'язок поколінь та ієрархію членів людських колективів як носіїв індивідуального, суспільного та культурного досвіду.

У свою чергу, у ВФ номінацій РОДУ закодовані мікротексти, структуровані навколо базових ознак, віддзеркалених в етимологія відповідних номінативних одиниць: а. *kin* - д.а. *сун* "сімя, раса, вид, природа" < протогерм. **kunjan* (**kundi-z*, **kundá-/kúnda-*, **kundá-z*, **kindá-n*, **kunja-n*, **kunjō*, **kuninga-z*, **kuna-z*, **kundiá-n*; **kanjan-*, **knōdī-z*) "раса, покоління" < і.е. **gen-* "породжувати": гот. *kindins* "правитель", *kunī* "раса, покоління"; дпівн. *kund-r* "син", *kunn-r* "пращур", *kind* "сім'я, дитя, стовбур", *konung-r* "конунг, король", *kon-r* "син, чоловік", *kün* "сім'я", *kündi* "сім'я", *kenna* "народжувати"; з подібними значеннями: норв. *kind*, *kün*; дшв., рун. *ragina ku[n]do*; шв., діал. *kind*, *konung*, *kön*; д. дат. *kind*, *kuning*, *konung*; дан. *kön*; да. *heofon-kund*, *cynd*, *gesynd* "природа, властивість, нащадок", *cyning*, *cyng*, *сун*, *сеппан* "народжувати"; а. *kind*, *king*, *ken*; дфриз. *kind*, *kining*, *kening*, *kinig*, *kenig*; дсакс. *kind* "дитя", *kuning*, *kunni*; снід. *kint*; *cōninc*, *cueninc*; нід. *kind*, *koning*, *kunne*; дфранкон. *kint*, *cuning*, *sunig*, *kunni*; двн. *kind* "дитя, нащадок", *knōt*, *kniot*, *kunni* "сім'я", *kuning* [44].

Базовою ознакою постає архісема "породжувати / народжувати", що уможлиблює ідентифікацію РОДУ як системи, здатної до розширення, самовідтворення. Розширення забезпечує стабільність (відносну збалансованість) у синергетичному вимірі системи (її стійкість у

міжсистемних взаємодіях, опір ентропійним впливам). Відповідно, зміцнюються ієрархічні зв'язки системи та розширюється енерго-інформаційний канал (трансляція досвіду від поколінь, а також - програми розвитку системи від сакральної сфери до людських колективів та нижчих царств природи). Отже, розширення як прототипові ознака РОДУ характеризує його як відкриту систему, здатну до самопідтримки.

У свою чергу, укр. *pid*, рос. *rod*, блр. *rod*, д. рус., ст. слов. *rodъ* "ланцюжок поколінь, що йдуть від одного пращура" < праслов. **rodъ* < і.-є. **uredos-* (?) / **uer-* "потік", "справжній" [42: 1165] споріднене з праслов. *ordti* / **ordъ* "рости" [24 (3): 490-491], що видається непов'язаним з індо-іранськими, грецькими та іншими формами [340: 88]. Натомість, певні паралелі помітні з гр. *ὀρθός* "прямий, правильний, істинний", алб. *rit* "росту, збільшую", свн. *art* "походження, рід", *orotugr* "крутий, піднятий", ірл. *ard* "високий, великий", лат. *arduus* "крутий, високий", *arbor* "дерево", тобто, типологічні зв'язки встановлюються на рівні асоціацій {РІД → [той, що повстав / виділився] ↔ [результат росту] ← ДЕРЕВО} - пор. лит. *rasme* "урожай", латис. *rads* "родич, рід", *rasma* "процвітання, плодючість", *raža* (**radī*) "великий урожай, числена сім'я", д. інд. *vrādhant-* "той, що здійснюється", *vārdhati*, *vardhatē*, *vrđhāti* "росте, множиться, збирає сили" [5 (5): 89-90].

Пор. також гел. *cinn* "рости, збільшуватись, відростати від", ірл. *cinim* "походити від" < * і.є. *qen-*, також гел. *cinneadh*, *cinne* "плем'я, рід", ірл. *cineadh*, *cine*, *ciniud* < * і.є. *qen-*, що дає й *cineal* "нащадок, клан", ірл. *cinneul*, д. ірл. *cenel*, вал. *cededl*, корн. *kinethel* < **kenetlo-n* < * і.є. *qen-* "починати" [41: 82]. Співвіднесемо також гел. *gaol* "любов", ілр. *gaol* "рід, сім'я" < **gailo-*, як у лит. *gailus* "той що співчуває", гот. *gailjan* "радувати" [41: 188] - у цьому випадку "любов" та "приятель", що зазвичай є умовами побудови дружньої міцної сім'ї, розуміються як узгодженість та взаємна орієнтованість елементів системи. Своєрідна синергія складників системи проявляється в паралелі "рід" - "емоції": гел. *gean* "настрій, добрий гумор", ірл. *gean* "прихильність, схвалення" - пор. лат. *genius*, *ingenium*, а. *kin*, *kind*; ірл. *gen* "сміятися" порівнюється з гр. *ἡσυχία* "радість", або санскр. **gesno-* "сміятись" [41: 191].

Загалом, і.є. **gen-* (*ĝen-1*, *ĝenə-*, *ĝnē-*, *ĝnō-*) "створювати, породжувати, викликати", як у дінд. *jānati*, лат. *genō*, гр. *γενέσθαι* "народжує", дірл. - *genathar* (умов. спос. при індикативі *-gainethar* "той кого народжують" < і.є. **gṇ-je-tro*), кім. *genni* "бути народженим", брет. *genel* "породжувати", а також спільнокореневі гр. *γένεσις* "початок, джерело, коріння", лат. *genetivus* "природжений, вроджений" та *gēns* (< **gṇti-*) "рід, покоління, сім'я, малий народ, натовп", а також "стовбур" ~ герм. *kindi-* як у гот. *kindins* (< **ĝenti-no-s*) "намісник, правитель", дпівн. *kind* "істота, сім'я, нащадок" [44] - втілюють базову ознаку колективу родичів як системи, здатної до розширення (відповідно - "тиражування" генетично закодованої інформації, чка

віддзеркалює набутий колективом та його членами досвід взаємодії зі світом).

У цьому контексті на особливий коментар заслуговує реалізація семи "правитель". Так, КОРОЛЬ, а. *king*, нім. *könig*, д.-сканд. *konungr*, д.а. *cyning* < протогерм. **kuningaz* "верховний правитель" - в уявленнях давніх етносів є агенсом, що виконує комплекс пототипових функцій, орієнтованих на всю лінгвоспільноту, а характер його номінацій дозволяє виділити паралелі з позначенням суб'єктів сакральної сфери [239]. Існують такі версії походження назви: 1) **kuningaz* < **kun* "спорідненість", тоді КОРОЛЬ = "нащадок правителя" або "голова роду". У "Пісні про Рига" молодший син Ярла - *Konr ungr* "Молодий Кон". 2) *-ingr/ungr* - маркер родової приналежності (дпівн. *Konr* "рід"), тобто КОРОЛЬ = "людина з роду, родич"; 3) **kuning-az-* "голова общини" або "той, хто належить жінці" (д. сканд. *kona* "жінка") - богині-матері, тоді КОРОЛЬ = "жрець" (однак, д.а. *swene* "жінка", у той час як рід - д.а. *synn*, а конунг - *cyning*). Споріднені номінації зустрічаються і в не германських мовах: фін., ест. *Kuningas*, латис. *kungs* "володар", *kēniņš* "король", лит. *kunigaikštis*, саам. *gonagas / konagas* [44]. Кенінги на позначення КОРОЛЯ віддзеркалюють його прототипові функції як "зверхника роду" - посередника із сакральною сферою: да. *wedra helm* [86: 2662] "шолом Ведерів" = "захисник", *hringa þengel* [86: 1507] "володар кілець" = "багата особа", тобто той, хто здійснив багато вдалих походів і нагромадив майно (імплицитно - успішний воїн, ватажок), *beaga brytta(n)* [86: 35] "той, що ламає кільця" = "щедрий", а також той, хто розподіляє частину власних надзвичайних здібностей у общині. Загалом, КОРОЛЬ / ВОЛОДАР опиняється на верхівці національного дерева, що є сукупністю родових дерев, а тому він розглядається як провідник програми всіх родів, етносу загалом. КОРОЛЬ як стратег здійснював прогностичну та інтерпретативну трансляцію варіантів сценаріїв, за якими розвивається рід, крізь призму власного (синтезованого) досвіду. Передача англосаксами запозиченої лексеми *patriarch* як *heah fæder* підкреслює "піднесений" характер індивіда, тобто, його близькість до надсистеми (власне Один відомий як "Високий"), а тому - здатність до визначення цілей, стратегічного бачення призначення роду, племені, етносу. Звідси - сакралізована роль КОРОЛІВ як "батьків народу". З урахуванням етимологічної близькості з номінаціями роду, ми розглядаємо КОРОЛЯ як "того, що народжує новий порядок", батька - носія стратегії поступу роду.

Базовий сценарій НАРОДЖЕННЯ, що реалізує прототипову властивість РОДУ до розширення - а. *birth* - < дпівн. **byrðr*, при д.а. *gebyrd* < портогерм. **gaburthis* (гот. *gabaurþs*) < і.е. **bhrto* - мин.ч. від **bher-* "приносити, народжувати" (снскр. *bhrtih* "привнесення, підтримка", лат. *fors* "випадок") [EDME] розглядається як забезпечення спільності генетичного

коду всередині колективу людей, що віддзеркалює колективний досвід взаємодії зі світом, підтримка спільної "вбудованої операційної системи", що дозволяє ефективно встановлювати синергетичні зв'язки у групах і виконувати різноманітні види діяльності.

Відносини у межах сім'ї / роду ми розглядаємо як прояв енергетичних взаємодій, що в міфологічних традиціях співвідносяться з персоніфікованими номінаціями СТИХІЙ [240; 241]. Відповідно, БАТЬКО (ВОГОНЬ, Сварог) є носієм програми розвитку роду (тактика), ДІД (ДАВНІЙ ВОГОНЬ, патріарх) - є носієм стратегічного бачення перспектив розвитку системи. МАТИ (ЗЕМЛЯ, Макош) є носієм енергії, що забезпечує ресурси для адекватного функціонування системи, а БАБКА є хранителькою традицій, на яких ґрунтується розвиток системи. Опозиція БАТЬКО - МАТИ становить ієрархічну (парадигмальну) вісь (фрактальний аналог ДЕРЕВА), через яку індивід включається до над системних і підсистемних взаємодій. БРАТ (ВІТЕР, Стрибог) є носієм енергії встановлення контактів та взаємодії між людьми, ДЯДЬКО ж відповідає за досвід взаємодії між групами та колективами. СЕСТРА (ВОДА, Дана) є носієм енергії, що допомагає досягати результату (фолькл. "вода камінь точить") та бачити перспективи, а також підтримувати встановлені відносини; ТІТКА є корелятом глибоких і стабільних міжгрупових відносин. Горизонтальна вісь БРАТ - СЕСТРА окреслюють синергетичний (синтагматичний) вимір функціонування РОДУ як відкритої системи. Приналежність людини до РОДУ дозволяє їй користуватись колективним досвідом і робити власний внесок до колективного інформаційного поля - "рости", еволюціонувати разом з РД. Динамічні конфігурації зазначених енергій створюють відоме у фольклорі "обережне коло", що дозволяють людині взаємодіяти з системами різних рівнів і конфігурацій і зберігати цілісність, дотримуватись "навігаційних координат" поступу, розвиватись. Вихід з енерго-інформаційного поля РД, відповідно, робить це неможливим. Звідси специфічний статус вигнанця або людини поза законом, або несприятливий перебіг квестових сценаріїв.

Таким чином, РД як концепт мезо-рівня (у контексті його кореляцій із концептами, що окреслюють конфігурацію світу, співвіднесеного з масштабами планети), є своєрідним блендом концепту-міфологеми СВІТОВЕ ДЕРЕВО та концепту РІД. РД об'єднує поняття каналу, інформації та провідника енерго-інформаційного потоку. Фокусною є ідея репрезентації відносин між членами людських колективів (родичів) у термінах причинно-наслідкових взаємодій відкритих систем, що розширюються фрактально та, водночас, варіативно відповідно до біфуркацій потенційних варіантів сценаріїв (метафорично - розгалуження гілок та коріння). Устрій дерева історично екстрапольований представниками лінгвостільнот на універсальні системні взаємодії тріадичного характеру: крона забезпечує зв'язок з програмою

надсистеми, корені - зв'язок з ресурсами, стовбур - дозволяє їх поєднати та включити до синергетичних відносин в межах різних сценаріїв (стовбур як "вісь духу" становить канал, що складається з фамільного, родового та національного національного дерев). РД як енерго-інформаційний феномен постає ядерною частиною об'єднаної енергосистеми, що є більш стійкою до ентропійних впливів, породжених в ході взаємодії різних світів (у тому числі змодельованих мовними засобами), накладання часо-просторових континуумів, практично-перетворювальної та пізнавальної діяльності людей.

3.3. Лінгвокультурний та лінгвосеміотичний аспекти вербалізації концепту-міфологеми СПИС

Поліцентричність МП (як і будь-якої відкритої системи) зумовлює різновекторну орієнтацію своїх складників та розміття функцій, котрі вони виконують у змінних контекстах, в ході зміни конфігурації світу. Так, ми ведемо мову про поліфункціональність вербалізованого концепту-міфологеми МЕЧ, що, окрім іпостасі "зброя, знаряддя вбивства" з певним набором типових і надзвичайних властивостей, постає учасником сценаріїв світо-творчого, світо-конфігуративного плану, зокрема - як модифікатор складників міфологічних сценаріїв-квестів різних рівнів [238: 66-88]. У свою чергу, номінації концепту СПИС, гіпотетично, також проявляють більш широкий набір ознак, ніж "підказують" узуальні слововживання.

У різних лінгвокультурах та відповідних мовних картинах світу наявні номінації СПИСА (з базовою інхоативною пропозицією в структурі ВФ мовних знаків "довге ратище з вістрям на кінці" = X00), вмотивовані різноманітними ситуативно профільованими ознаками. Ці ознаки віддзеркалені в семантиці відповідних першооснов (як початково іконічних "знаків-програм"), що співвідносяться з релевантними у певних контекстах сценаріями. Так, і.е. **spar-* / *sper-* > протогерм.: **spiru*, **spira-n*, **sparu-z*, **sparra-n*; **sparrēn* > дпівн. *spjor* "спис", *sparri* м. "балка, брус", норв. *spjör*, *sparre*, шв. *spärr*; *sparre*, ддан. *spiär*, дан. *sparre*, д. а. *spere*, а. *spear*, дфриз. *spiri*, *spere*, *sper*, дсакс. *sper*, снід. *speere*, нід. *speer*, снн. *spēr(e)*, двн. *sper*, свн. *spër*, нім. *Speer* [11: 499]. Пор. лат. *sparus* "короткий мисливський / військовий спис" [42: 990]; а також гел. *sparr* "балка, брус, промінь, пронизувати", ірл. *sparra* "клин, спис" [41: 337]. Спільний морфофонемічний кластер *sp-* "видовжений / загострений" в основі дозволяє припустити наявність ізоморфізму з в укр. *спис*, у ВФ якого закодовано базову ознаку "гострий": очевидно, запозич. з пол. *Spisa* < нім. *Spiess* < двн. *spig*, спорідн. з д.а. *spitu*, нід. *spit*, нім. *Spitz* < і.е. **(s)pei-*, **(s)pi-* (лат. *spina* "терен, колючка, хребет") [5 (5): 372].

У германських мовах наявні також номінації СПИСА, що розвинулись з і.е. основи *g'hais-* "загострена палиця" > протогерм. **gaizá -z*, **gáisu-s*, **gáisila-*

z, -ō(n); *gīsil "спис" > гот., бургунд. *gaisu-s, дпівн. geir-"спис", geisl "палиця, посох", норв. geir, geisl, geisle "промінь", шв. gissel "кнут", ддан. gis(s)el "промінь", да. gār "спис / стріла", а. gear, дфриз. gēr, дсакс. gēr, снід. ghēsele, gheisele "жердина для полювання на вугрів", снн. geisel, двн. gēr, geisila, geisla "хворостина, кнут", лангоб. gisil "паленька палиця", свн. gēr(e) "дротик", нім. Geissel "кнут" [44]. Наведена і.е. першооснова споріднена з д гр. khâio-s м., khâio-n п. "палиця / кнут пастуха", а також може бути співвіднесена з кельт. (гел.) gáison "важке залізне вістря списа", дірл. gaë "спис", кімр. gwaew, також гел. gath "вістря", ірл. qath, снскр. heshas "той що летить" [41: 190]. Ймовірно, що з цією основою пов'язане рос. копѣ, де реалізовані ознаки "форма" та "знаряддя": пор. д.слов, копѣ, болг. копє, сербохорв. копље, словен. kopje, чес. kopí, слвц. kopíja, пол. kopja, н.-луж. kopje < копать, що містить семи "рубати, штиркати, сікти" [24 (1): 317]; пор. також латис. kapans "тяпка", гр. копѣс "тесак, кинджал", двн. heppa, свн. heppe "серп, кривий ніж" [24(1): 320].

Окрім зазначених вище германських і слов'янських одиниць, номінації СПИСА та асоціативно співвіднесених феноменів у кельтських мовах реалізують його такі онтологічні ознаки: "гострий" (a05) - гел. corran "спис, колбочка" < corr "точка, вістря" [41:102], craoiseach "спис", ірл. croisech < craobh [41:104]; "видовжений" - гел. geimhleag, geimhleag "балка, важіль", гел. (шотл.) gaielock "спис", вал. gaflach "дротик" (корінь як у gobhal "вили, вістря" [41: 192]). Кельтський вплив проявився як д. ірл., гел. gabul "вили" > д. фр. javelot > с. фр. javeline, а. javelin [35], що підтверджує "пототипний" статус моделі "вістря - спис", що є аберацією універсальної концептуальної моделі "частина [зі специфічною якістю] → об'єкт".

Функціональні ознаки СПИСА проявляються в номінаціях типу гел. sleigh "спис", ірл. sleg < *slgá; снскр. srj "жбурляти" (=b06) [41: 327]. Припустимо спорідненість кельтської одиниці з і.е. (s)lāg^h- "хапати" (> а. latch, що за ознакою "видовжена форма" асоціативно співвідноситься зі списом). Ця ж ознака реалізована в гел. goid "забирати, красти", ірл. goidim, < *gad-do (gad, ghad, ghed) "схоплювати", лат. prehendo "хапати, здобич" (а. get) порівнюється з лат. hasta "спис" < *ghazdho- [41: 201]. Тому СПИС може розглядатись як "той, що забирає (життя) / здобуває (скарби, багатство, славу)". У цьому контексті відзначимо подібні у кельтських і германських мовах моделі антропонімічної номінації: гел. oscarach, oscarra "хоробрий. лютий", ірл. oscar "захисник" (Оскар син Ойсіана), що, можливо, семантично пов'язані з *ud-scaro- "той, що вирізає" - пор. д. півн. Asgeirr "спис богів", да. Osgar, а також да. Hroðgar = Hroð "слава + gar "спис" = "той, хто здобуває славу списом = найкращий воїн, король", да. Garulf = Gar "спис" + ulf (wulf) "вовк", метафоричне позначення воїна. Тобто, у ВВ власних імен закодована програма розвитку особистості (воїна), що

здійснює набір базових процедур у контексті типових сценаріїв і здобуває необхідний досвід за допомогою СПИСА.

Лінгвокогнітивні характеристики номінацій СПИСА у текстах різних періодів, виокремлені на основі експлікованих онтологічних (а), функціональних (b), темпорально-локативних (d) і аксіологічних ознак (c), дозволяють виокремити концептуальні моделі, ізоморфні в кількох індоєвропейських лінгвокультурах. Залучення текстів з різних історичних періодів дозволяє відобразити наявний у "точці збирання" (тобто, в потоці динамічних станів часо-простору, де власне ЧАС є відносним і нелінійним) комплекс базових уявлень про денотат, одночасно доступних для спостерігача (вторинного адресата - інтерпретатора). Виокремлені концептуальні структури розглядаємо як пропозитивну структуру ВФ мовних одиниць. Так, виділяються метафори: СПИС - ЖИВА ІСТОТА (a01): *Konia nojutъ!* Слово о плъку игоревъ, 64, та її підвиди СПИС - НОСІЙ ІМЕНІ (a02): *fór Loki til þeira dverga, er heita Ívaldasynir, ok gerðu þeir haddinn ok Skíðblaðni ok geirinn, er Óðinn átti, er Gungnir heitir* "поїхав Локі до тих карликів, яких називали синами Івальді, і ті зробили иаке волосся і човен Скідбладнір, та спис для Одіна, що звався Гунгнір" [143: 43]; і СПИС - АКТИВНИЙ ДІЯЧ (b01) / ТОЙ ЩО ЗАБИРАЄ (b02): *þæt ðe gar nymed* "... що його візьме спис" = "[нашадок Гретеля] загине від списа" [86: 1846]. Як вербальні іпостасі артефакта, відповідні номінативні одиниці реалізують концептуальну метонімію СПИС (ЗБРОЯ) - ОЗНАКА (a03): *Yn deu wayw anchwant* "мов два невтомні списи" [87: 186], *подъ шелома възлелъганы, конецъ копія възкръмлены* [71: 32], *Ríðr fyrstr Óðinn með gullhjálminn ok fagra brynju ok geir sinn, er Gungnir heitir* "Попереду їде Одін в золотому шоломі, гарному обладунку та зі списом, що зветься Гунгнір" [98: 51], *þrymtum swehte // tægenwudu mundum* "струсонув списом ["деревиною сили"] і вигукнув ... у битві" [86: 235-236] - вербалізований контекстуально значущий скрипт, елемент сценарію БИТВА, *We Gardena* [86: 1]; *to Gardenum* [86:601, 2494], *Geata leodum ond Gardenum* "народ Гаутів та Списо-Данці" [86:1856], *garcene man* "воїн хоробрий зі списом" [86: 1958], *garas stodon, // sæmanna searo* "списи стояли, зняряддя мореплавців" [86:328-329], тобто, артефакт / зброя та, водночас, "типова ознака воїна", *hæþenes handsporu hilderinces* "спис-рука вояка-язичника", лапа чудовиська зі списо-подібними кігтями [86: 986], *þe he usic garwigend gode tealde* "він вважав, що ми вправні зі списом" [86: 2641], *geongum garwigan* "молодим воїнам" [86:2674], а також СПИС (ЗБРОЯ) - ПОДІЯ (БИТВА / СМЕРТЬ) (a04^b) *Atvi peleitral dyfal dillyd* "і буде безперервний потік уколів списів" [80: 115], *Ту ся копіємъ приламати, ту ся саблямъ потручяти* [71: 38], *трещатъ копіа харалужныя // въ полъ незнаемъ* [71:42], *Хощу бо, - рече, - копіе приломити конецъ поля Половецкаго* [71: 30], *bongar buged* "вбивчі списи

схиляються" = припинення битви (сценарій не відбувається) [86: 2031], *garcswealm gumena* "смерть принесена списом" [86: 2043], *Forðon sceall gar wesan // monig, morgenceald, mundum bewunden* "багато списів холодного ранку, стиснуті руками" - символ жалоби за загиблим вождем [86:3021-3022], ... *дурного, наївного, хороброго, розважливого, доблесного, хитрого – аби він приїхав і підняв спис, викликаючи дракона на битву...* [54: 37].

Своєрідним "блендом" моделей СПИС - ЖИВА / АКТИВНА СУТНІСТЬ і СПИС - АРТЕФАКТ є метафора СПИС - НОСІЙ НАДЗВИЧАЙНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ (a05^b): *ok sagði skyn á öllum gripunum, at geirinn nam aldri staðar í lagi* "і пояснив, у чому сутність тих скарбів: спис вражає і не помічає перешкод" [143: 43], гел. *Gáe Assail* "світлий спис" з острова Ассал, відомий також як Спис Луга (спис-блискавка *Lug Lámfhota*, "з довгою рукою"), артефакт божественного походження, що завжди влучає у ціль, має властивості бумеранга та власний кровожерний норв (коли спис не використовувався, його тримали у трав'яному відварі або в отруті) - подібні риси має сканд. *Gungnir*, спис Одіна, а також спис Прокриди з грецької міфології [64 (VII): 821-863], спис Гіл-Галада з уявного фентезі-світу: *Against Aeglos the spear of Gilgalad none could stand...* [146: 294]. Надання СПИСУ власного імені здійснює його "прив'язку" до сегменту міфологічного простору (картини світу, семіосфери), тобто, породжує певні локативні ознаки - (a05^{b+d}).

У різноманітних міфологічно орієнтованих сценаріях, що є складниками мега-сценарію квестового типу, спрямованого на зміну конфігурації світу, СПИС постає у ролі інструмента - як власне ЗБРОЯ, що **шкодить / забирає життя** (b03): пор. гел. *gáe bolga* (спис Кухуліна, за допомогою якого він долає супротивників та від якого гине сам), *Kiedy upadleś, kilku strażników doskoczyło, by podziurawić cię sulicami*. "Коли ти впав, кілька вартових підскочили, аби проштиркнути тебе списками" [138: 236], *er Gullveigu //geirum studdu* "загинула Гюльвейг, пронизана списками" [151: 20], *gare wunde* "поранені списками" [86: 1075], *oððe gares fliht* "кидок списа [життя зупинть]" [86: 1765], *æscum ond ecgum* "списом (боронив)" [86: 1772], *лицар у білому плащі саме застромлював списа в черево страшній зубатій потворі* [72: 5], *шляхетному Веринику в білому плащі, котрий застромлював списа у черево страшенній зубатій потворі... один з героїв-покровителів Валдарри... Георг-переможець... Йорг* [72:137], *Однак у давнину і лицарі були – ого-го! Визволяли принцес, ще й драконячі голови на списках приносили*" [54: 193]. При цьому СПИС може проявляти надзвичайні / магічні властивості, а його номінації можуть реалізувати модель ОЗНАКА (МАТЕРІАЛ / ФОРМА) - СПИС (a06^b): *heresceafta* "ратище = спис" [86: 335], *þreswudu þrymlic* "славне дерево сили" [86: 1246]. В обох іпостасях - артефакта і антропоморфної істоти - СПИС може виступати "тригером" певних сценаріїв (b04): *Fleygði Óðinn // ok í folk of skaut* "спис жбурнув Одін

у військо" [151: 23] - початок першої війни богів; або передумовою розгортання наступних етапів квесту. Ілюстрацією останнього варіанту є принесення Одіном себе у жертву собі самому: *Veit ek, at ek hekk // vindgameiði á // nætr allar níu, // geiri undaðr // ok gefinn Óðni, // sjalfr sjalfum mér* "Знаю, висів я у гілках у вітрі дев'ять довгих ночей, пронизаний списом, посвячений Одіну, в жертву самому собі" [103: 138]: СПИС як фрактальна міні-копія СВІТОВОГО ДЕРЕВА дозволяє МІФІЧНІЙ ІСТОТІ буквально "підключитись" до енерго-інформаційного поля світу (жертвопринесення відбулось власне на СВІТОВОМУ ДЕРЕВІ - Іггдрасилі) і створити канал передачі інформації (b05), унаслідок чого Один отримав сакральне знання (до певної міри аналогами цього сценарію є розвиток організму з молекули ДНК, або розгортання встановлюваної на персональній комп'ютер операційної системи з файлу-"дзеркала"). Достатньо близькими до цього сценарію є створення людей Зевсом з держала списа [17 (1): 463-465]. У свою чергу, сценарій ЖЕРТВОПРИНОШЕННЯ з невеликими варіаціями дублюється в християнській міфології - центуріон Лонгін пронизує списом Христа: *sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua* "один з воїнів списом пронизав йому ребра, й відразу витекла кров і вода [152 (John, 19): 34], що можна інтерпретувати як створення необхідних умов для трансформації, переходу на інший план буття. Відповідно, СПИС виявляється засобом зв'язку з надсистемним планом буття, чинником, що забезпечує вхід нової інформації / отримання нового досвіду та перехід людини або колективу на вищий рівень розвитку. У даному випадку відзначимо, що подібна інтерпретація не суперечить "основній" функції СПИСА як зброї, засобу вбивства, пор.: гел. *tradh*, ірл. *tradh, treagh* "спис" < *tar, tra* (лат. *tragula* "дротик") [41: 373], але гел. *treaghaid* "пронизливий біль", ірл. *treagh(d)aim* "проштиркувати" [41:374]: для привнесення нової інформації доводиться порушити цілісність попередньо усталених зв'язків; при цьому порушення цілісності системи викликає неприємне відчуття (дискомфорт, біль, пор. сценарій введення ліків в організм людини за допомогою голки ("списа") шприца). У широкому сенсі, дисбаланс системи при її оновленні викликає консерватизм і опір змінам. Відповідно, в різних контекстах у ВФ номінацій СПИСА актуалізуються оцінні компоненти значення (с+) / (с-).

З огляду на виокремлені властивості мовних одиниць, маємо змогу окреслити кластер профільованих ознак вербалізованого концепту-міфологеми СПИС, що становить відповідний квант у структурі міфологічного простору / семіосфери людства (Рис. 13). Запропонована схема враховує діалектичний характер уявлень про спис як АРТЕФАКТ :: АНТРОПОМОРФНИЙ ОБ'ЄКТ, польовий та ієрархічний принципи аранжування ознак, що віддзеркалюють універсальні закони системних взаємодій. Причинно-наслідкові зв'язки між надсистемою та планами

матеріального (знакового) буття зумовлюють характер сценаріїв за участю СПИСА і логіку їхніх послідовностей.

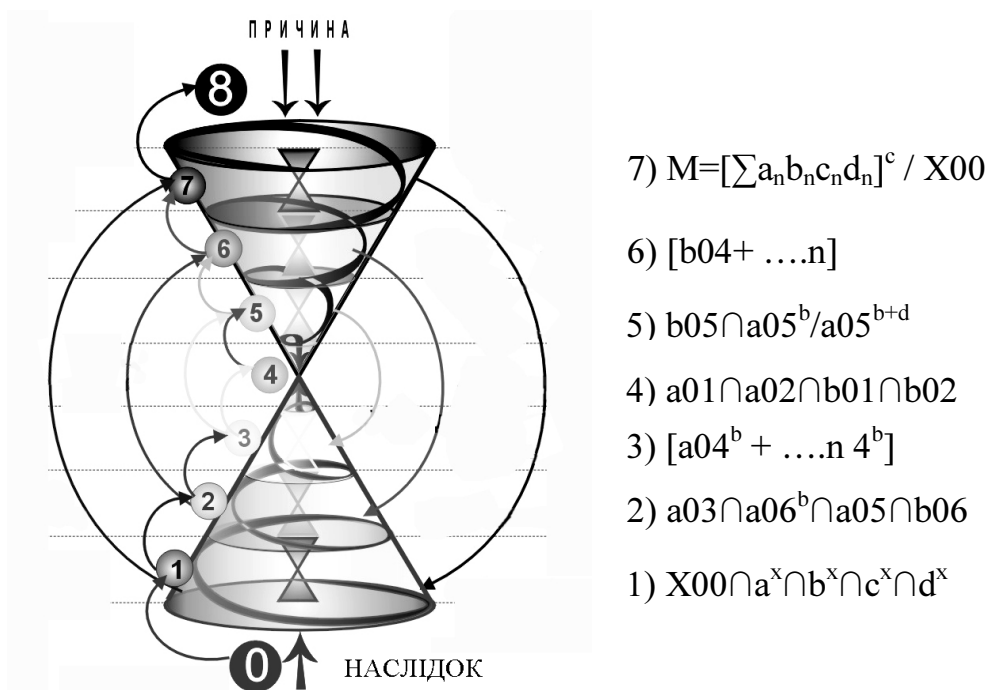


Рис.13. Ієрархія пропозицій у структурі змісту концепту-міфологеми СПИС

Отже, сутність СПИСА виявляється в ієрархічному наборі ознак, що порявляються контекстуально на різних рівнях взаємодій систем (знакових, інформаційних, біовітальних тощо). Використовуючи універсальну класифікаційну модель [238: 32-49], відзначимо, що СПИС постає як ЗБРОЯ / АРТЕФАКТ, "знаряддя для позбавлення життя" (1, мікро- рівень); ОЗНАКА індивіда, що викликає сукупність оцінок, емоцій та є статусним і аксіологічним маркером (2, ката-рівень(a)); ОРІЄНТАЦІЙНИЙ МАРКЕР (знак-"тригер" сценаріїв, адекватна інтерпретація котрого вимагає певних ментальних операцій) (3, ката-рівень (b)); ЖИВА ІСТОТА (носій імені, суб'єкт-агенс, тобто, своєрідна концентрована проекція можливих соціальних ролей, реалізація яких уможлиблює перебіг / зміну суспільно значущих сценаріїв - 4, мікро-рівень); ЗВ'ЯЗКОВИЙ КАНАЛ (також орієнтаційний маркер, але такий, що пов'язує світ причин, надсистему (відому в міфологічних і релігійних традиціях як сакральна сфера) та світ наслідків - 5, мезо-рівень (b)); СВІТЛО / СВЯЩЕННИЙ (САКРАЛЬНИЙ) ОБ'ЄКТ - як квінтесенція аксіологічно детермінованих пріоритетів, що визначають вектор поступу системи, творче начало - 6, мезо-рівень (a)), СВІТОВА ВІСЬ - енерго-інформаційний канал, що з'єднує планету з

об'єктами та енергетичними полями космічного масштабу - 7, мега-рівень. Багатовимірний характер аналізованого концепту-міфологеми дозволяє ідентифікувати його окремі іпостасі як фрактали, що функціонують на різних ієрархічних планах буття та забезпечують входження нового досвіду до інформаційних контурів відкритих систем.

3.4. Динаміка міжсистемних взаємодій крізь призму номінацій концепту ВІЙНА

У ході динамічних соціально-економічних, політичних, міжкультурних та ідеологічних взаємодій різних етносів та держав виникає значна кількість конфліктних ситуацій, що, з огляду на домінування стереотипів поведінки й концептуалізації дійсності, а також маніпулятивну діяльність певних соціальних груп, що захищають власні економічні інтереси, традиційно проявляються у війнах. Якщо для представників європейських етносів періоду раннього середньовіччя ВІЙНА (да. *gud, heado, hild, wig, gewin*) була одним з прототипових видів діяльності [237], в умовах глобалізованого світу вона набуває дифузного характеру, охоплює сфери інформаційних технологій та масової комунікації, продовжує стимулювати розвиток технологічного складника цивілізації та *de facto* перетворюється на глобальний феномен. Військова історіографія [320], політологічні [202] й лінгвістичні розвідки [186], загалом, носять конкретне "тактичне" забарвлення і не дозволяють ані встановити універсальні причини воєн, ані скористатись тисячолітнім досвідом людства для їхнього подолання. Пропонуємо інтегративний міфо-семіотичний погляд на специфіку мовної реалізації концепту ВІЙНА.

У широкому системно-логічному розумінні ВІЙНА є наслідком конфлікту контрарно сконфігурованих і орієнтованих систем. Протилежна орієнтація учасників конфлікту охоплює їхні онтологічні (а), функціональні (b), локативно-темпоральні (d) та аксіологічні (c) ознаки. При цьому, замість діалектичної взаємодії та трансформації енергії конфлікту в нові творчі моделі співіснування відбувається ескалація конфлікту. Його глибинні причини, пов'язані з низкою вторинних міфів (базових аксіоматичних операторів, що визначають стратегії й тактики буття), ситуативно профілюються й загострюються. Це свідчить, з одного боку, про "виснаження" ресурсів певної системи, її кризовий стан і неспроможність адекватно взаємодіяти зі світом, що динамічно розвивається й трансформується, а з іншого - про закритий "жорсткий" характер системи, що унеможлиблює її адаптацію, компромісні взаємодії та здатність до самопідтримки (звідси – агресія як пошук нових ресурсів різної природи). Загалом, ми ведемо мову про наступні системні передумови ВІЙНИ: тривалі відносини "егрегор"- "донор" та їхній злам (1);

конфронтація двох рівнорангових систем з жорсткою контрарною організацією, що претендують на один і той же сегмент у часо-просторі (2); відносини "домінатор" (паразит) - "об'єкт" (жертва) (3), спрямовані на встановлення відносин типу (1) унаслідок необхідності розширення ресурсної бази для однієї з систем.

Зміст концепту ВІЙНА (що охоплює низку стереотипних сценаріїв та може розглядатись як своєрідний "пролонгований евентив") віддзеркалює зіткнення систем:

$[SYS1\ a_n b_n c_n d_n] :: [SYS2\ -a_n -b_n -c_n -d_n] \rightarrow [SYS1\ a_n b_n c_n d_n] \dots [SYS2\ -a_n -b_n -c_n -d_n]$, у результаті чого обидві зазнають трансформацій на різних рівнях своєї організації. У випадку здобуття однією з систем переваги (сценарій ПЕРЕМОГА), наприклад: $[SYS1\ a_n b_n c_n d_n] \rightarrow [SYS1\ a_{+n} b_{+n} c_{+n} d_{+n}]$ a_{+n} b_{+n} c_{+n} d_{+n}

- відбувається відновлення її ресурсів (людських і матеріальних: $a_n \rightarrow a_{+n}$), підсистеми набувають нових функціональних якостей (b_{+n}), система зберігає власну просторову конфігурацію (відстоює кордони d_{+n}) або розширює їх (завойовує нові території $-d_{+n}$), при чому комплекс цінностей, що були стрижнем переможної ідеології, становить каркас нового національного міфу, на основі якого визначаються стратегічні цілі відбудови та розвитку системи (c_{+n}), або реалізуються подальші експансіоністські наміри ($-c_{+n}$)

Навпаки, при реалізації сценарію ПОРАЗКА $[SYS1\ a_n b_n c_n d_n] \rightarrow [SYS1\ a_n b_n c_n d_n]$ a_n b_n c_n d_n онтологічні ознаки системи деградують, оскільки ресурси системи вичерпуються (експлуатуються, розкрадаються переможцями, відносно людей можливі репресії та геноцид = a_n); переважна кількість підсистем втрачає свої функціональні ознаки (b_n); система втрачає цілісність контурів (втрачає територію = d_n); комплекс аксіологічних концептів як ядро ідеології конфліктного періоду трансформується у вторинну міфологію реваншистського спрямування та орієнтує систему (її залишки) на деструктивну траєкторію поступу (d_n).

Конфліктність є генетичною властивістю різно-орієнтованих систем у сенсі взаємодії різноспрямованих ієрархій і багатовимірних просторів та їхніх складників (єдність і боротьба протилежностей) [239: 272-273]. Тому ми ведемо мову про універсальний характер сценарію ПРОТИСТОЯННЯ (мезо-рівень) як субординатного відносно мега-сценарію КВЕСТ (універсального способу навігації у світі / поліверсумі) [239: 249]. З огляду на роль міфологічного простору як контейнеру базових операторів-аксіом, наголосимо на взаємодії "міфів" різного рівня як відносно варіативних програм, втілюваних при реалізації концепту ВІЙНА та пов'язаних із ним сценаріїв.

ВІЙНА як мезо-сценарій аналізується з використанням системно-логічної моделі (де М – міфічний хронотоп, R – реальний хронотоп, p – особа, q – дія особи, s – простір, t – час, x – неживий предмет, y – дія

предмета, у термінах М. Гріффіна) [386] При розгортанні цього сценарію проявляються відносини систем, що претендують на функціонування в одному й тому ж хронотопі, а їх конфліктність зумовлена принциповою відмінністю начал і конфігурації, як то "системність, впорядкованість" :: "хаотичність, ентропія". Сценарій набуває вигляду $M(p1q1x1y1st) :: M(p2q2x2y2st)$, а саме, $M(p1q1 x1y1) M(st) :: R(p2q2 x2y2) | M(st)$ – протистояння міфічних істот у міфічному хронотопі, як то, сутички богів, велетнів та інших чудовиськ при Рагнарьоку: *Gengr Óðins sonr // við ulf vega, // Víðarr of veg // at valdýri; ... // þá er hefnt föður* "приходить син Одіна, Відар – для бою супроти вовка, трупного звіра... так він мстить за батька" [98: 51], *Fór hann ákafliga ok reiddi hamarinn ok kastar um langa leið at Hrungni. Hrungrnir færir upp heinina báðum höndum ok kastar í mót* "той (Тор) стрімко мчав, підняв молот та жбурнув його здаля у Хругніра. Хругнір підняв точило обома руками й кинув його назустріч" [143: 24]; а також $M(p1q1 x1y1) R(st) :: R(p2q2 x2y2) | R(st)$ – протистояння міфічної та антропоморфної істот у реальному хронотопі: *on uðum slog // niceras nihtes* "вночі на хвилях чудовиськ я вбив" [86: 421-422], *Licsar gebad ...// burston banlocan. Beowulfe wearð //guðhred gyfeþe; scolde Grendel þonan // feorhseoc fleon under fenhleoðu* "смертельну рану отримав жадливий монстр... кістки тріснули. Беовульфу дісталась слава; мусив "смертельно хворий" Грендель шукати своє лігво у темній пустощі" [86: 816-820]; $R(p1q1 x1y1) R(st) :: R(p2q2 x2y2) | R(st)$ – протистояння антропоморфних істот в реальному хронотопі, за умови мотивації їхніх дій чинниками, пов'язаними зі змістом сакральної сфери МП, а також концептів ДОЛЯ, ПОМСТА, БИТВА, що передбачають або пряме "втручання" міфічного у перебіг сценарію, або становить "культурний фон" (СЛАВА-СМЕРТЬ-ВАЛЬГАЛЛА), наприклад: *Þá sótti Helgi sverðit, er Sváfa vísaði hánum til. Þá fór hann ok Atli ok feldu Hróðmar ok unnu mörg þrekvirki.* "тоді Хельгі здобув меч, на який вказала Свава. Тоді він та Атлі поїхали і вбили Хродмара та вчинили багато подвигів" [104: 11]. Фрактальними у цих сценаріях є компоненти "шкідливий вплив", "вбивство", "змагання". З урахуванням того, що "міфічний" світ, за великим рахунком, охоплює варіант дійсності, котрий ідентифікується як "реальний", оператори М і R відображають рівень "сакральності" / "профанності" досягнутого учасниками сценаріїв простору, в якому здійснюється переміщення.

Номінації міфологічних сценаріїв та їхніх фрактальних компонентів є знаками мезо-рівня індексально-символічного характеру. Ці знаки функціонують як сигнали і прескриптори, спрямовують плин сценарію вздовж історично усталених ліній закономірностей, що співвідносяться із міфологічно орієнтованими комплексами асоціацій. Іконічні властивості

імен концепту ВІЙНА зумовлені змістом закодованих у їхній внутрішній формі базових скриптів (еліптизованих текстів). Наприклад:

да. *wig* < герм. **wīxan-/wīgán-*, **wīxan-*; **wig*; **wáixjō*; **wīgá-* *m., n.*, **waigón-*, **waigrá-*, **waigō* "битва, бійка" - співвідносяться з гот. *wīhan* "суперечка, бійка", *and-weīhan* "конфліктувати"; **waihjō* "битва" (пор. фін. *vaikia* "той, що спричиняє незручності"), дісл. *vega* "боротися, вбивати", *vīg* "боротьба, смертельний удар", *veig* "сила", норв. *veiga* "вимахувати"; да. *wīgan* "боротися, бити", *wægan* "турбувати, мучити", *ge-wegan* "долати, поборювати", дфриз. *wīg*, *wīch* "боротьба", дсакс. *wīg m.* "боротьба", *wēgian* "турбувати, мучити", снід. *weigher*, *wēgher* "впертий", снн. *wīch* "боротьба", двн. *wīgan* "битися, бити", *ubar-wehan* "долати"; *wīc* "боротьба", *weigen* "турбувати, мучити", свн. *wīgen* "битися, бити", *wider wehen* "боротися, чинити спротив"; *wīc* "боротьба, війна, удар" [44] – акцентують власне значення "протистояння", "боротьба", "змагання", орієнтовані на фізичне / матеріальне знищення систем, що є у стані конфлікту. Якщо концепт ЗМАГАННЯ та його корелят ДОМІНУВАННЯ демонструють прояв тваринної частини природи людини (наслідують закономірність боротьби та виживання видів), то постає питання, а чи інший складник людини, а саме, його "духовне начало", що наближає його до сакрального прототипу, сприяє іншому розвитку конфліктних ситуацій?

Пор. корінь з подібним морфофонемним складом та іншим розширювачем: герм. **wīxa-z/wīgá-z*, **wīxia-*; **wīxan- vb.*, **wīxian-/wīgían- vb.*, **wīxēn- vb.*; **wikkēn* "священний, освячувати", гот. *wīh-s* "святий", *wīhan* "освячувати", **wīhnan* "бути священним", дісл. *vē* "священне місце", да. *wēoh*, *wīg* "ідол", *wicca* "чаклун", *wisce* "відьма", *wigol* "передвіщений", *wiglian* "віщувати" [44] (пропонуємо символічно-метафоричну інтерпретацію *wigian* "битися" та *wiglian* "віщувати, чаклувати", що враховує семантику /l/ > рун. *Lagus* "глибина, океан, вода" як номен енергії води, що співвідноситься із здобутками систем і визначенням на їхній основі нових перспектив при реалізації різноманітних програм, тобто, передрікання пропонує "превентивне" бачення конфлікту (подібних траєкторій взаємодії складників) і "натякає" на можливі, необов'язково агресивні, варіанти його подолання); пор. також дфриз. *wīa*, *wīga* "освячувати", дсакс. *wīh-* "святий", *wīh* "храм, капище", *wīhian* "освячувати", снн. *wīen*, *wīge* "передрікати", двн. *wīh* "святий", свн. *wīhen*, *wīen*, *wīchen* "освячувати, співати гімн", *wīch* "святий", н. *Weihnachten*; *weihen*. Така морфофонемічна близькість вказує на "сакральний" характер військових дій, тобто, існування певного надсистемного "прототипу" розв'язання конфліктних ситуацій у вигляді сутички. Іншими словами, війни трапляються в матеріальному світі, оскільки подібні конфлікти реалізуються на рівні енергій та об'єктів над системного (сакрального плану). З огляду на "дзеркальність" взаємодії надсистеми (САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ) та систем (СВІТІВ, СВІТУ ЛЮДЕЙ у тому числі) та підсистем (у сенсі фрактального повторення та

причинної детермінованості подій у системах нижчого рангу відносно надсистеми), певні взаємодії кластерів речовини, енергії та відповідної інформації, що подекуди постають як "конфлікт", супроводжуваний деструкцією окремих складників контрарних систем, що входять у контакт (дифузна зона галактик), у метафоричному сенсі розуміється як "війна богів". Звідси - зв'язок із "сакральним" кодом, вбудованим в основи номінацій війни. Наприклад, конфлікт між богами відбувається як війна, яку починають аси: *Fleygði Óðinn // ok í folk of skaut, // þat var enn folkvíg // fyrst í heimi* "в армію жбурнув Один списа, так трапилась війна перша у світі" [151: 24].

Згадані вище властивості систем-антагоністів ("впертість", тобто, жорстка організація та "наполегливість") відображені у таких номінаціях германськими мовами: н. *Krieg*, свн. *kriec*, *krieg*, снн. *krīch*, нід. *crijch* "розбрат, боротьба", нід. *krijg* "війна"; споріднені – двн. *widarkriegelīn* "впертий", *einkrieglīh* "наполегливий", дфриз. *halskrīga* "заклякла шия". Ймовірно, існує зв'язок з лтс. *grīns* "темний, суворий, непривітний" (ворожий) та гр. *bríthos* (*βριθος*) "сила, вага", дірл. *brīg* "сила, могутність, ціна" < іє. **guerī*, < **guer(ə)* - "важкий" ? [44]. Згідно іншої версії, відбулось гутуральне розширення кореня іє. **ger-* "тягнути, обертати", що типологічно співвідносить двн. *widarkriegē* з лат. *contrōversia*. З огляду на думку про походження н. *Krieg* від іє. **ger* "тягнути, крутити", а також іє. **ker-* "різати, гнути", ВІЙНА віддзеркалює різноманітні прояви хаосу, руйнування, зламу структури об'єктів, пор. лит. *kešinti* "мститися", ірл. *criogaim* "чавити, завдавати поразки", да. *hrician* "рубати". Можна також припустити існування зв'язку з іє. **gher-* "їсти" – як у значенні "знищення, поглинання ресурсів", так і "жертвоприношення", зв'язку з елементом сакральної сфери (божеством війни як "модератором сценарію"). Іє. **gher* за морфофонемічним складом близький до **guer-* / **uer-* [14: 278].

У свою чергу, сутність ВІЙНИ як конфлікту, пов'язаного з надмірною активністю й обміном ударами, віддзеркалюється у значенні "сум'яття, хаотичність", пор. а. *war* - < дфр. *werre* "war," < франк. **werra* (*фр.guerre*) < герм **werso*. (дсакс. *werran* "вносити сум'яття" [35]. Походження номінації а. *war*, н. *wirren*, двн. *werran* "крутити, обертати"; двн. *werra* "сварка, суперечка", н. *verwirren* "заплутувати, бентежити" < герм. **wers-* "крутити, обертати": лат. *verrere* "тягнути" < іє. **uers-* "крутити" ← **uer-* "обертати" [11: 593] демонструє уявлення про сутність позначуваного феномену як зламу звичних моделей буття, стан невпорядкованості, хаотичності, переплетення різноманітних сценаріїв, одночасну дію кількох чинників, що, метафорично, "закручують" індивіда / колектив / етнос у вир подій і трансформацій та руйнують звичні траєкторії навігації у світі. Відповідно, будь-яка новизна / злам в роботі систем сприймається негативно; звідси - наявність атрибутивно-оцінної лексики, о походить від

цієї ж основи: а. *worse*, да. *wyrs*, *wyrsa*, *wiersa* "гірше, гірший", дфриз. *wirra*, снід. *wers*, дсакс. *wirsa*, двн. *wirsiro* "гірше".

В українській мові війна співвідноситься з архаїчним *вої* "битва, воїн", *вої* (множ., "воїни") < протосл. **vojь* < і.є. **uoi-* : **uei* : **ui* "нападати, налітати на", пор. лит. *pavojus* "небезпека", *pavojus* "небезпечний", *vejù*, *vajóju* : *vajóti* "переслідувати", лтс. *vajat* "переслідувати", снскр. *vájati* "він переслідує, нападає", авест. *vōi* "задовольняти" гр. *oimos* (<**voimos*) "шлях, стежка", лат. *via* "шлях", двн. *weide* "фураж, їжа, пасовисько, пошук їжі та пасовиська", нім. *Weide* "пасовисько", *weiden* "пастися", *Weidmann* "мисливець" [43: 462-463]. "Агресивна" семантика номінацій ВІЙНИ, що співвідносяться з основами **uei-* / **ueie-* / **ui-* "тягнути, гнути" [42: 1120], імплікує контекстуальне породження значень типу "злам, перекручування, викривлення". Пор. також номінації, що включають основи з розширювачем *ueik-* "енергійний, здебільшого ворожий прояв сили", що призводить до надмірної її витрати та послаблення відповідного суб'єкта: лат. *vincō*, *-ere*, *vīci*, *victum* "отримувати перевагу, перемагати, дірл. *fichid* "б'ється", *dī-fich* "карати", *fich* "розбрат, сварка", *feuehuir* "суворий, жорстокий", *fecht* "військовий похід", дкімр. *guith*, кімр. *gwyth* "сварка", гот. *weihan* "битися", *wigana* "боротьба, війна", двн. *wīgan* "боротися, воювати" (пор. *wīgant*, *wīhant*, *gawigan* "безсилий, знесилений", *irwigan* "виснажений" унаслідок боротьби, військових дій), свн. *anwīgen* "нападати", дісл. *vega* "битися, вбивати", двн. *ubarwehan* "долати, поборювати", свн. *widerwehen* "битися з оголеною / блискучою зброєю", дісл. *vīg*, нід. *wich*, двн. *wic*, *wig* "битва", дісл. *vigr* "войовничий", гот. *waihjō* "війна, боротьба" [42: 1128-1129].

Номінації війни у кельтських мовах також віддзеркалюють універсальну смислову матрицю "війна - ворог (чудовисько) - змагання / протистояння - смерть - сила - цінність (честь / слава)", пор.: (1) гел. *aghach* "войовничий", арл. *agach*, *ag* "війна" < **āgu-* (снскр. *ājis* "протистояння", гр. *ἀγών*, а. *antagonist* [41: 5]; (2) гел. *baobh* "відьма", ірл. *badhbh* "примара, ельф", дірл. *badb* "крук, демон", *Badba*, ім'я богині війни, дпівн. *böð*, гот. *boðvar* "війна", да. *beadu* "битва" < і.є. **badwa-*, снскр. *bádhatē* "пригнічувати", лит. *bádas*, *famine* [41:29]; (3) гел. *bas* "смерть", дірл., ірл. *bás* < кельт. *ba-*, *bā-* "бити, вбивати", (лат. *batuere*, а. *battle*, да. *beadu*) [41: 31]; (4) гел. *brigh* "сила, могутність", ірл. *brigh*, дірл. *bríg*, вал. *bri* "гідність, ранг", корн. *bry*, брет. *bri* "повага" < **brīga-* **brígo-* (гр. *βρι* = *βριάρός* "сильний, могутній", *βριση* "сила, лють", снскр. *jri* "долати") < і.є. *gri-*, *grī-*, *grei-* (гіпотетично, пов'язаний з н.герм. *krieg*) [41: 49]; (5) гел. *caith* "витрачати, кидати", дірл., ірл. *caithim*, **katjō* "поглинати, відкидати", снскр. *cāṭayati* "відрізати, знищувати, кидати" [41: 66], спорідн. з гел. *cath* "битва", дірл., ірл. *cath*, вал. *cad*, д. вал. *cat*, корн. *cas*, гал. *catu-*; двн. *hadu-*, да. *heado-*, герм. *hader* "суперечка, змагання", снскр. *catru*, "ворог", гр. *κότος* "гнів" [41:74], а також гел. *cogadh* "війна", дірл., ірл. *cocad* : **con-cath* "битва з" [14:93]; (6) гел.

ceileach "військовий", ірл. *ceallach* "війна", герм. *hildi-* "війна", лат. *per-cellere* "бити" [41:79]; (7) гел. *faobh* "здобич", ірл. *fadhbhaim* "я грабую", **vodvo-*, < і.е. *vedh* "вбивати, штиркати"; снскр. *vadh* "вбивати"; гр. *ώθέω* "штовхати" [41:163]; (8) гел. *fearthuinn* "дощ", ірл. *fearthuinn* "виливатися, віддавати", **verao-* "дощ", дпівн. *ur* "мряка", да. *war* "море", снскр. *vtiri* "вода", авест. *vara* "дощ" [41:169] – реалізується ноєма "втрата ([ресурсів] ← крові ← рідини ← енергії води)"; (9) гел. *grimeil* "войовничий", ірл. *grimeamhuil* "жорстокий, війна", ← дпівн. *grimmr* "лютий, гнів" [41:205]; (10) гел. *lugh* "ляяться, проклинати", ірл. *luige* "клятва", вал. *llw*, брет. *le*, **lugio-n* "клятва", "зв'язок", гот. *liugan* "одружуватись", дпн. *urlugi* "беззаконня" (хаос), да. *orlege* "війна" [41:235].

Окреслимо деякі концептуальні моделі [239: 340-384], за якими ВІЙНА осмислюється у контексті картин світу європейських етносів.

Концептуальний оксиморон ВІЙНА :: МИР і його варіант ВІЙНА/ХАОС :: ПОРЯДОК: *qui desiderat pacem, praeparet bellum* "Хто хоче миру нехай готується до війни" [57: 51], *Aequalitas haud parit bellum* "рівність не породжує війну" [57: 45], *Cedant arma tofae!* "Хай зброя поступиться перед тогою" [57: 46], *Ceterum censeo Carthaginem delendam esse* "Крім того я вважаю, що Карфаген слід зруйнувати" [57:47], *Dictis, non armis* "Словами а не зброєю" [57: 47]. Останні паремії демонструють концептуальне протиріччя: з одного боку, ВІЙНА, що асоціюється з ХАОСОМ і руйнуванням, є гіршим варіантом розв'язання конфлікту, ніж мир (перемовини, компроміс). Втім, ВІЙНА розглядається як єдино можливий (доцільний) шлях взаємодії з іншою системою. В обох випадках ВІЙНА співвідноситься з аксіологічно забарвленими концептами-"каталізаторами": МИР, ЖИТТЯ, ВОРОГ, ПАТРІОТИЗМ. Узгоджені системні дії дозволяють долати прояв ХАОСУ: *Ibi semper est Victoria ubi Concordia est* "Де згода, там завжди і перемога" [57:49], *Mutua defensio tutissima* "найнадійнішим є взаємозахист" [57: 50];

ВІЙНА – КОНФЛІКТ / ПРОТИСТОЯННЯ: *Тогда при Олзѣ Гориславличи сѣяшеться и растяшеть усобицями* [71: 42], *А князи сами на себе крамолу коваху* [71: 46], *Та то рострґавіца бя пентосент ляты* [51 (3б): 11], *І се засе утворе межде русіче усобице і вѣрждешете сен ове // і сылоу стратете імяцете ове о соубое і безълаждене све.* "І знову виникла між русичами усобиця, і ворогували вони, і силу втратили, маючи сутички і безлад" [51 (17а): 18-19]; ⇒ ВІЙНА - ВТРАТА: *pecunia nervus belli* "гроші - нерв війни" (ресурси, що "живлять" систему-домінатора / втрачаються переможеним), *Kwydynt am aereu // Trychwn trymdieu* "звалили у битві трьох вождів втомлених війною" [87: 61-62], *gewac aet wige* послаблений у війні [86:2629]; ⇒ ВІЙНА – СМЕРТЬ: *Aut mortuus est, aut docet litteras* "Або загинув або навчає грамоти" [57: 45], *Si alteram talem victoriam reportavero, mea erit perniciēs* "Якщо я здобуду ще одну таку перемогу, я загину" [57: 53],

Flet victus, victor periit "Переможений плаче, переможець гине" [57:58], *Усобица княземъ на поганья погыбе* [71: 44];

ВІЙНА – РОБОТА / ГРА (ДІЯЛЬНІСТЬ): *æt heaðolace* "у військовій грі" [86: 584], *gufgeweorca* "військова робота" [86: 678], *hwæðre wiges gefeh, // beaduwe weorces*, хоч прагнув війни, роботи бойової [86: 2298-2299], *Gwnaont eu ryuel// Pan daw nos adyd* "вони воюють як приходить день і ніч" [126: 11-12]; ВІЙНА – БИТВА. У давньоанглійських текстах номінації ВІЙНИ та БИТВИ вживаються синонімічно: БИТВА є підсценарієм ВІЙНИ, а масштаби військових дій періоду раннього середньовіччя на території Європи можна розглядати як певний мотивуючий чинник для метонімічної номінації: *Bum ug kaer nefenhir // naw yt gryssynt wellt agwyd* "Я був у фортеці Нефнір, Де дерева і трава заходились битися" [87: 41-42], *æt giðe* "на війні" [86: 2491];

ВІЙНА ← ВОРОГ: *Quidquid id est, timeo danaos et doma ferentes* "Щоб це не було, я боюся данайців навіть тоді коли вони приносять дари" [57: 52], *heorowearh hetelic* "жахливий вовк війни" [86:1267], *gigantas, þa wið gode wunnon* "велетні, що воювали проти богів" [86:113];

ВІЙНА – ЖИВА / АКТИВНА ІСТОТА (здатна змінювати локативні ознаки, "переміщується", "забирає", "визначає", а тому алюзивно співвідноситься з концептом-міфологемою ДОЛЯ): *Wig ealle fornam* "війна забрала усіх" [86:1080], *þara ðe þær gið fornam* "тих, кого забрала битва" [86: 1123], *gif mec hild nime* "якщо забере мене війна (битва)" [86:1481], *þonne wig cume* "як раптом прийде війна" [86: 23];

ВІЙНА – ДОЛЯ: *Simper incerti exitus praelliorum sunt* "Ніколи невідомо чим завершиться бій" [57: 52], *þa wæs Hroðgare heresped gyfen* "Хротгару була дарована військова слава"[86: 64];

ВІЙНА ↔ ЗБРОЯ. як інструмент: *I se достоихомъ пратесе о житъбоу нашиу мечема* "І годиться битися за життя наше мечами" [51 (29): 44], *Unam in armis salute* "Єдиний порятунок у зброї" [57: 52]; як функціонально-атрибутивні маркери артефактів і осіб: *herestræl hearda* "міцний промінь битви", спис [86: 1435], *hildewærnum ond heaðowædum* (зі) знаряддям битви та одягом війни [86: 39], *giðkyning* "войовничий король" [86: 2335], *a mach crioslaichte na arm-chatha chruaidh chomhrai* "вийшов... обвішаний знаряддями війни для жорсткої битви" [90: V];

ВІЙНА – НЕНАВИСТЬ: *æfter wælniðe wæcnan scolde* "як смертельна ненависть (війна) вибухнула знов" [86: 85]; *herenið hearda* "військова лють нестримна" [86: 2474], *wighete Wedra* "військова лють Ведерів [86: 2120], *nida cræftig* "вправний у ненависті" [86: 1962], *wigbealu wessean* "ненависть (прокляття) війни прокидається" [86: 2046], *weallað wælniðas* "кипить військовою ненавистю" [86: 2065];

ВІЙНА – ЕМОЦІЯ / ОЦІНКА: *Bella matribus detestata* "війни ненависні матерям" [57: 46], *Dulce bellum inexpertis* "війна приємна для

недосвідчених" [57: 48], *Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor!* "Хай повстане колись з наших кісток месник!" [57: 48];

ВІЙНА – ЦІННІСТЬ (СЛАВА): *pro aris et focis certamen* "битва за вівтарі та вогнища" [57: 51], *wigspeda gewiofu* "успіх у війні сплітав" [86: 697], *asgwyar honneit // dydoent gwarth uor* "У славіній битві вони принесли ганьбу" [126: 13];

ВІЙНА – ЧАС: *Pat man hon folkvíg // fyrst í heimi, // er Gullveigu // geirum studdu // ok í höll Hárs* "пам'ятає вона війну першу в світі - Гульвейг загинула пронизана списами у залі Одіна" [151: 21]; *Ante victoriam encomium ne canas* "Не співай тріумфальну пісню до перемоги" [57: 45], *Помняиеть бо речь // първыхъ времяъ усобицъ* [71: 10], *I se Тріанъ беш за пенте сты ліатъі до годіе. // I такожьде днесе рціехомъ іакожде валка нашіа не // престаніе до конціе жітьбыі нашіеа.* "І Траян був за п'ять сотень літ до готів, але і нині мовимо, що війна наша не зупиниться до кінця життя нашого" [51 (29): 42-43];

Отже, ВІЙНА є проявом конфлікту протилежно орієнтованих систем, що наслідують модель взаємодії над системного плану. Несумісність та жорстка організація систем замість діалектичної взаємодії і творчого розв'язання конфлікту (з переходом на новий рівень еволюції) запускає базові скрипти типу "нанесення удару", "тиск", "руйнування", "зіткнення" (завдавання шкоди системі-антагоністу). Їхня надмірна динаміка спричиняє подальший дисбаланс, втрату ресурсів і підвищують ентропію систем. У лінгвокультурах європейських етносів вербалізована універсальна інформаційна матриця, що охоплює концепти зі сфер онтології, аксіології, артефактів, соціальних відносин та створює вторинні міфи, на основі котрих створюється програма "пост-воєнного" існування систем.

3.5. Міфічні істоти у дзеркалі мови

3.5.1. Концепт-міфологема ГНОМ

Сучасна наука не дає відповіді на фундаментальні питання, дотичні до походження людини та її ймовірних попередників, сутності перехідних процесів (СМЕРТЬ) або міфічних істот (МІ) на зразок ЕЛЬФА, ДРАКОНА, ГНОМА та ін. Зокрема, концепт-міфологема ГНОМ аналізується як вербалізований квант міфологічної інформації - ієрархічно узгоджена частина МП, що становить ядерну частину відповідних національних картин світу європейських етносів. Водночас, переосмислені архаїчні концепти-міфологеми породжують смислові поля, у контексті яких кодуються і осмислюються актуальні явища сьогодення, пор. висловлювання блогера стосовно наслідків зустрічі у форматі G-20 (листопад, 2014): *Свихнувшегося карлика опустили с небес на землю* [220].

Загалом, базовими ознаками, закодованими у внутрішній формі номінацій ГНОМА, є "антропоморфність", "приналежність до міфічних істот"

та "малий розмір і диспропорції тіла", які становлять інхоативну пропозицію Х00 у значенні аналізованих одиниць та змісті реконструйованих концептів.

В ієрархічно організованій системі концептів, що становлять каркас МП [239: 167-169], найбільш узагальненими / абстрактними мега-концептами (Рис 1.) є антагоністи ЖИВА ІСТОТА :: НЕЖИВА СУТНІСТЬ. Гіпонімічні (субординатні, у термінах [428]) відносно них мезоконцепти виконують роль певних зв'язкових елементів між універсальним інформаційним полем ноосфери та національною культурою. Концептами мезо-рівня відносно ЖИВОЇ ІСТОТИ є АНТРОПОМОРФНА ІСТОТА / ІСТОТА НЕЛЮДСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ, тобто МІ (типу дпівн. *Vættir* "духи природи"). Концепт МІ є суперординатним відносно етноспецифічних структур макро-рівня. Макроконцепти є достатньо узагальненими й здатними до функціонування в якості домінант відповідних концептуально-семантичних сфер, наприклад: ЕЛЬФ, ГНОМ, ДРАКОН, ТРОЛЬ, ОРК, БОЖЕСТВО та ін. Ката-концепти, видові відносно макро-концептів, є етноспецифічними у картинах світу лінгвоспільнот. Вони становлять зміст концептуально-семантичних сфер у картині світу, входять до конкретних міфологічних сценаріїв, що розгортаються у національному МП. Ката-концепти більш деталізовані та містять інформацію про окремі раси, народи, групи, расові підгрупи, як то: вал. *Knocker, Knacker, Bwca*, корн. *Bucca* (гел. *bòcan* "гоблін"), а., нім. *Kobold* (*cobold*) (нім. *kofewalt* "дух-покровитель кімнати", да. *cofgodas* "боги кімнати" > *Kobold* ? (як варіант - двн. *kuba-walda* "той хто управляє домом" < двн. *chubisi* "дім, хатина" + *-old* "управляти") [33] (=d04), типологічно співвіднесене з охоронцями помешкання лат. *lares* та *penates*), або "трікстерами / шкідниками" (=d01) типу гр. *kobalos*, лат. *cobalus* "негідник, шкідник"); також а. *brownie / brounie, urisk*, гел. *brùnaidh, ùruisg, gruagach* тощо [28].

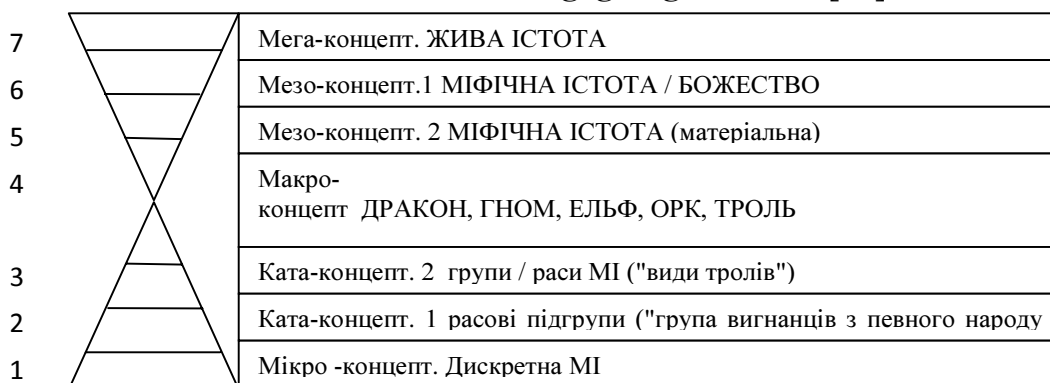


Рис. 14. Універсальна модель ієрархії концептів у МП

Мікро-концепти фрактально повторюють структуру своєї надсистеми та відзначаються контекстуально зумовленим "профілюванням" окремого сегменту свого змісту. Мікро-концептами відносно ката-концепту ГНОМ є

дискретні МІ, що мають диференційні онтологічні ознаки, або расові підгрупи з унікальними властивостями (а. *bluecap* - з'являється у вигляді блакитного вогника), локативні ознаки (нортумбр. а. *Redcap, powrie* або *dunter* - мешканець руїн замків на пограниччі Англії та Шотландії, вбивча істота - людська кров забарвлює їхні капелюхи і надає життя) [28: 437], виконують специфічні функції або по-особливому жартують над людьми / шкодять їм, як то а. *Cutty Soames (Old Cutty Soames* - згідно фольклорних уявлень, різав троси у гірничому обладнанні), "червоні капелюшки" типу пол. *krasnoludek* або нід. *Kabouter*, доброзичливі помічники, на відміну від англо-шотландських *powrie*; представляють ДИСКРЕТНОГО ЧЛЕНА ГРУПИ: нід. фолк. *Kabouterkoning Kyrië* (Кайрі, володар каботерів у Північному Брабанті), *hobthrust* (представник хобів, що мешкав у підземній хатині біля *Runswick Bay* і вмів лікувати коклюш) [28: 268], пор. також *Balin son of Fundin. Lord of Moria*. [146: 380].

Розглянемо етимологічне підґрунтя номінацій макро-концепту ГНОМ. Виділені властивості денотата (за даними словників та при аналізі текстів) розглядаються як зміст внутрішньої форми відповідних мовних знаків, сукупність пропозицій, що становить еліптизований національно-культурний текст-програму. Вказані пропозиції інвентаризовані за критерієм віддзеркалення онтологічних (а), функціональних (b), аксіологічних (с) і темпорально-локативних (d) ознак. При їхній інтерпретації та аранжуванні ми зважаємо на відповідність рівнів універсальної моделі таким планам у структурі особистості (Рис.14): матеріально-біовітальний (1), емоційно-чуттєвий (2), ментальний (3), соціально-адаптивний (4), соціально-креативний (5), ціннісно-орієнтаційний (6), світоглядний (7) (Рис.14). При розгортанні типових (міфологічних) сценаріїв, залежно від контексту, появляються окремі сегменти вказаних планів, профілюються певні ознаки у структурі значень відповідних мовних знаків.

Однозначної відповіді стосовно походження номінацій ГНОМ не існує, когнати до а. *dwarf* невідомі у мовних сім'ях і групах поза германськими, крім кельтських (пор. типологічні відповідники у романських мовах, вмотивовані ознакою "малий розмір": ісп. *enano, pigmeo*, іт. *nano*, фр. *nain, lutin*, порт. *duende*) (=a01^x). Так, н. *Zwerg*, двн. *twerg*, свн. *twerc*, дсакс. *gidwerg*, дфриз. *dwerch, dwarch*, да. *dweorg, dweorh*, а. *dwarf*, дпівн. *dvergr*, шв. *dvärg* < герм. **dwegaz* "карлик" [11: 155], що може бути пов'язаним із коренем **dreug-* "дурити, шкодити" (= b01) (145), який, з огляду на приналежність ГНОМА до міфічних (нелюдських) істот, дозволяє реконструювати модель "представник зовнішнього (ворожого світу) → шкідник → ворог". Функціональна ознака ГНОМА "шкідник" як прототипна вписується до концепції А. Лібермана, котрий заперечує зв'язок германської одиниці з санскр. *dhvarás* "зігнутий", авест. *drva* "фізична деформація", гр. σέ(ι)φος "мальок, комаха", а натомість веде мову про результати ротацізму на

рівні кореневих морфем: герм. **dwer-g-* < **dwez-g-* < **dwes-g-* "дурний" (=a04) (да. *dwæes*, двн. *twaās*, снід. *dwaes* (> нід. *dwaas*) пропонує інтерпретацію "гном" ← "дурний" / "хворий") ← "під впливом міфічної / ворожої істоти" [40: xxxvi]. У свою чергу, у відомому метричному заклятті хвороба ототожнюється з гномом: *Wið dweorh* [155:1], *Þa com in gangan dweores sweostar* "прокралася всередину гномова сестра" [155: 12]. Згідно інших версій реконструкції етимології, двн. *twerg*, да. *dweorg* пов'язані з дінд. *dhvārati* "зігнутий, пошкоджений" (=a02) та *dhvarás-* "демонічна істота", лат. *fraus* "обман, шкода, збиток", *frūstrā* "помилковий, неправильний, марний", хет. *duṣarnāi-* "ламати, розбивати" < і.е. **dhuer(ə)-* "шкодити, нищити шляхом обману" [45: 147; 42: 277], що, в принципі, не суперечить тлумаченню "викривлення" ~ "хвороба" як системне порушення. Розмір денотату можна також співвіднести з варіантом етимології **tuerg-* "стискати" [14: 608]. Ознака "малий розмір" (=a01^x) проявлена у номінації а. *leprechaun* < ірл. *lupracan* < дірл. з метатезою *luchorpan* "маленьке тіло" < *lu* "маленький" (< і.е. **legwh-* "той що мало важить" + *corpan* (*corp* "тіло" < лат. *corpus* "тіло"; альтернативне написання *leithbrágan* відображає фольклорні уявлення (*leith* "половина" + *bróg* "черевик") про основне заняття цієї МІ [35].

Походження одиниць а. *gnome*, укр. *гном* зазвичай пов'язують з працями Парацельса: а.*gnome* < фр. *gnome* < с. лат. *gnomus* < гр. **gēnómos* (**γηνόμος*, "підземний мешканець") (=d01) на позначення елементалів стихій за аналогією до гр. *thalassonómos* (*θαλασσονόμος*, "морський мешканець") [43: 663]. Мотивація назви, викликана наявністю омоніма *gnomic* "гномічний, той, що має знання" традиційно визнається менш вірогідною [EDME], втім, не може розглядатись як неможлива, з огляду на наявність у мовних картинах світу європейських етносів типологічних ознак КАРЛИКА як "охоронця секретів (знання)" (=b07) у концептуально-семантичній матриці ХТОНІЧНОЇ ІСТОТИ.

Цікавими є певні паралелі етимології укр., рос. *карлик*. Походження цієї одиниці зазвичай пояснюють запозиченням з пол. *karle*, *karzeł*, чес. *karel* < двн. *karal* "малюк", нім. *Kerl* "хлопець" [24 (2): 200], що, за певних умов, можна інтерпретувати як "нащадок" (гіпотетично - антропоморфне створіння / міфічна істота, продукт сакральної надсистеми). "Антропоморфність" карлика (=a05^{x,c}) відображено в семантиці спорідненого з ним власного імені Карл: а. *Charles* < с. лат. *Carolus* < свн. *Karl* "людина, чоловік" у той час як са. *carl* "бонд, людина простого походження" < дпівн. *karl* "людина, чоловік, вільна людина" < герм. **karlon-* (пор. а. *churl* "селюк, грубіян"). Згідно "Пісні пор Ріга", унаслідок "божественного втручання" *idu meir at þat // mánuðr níu; // jóð ól Amma, // jósu vatni, // kölluðu Karl, // kona sveip rípti*. "Дитя тоді народила ця бабця, водою був окроплений і названий Карлом" [129: 20], унаслідок чого *þaðan eru komnar // karla ættir*. "Звідси всі бонди походять з роду Карла" [129: 25].

Тобто, Карл (гном як "мала людина") є пращуром середньої верстви людської раси (вільних бондів), пор. у цьому контексті номінації ЛЮДИНИ засобами давньоанглійської мови: *snotere ceorlas* "розумні / мудрі люди" [86: 202, 416, 908, 1591], де асоціація ЛЮДИНИ (розумного / вправного підданого конунга) з ГНОМОМ відбувається за ознакою "мудрий" та переосмисленою ознакою "маленький" ("соціальний статус" ← "розмір").

Номінація МІ "карлик" демонструє відголосок значення "пращур", тобто, *Zwerg* розуміється як людина (до-людина), представник попередньої раси, мутація якого призвела до зменшення у розмірі та зміні середовища існування. Загалом, реконструкція етимологічних паралелей дозволяє узагальнити наведені висновки та співвіднести їх з традиційними уявленнями про те, що міфічна раса альвів у доісторичні часи розділилась на ельфів (*Ljosalfar*) "чорних альвів", цвергів (*Svartalfar*). Якщо перші унаслідок (гіпотетичної) геокліматичної катастрофи мігрували з територій, населених людьми (пор. відголосок цього сценарію у текстах Дж.Р.Р. Толкіна, де ельфи залишають Середзем'я і повертаються до Валінору), то другі зазнали трансформацій (мутацій) і опинились під землею (пор. германські уявлення про *Swartheimr*, населений чорними альвами). У свою чергу, вторинна реміфологізація сучасних лінгвокультур зумовлює "зворотну референцію" до міфічної доісторичної епохи, в якій раси живих істот (у тому числі карлики) співіснують у гармонії: *Die Greise aus dem Dorfe // Sprachen oft von goldenen Zeiten // Als Männer reinen Herzens // Auf den edelsten Geschöpfen reiten // Elfen-, Mensch-, und Zwergenvolk noch brüderlich vereint* [141: UE].

У кельтських мовах наявні такі номінації: гел. *abhag*, ірл. *abhach* < *abh* (ірл. *abacc*, вал. *afanc* "карлик" [41: 2], та *acharradh* "гном, демонічна / міфічна істота" [41: 4] ("незвичайний" =a06), що, загалом, входить до класу (раси) сидів (типологічний відповідник германських альвів): гел. *siochair* "гном, міфічна істота", ірл. *sidhcaire*, дірл. *sitkchaire* "армія ельфів (альвів - як пращурів гномів)" < *sith* "(маленька) міфічна істота" + *cuire* "армія" (н. *heer* "армія", а. *herald*) [41: 323], *fbrideach* "маленький, гном", ірл. *brideach* (при ірл. *brideag* "маленька жінка" [41: 49].

За семантичними властивостями номінації ГНОМА близькі до германського відповідника: гел. *droich, troich*, ірл. *droich* < **drogi-*, спорідн. з тевтон. *dwergo-*, нім. *Zwerg*, дпівн. *dvergr*, а. *dwarf* [41:143]. Вони також проявляють ознаки, деякі з котрих утворюють бінарні комплекси: "веселий" (=a07) :: "похмурий, суворий" (=a08): гел. *asgan* "веселун, гном" [41:23], пор. *aisteach* "кумедна людина", ірл. *aisdeach* "розумний" [41:12], але гел. *durga* "суворий, сердитий", ірл. *durganta, duranta* "сумний, похмурий, сердитий", очевидно спорідн. з дпівн. *durga* "похмура людина" та а. *dwarf*. [41:147]; "розумний (досвідчений) (=a09) / підступний (хитрий)" :: "дурний (=a04) / хворий ← зігнутий (=a02) / збочений (=a03)": гел. *mulart* "вождь гномів", ірл.

mulabhdrd, malabhur, mulart [41:257], гел. *troman* "гном, старійшина", ірл. *tromdn* [41: 377] (носій певного статусу як результат / наслідок певних ментальних здібностей і досвіду адекватного існування у групі). **"Розумним"** (=a09) / **"дурним"** (=a04) гном (*abhuc*) розуміється виходячи зі змісту його власного імені: *Cnú Deróil* "легковажний (або веселий, або дурнуватий) горішок", у той час як **"мудрість"** (=a09) передається дескриптивно: *Gacha cluinedh tiar is tair/ do bhídh aigi do teabair* "усе що чув із заходу та сходу, він запам'ятовував" -цит. за [420]. Пор. також гел. *sgaipean* "дурник, гном" [41:309], *siolgach* "лінивий, карликовий" [41:324], гел. *tiachair* "збочений, з поганим характером, хворий, гном", ірл. *tiachair* "неспокійний", *tiachaire* "дратівливість" [41:366]. У широкому сенсі "хворобу" ми розуміємо як системне порушення / викривлення життєвої програми частини раси, що пішла хибним шляхом розвитку. При цьому відзначимо певні германо-кельтські паралелі у номінаціях ГНОМА на етимологічному рівні, що свідчить про відносну первинність германо-кельтського культурного коду у структурі енерго-інформаційного поля європейських етносів як спадкоємців попередньої (гіпотетично) цивілізації.

На окремий розгляд заслуговують вербальні відсилки до специфічного смислового поля, в якому існує раса гномів, при номінації фокусних концептів-міфологем у германській лінгвокультурній традиції. Зміст концепту інтерпретується з огляду на розуміння "потoku часу", де часові виміри співіснують відносно одночасно, а знаково-закодовані значення утворюють транс-темпоральні "діахронічно-синхронні" ноематичні смисли. Останні становлять "вузли" у смисловій матриці МП, наявні в його структурі у всі відомі періоди поступу лінгвокультур. Сучасний нам "креативно - моделюючий" період за набором концептуальних домінант розуміється як симетрично інвертований "лінгво-деміургічний".

Таким чином, ГНОМ: є **"представником раси / соціальної групи"** (=a11): *Mál er dverga // í Dvalins liði // ljóna kindum // til Lofars telja, // þeir er sóttu // frá salar steini // Aurvanga sjöt // til Jöruvalla* "треба карликів з війська Дваліна назвати роду людському до Ловара, вони з'явилися із каменя землі, прийшли крізь болото на піщане поле" [151: 14], *þat mun æ uppi // meðan öld lifir, // langniðja tal // Lofars hafat.* "доки люди живі, перелік цей буде (вічним) пращурів Ловара" [151: 16]; та **"носієм власного імені"** (=a14): *ok þá er hann kom at heimboði til dverga nökkurra, Fjalars ok Galars* "він прийшов у гості до карликів Фйалара та Галара" [143: 5]; є **"шкідником"** (=b01): *en dvergrinn mælti, at sá baugr skyldi vera hverjum höfuðsbani, er ætti.* "І карлик сказав, що той перстень вартуватиме життя будь-кому, що ним заволодіє." [26, 46], *þá kölluðu þeir hann með sér í einmæli ok drápu hann* "покликали його, ніби щоб поговорити, і вбили" [143: 5]; є **"носієм / користувачем коду"** (в окремих випадках - магії) (=b05), що дозволяє йому бути **"інтерпретатором /**

номінатором світу" (=b06): *Dvalinn ok dvergum fyrir* "Двалін у гномів" [Havamál, 143], *dvergar drjúpansal* "у гномів волога зала [небо]" [76: 12], *en skin dvergar* "той, що засліплює у гномів [місяць]" [76: 14], *kalla dvergar Dvalins leika* "гноми звать другом Дваліна [сонце]" [76: 16], *kalla dvergar dagsveru* "гноми звать спокоем дня [тиша]" [76: 22], *kalla dvergar djúpan mar* "гноми звать глибиною [море]" [76: 24], *en forbrenni dvergar* "той що палить - у гномів " [76: 26], *kalla dvergar draumnjörun* "гноми звать снами Нйорун [ніч]" [76: 30], *Svá, at kalla hann ... erfiði eða byrði dverganna eða hjálm Vestra ok Austrá, Suðra, Norðra* "Звуть його [небо] вагою або ношею гномів, шоломом карликів Вестрі, Аустрі, Судрі й Нордрі" [143: 31]; **"несумісний зі світлом"** (=a12): *uppi ertu, dvergr, of dagaðr, // nú skínn sól í sali* "карлику, ти впійманий сонцем у домі" [76: 35] (імплікація - "темний / злий / підземний / хтонічний"); є **"творцем"** (у тому числі надзвичайних, магічних артефактів) (=b02): *Ívalda synir // gengu í árdaga // Skíðblaðni at skapa* "сини Івальді якось заходились будувати Скідбладнір" [97: 43], *Þar var Móðsognir // mæztr of orðinn // dverga allra, // en Durinn annarr; // þeir mannlíkun // mörg of gerðu // dvergar í jörðu, // sem Durinn sagði* "Тоді Модсогнір був названий старшим з усіх карликів, а Дурін - другим; тоді людоподібних багато з глини карлики зліпили, як сказав Дурін" [151: 10], *eptir þat fór Loki til þeira dverga, er heita Ívaldasynir, ok gerðu þeir haddinn ok Skíðblaðni ok geirinn, er Óðinn átti, er Gungnir heitir.* "Потім вирушив Локі до карликів, яких звать синами Івальді, й вони зробили таке волосся, і човен Скідбладнір я спис для Одіна, що зветься Гунгнір". [143: 43], *Af þessu köllum vér skáldskap Kvasis blóð eða dvergadrekku eða fylli ... eða farskost dverga* "Тому ми називаємо поезію "кров'ю Квасіра" або "напоєм чи насиченням карликів"... або "човном гномів" [143: 5], *Þat var dómr þeira, at hamarrinn var beztr af öllum gripunum ok mest vörn í fyrir hrímþursum, ok dæmdu þeir, at dvergrinn ætti veðféit.* "Вирок (богів) був такий, що молот - найкращий з усіх скарбів і надійний захист від хрімтурсів, і вирішили вони, що карлик виграв суперечку" [143: 43], *Þá svarar Högni: "Of síð bauttu þetta, ef þú vill sættast, því að nú hefi ek dregit Dáinsleif, er dvergarnir gerðu* "Тоді відповідає Хьогні: "занадто пізно ти говориш про мир, бо я вже витягнув меча Спадок Даїна, який викували гноми" [143:62], *Þeir blendu hunangi við blóðit, ok varð þar af mjöðr sá, er hverr, er af drekk, verðr skáld eða fræðamaðr* "тоді змішали мед з кров'ю, і хто вип'є той мед, стає скальдом або вченим" [143: 5]; є **"витвором надсистеми"** (=a13): *hver skyldi dverga // dróttir skepja // ór Brimis blóði // ok ór Bláins leggjum.* "хто має карликів створити з крові Бріміра та кістки Блаїна" [151: 9] (імплікація - "божественний"); є **"мешканцем природної стихії"** (=d02): *Einn dvergr hét Andvari. Hann var löngum í forsinum í geddu líki ok fekk sér þar matar.* "Одного карлика звали Андварі, він давно жив у водоспаді в образі шуки и добував собі там їжу" [128: 1], *Dvergrinn gekk inn í steininn ok mælti* "карлик увійшов до каменя й мовив". [128: 4], *stynja dvergar // fyr steindurum, //*

veggbergs vísir // Vituð ér enn - eða hvat? "Стогнуть карлики перед камінним входом у рідних скелях. Чи цього достатньо?" [151: 48]; **"мешкає на півночі"** (=d03): *Stóð fyr norðan // á Niðavöllum // salr ór gulli // Sindra ættar* "Стояла на півночі у Нідавеллір золота зала - дім роду Сіндра " [151: 36]; **"мешкає у частині світу / країні гномів"** (=d05) *Pá sendi Óðinn Loka í Svartálfaheim, ok kom hann til dvergs þess, er heitir Andvari.* Тоді Один відправив Локи до Свартхейму, і той прийшов до карлика, якого звали Андвари. [143: 46].

У "периферійний" період буття МП і лінгвокультур [239: 192-202] відбувається затемнення окремих ознак ГНОМА та профілювання інших, як то **"сильний"** (=a10), **"мешканець стихії"** (d02), **"носій власного імені"** (a14), **"ворожій"**←**"шкідник"**(b01), **"творець "** (b02), **"охоронець скарбів"**(b07), пор.: *Done chunde im gestriten daz starche getwerch // alsam die lewen wilde si liefen an den berch // da er die tarnkappen Albrichæ ane gewan ...*"Силою не подолав його могутній гном... мов дикі леви помчали вони до гори, де він (Зігфрід) відвоював у Альбріха капелюх-невидимку" [118: (0097) 1-3].

У "креативно-моделюючий" період у номінаціях гнома проявлені фактично всі попередньо експліковані риси. Втім, використання у текстах мовних знаків рівня фраз і міні-текстів дають змогу реконструювати певні концептуально-семантичні кластери та виділити додаткові аксіологічні значення, що окреслюють траєкторії атракторів, згідно яких ГНОМ вписується до міфологічних і соціокультурних сценаріїв:

"сильний" =a10 *Gimli the dwarf alone wore openly a short shirt of steel-rings, for dwarves make light of burdens* [147: 335], *we shall all need the endurance of Dwarves* [148: 25], *he wished therefore that they should be strong and unyielding.* – sil 43 **"темний"** [145: 12], *"We like the dark," said the dwarves. "Dark for dark business!.."* [145: 16]; **"витвір надсистеми"** (=a13) *the Dwarves were made by Aulë in the darkness of Middle-earth* [146: 43], *and he made first the Seven Fathers of the Dwarves in a hall under the mountains in Middle-earth.* [146: 43]; **"мудрий"** (=a09): [Melian] ... *he sought aid and counsel of the Dwarves of Belegost* [146: 92]; **"представник групи / соціуму"** (=a11): *Next to Frodo on his right sat a dwarf of important appearance* [147:75], *Fortunes of Balin's folk* 381, *"Durin, Durin!" said Thorin. "He was the father of the fathers of the eldest race of Dwarves, the Longbeards, and my first ancestor: I am his heir."* [145: 53], *"I am Thorin son of Thrain son of Thrór King under the Mountain! I return!"* [145: 195]; **"шкідник / вбивця"** (=b01) *Then the lust of the Dwarves was kindled to rage by the words of the King; and they rose up about him, and laid hands on him, and slew him as he stood.* [146: с. 233], *Dwarves were victorious, and the halls of Thingol were ransacked and plundered. ... and the Silmaril was taken.* [146: с. 234]; **"користувач коду"** (b05): *a stone in the grass. On it roughly cut and now much weathered could still be seen dwarf-runes and secret marks.* [147: 255], *words of the secret dwarf-tongue that they teach to none.* [147: 364]; **"творець / коваль"**

(=b02). *We make good armour and keen swords, but we cannot again make mail or blade to match those that were made before the dragon came.* [147: 277], *the hauberks of the Dwarves were so fashioned that they rusted not but shone ever as if they were newburnished.* [146: 94], *It is my dwarf-mail that Thorin gave me.* [147: 174], *The dwarves of yore made mighty spells, While hammers fell like ringing bells* [145: 12], *the Nauglamír, the Necklace of the Dwarves, most renowned of their works in the Elder Days.* [146: 114]; **"воїн"** (=b04) *Azaghâl, Lord of Belegost... with his last stroke Azaghâl drove a knife into his [Glauring's] belly* [146: 193], *Bifur and Bombur had given a lot of trouble, and fought like mad, as dwarves will when cornered.* [145: 25]; **"копач"** (= b03) *Only in mining and building have we surpassed the old days.* [147: 277]; **"володар / охоронець скарбів"**(= b07) *three rings that the Dwarf sires possessed of old shall be returned to you, and the realm of Moria shall be yours for ever.* [147: 290], *the Heart of the Mountain, the Arkenstone of Thrain.* [145: 229]; **"мешканець стихії"** (= d02): *Ever my heart rises as we draw near the mountains. There is good rock here.* [148:161]; **"мешканець обмеженого простору/ приміщення"** (= d04): *Farewell we call to hearth and hall!* [147: 139], *so important a dwarf so far from the Lonely Mountain.'* [147:276], *the hearts of the Dwarves of the Lonely Mountain were troubled.* [147: 151], *Halls of Durin* [147:354], *In the ruins of the Dwarves, a dwarf's head will be less easy to bewilder* [147:354]; **"мешканець території / країни"** (=d05): *the doings of the Dwarf-kingdom.* [147:276], *under them lies Khazad-dûm, the Dwarrowdelf* [147:339], *we shall come down by the Dimrill Stair into the deep vale of the Dwarves.* [147:339], *the lowlands of the Dwarfkingdom.* [147:395], *Glóin sighed. 'Moria! Moria! Wonder of the Northern world! Too deep we delved there* [147: 290]; **"часовий маркер"** d06 *In the days of Durin they were not secret.* [147:364]; *Long have its vast mansions lain empty since the children of Durin fled* [147: 290], *"Then what is Durin's Day?" asked Elrond. "The first day of the dwarves' New Year"* [145: 53]; **"мандрівник"**= d07 *you are the first dwarf to behold the trees of the Naith of Lórien since Durin's Day!* ' [147: 414], *Dwarves began again to journey into Beleriand* [146: 111-112].

Значення "копач" та "охоронець скарбів" марковані вербалізованими асоціаціями з ознаками "жадібний" (c05), "темний" (a12) і "зло" (c00-), що постають тригерами сценаріїв, у яких проявлені ознаки ГНОМА "шкідник" / "вбивця": *the dwarves awakened evil in the mountains* [147:403], *Dwarf the delver, dark are his houses* [148: 79]. Вербалізовані ознаки, пов'язані з роллю гнома як "творця" (b02), є кваліфікаторами (атрибутивними компліментаторами), що вказують на специфічне походження і властивості артефактів: *Some dwarf-gates will open only at special times, or for particular persons* [147: 364], *Beside them Gimli stood with his stout legs apart, wielding his dwarf-axe.* [147: 355], *Dwarf-doors are not made to be seen when shut,* ' said Gimli. [147:363].

Використання семантичних модифікаторів, ускладнення і розширення структури номінацій ГНОМА у текстах жанру фентезі породжують оцінні (аксіологічні =с) значення відповідних одиниць: **"мужній"** (с01): *In spite of his hurt the dwarf would not stay behind.* [148: 176]; **"позитивна репутація"** (=с02): *the Glóin, one of the twelve companions of the great Thorin Oakenshield?* [147: 275]; **"ворожий"** (=с04): *A dwarf! ' said Haldir. 'That is not well. We have not had dealings with the Dwarves since the Dark Days* [148: 406]; **"дружній"** (=с03) *But he is from the Lonely Mountain, one of Dáin's trusty people, and friendly to Elrond,* локація + етнічна приналежність [148: 406]; **"жадібний"** (=с05) *Mim the Petty-Dwarf had found his way to Nargothrond, and crept within the ruined halls; and he took possession of them, and sat there fingering the gold and the gems* [146: 230].

У лінійному записі (зв'язки між пропозиціями позначені як \Leftrightarrow "предикація", \wedge "ад'юнкція", \vee "диз'юнкція", \neg "заперечення", \rightarrow "імплікація") структура універсального концепту-міфологеми ГНОМ виглядає наступним чином: $A = \{[(\Leftrightarrow X00a01 \wedge |a02^c \rightarrow a03^c| \rightarrow |a04^c \vee a09| \wedge |a05 \vee a06| \wedge |a07 \vee a08| \wedge b01^{c?} \wedge b02 \wedge b06^{b05}) \wedge a11 \wedge |d01 \rightarrow a12^{c?}| \wedge d02 \wedge d04 \wedge d05 \wedge a13 \wedge a14] \rightarrow b03 \neg b04 \wedge d03 \neg d06 \neg d07 \neg c01 \neg c02 \neg c03 \neg c04 \neg c05\}$ Його германський корелят розглядається як: $B = \{[(\Leftrightarrow X00a01 \wedge a10 \wedge a11 \rightarrow a14 \wedge a13 \wedge d01 \rightarrow a12 \wedge b01^{c05} \wedge b02^{c04} \wedge b03^{c05} \wedge d05) \wedge b04 \wedge a09 \wedge d02 \wedge d04 \wedge d06 \wedge d07 \wedge b02^{b07} \rightarrow b06^{b05}] \rightarrow a02 \rightarrow a03 \rightarrow a04 \wedge |a07 \vee a08| \wedge |a05 \vee a06| \wedge d03\}$. Спільними рисами є онтологічні параметри і базові функціональні ознаки ГНОМА. Негативні оцінні конотації в іменах концепту європейськими мовами є імпліцитними, пов'язаними, передовсім, з уявленням про "викривленість" і "хворобу" як своерідну помилку в сакральній інформаційній матриці. Його етноспецифічними германськими рисами є розширене коло функціональних і локативних ознак, котрі, у свою чергу, орієнтовані на групову, соціальну і міжрасову поведінку денотата. Відповідні про позитивно закодовані ознаки отримують відмінне аранжування відносно рівнів (Рис.15 а,б - вказані лише ознаки з ядерної зони змісту концептів).

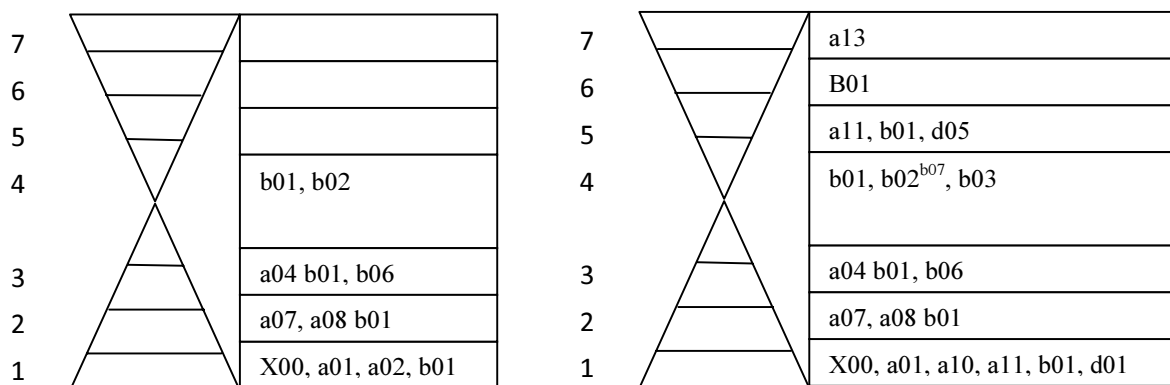


Рис. 15. Універсальна модель: а) структури концепту-міфологеми ГНОМ б) структури германського концепту-міфологеми ГНОМ

Таке аранжування вказує на те, що в германському сегментів семіосфери діяльність раси гномів / її окремих представників виявляється значущою для зміни станів речей у світі, зрушень у конфігурації його картини, особливостей поступу інших рас і соціальних груп. Аксіологічні ознаки проявлені експліцитно. Просторові та темпоральні характеристики номінацій об'єктів, співвіднесених із ГНОМОМ, алюзивно вказують на расу й відповідну епоху.

Аналіз мовних репрезентацій концепту-міфологеми ГНОМ дозволяє розглядати відповідний денотат як своєрідний прояв екзистенційної інверсії. Набір вербалізованих властивостей цієї МІ демонструє універсальний напівцикл *інволюції*, а саме, рух від "сакрального" (інформаційного) буття до матеріально орієнтованого "профанного" (звідси - набори ситуативних негативних конотацій, що виникають при стилістично вмотивованому вживанні відповідних номінативних одиниць). Спираючись на виділені особливості номінацій МІ як представника попередньої цивілізації, маємо змогу спрогнозувати повторну інверсію та розгортання другого (*еволюційного*) напівциклу буття, в якому сутнісні ознаки живих (в тому числі міфічних) істот дозволять їм сягнути якісно нового рівня життя й організованої взаємодії. Іншим, протилежно орієтованим, варіантом цивілізаційного поступу людства може стати власне "гномський" напрямок - техногенний, підземний, мутаційний.

3.5.2 концепт-міфологема *ЕЛЬФ* у дзеркалі мови

Одним з маркерів зближення сучасних культур є проникнення германського концепту *ЕЛЬФ* до картин світу різних етносів, набуття відповідним денотатом "умовно-реального" характеру внаслідок розвитку субкультур, у контексті яких відбувається переосмислення індивідом власної расової ідентичності, а також певна уніфікація типологічно паралельних відносно *ЕЛЬФА* концептів у різних лінгвокультурах.

Уявлення про цю МІ доволі "розмиті", тому її пропозитивно закодовану ознаку "незвичайний, міфічний" (=X00) вважатимемо базовою. Концепт-міфологема *ЕЛЬФ* є макро-елементом ієрархічної таксономії складників МП, один із сегментів котрого структурується навколо бінарної пари мега-концептів ЖИВА ІСТОТА / НЕЖИВА СУТНІСТЬ. Ізоморфні мезоконцепти (як зв'язкові елементи між універсальним інформаційним полем ноосфери (мега-рівень) та національною культурою) АНТРОПОМОРФНА ІСТОТА / ІСТОТА НЕЛЮДСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ, тобто МІ, підпорядковують етно-специфічні структури макро-рівня. Останні, втім, є достатньо узагальненими й здатними до функціонування в якості доміант відповідних концептуально-семантичних сфер, наприклад: *ЕЛЬФ*, *ГНОМ*, *ДРАКОН*, *ТРОЛЬ*, *ОРК*, *БОЖЕСТВО* та ін.

Видові відносно до макро-концептів ката-концепти конкретного типу, є аломорфними й етноспецифічними у картинах світу різних соціумів. Вони становлять зміст концептуально-семантичних сфер у картині світу, входять до конкретних міфологічних сценаріїв, що розгортаються у національному МП. Ката-концепти є більш деталізованими і містять інформацію про окремі раси, народи, групи, як то: ВИЩИЙ ЕЛЬФ (*Eldar*)/ ЕЛЬФ ЛІСОВИЙ (*Galadrim*) / СІРИЙ ЕЛЬФ (*Sindar*) [146: 16]. Мікро-концепти фрактально повторюють структуру своєї надсистеми та відзначаються контекстуально зумовленим "профілюванням" окремого сегменту свого змісту. Відповідні мікро-концепти втілюють уявлення про ДИСКРЕТНОГО ПРЕДСТАВНИКА групи: *there Eöl dwelt, who was named the Dark Elf* [146: 132].

З одного боку, зміст цього концепту віддзеркалює уявлення про "нечітку сутність", існування котрої емпірично не підтверджене. З іншого боку, наявність його вербально-знакових репрезентацій дозволяє припустити наявність досвіду взаємодії зі світом W_m , у якому m (оператор "міфічний") вказує на локативну або темпоральну відмінність від "первинного", "реального" світу W_r (r - оператор "реальний"). Оператор m вводить динамічну систему координат, що віддзеркалюють синтез раціонального та ірраціонального начал при побудові знакової моделі поліверсуму, в якій на правах альтернатив існують суб'єкти різної етіології з відмінними від традиційно "реальних" наборів онтологічних (а), функціональних (b), просторово-темпоральних (d) і аксіологічних (c) властивостей. Мовно-знакові репрезентації концепту ЕЛЬФ, з огляду на властивості зовнішньої форми знако-носія та змісту внутрішньої форми знаку, розглядаються як своєрідні "інформаційні константи", що певним чином співвідносяться з солітонними хвилями. Стійка структура останніх зумовлює їхнє функціонування як кванторів, що впорядковують сегменти інформаційного континууму (що і є проявом дії оператора m , ірраціональність котрого як не вимірювана / непідтверджена аксіома тим не менше справляє вплив на комплекс інтерпретацій дійсності). Іншими словами, номінації ЕЛЬФА в контексті глобалізованої лінгвокультури людства лінгво-креативного періоду перетворюються на навігаційні маркери, що впорядковують варіативні "матриці" картин світів, що взаємодіють в ході здійснення флуктуацій. Звідси - наявність номінацій ЕЛЬФА або його типологічного відповідника у текстах різних жанрів різними мовами, у сценаріях кінофільмів, у текстовому компоненті комп'ютерних ігор, в ігровому рольовому дискурсі представників сучасних субкультур тощо, а також використання знаків з омонімічною зовнішньою формою, дотичних до різних сфер діяльності, пор. *Elf*, *Elvenking* - назви рок-груп; *ELF* (Executable and Linkable Format або Extensible Linking Format); *E.l.f. cosmetics* ("eyes, lips, face", назва компанії); *ELF* (European Locksmith Federation); *Bad Elf* (компанія з виробництва навігаційних пристроїв), *Ельфа* (фармацевтична компанія), *Эльфа* (стоматологічна клініка) та ін.

Розглянемо етимологічні особливості імені концепту ЕЛЬФ. Прецедентне ім'я концепту, насамперед, співвідноситься з геманськими мовами: а. *elf*, да. *älf*, *ilf*, *ylf* "злий дух, монстр", дпівн. *alfr*, норв. *alv*, дшвед. *älf*, ддан. *elv*, дсакс. *alf*, снід. *alf*, нід. *alf*, свн. *alf*, двн. *alb*, нім. *alp* "примарна істота, помічник чорта; дурень" < протогерм. **alba-z*, **albi-z* < і.е. *alp*- "маленький (a01), слабкий (a02)" [42: 35] або < і.е. **albh*- "білий", що пояснює наявність когнатів, об'єднаних цим значенням: лат. *albus*, хет. *alpa* "хмара", дірл. *ailbhín* "шматок, волокно", алб. *elb* "ячмінь", ісл. *álp* "лебідь" [11: 67]. Уявлення про ЕЛЬФА як "слабкого", гіпотетично, пов'язане з використанням представниками цього класу істот СИЛИ нефізичної природи (ментальних здібностей / транслюванням енергопотоків), параметри якої, з одного боку, недоступні сенсорному сприйняттю людини, а з іншого - обумовлювали "нефункціональність" фізичного тіла МІ. Слабкість та асоційований з нею невеликий розмір розглядаються як мотиваційна основа розвитку значень "хворобливий" (a04) (у переосмисленні, "дурний", пор. запозичене з германських мов гел. *ealbhar* "нездара" < дпівн. *alfr*, *elf* [41: 150] і "той, що спричиняє хворобу", зрештою - "шкідливий" та "злий". При вторинній номінації відбувається і зворотне метонімічне перенесення "міфічна істота" → ["шкідлива" / "шкідник" (b01)] → "хвороба", пор. да. назву хвороби у метричному заклинанні: *wæterælfadle* [154: 1]. У самому заклинанні відбувається апеляція до енергії землі, гіпотетично, як до стихії / простору існування хтонічних істот, що створює "поле тяжіння", здатне видалити МІ (хворобу) зі світу людей (простору взаємодії незвичних для ельфів енергій) *Eorþe þe onbere eallum hire "нехай земля прибере тебе всією своєю силою"* [154: 14]. Підвидом "хвороби" (тобто, неадекватного стану системи) може бути психічний розлад або надмірні переживання, пор. н. фолк. *es lag ihm (wie) ein Alp auf der Brust* "це його дуже пригнічувало.

Водночас, у різні епохи існування лінгвокультур, у силу інформаційних флуктуацій, відбуваються своєрідні "інверсії" в оцінках і навіть у наборах базових понятійних ознак концептуалізованих об'єктів. Протягом реверберативного періоду поступу лінгвокультури [238: 73] аксіоматика МП "переформатується" під впливом християнської ідеології, а ЕЛЬФ постає як "диявольська істота": *þanon untydras ealle onwocon, //eotenas ond ylfe ond orcneas, // swylce gigantas, þa wið gode wunnon* "увесь горезвісний [Каїновий] виплодок прокинувся, йотуни, ельфи та чудовиська, що воювали проти Бога" [86: 111-114]. У периферійний період [238: 75] окремі ділянки змісту концепту ЕЛЬФ накладаються на відповідні ділянки концептів ДЕМОН і ВІДЬМА у контексті розгортання варіантів сценарію СПРИЧИНЕННЯ ШКОДИ, що співвідноситься з уявленнями про здатність ЕЛЬФА заплутувати, обманювати (b02), приносити смуток і погіршувати ментальний стан людини, пор. свн. фолк. *als der ûz eime twalme / unsinneclichen*

schallet / und mit im selber kallet, / als ob in triage ein wilder alp; sus was ew ie valscheit by, / ir ampet fur Got ain chalp / alsus triugt iu der alp; Swen der alp triuget, rouchet er sich mit der verbena, ime enwirret als pald nicht; wa ist ir müt, / Daz sy nicht nach eren stegen... / Die macht triegen wol der alp! [121].

Зв'язок номінацій ЕЛЬФА з і.е. *al- /*el- "колір, білий, жовтий" є проявом дихотомії ТЕМРЯВА (ХАОС) :: СВІТЛО (ВПОРЯДКОВАНІСТЬ), що уможливорює ідентифікацію відповідного денотату як "світо-творчого складника" або "упорядника фрагменту світу", що взаємодіє із сутностями божественної природи: *And when the building of Menegroth was achieved, and there was peace in the realm of Thingol and Melian* [146: 93], *and Melian put forth her power and fenced all that dominion round about with an unseen wail of shadow and bewilderment: the Girdle of Melian, that none thereafter could pass against her will or the will of King Thingol, unless one should come with a power greater than that of Melian the Maia* [146: 97].

Водночас, конотації, породжувані значенням "білий" > "світлий" (a03), можуть бути як амбівалентними, так і діалектично протилежними. Так, "світлі ельфи" (дпівн. *ljósálfar*) виявляються певною мірою рівно-ранговими істотами відносно скандинавського пантеону божеств (у сучасній інтерпретації - "істоти зі світла", тобто, сутності квантового надсистемного виміру) і займають власний сегмент простору - світ *Alfheimr*, на протизагу *dökkálfar* "темним ельфам", які мешкають під землею та проявляють комплекс ознак, що зближує їх із цвергами; гіпотетично, асоціюються с концептами типу СИЛА (ВОГОНЬ як енергія, пор. дпівн. *álfröðull* "сяйво альвів", кенінг для Сонця) і сценаріями типу СТВОРЕННЯ. Водночас, у скандинавській традиції білий колір співвідноситься зі смертю (сновидіння з білим конем - віщування смерті). Більш за це, з урахуванням асоціацій і.е. *al- /*el- "білий" ~ СИЛА ~ МАГІЯ, що виникають у силу полісемантизму і.е. *al- > герм. *al^t- > гот. *aljan* "старанність", дісл. *eljan* "сила, старанність", дсакс., двн. *elljan* "старанність, мужність", да. *ellen* "сила, мужність, боротьба", дфриз. *ellinge* "старанність" [11: 65] ЕЛЬФ постає як "користувач СИЛИ (енергії, магії)"(b03). У цьому контексті згадаємо достатньо негативне ставлення до магічних практик, здійснюваних чоловіками. Так, під час сварки Локі з богами на бенкеті у Егіра, Один і Локі звинувачують один одного у негідній чоловіка поведінці, при чому своє звинувачення Локі ґрунтує на магічних практиках, до яких вдавався опонент: *En þik síða kóðu // Sámseyu í, // ok draptu á vétt sem vödur, // vitka líki // fórtu verþjóð yfir, // ok hugða ek þat args aðal.* (А ти, я чув, на острові Самсей бив у барабан, чаклував серед людей, як то роблять відьми, ти – муж жінкоподібний [115: 24]. Відповідно, номінації ЕЛЬФА як користувача магії отримують негативні конотації.

Значення полісемантичної основи і.е. *al- "годувати, вирощувати", що дає лат. *alō* "годувати, вирощувати", гот. *alan* "рости", дісл. *ala*

"породжувати", гот. *aljan* "годувати", гот. *alips* "вгодований", дірл. *alim* "годувати" кімр. *alu*, сбрет. *halaff*, брет. *ala* "народжувати", кімр. *al* "потомство, народ", дісл. *elskr* "натхненний коханням", *elska* "кохати" [42: 26; 11: 64], дозволяє припустити наявність у назвах ЕЛЬФІВ значення "народжені" або "діти", іншими словами - "витвір надсители", або "діти богів" (a05), та вести мову про гіпотетичну первинність ельфів як до-людської раси у сукупності варіативних реальностей, пор. дпівн. *ok eru þessar goðkunnigar, en aðrar álfa ættar, en inar þriðju dvergа ættar* "хтось походить від богів, інші - від альвів, а інші - від карликів" ... *sumar eru áskunngar, // sumar eru álfkunngar, // sumar dætr Dvalins* "хтось від асів, хтось від альвів, а хтось роду Дваліна" [98: 15] та номінації ЕЛЬФІВ у текстах жанру фентезі: *the Dominion of Men and the fading of the Firstborn* [146: 20].

Пор. також і.е. **al-* > дінд. *an-ala-* "вогонь" (як "стан речовини, що постійно розширюється", метаф. "живиться" або навпаки "живить" / "годує", тобто, "дає життя"), да. *ælan* "горіти", дінд. *alätam* "жарина", лат. *altäre*, шв. *ala* "палати", гот. *aljari* "запал" [42: 31; 14: 22] ідентифікує ЕЛЬФА як носія енергії, передовсім енергії ВОГНЮ (a06) (програмб НАДСИСТЕМИ - САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ), а саме, виконавця волі богів, реалізованої в матеріальних / квазі-матеріальних світах різної мірності. Асоціювання МІ з певним видом (невидимої, неосяжної) енергії, ймовірно, є джерелом уявлень про ЕЛЬФА як істоту ЧАРІВНУ, НОСІЯ / КОРИСТУВАЧА МАГІЇ (b03) та низки негативних конотацій, викликаних нерозумінням і неспроможністю осягнути сутність цих енергетичних взаємодій. Припустимо також, що практична діяльність ЕЛЬФІВ, пов'язана здебільшого з енергетичними практиками, аніж фізичними зусиллями, є причиною недостатньої, з точки зору людини, СИЛИ їхніх фізичних тіл, що і породило значення "кволий, слабкий, хворобливий, маленький". Пор. типологічно змодельоване власне ім'я представника ельфійської раси уявного фентезі світу: *Curufinwë was his name, but by his mother he was called Fëanor, Spirit of Fire; and thus he is remembered in all the tales of the Noldor* [146: 63].

Уявлення про ВОГОНЬ як "постійне розширення" віддзеркалюється у і.е. **al-* з формантом-розширювачем *t*, що поєднує цей вид системних взаємодій, ЕЛЬФА і концепт ЧАС (останній як своєрідний абстрактний конструкт ми витлумачуємо як параметр функціонування кластеру взаємопов'язаних систем, показник їхніх ритмічних флуктуацій, супроводжуваних змінами у просторових конфігураціях): дпівн. *old* "час, вік", гот. *alds* "період, час життя", дсакс. *ald*, двн. *alt*; з огляду на просторову сутність часових трансформацій пор. да. *weorold, weruld* "світ", а також лат. *altus* "високий", ірл. *alt* "узбережжя", кімр. *allt* "підвищення, пагорб", корн. *als*, брет. *aot, aod* "високий берег" [42: 27] (пор. германське уявлення про "високу" локалізацію світу альвів (d01): ... *Álfheimr. Þar byggvir fólk þat, er Ljósálfar*

heita, en Dökkálfar búa niðri í jörðu... "Альвхейм. Там живуть істоти, що зветься світлими альвами. Темні альви живуть у землі [98: 17]. Вказані значення ми асоціативно співвідносимо з тривалістю життєвого циклу ельфів (a07). Підкреслимо уявлення про відмінний перебіг часу в "ельфійському" часопросторі, а також власне "давність" ельфів як "першонароджених", гіпотетично, расу, що передувала людству. Варто також зауважити, що остання етимологія типологічно співвідноситься з кельтською номінацією часу і природних сил, що за морфофонемічним складом подібна до одиниць, що позначають "ельфа, сіда": гел. *sid* "погода, спокій після шторму" (варіант *tid* вказує на ймовірну спорідненість з да. *tid*, а. *tide*) [41: 322].

Кельтські номінації ЕЛЬФА реалізують такі значення: гел. (шотл.) *sith, sithche*, "міфічна, казкова, наприродна істота", *Sith-bhrugh* "зачарований пагорб", ірл. *sidh* "зачарований пагорб", *sigh, sigheog* "міфічна істота", дірл. *side* "божественна істота, чиє житло звіється *sid*", метонімічна номінація "житло - істота", де *sid* - "пагорб, печера" (d02), що імплікує хтонічну природу істот і вказує на їхню спорідненість із цвергами (гіпотеза стосовно перетворення *ljosalfar* на ельфів та *swartalfar* на гномів). Омонімічною є номінація ірл. *sith, sioth* "мир", дірл. *sid* - обидві одиниці <*sēdos, *sēdeos, гр. εδος "храм, статуя, престол, помешкання", пор. лат. *novensides, novensiles* "нові боги", що загалом уможливорює інтерпретацію *sithean* як "божественний, священний пагорб, мешкання богів" [41: 325].

У лінійному записі (зв'язки між пропозиціями позначені як \Leftrightarrow "предикація", \wedge "ад'юнкція", \vee "диз'юнкція", \neg "заперечення", \rightarrow "імплікація") структура універсального концепту-міфологеми ЕЛЬФ виглядає наступним чином: $A = \{[(\Leftrightarrow X00 \wedge a01^{d01 \vee d02} \wedge |a02^c \wedge a03^c \rightarrow a04^c| \rightarrow |b01 \vee b02) \wedge |a03^c \rightarrow b03| \wedge a05^d] \wedge a07 \rightarrow a06 \rightarrow a08 \neg a09 \neg a10 \neg b04 \neg b05\}$

Протягом креативно-модельючого періоду існування лінгвокультур профілюється комплекс позитивних і негативних ознак ЕЛЬФА. Так, у сучасних англомовних творах жанру фентезі концепт ЕЛЬФ осмислюється як "пращур" / "божественний витвір"(a05): *Now the Children of Ilúvatar are Elves and Men, the Firstborn and the Followers* [146: 18]; "надзвичайний / носій видатних якостей"(a08): *Elrond the master of the house was their chief. He was as noble and as fair in face as an elf-lord, as strong as a warrior, as wise as a wizard, as venerable as a king of dwarves, and as kind as summer* [145: 51]; "Мудрий"(a09): *For the Lord of the Galadhrim is accounted the wisest of the Elves of Middle-earth, and a giver of gifts beyond the power of kings* [147:421]; "шкідник" (b01): *Have the elves and trolls not wrought us enough ill, harrying our lands and bearing our folk off as thralls?* [77: 19]; "нідступний"(b04) *"I know your trickery, Imric the Guileful," said Motsognir harshly.* [77: 19]; "войовничий" / "воїн" (b05^a): *Last time the elves drove back the trolls and would have entered their lands had not peace been made* [77: 22], *Still the*

elf-host has not departed as I bade! [145: 273]; "**мешканець певного простору**" / "**маркер простору**" / "**упорядник простору** (d03^b): in the *elfcaves* [145: 182], *The elf-road through the wood* [145: 189], (номінатор простору) *Eärendil, the Evening Star, most beloved of the Elves, shone clear above* [147: 430]; "**Давній**" / "**той, що живе довго**" (a07) *many a fair elf that should have lived yet long ages merrily in the wood* [145: 282]; "**Жадібний**" (a10): *If the elf-king had a weakness it was for treasure* [145: 167]. Його структура розглядається як: $V = \{[(\Leftrightarrow X00 \wedge a05 \rightarrow a06 \wedge a08^{c+} \wedge a09 \wedge a07 \wedge b03 \wedge b04 \wedge b05) \wedge a03 \wedge |d01 \vee d02| \vee |b01 \vee b02| \rightarrow a10] \rightarrow a01^c \rightarrow a02^c \rightarrow a04^c\}$ "Інверсія" змісту концепту полягає в переполусуванні оцінного компоненту та профільованні дещо відмінного набору ознак: базовими виявляються "мудрий", "творець", "користувач магії", "творець / упорядник", "давній", "пращур".

Принагідно відзначимо цікавий феномен: кельтський корінь назв ЕЛЬФА використовується у творах жанру фентезі (англійською та іншими і.є. мовами) як засіб моделювання альтернативного світу, де він постає специфічним расово-культурним маркером та водночас стилістичним засобом, що створює ефект реальності такого світу. При цьому номінуються як власне ЕЛЬФ: *Torque, pobekując, dopadł konia, uchwycił się strzemienia i zasypał białowłosego elfa potokiem wymowy. Seidhe przerwał mu władczy gestem, zeskoczył z siodła* [138: 188]; так і представники інших рас, зокрема, ЛЮДИНА, що проявляє надзвичайні характеристики: *Not the One Power itself wielded by the greatest Aes Sedai who ever lived aided by the most powerful sa'angreal ever made* [107: 488]; або демонічні чи збочені властивості: *That is one reason the training of a Mord-Sith takes years-to learn to handle the pain* [96: 524].

В українських художніх текстах, за даними українського корпусу, нечисленні номінації (зафіксовані 2) вербалізують традиційні уявлення про розмір і шкідливі функції ЕЛЬФА: *А вона йде, як по линві, у цьому політичному цирку, легка й мініатюрна, як ельф, але зі сталевим хребтом* (Л. Костенко) (базова ознака "маленький"); *Шлунковий ельф буде спокійним і не питиме жовчний сік* (Л. Денисенко) (асоціація ельфа і хвороби). У публіцистичних текстах представлено вторинні переосмислені значення "користувач зброї" та "мешканець лісу", що вписуються до стереотипного набору ідентифікаційних ознак представника уявного фентезі-світу: *Та якщо на полювання вийдеш ти, на заваді стане ельф і прошиє стрілою груди. та На пні навпроти мене сидів ельф*. (С. Чирук). Єдине слововживання з поетичних текстів акцентує ознаку "таємничий": *Може то бук, може то ельф чи попіл, де сидів сфінкс, а може то старець нишком рве яблуко і в рові нишком їсть* (І. Малкович) [59].

Знакові репрезентації ЕЛЬФА у польській лінгвокультурі акцентують ознаки "давній" / "первинний" *Galarr był elfem. Elfem z gór. Czystej krwi Aen Seidhe, przedstawicielem Starszego Ludu. Galarr nie był jedynym elfem w zasięgu*

wzroku [140: 185], "мешканець специфічної локації" *Dolina Kwiatów, czyli Dol Blathanna - Jaskier trącił łokciem wyciągniętego na słomie wiedźmina. -Uważasz? Elfów wyżenąwszy, ale dawnej elfiej nazwy nie uznawszy za konieczne zmieniawszy* [140: 163]; "шляхетний / об'єкт поваги": *Zrobisz, co zechcesz, szlachetna Aen Seidhe* [140:186], "зверхній" *Seidhe przerwał mi władczy gestem* [140: 188] та ін.

Різножанрові тексти російською мовою демонструють доволі інтенсивне використання лексеми *эльф*, при чому відповідні денотати можуть бути вписані до сценаріїв, відмінних від германських і кельтських прототипів: *Через полчаса после Слепого вернулся Лорд. Рассветный эльф, обмотанный эластичным бинтом. В чужом берете, с какой-то побрякушкой на шее и еще более пьяный, чем пару часов назад* [63].

З іншого боку, у випадку "тиражування" міфологічних сценаріїв при створенні вторинних уявних фентезі-світів (зокрема, з використанням відомих / калькованих власних назв у модифікованому референційному плані), вербальна іпостась ЕЛЬФА достатньо близько копіює германський і кельтський прототипи (інколи є їхньою інверсією): *эльф в дивных лазоревых доспехах, державший наперевес узкий и длинный клинок, играющий всеми цветами радуги* [66: 12], *Альвов и эльфов часто считали одним и тем же народом. Глубокое заблуждение! Альвы - творение рук великих эльфийских искусников прошлого...* [66: 15], *он не знал и не мог знать тайных эльфийских наречий, да и самого Перворожжденного видел лишь третий раз в жизни* [66: 16], *мощный голос эльфа произнес заклинание* [66: 18], *их постройки не могли тягаться красотой с творениями эльфийских мастеров* [66: 52], *Молодые Боги эльфов, по-моему, просто побаиваются - ведь это Дети самого Творца!* [66: 157].

Таким чином, набір онтологічних, функціональних і просторово-темпоральних властивостей ЕЛЬФА як МІ дозволяє локалізувати відповідний квант інформації на перетині сфер божественних і антропоморфних істот (створені "за образом і подібністю", є носіями якостей у найвищому ступені як "найкращі зразки", прототипи категорії) та припустити гіпотетичне існування до-людської раси МІ у контексті поліцентричної, динамічно-варіативної, багатовимірної моделі поліверсуму, що враховує "реальність ірреального". Специфіка зовнішньої форми номінацій ЕЛЬФА демонструє своєрідне "накладання континуумів" $W_m / W_r \Rightarrow 1$, коли умовна межа між альтернативними світами різних мірностей стирається, а відзначені глобалізаційні культурні процеси засвідчують тенденцію до інверсійних трансформацій планетарного масштабу. Перспективним вважаємо універсологічно орієнтоване міждисциплінарне дослідження елементів мовного коду (вербалізованих вузлів МП), що уявляються як фокальні зони в прогнозованих трансформаціях семіосфери людства.

3.5.3. Концепт-міфологема ДРАКОН

У ієрархічній типології концептів МІ ДРАКОН належить до макро-рівня концептуалізації [238: 168-171] (Рис 16.); з огляду на змістові характеристики визначається як зооморфний, пор.: *πτερωτων οφίων* "крилаті змії" [105: 75], *του δε οφιος η μορφ η οση περ των υδρων, πτιλα δε ου πτερωτα φορειει αλλα τοισι της υκτεριδος πτεροισι μαλιστα κη η εμφερεεστατα* "Змій за своєю формою схожий до водяної змії; у нього крила без пір'я, схожі на крила кажана" [105:76].

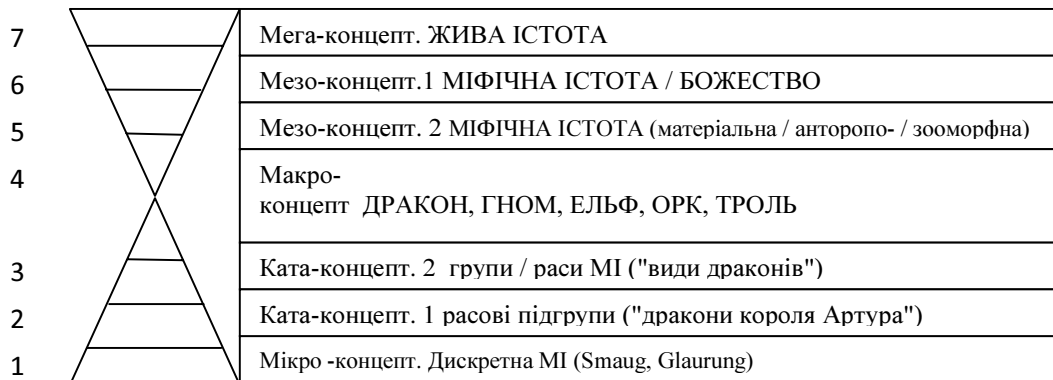


Рис. 16. ДРАКОН у типології концептів-міфологем

На відміну від східних культур, у яких він традиційно співвідноситься з концептами СИЛА, ЕНЕРГІЯ, СТИХІЯ та є аксіологічно позитивно маркованим [28: 560], осмислення ДРАКОНА європейцями, історично викривлене матрицею християнської міфології та ідеології, є здебільшого негативним, або амбівалентним. З іншого боку, відзначаємо переосмислення його змісту та інтенсивне використання номінацій ДРАКОНА в різних сферах людської діяльності: геральдична фігура *Y Ddraig Goch* - червоний дракон на прапорі Уельсу, дракон у королівській символіці Арагону, сюжет зі св. Георгієм [244: 10-20]; назви типу *DragonAlliance* (компанія з виробництва спортивних окулярів), *Dragon* (перший (2012) комерційний космічний вантажний човен), *Dragon Mobile Assistant* (програмне забезпечення для комунікації на платформі Android), *Dragon Dictation* (програмне забезпечення для перекодування голосових повідомлень у текст), *Red Dragon sensor* (оптичний пристрій для відео / фото камери), *Dragon Age* (гра), *Dragons of Atlantis* (он-лайн гра), *Dungeons-and-Dragons* (жанр фентезі ігор, рольових ігор і створених на їх основі комп'ютерних ігор, основа субкультури LARP (LARP - "live action role playing"), *Pirelli Dragon* (марка автомобільних шин), ігрові персонажі в усіх можливих світах, у тому числі *Green, Red, Black, Golden, Ghost Dragons, Dragon-type Pokémon*); у творах кінематографу типу *Dragon's Heart*, у тому числі *Leviathan* (істота, гіпотетично, з епохи, що передувала відомій конфігурації християнізованого міфу, персонаж у серіалі *Supernatural*), назви

рок-груп типу *Dragonland*, *Dragonlord*, *Dragonhammer*, *Dragonheart*, *Dragonforce* та ін.

Інтенсивність використання номінацій ДРАКОНА в різні історичні епохи дозволяє розглядати його як прецедентний феномен, сутність і культурна релевантність котрого проявлені на рівні етимології. Так, номінації концепту-міфологеми ДРАКОН охоплюють комплекс первинних смислів: а. *dragon*, а. застар. *drake*, да. *draca* "дракон, морське чудовисько, змії", снід., дфриз. *drake*, нід. *draak*, двн. *trahho*, свн. *trache*, н. *Drache* < дфр. *dragon* < лат. *dracō* "великий змії, дракон" < гр. *drákōn* (*δράκων*) "звір з гострим зором" < гр. *drak-* < *dérkesthai* (*δέρκεσθαι*) "бачити чітко" < і.є. **derk-* "бачити" [44]. Функціональна ознака денотата "здатність бачити" може отримувати інтерпретації у напрямку "бачити" → "пізнавати" → "мудрий" або "дивитись" → "шкодити поглядом" → "чудовисько / ворог"; "ворожість", гіпотетично, є наслідком суб'єктивної оцінки здатності бачити сутність речей, приховані секрети людей, або "енергетичної поекції" крізь оптику ока (магії).

З огляду на дані кельтських мов, у яких існує традиційна номінація власне дракона (гел. *dragon*, *dreugan*, ірл. *dragun*, дірл. *drac* < лат. *draco(n)* (McBain, 140), наступні асоціативні кластери значень утворюються навколо семи "бачити" (і.є. *derk-* "бачити" > гр. *δράκων*, але також гр. *δερχομαι* "дивитись, тримати очі відкритими"): дірл. *ad-con-darc* "побачив", *derc* "око", *air-dirc* "відомий", брет. *derc'h* "погляд, вигляд", ірл. *drech* "обличчя", кімр. *drych* "погляд, дзеркало", кімр. *drem*, *trem*, брет. *dremm* "обличчя", дірл. *an-dracht* "темний" [42: 213], що імплікують як "візуальні ефекти" (та базову функціональну здатність міфічної істоти впливати на стан речей поглядом) так і їх відсутність, "затемнення" і подальші асоціації зі смислами "таємничий", "невідомий" → "небезпечний". У цьому контексті висловимо припущення, що і.є. *derk-* пов'язане з герм. *derk-* / *dark-* "темний" (да. *deorc* але *draca* "дракон"; при чому в да. текстах "темний" є кваліфікатором ВОРОГА, суб'єкта зі сфери зовнішнього світу, до якого належить і ДРАКОН як МІ: *deorc deapscapa* "темна тінь смерті" [86: 160]. Співвіднесення герм. *derk-* / *dark-* "темний" з ознакою "таємничий", відсутність однозначної реконструкції походження цього герм. кореня, традиційні зіставлення *derk-* / *dark-* з одиницями типу лит. *drėgti* "ставати вологим", *dārga(na)* "негода" [11: 139] дозволяють ідентифікувати ДРАКОНА як "мешканця певної стихії" та, відповідно "користувача [певної] енергії", пор. *wyrmcynnes fela*, *sellice sædracan* "подібні до змія, дивні морські дракони" [86:1425-1426].

Пор. також гел. *dearc*, *dearcag* "ягода", ірл., дірл. *derc*, **derkes-*, співвідн. з санскр. *drākshā* "лоза, виноград", тобто, "той що звивається, оплутує", асоціативно, гіпотетично "помітний [на фоні рослини-носія]), той, кого видно", але також гел. *dearc* "спостерігати, бачити", ірл. *dearcaim*, дірл. *dercaim* "вигляд, вид", *derc* "око", **derko* "я бачу", санскр. *darc* "бачити" [41: 126], що

дозволяє гіпотетичну реконструкцію "той хто бачить унаслідок оволодіння ("оплутування")" (пор. традиційні уявлення про дракона як "грабіжника" та "накопичувача / охоронця скарбів"), тобто "той хто знає / пізнає" / "мудрий".

Ознака "звиватись" є спільною з синонімічними назвами ДРАКОНА: да. *wurm* (*wurm*, *weorm*), дсакс., двн. *wurm*, дфриз. *wirm*, нід. *worm*, дісл. *ormr*, гот. *waurms* "змій, дракон", а. *worm*, норв., шв., дан. *orm* < протогерм. **wurmiz* (**wurta-z*; **wurmēn*, *-*ōn*) < і.е. **wrmi-* "черв'як" (пор. гр. *rhomos*, лат. *vermis*, лит. *varmas* "комаха") < і.е. (?)**wer-* (3) "повертатись" (балт. **waĩm-a-*, кельт., кіпр. *gwraint* "черв'як") [44]. Пор. також номінації а. *wuvern*, са. *wuver* < а.-фр. *wivre* < дфр. *guivre* "змій" (фр. діал. *vouivre*) < лат. *vīpera*. За умови припущення, що "скручування" є універсальним способом зберігання інформації (за аналогією до конфігурації молекули ДНК, що становить багатовимірну масштабовану (фрактальну) спіраль), ДРАКОН розуміється як "носії знання".

Інхоативною пропозицією у ВФ номінацій ДРАКОНА (фокусним складником поняттєвого сегменту відповідного концепту) є X00 = "змієподібна істота з надзвичайними властивостями". У картинах альтернативних світів, створених у різні епохи на основі переосмислених фрагментів МП, ДРАКОН проявляє такі концептуалізовані риси.

Базова **онтологічна** ознака "змієподібний" (=a01), що співпадає з X00, і дозволяє вести мову про його морфологічні ознаки з видовими особливостями: *"This is Hungarian Horntail... There's a Common Welsh Green over there, the smaller one - a Swedish Short-Snout, that blue gray - and a Chinese Fireball, that's the red"* [133: 327], *draco vulgaris ... draco nobilis* [124: 98] та індивідуальними рисами: дракони з власними іменами *Smaug*, *Glaurung* з творів Дж.Р.Р. Толкіна, або *Lord Mountjoy Gayscale Talonhrust III of Ankh* [124:92], *Moonpenny Duchess Marchpaine*, *Moonmist Talonhrust* [124: 98], *Goodboy Bindle Featherstone of Quirm* [124: 98], *Lord Mountjoy Quickfang Winterforth IV* [124: 136]. Ознака a01 породжує асоціативні смисли "відмінний", "небезпечний", "ворожий" та утворює дифузні кластери з іншими ознаками, що віддзеркалюють стереотипні уявлення про нього як ВОРОГА (=a02^c), "жорстоку, підступну, жажливу істоту за своєю природою", вербалізовану за допомогою аксіологічно маркованих кваліфікаторів, пор.: *Dajmy na to, srogi smok pustoszy* [140:6], *потворний крилатий ящер-дракон* [53: 24], *a most specially greedy, strong and wicked worm called Smaug* (НОВВ, [145: 23], *Noble dragons don't have friends. The nearest they can get to the idea is an enemy who is still alive* [124: 170]. Надзвичайні властивості ДРАКОНА проявляються в ознаках МУДРИЙ (=a03): *"Segðu mér Fáfnir // alls þik fróðan kveða // ok vel margt vita* "Скажи мені, Фафнір, ти відомий мудрістю та багато знаєш" [95: 12]; СИЛЬНИЙ (=a04) / ДЖЕРЕЛО СИЛИ (=a04^b): *Et dedit illi draco virtutem suam, et potestatem magnam* "І наділив його [звіра] дракон своєю силою і великою владою" [152 (Revelations, 13) :2], *"Inn fráni ormr, þú gerðir fræs mikla ok galzt harðan hug* "Могутній змій, ти шипів

гучно й був хоробрим" [95:19]; ОЗБРОЄНИЙ (=a05): *the Horntail. Vicious thing. Its back end's as dangerous as its front... Harry saw long, bronze-colored spikes protruding along it every few inches* [133: 328]; ЧАРІВНИЙ (=a06): *grievous gander of coming under the dragon' spell* [145: 222], *dragons are strong and too powerfully magical to be knocked out by a single Stunner* [133: 334], *Dragons are extremely difficult to slay, owing to the ancient magic that imbues their thick hides* [133: 338]; ВОГНЕННИЙ (=a07): *frečne fyrdraca* "жахливий вогненний дракон" [86: 2690], *a spark of dragon-fire* [145: 233], *Glaurung, the first of the Urulóki, the fire-drakes of the North* [146:116], *Four fully-grown, enormous, vicious-looking dragons were rearing onto their hind legs... torrents of fire shooting into the dark sky from their open, fanged mouths...* [133: 326].

Функціональні ознаки. ШКІДНИК (=b01): *En er Fáfnir skreið af gullinu, blés hann eitri, ok hraut þat fyrir ofan höfuð Sigurði.* "І коли Фафнір повз від скарбів, він плював отруту, й та падала на голову Сігурда" [95: 1], *Hæfde ligdraca leoda fæsten, // ealond utan, eorðweard ðone gledum forgrunden* "Вогнений дракон усі людські укріплення спалив, хвилями розстроцив" [86: 2335 - 2336], *frečne fyrdraca, fæhða gemyndig* "жахливий вогненний дракон, вбивця" [86: 2689]; *þa se wurm onwoc, wroht wæs geniwad* "як дракон прокинувся, він розлютився" [86: 2287]. Ознака "агресор / вбивця" актуалізується в різні епохи при ре-трансляції християнського міфу про Св. Георгія (перекодування прецедентного тексту) за допомогою кваліфікативних дескрипторів і констататорів-легісигнумів (віддзеркалюють закономірний з точки зору обраного базового оператора перебіг вербалізованих подій): *a winged plague-like behemoth, tooth and claw ... Then the dragon came down to the deafening sound, burning eyes like the winter's sun, and such a terror onwound to this hell-bound requiem; The beast, a ravenous hound on the hunting ground breathes fire to the funeral drums - there's a dragon in town and he won't back down again* [144].

ОХОРОНЕЦЬ СКАРБІВ (=b02): *Ægishjalm bar ek of alda sonum, meðan ek of menjum lák* "Страшний шолом я завжди носив, як лежав на скарбах" [95: 16], *fēi ok fjörvi // réði sá inn fráni ormr* "багатством і життям володів би змії" [95: 26]; *oððæt an ongan // deorcum nihtum draca ricsian, // se ðe on heaum hofe hord beweotode, stanbeorh steapne; stig under læg, eldum uncið.* "Аж доки почав темними ночами лютувати дракон. У печері в горі скарб він охороняв, у неприступних скелях. Шлях туди був невідомий" [86: 2210 -2214], що зумовлює виконання функції b01: *Hordwunne fond // eald uhtscaða opene standan* "Свій любий скарб давній шкідник знайшов відкритим" [86: 2270-2271].

Серед функціональних ознак ДРАКОНА надзвичайною є ЛІТУН (=b03): *þæs wurmes denn, ealdes uhtflogan* "(у) лігві дракона, давнього світанкового літуна" [86: 2759-2760], *se widfloga* "той що летить здаля" [86: 2830], *the roar of the flying dragon* [146: 217]. "Надзвичайні властивості" та

СКАРБИ (ресурси) ДРАКОНА є тригерами сценаріїв, у яких він постає ОБ'ЄКТОМ АГРЕСІЇ (=b04): *einen lintrachen sluoch des heldes hant // er badete sich in dem bluote sîn huot wart hurnin // des snîdet in chain wâfen daz ist diche worden schin* "Дракона вразила рука героя; у його крові він скупався й закам'янів - відтоді жодною зброєю його не вразити" [118: 100]; *Si sprach mîn man ist küene und dar zv starc genuoc // dô er den lintrachen an dem berge sluoc // do bâtte sich in dem bluote der reche vil gemeit // da von in sît in stüremen nie dehein wafen versneit* "Вона сказала, "мій чоловік повний звитяги й сил, якимось під горою він вбив дракона, скупався в його крові та став невразливий, його не перемогти жодною зброєю" [118: 899], *syððan wiges heard wurm acwealde, // hordes hyrde* "хоробрий у битві вбив дракона, охоронця скарбів" [86: 885-886]. Загалом, участь ДРАКОНА у сценаріях КОНФЛІКТ / ПРОТИСТОЯННЯ / ВІЙНА, де він виявляється ОБ'ЄКТОМ АГРЕСІЇ, визначається його зв'язком з вищими планами буття (альтернативною надсистемою / альтернативними джерелами енергії відносно домінантного для певної лінгвокультури пантеону богів), що породжує концептуальну опозицію типу оксиморону "НЕБОЖЕСТВЕННЕ БОЖЕСТВО" (мега-рівень концептуальних взаємодій). Відповідно, діалектичною відносно ЖЕРТВИ є ознака ОБ'ЄКТ ВШАНУВАННЯ (=b05) як елемент САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ, двійник БОЖЕСТВА: *Et adoraverunt draconem, qui dedit potestatem bestiae* "І поклонялися дракону, оскільки той дав владу звіру" [152 (Revelations, 13): 4], та суперник БОЖЕСТВА, "системна похибка", яку над система прагне знищити: *In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, super Leviathan, serpentem vectem, et super Leviathan, serpentem tortuosum, et occidet cetum qui in mari est.*"Того дня Бог мечем міцним, великим і могутнім подолає (покарає) Левіафана, змія, що втікає, Левіафана, змія, що звивається, вб'є того, що мешкає у морі" [152 (Isiah, 27):1]; *Tu confregisti capita draconis; dedisti eum escam populis Aethiopiae* "Ти знищив голову дракона, віддав його на їжу мешканцям Ефіопії" [152 (Psalms, 73):14], *dragon-slayings historical, dubious and mythical* [145: 227]; *Et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, et Satanas, qui seducit universum orbem: et projectus est in terram, et angeli ejus cum illo missi sunt.* "І великого дракона було скинуто, давнього змія, що зветься дияволом і Сатаною, котрий обдурив увесь світ: і скинуто його на землю, і ангели його разом із ним" [152 (Revelations, 12): 9]. Відзначимо певний парадокс у християнській міфології, де ДРАКОН-ВОРОГ уявляється ТВОРІННЯМ БОЖЕСТВА: *Illic naves pertransibunt; draco iste quem formasti ad illudendum ei* "Там плавають човни, там той дракон якого ти створив, аби він там [у морі] грав" [152 (Psalms,103): 26], що з певних причин виходить з-під контролю надсистеми, у той час як у язичницькій традиції ДРАКОН є рівноранговим відносно БОГІВ елементом

контрарно орієнтованого світу (спорідненість змія Йормунганда і Локи має інше підґрунтя, адже Локи не належить до раси богів);

Локативно темпоральні ознаки. СТИХІЯ / СЕРЕДОВИЩЕ ІСНУВАННЯ: (=d01) *egeslic eorðdraca* "страшний підземний дракон" (13, 2825), *Gesawon ða æfter wætere wurmsynnes fela, sellice sædracan* "роздивлялись у воді подібних до черв'яків дивних морських драконів" (beo, 1425-1426), *Yet draggons are notte liken unicornes, I willen. They dwellyth in some Realm defined bye thee Fancie of the Wille* [124: 304]; ДАВНІЙ (=d02): *ealdes uhtflogan* "давнього світанкового літуна" [86: 2760]. Кластер алюзивних зв'язків співвідносить ДРАКОНА з ПОТОЙБИЧЧЯМ (=d03): ДРАКОН - СМЕРТЬ (алюзія) - ПОТОЙБИЧЧЯ: *Par saug Niðhögggr // nái framgengna, // sleit vargr vera.* "Там Нідхьогг гриз трупи померлих, шматував людей" [151: 39], а також перетворює його на маркер евентиву, що змінює конфігурацію світу (сценарій КІНЕЦЬ СВІТУ) (=d04): *Par kemr inn dimmi // dreki fljúgandi, // naðr fránn, neðan // frá Niðafjöllum; // berr sér í fjöðrum, // flýgr völl yfir, Niðhögggr nái* "Ось з'являється чорний (похмурий) летючий дракон, блискучий змій, з Темних Гір, що є внизу, несе у пір'ї трупи як летить Нідхьогг над полями" [151: 66], *nýsk Jörmungandr // í jötunmóði. // Ormr knýr unnir* "Йормунганд ворухиться у неймовірній (велетенській) люті, змій б'є по хвилях" [151: 50].

Аксіологічні ознаки ДРАКОНА є амбівалентними. З одного боку, це низка домінантних негативних оцінок (-c01_n), що приписуються МІ як перманентні онтологічні й функціональні властивості (a_n / b_n) → (-c01_n), напр.: *Przecież wśród wszystkich potworów smok jest chyba najwredniejszy, najokrutniejszy i najbardziej zajadły. Najbardziej wstrętny gad. Napada na ludzi, ogniem zije i poruwa te, no, dziewice* [140: 6]. і виправдовують агресію проти нього. З іншого боку, у варіативних картинах світу він виявляється символічно переосмисленим РЯТІВНИКОМ (=c02^b), що діалектично поєднує риси ШКІДНИКА, оскільки здійснюваний ним квест призводить до переформатування світу (зміни епох, цивілізацій, балансу сил тощо): *All was shattered, and all but memory lost, and one memory above all others, of him who brought the Shadow and the Breaking of the World. And him they named Dragon* [110:12], *Like the unfettered dawn shall he blind us, and burn us, yet shall the Dragon Reborn confront the Shadow at the Last Battle, and his blood shall give us the Light* [108: 10].

Відзначимо також "транслявання" змісту переосмисленого концепту на інші ділянки картин світу лінвоспільнот: ДРАКОН - СИМВОЛ (=c03): ... *tipped with gilded beasts, serpents and dragons* [89: 6]; *The beast, half dragon and half worm (ship)* [89: 54-55], *duo dracones ... quorum unus erat albus, alter vero rubeus. Cumque in vicem appropinquassent, commiserunt diram pugnam, cernentibus cunctis, ita ut ignis de ore eorum et naribus exhalaret.* "два дракони, з яких один був білий, а інший червоний... наблизились один до одного і розпочали жажливу битву,

видихали полум'я " [99 (7): 25] (при цьому перемога білого інтерпретована Мерліном як домінування саксів над населенням Британії); ДРАКОН - ОЗНАКА (ПРЕДМЕТ) (=c04): *The beast, half dragon and half worm* [89: 54-55), *A fleet of dragon-headed killers* [89: 141); ДРАКОН - ПРИРОДНЕ ЯВИЩЕ (=a07^c): *Fiery dragons had whipped across the sky* [89: 11). Антропонімічна номінація з використанням вказаної вище і.е. основи позначає ВОЛОДАРЯ (=c05): *Artur Paendrag Tanreall, Artur Hawkwing, the High King, united all the lands from the Great Blight to the Sea of Storms, from the Aryth Ocean to the Aiel Waste, and even some beyond the Waste* [110: 281], при чому здійснюється алюзивна відсилка до "прецедентних персонажів" *Uther Pendragon, King Arthur Pendragon*, пор.: *Quo divulgato, Utherpendragon, excita armatorum copia ivit in Kambriam...* [99: 142]. Номінації ДРАКОНА з'являються у текстах і дискурсах, що стосуються різних сфер буття людини, а відповідні мовні знаки постають ірраціонально вмотивованими "тригерами" прототипних ознак міфічного референта, уявлення про якого співвідносяться зі сферою джерела концептуальних моделей. З іншого боку, ДРАКОН постає метафорою на позначення уявного ВОРОГА або мети квесту (оволодіння ресурсами), симулякром, що створюється задля маніпулювання суспільною свідомістю: *More's been empty for years ... Kneel and behold your new king ... Time to be killing the dragon* [91].

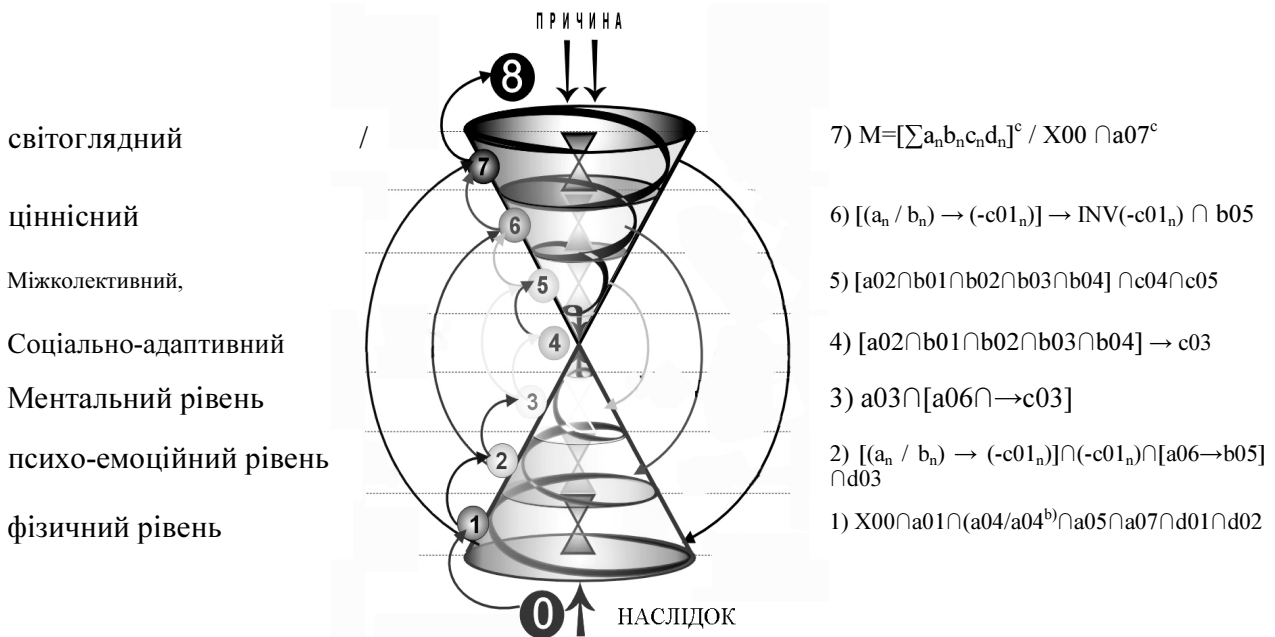


Рис. 17. Пропозитивна модель змісту концепту-міфологеми ДРАКОН

Наголосимо на тому, що злам традиційних уявлень про ДРАКОНА і відхилення у перебігу стереотипних сценаріїв взаємодії с ним можливе за умови концептуальної інверсії фокусного суб'єкта у сенсі ЛЮДСЬКЕ - НЕЛЮДСЬКЕ: *Bo smoków, które bez wątpienia reprezentują Chaos, nie*

*zabijam.... Nie poluję na smoki — rzekł Geralt sucho. - Na widłogony, owszem. Na oszluzgi. Na latawce. Ale nie na smoki właściwe, zielone, czarne i czerwone. Przyjmij to do wiadomości, po prostu [140: 6], за умови визнання плюралістичності реальностей, у яких ДРАКОН протистоїть істотам з контарно орієнтованих світів: били морські хвилі, здіймалася з глибин огидна, страхітлива потвора, а над нею ширяв у небі вогнедихий дракон [54: 7], [Юкка] зтяг у безодню, і загасив полум'я його, і обеззброїв його. Так загинув могутній Сам-Ар. [54: 7]; або при включенні індивіда до міфологічних сценаріїв, що передбачають кооперацію з МІ задля успішного здійснення квесту: *Wait for me dragon, we'll meet in the sky by fire and magic I am sworn ... On the journey of a shaman a dragon I must ride [116: RD].**

З огляду на виокремлені властивості мовних одиниць, окреслимо кластер профільованих ознак вербалізованого концепту-міфологеми ДРАКОН, що становить відповідний квант у структурі МП / семіосфери людства (Рис. 17). Схема враховує діалектичний характер уявлень про ДРАКОНА як МІ, польовий та ієрархічний принципи аранжування ознак, що віддзеркалюють універсальні закони системних взаємодій. Причинно-наслідкові зв'язки між надсистемою та планами матеріального (знакового) буття зумовлюють характер сценаріїв за участю ДРАКОНА і логіку їхніх послідовностей.

Таким чином, ДРАКОН розглядається як прецедентний феномен, один з найбільш активних елементів МП, що діахронічно "мігрує" від центру до периферії картис світу лінгвостільнот, а в умовах реміфологізації культури повертається до їх ядерної частини. Реконструкція складників внутрішньої фіорми відповідних номінативних одиниць засвідчує наявність уявлень про ДРАКОНА як "нечітку сутність" з розмитими варіативними параметрами. Його принципова не-антропоморфність (іконічне втіленн світу Хаосу), наявність надзвичайних властивостей і специфічних функціональних ознак перетворює його на антагоніста - агресора або жертву, при чому подібні комплекси вербалізованих ознак проявляються на рівні соціальної адаптації та групової взаємодії. В умовах реміфологізації культур зміст концепту ДРАКОН переосмислюється, а в його структурі акцентуються елементи значення "могутній", "надзвичайний", "чарівний", "мудрий", що відображається у використанні відповідних мовних знаків у номінації референтів, які належать до різних сфер людської діяльності. Емоціогенні ознаки підпадають інверсії та, відповідно, набувають позитивного аксіологічного забарвлення. Вказані мовні знаки виконують як атрактивну функцію (прагматика рекламного дискурсу), так і моделюючу (надзвичайні властивості ДРАКОНА проєктуються на прогнозований варіант функціонування закладу, установи, колективу, успіху товару на ринку тощо).

Післямова

У контексті багатовимірних трансформацій, що зачіпають усі сфери буття людства в ХХІ ст. (включно зі світоглядними, культурними й комунікативними зрушеннями) реалізуються дві протилежні мега-стратегії поступу цивілізації: глобалізація із західним варіантом "мультикультуралізму" та месіанська диктатура ("руській мір" або "Ісламська держава"), замаскована під "національне відродження" або "релігійний пуризм". В обох випадках здійснюється апеляція до базових аксіоматичних фрагментів МП семіосфери й побудова вторинних міфів-симулякрів як маніпулятивних засобів. "Цивілізація" постає поняттям відносним і співвідноситься з флуктуаціями енерго-інформаційного поля людства. На сучасному етапі його поступу обсяг інформації та рівень конфліктності між "носіями інформації" настільки великий (рівень ентропії), що очікується або якісний стрибок до принципово нових моделей взаємодії та якості життя ("+" квантовий перехід), або злам існуючого світу ("—" квантовий перехід). При цьому моделювання бажаних образів світу (навіть прогнозування станів речей "після переходу") з опорою на зміст МП відбувається з використанням концептів-міфологем і міфологічних сценаріїв, онтологічний корелят котрих підпадає під характеристику "нечітких сутностей".

Подолання численних викликів, з якими зіткнулось людство, залежить від принципової переорієнтації вихідних інтерпретаційних аксіом, що в сенсі наукового пізнання реалізується як принцип нео-антропоцентризму. Генеза новітньої (world-friendly) наукової парадигми передбачає широку інтеграцію наукових епістем, використання чуттєво-логічних пізнавальних процедур, екоцентричний й футурально-прогностичний світогляд суб'єктів пізнання й нежорсткий, поліцентричний спосіб інтерпретації даних.

Результати проведеного дослідження демонструють універсальні механізми категоризації та вербалізації світу, засновані на ірраціональності, схильності людини до віри та бажанні "проектувати" і "домальовувати" стани речей у світі. При цьому мовний код використовується як креативний інструмент.

Пропонована типологія суб'єктів вербально-семіотичної діяльності орієнтована на розуміння людини як ЛЮДИНИ (фрактальної копії надсистеми), що виходить за межі традиційних для мовознавства "мовної" і навіть "модельної" особистості. При цьому номінації людини у різних міфологічних контекстах окреслюють розуміння її природи як провідника енергії, здатного до перетворювальної творчості. "Системно-квантова" сутність життя індивіда віддзеркалена у мовних номінаціях концепту-міфологеми ДЕРЕВО РОДУ. Варіативність екзистенційних сценаріїв,

об'єднаних логікою квесту, та адаптивність систем до динамічних трансформацій станів речей у світах продемонстровані при розгляді номінацій концепту ШЛЯХ. Номінації концепту ВІЙНА засвідчують діалектичний характер буття і варіативність розвитку конфліктних сценаріїв у взаємодії систем та світів.

Енергоінформаційні взаємодії між системами різної природи в лінгвокультурах європейських етносів представлені як номінації СТИХІЙ. Відповідні номінації демонструють зв'язок міфологічних уявлень про стихії як вид енергії та феномени різних планів буття, соціальні практики тощо.

Поліцентричність світу відображена у вербалізованих уявленнях про різноманітні міфічні істоти, життєві характеристики котрих відрізняються від тваринного світу або світу людей. Водночас, відповідні номінативні одиниці перетворюються на маркери певних сегментів сучасних картин світу й різноманітних субкультур.

З огляду на застосовану фрактальну логіку і чуттєво-логічні процедури дослідження, виявлені універсальні механізми міфо-творчості можуть використовуватись у прогностичній аналітиці, задля розпізнавання маніпулятивних практик, при моделюванні певного образу світу (стратегічне планування), в ігровій та комунікативно-виховній діяльності, а також при подальшій розробці низки питань, пов'язаних з категоризацією та омовленням світу людиною.

ДЖЕРЕЛА ДОВІКОВОГО ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. 100 Найвідоміших образів української міфології / За ред. О.Таланчук, Ю.Бедрика. – К. : Книжковий дім "Орфей"; "Автограф", 2007. – 460 с.
2. Белей Л., Белей О. Старослов'янсько-український словник / Л. Белів, О. Белів. – Львів : монастир монахів Студитського Уставу. Видавничий відділ "Свічадо", 2001. – 332 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.slovnuk.net>
4. Грушко Е. А., Медведєв Ю. М. Энциклопедия славянской мифологии / Грушко Е. А., Медведєв Ю. М. – М. : Астрель, 1996. – 206 с.
5. Етимологічний словник української мови : В 7 томах / Укл. Болдирєв Р. В та ін. – К. : Наукова думка. – 1982 – 2006. – Т. 1–5.
6. Капица Ф. С. Тайны славянских богов / Федор Сергеевич Капица. – М. : РИПОЛ классик, 2007. – 416 с.
7. Кельтская мифология: энциклопедия [пер. с англ.]. – М. : Эксмо, 2006. – 640 с.
8. Керлот Х. Э. Словарь символов / Х. Э. Керлот. – М. : "REFL-book", 1994. – 608 с.
9. Коллис Дж. Кельты: истоки, история, миф / Дж. Коллис. – М. : Вече, 2007. – 288 с. – (Ключи от Авалона).
10. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / Под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М. : МГУ, 1996. – 245 с.
11. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков / В. В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2010. – Т.1. – 610 с.
12. Лингвистический энциклопедический словарь / Под. ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – 685 с.
13. Маковский М. М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры образов / М. М. Маковский. – М. : ВЛАДОС, 1996. – 416 с.
14. Маковский М.М. Этимологический словарь современного немецкого языка / М. М. Маковский. – М. : Азбуковник. – 2004. – 630 с. – (Слово в зеркале человеческой культуры).
15. Маковский М. М. Большой этимологический словарь современного английского языка / Маковский М. М. – М. : Азбуковник, 2005. – 528 с. – (Слово в зеркале человеческой культуры).
16. Мифологический словарь. / Гл. ред. Е. М. Мелетинский. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – 736 с.
17. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. / Гл. ред. С. А. Токарев. – М. : Рос. энциклопедия, 1991–1992. – Т. 1 – 671 с.; –Т.2. – 719 с.
18. Мудрость тысячелетий: Энциклопедия / Автор–составитель В. Балязин. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2008. – 848 с.
19. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с.
20. Скандинавская мифология: энциклопедия [пер. с англ.] . – М. : Эксмо; СПб. : Мидгард, 2007. – 592 с.
21. Славянская мифология. Словарь–справочник / сост. Л. М. Вагурина. – М. : Линор & Совершенство, 1998. – 320 с.
22. Сліпушко О. Давньоукраїнський бестіарій / О. Сліпушко. – К. : Дніпро, 2001. – 144 с.

23. Слухай Н. В. Міфопоетичний словник східних слов'ян / Н. В. Слухай. – Сімферополь : Кримське навч.-пед. держ. вид-во, 1999. – 120 с.
24. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер; [пер. с нем. и доп. О.Н Трубачева] : В 4-х т. – М. : Прогресс, 1964. – 1973.
25. Философский энциклопедический словарь / Ред. С. С. Аверинцев. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
26. Шейнина Е.Я.Энциклопедия символов / Е. Я. Шейнина. – М. : ООО "Издательство АСТ"; Харьков : "Торсинг", 2003. – 591с.
27. Шкунаев С. В. Герои и хранители ирландских преданий. Предания и мифы средневековой Ирландии / С. В. Шкунаев. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 284 с.
28. Энциклопедия сверхъестественных существ / Сост. К. Королев. – М. : Эксмо; СПб. : Мидгард, 2007. – 720 с.
29. Энциклопедия символов, знаков, эмблем / Сост. В. Андреева и др. – М. : Локид, Миф, 1999. – 576 с.
30. Юдкин–Рипун И.Н. Краткий семантико–этимологический справочник: славистика и романо–германистика / Игорь Николаевич Юдкин-Рипун. – К. : НАН. Украинский комитет славистов. – 2004. – 236 с.
31. Bosworth J. An Anglo-Saxon Dictionary / J. Bosworth ; ed. and enlarged by T. Northcote, M.A. Toller. – Oxford : At the Clarendon Press, MDCCCLXXXII; London : Henry Frowde OUP Warehouse, 1883. - 1302 p. – [An electronic application on CD-ROM. – Ver. 02b / Sean Crist, Ondrej Tichy. – 2006-2007]. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – назва з титул. екрану.
32. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. – Warszawa : Wiedza powszechna, 1970. – xvi, – 808 s.
33. DWDS Etymologisches Wörterbuch. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://www.dwds.de/>
34. Encyclopaedia Britannica. – RSA, 1998. – [An electronic application on CD-ROM. – 1998]. – 3 электрон. опт. диски (CD-ROM). – назва з титул. екрану.
35. Etymological Dictionary of Modern English / Ed. by D. Harper. – [электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.etymonline.com>
36. Etymologisches Wörterbuch der Gotischen Sprache mit Einschluss des sog. Krimgotischen / Bearbeitet von Sigmund Feist. – Berlin : Verlag von Max Niemey, 1909. – 380 S.
37. Grimm's Teutonic Mythology [electronic resource]. – access mode : <http://www.midhnottsol.org/public/grimmst/pageindex.html>
38. Guerber H.A. The Norsemen. Myths and Legends series / H.A. Guerber. - London: Guild Publishing. – 1986. – 397 p.
39. Kluge F., Mitzka W. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache . – 20 Aufl. / Bearb. von W. Mitzka. – Berlin : Walter de Gruyter, 1967. – 915 S.
40. Liberman A. An analytic dictionary of English etymology : an introduction / Anatoly Liberman ; with the assistance of J. Lawrence Mitchell.- Minneapolis, London :University of Minnesota Press. - 2008/ -359 p.
41. McBain A. An Etymological Dictionary of the Gaelic Language / Alexander. A. McBain, LL.D. – Stirling : Eneas MacKay, 1911. – 426 p.
42. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch / Julius Pokorny. – Bd. 1–2. – Bern : Francke. – 1959. –1183 S.

43. Rudnyc'kyj J.B. An Etymological dictionary of the Ukrainian language. - Ottawa: Ukrainian Mohylo-Mazepian Acedemy od Sciences; Ukrainian language association; University of Ottawa Press. – 1982. – Vol. 1.–2.
44. StarLing database server / S. Starostin, G. Bronnikov, Ph. Krylov. - 1998-2012. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://starling.rinet.ru>
45. Vries de, J. Altnordisches etymologisches Wörterbuch / Jan de Vries.- Leiden : Brill, 1962. - 686 S.
46. Wedgood H. A Dictionary of English Etymology / Hensleigh Wedgood. – L. : Trübner & Co; 8 & Co, Paternoster Row, 1872. – 745 p.
47. Wörterbuch der mittelhochdeutschen Urkundensprache: auf der Grundlage d. Corpus der altdeutschen Originalkunden bis zum Jahr 1300. – 3 Bde. – [unter Leitung von B. Kirschstein u. U. Schulze, bearb. von S. Ohly u. P. Schmidt]. – Berlin : Erich Schmidt, 1994–2003. – 1824 S. Zoëga G. T. A Concise Dictionary of Old Icelandic / Geir T. Zoëga : Clarendon Press, Oxford, 1910. – 551 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

49. Андрухович Ю. Перверзія / Юрій Андрухович. – Львів : ВНТЛ – Класика, –2004. – 304 с.
50. Білик І. Меч Арея / Іван Білик. – К. : А.С.К., 2006. – 384 с.
51. Велесова книга: Легенди. Міти. Думи. / Загальна редакція В. Довгича. – К. : Індоевропа. – 1995. – 316 с.
52. Гоголь Н.В. Сочинения / Н. В. Гоголь. – М. : Гос. изд-во худож. литературы. – 1952. – 578 с.
53. Дяченки Марина та Сергій. Брамник / Марина та Сергій Дяченки. – К. : Джерела М, 2005. – 288 с.
54. Дяченки Марина та Сергій. Ритуал / Марина та Сергій Дяченки. – К. : А–ба–ба–га–ла–ма–га, 2006. – 280 с.
55. Дяченки Марина та Сергій. Мідний Король / Марина та Сергій Дяченки. – Харків : Фоліо, 2008. – 476 с.
56. Євченко В.В. Готська мова: тексти, коментар, словник. – Житомир : ЖДПУ, 2002. – 408 с.
57. Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. Із скарбниці античної мудрості: словник / Н. Г. Корж, Ф. Й. Луцька. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Вища школа, 1994. – 351 с.
58. Коростелева А. А. Школа в Кармартене [Електронний ресурс] / А. А. Коростелева. – Режим доступу : http://zhurnal.lib.ru/a/anna_a_k/carmarthen.shtml
59. Корпус української мови // Лінгвістичний портал mova.info. – [електронний ресурс]. – режим доступу : www.mova.info/corpus.aspx?l1=209
60. Котляревський І. П. Твори / І.П. Котляревський. – [Передм. Є. С. Шаблювського, Б. А. Деркача]. – К. : Дніпро, 1980. – 311 с.
61. Лапікури Валерій та Наталя. Чарівна брама / Валерій та Наталя Лапікури. – К. : Грані-Т, 2008. – 184 с.
62. Мельница : (ДС) Дорога Сна, (З) Зима, (М) Мора, // Дорога Сна. – 1999. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://megalyrics.ru/>
63. Национальный корпус русского языка. – [електронний ресурс]. – режим доступу:: <http://www.ruscorpora.ru/search-main.html>
64. Овидий. Метаморфозы. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://ancientrome.ru/antlittr/ovidius/index.htm>

65. Олді Г.Л. Розповіді очевидців або архів нагляду сімох / Генрі Лайон Олді. – К. : Грані–Т, 2008. – 160 с.
66. Перумов Н. Гибель богов / Н. Перумов. – М. : Олма–Пресс, 2002. – 584 с.
67. Перумов Н. Воин великой тьмы / Ник Перумов. – М. : Эксмо, 2007. – 480 с.
68. Повість врем'яних літ : Літопис (за Іпатським списком) / комент. В.В. Яременка. – К. : Рад. письменник, 1990. – 558 с.
69. Покальчук Ю. Озерний вітер / Ю. Покальчук. – Харків : Книжковий клуб, 2008. – 238 с.
70. Семенова М. Волокодав / М. Семенова. – М. : Олма–Пресс, 1998. – 640 с.
71. Слово о плъку игоревѣ, игоря, сына святъславля, внука ольгова // Злато слово. Век XII. – М. – 1986. – С. 27–75.
72. Соколян М. Вежі та Підземелля (притча–фобія) / Марина Соколян. – К. : Грані–Т, 2008. – 168 с.
73. Українські народні пісні. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://proridne.com/pisni/>
74. Философская афористика / сост. П.С. Таранов. – М. : Остожье, 1996. – 576 с.
75. Фрагменты ранних греческих философов. – Часть 1: От эпических теокосмогоний до возникновения атомистики / Изд. А. В. Лебедев. – М. : Наука. –1989. – С. 110 – 115.
76. Alvisismál. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://etext.old.no/Bugge/alviss.html>
77. Anderson P. The Broken Sword / Paul Anderson. – N.Y. : Ballantine Books, 1981. – 207 p.
78. Andreas. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a02_01.htm
79. Anglo-Saxon Metrical Charms. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.northvegr.org/old%20icelandic%20old%20english%20texts/selected%20corpus%20of%20anglo%20saxon%20poetry/336.html>
80. Arymes prydein fawr. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.maryjones.us/ctexts/t06w.html>
81. Asprin R. Another fine myth / Robert Asprin. - N.Y. : Ace, 1987. – 200 p.
82. Atlamál in grœnlensku. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://etext.old.no/Bugge/atlakvid.html>
83. Battle of Brunanburh, the. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a10_01.htm
84. Battle of Finnsburh, the. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a07.htm>
85. Battle of Maldon, the. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a10_01.htm
86. Beowulf . – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a04_01.htm
87. Cad Goddeu. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.maryjones.us/ctexts/t08w.html>
88. Codex Argenteus. – [електронний ресурс]. – режим доступу : [http://www.wulfila.be/gothic/browse/text/?book=1&chapter=5 20](http://www.wulfila.be/gothic/browse/text/?book=1&chapter=5%20)
89. Cornwell B. The last kingdom / Bernard Cornwell. – L. : Harper Collins publishers, 2004. – 489 p.
90. Deirdire. – [електронний ресурс]. – режим доступу : www.dirdire.org.uk

91. Dio (KD) Killing the Dragon // Killing the Dragon. - 2002. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://www.darklyrics.com/lyrics/dio/killingthedragon.html#1>
92. Doro (WS) Warrior soul // Warrior soul. – 2006. – [электронный ресурс]. – режим доступа : // <http://www.azlyrics.com/p/pesch.html>
93. Dráp Niflunga. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://etext.old.no/Bugge/niflunga.html>
94. Enya. (Ald) Aldebaran; (March) March of the Celts; (Hoi) Hoireann is O Hi O Ho ra Ha. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://www.lyricsmania.com>
95. Fáfnismál [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://etext.old.no/Bugge/fafnis.html>
96. Goodkind T. The Wizard's first rule / Terry Goodkind. – N.Y. : Tor. – 1994. – 836 p.
97. Grímnismál. [электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://etext.old.no/Bugge/grimnis.html>
98. Gylfaginning // Edda / Ed. By Anthony Faulkes. - Viking Society for Northern Research. - London: University college. - 2005. - 180p.– [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.vsnrweb-publications.org.uk/Edda-1.pdf>
99. Hammer J. Geoffrey of Monmouth. Variant Version of his Historia Regum Britanniae / Jacob Hammer. – Cambridge, Mass. : The Medieval Academy of America, 1951. – 292 p.
100. Hammerfall: (DG) Destined For Glory // Renegadeю – 2000. – [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.darklyrics.com/h/hammerfall.html>
101. Hárbardsljóð. [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://etext.old.no/Bugge/harbards.html>
102. Hardy T. Selected poems / Tomas Hardy // An Introduction to Poetry. An Anthology of Poems. - [Louis Simpson]. – N.Y. : St. Martin's Press. – 1986. – P. 281-286.
103. Havamál. – [электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://etext.old.no/Bugge/havamal.html>
104. Helgakviða Hjörvarðssonar. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://etext.old.no/Bugge/helga0.html>
105. Herodotus. The History of Herodotus, parallel English / Greek, tr. G. C. Macaulay, 1890. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://www.sacred-texts.com/cla/hh/index.htm>
106. In Extremo. Wind // Sunder ohne Zuge, 2001. – [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.darklyrics.com/i/inextremo.html>
107. Jordan R. The Eye of the World / Robert Jordan. – NY : Macmillan, 1990. – 670 p.
108. Jordan R. The Great Hunt / Robert Jordan. – N.Y. : Tom Doherty Associates, 1991 – 736 p.
109. Jordan R. The Dragon reborn / Robert Jordan. – N.Y. : Tom Doherty Associates, 1992 – 704 p.
110. Jordan R. Winter's Heart / Robert Jordan. – New York : Tom Doherty Associates, LLC, 2000. – 596 p.
111. Jordan R. The fires of heaven / Robert Jordan. – L. : Orbit, 2000. – 1058 p.
112. Jordan R. Lord of Chaos / Robert Jordan. – L. : Orbit, 2002. – 1040 p.
113. Jordan R. Crossroads of Twilight / Robert Jordan – New York : Tom Doherty Associates, LLC, 2003. – 652 p.
114. Lewis C.S. The Lion, the Witch and the Wardrobe / C.S. Lewis. – NY: HarperTrophy, 1994. – 206 p.
115. Lokasenna [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://etext.old.no/Bugge/lokasenn.html>

116. Manowar: (DA) Dark Avenger // Battle Hymns. – 1982; (ED) Each Dawn I Die, (KP) Kill With Power, (BD) Bridge of Death // Hail TO England. – 1984 ; (Oath) The Oath // Sign Of the Hammer. – 1984 ; (BW) Black Wind, Fire and Steel, (D) Defender, (HW) Holy War // Fighting the World. –1987 ; (WF) Wheels of Fire, (KM) Kings of metal, (HS) Heart Of Steel, (KC) Kingdom come // Metal Kings. –1988 ; (Ach) Achilles, Agony, And Ecstasy (In Eight Parts), (SH) Spirit Horse Of The Cherokee, (PS) Power of My Sword, (RD) Ride the Dragon, (MW) Master of the Wind // Triumph Of Steel; (Cr) Courage // Louder Than Hell. – 1996 1 – [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.darklyrics.com/m/manowar.html>
117. Moorcock M. Eternal Champion / M. Moorcock. – Clarkston: White Wolf Publishing, 1996. – 484 p.
118. Nibelungenlied, Das. – Stuttgart : Philipp Reclam, 2004.– 1045 S.
119. NIV Study Bible. – Grand Rapids : Zondervan Inc., 1985. – 2002p.
120. Oddrúnarkviða. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://norse.ulver.com/edda/oddrunar.html>
121. Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen: Redensarten / Jesko Friedrich. – Tübingen : Max Niemayer Verlag. – 2006. – S. 102.
122. Poems from the Book of Taliesin. Edited, amended and translated by J. Gwenogvryn Evans. - Tremvan, Llanbevrog, N. Wales, - 1915. -
123. Pratchett T. The Light Fantastic / Terry Pratchett. – N.Y. : HarperTorch, 2000. – 241 p.
124. Pratchett T. Guards! Guards! / Terry Pratchett. – L. : Corgi Books, 1990. – 320 p.
125. Preiddeu Annwn. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://www.lib.rochester.edu/camelot/annwn.htm>
126. Prif gyvarch taliessin. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <https://aintnothingsacred.wordpress.com/2011/05/08/llyfr-taliesin-i/>
127. Rammstein (AA) Asche zu Asche, (DRG) Du riechst so gut // Herzeleid. - 1995; (Eif) Eifersucht // Sehnsucht. – 1997; (Zw) Zwitter, (FF) Feuer frei, (MHB) Mein Herz brennt, (Mut) Mutter // Mutter. – 2001; (RR) Reise, Reise // Reise, Reise. – 2004. – [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.azlyrics.com/r/rammstein.html>
128. Reginsmál . – [электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://etext.old.no/Bugge/regins.html>
129. Rigspula. – [электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://etext.old.no/Bugge/rigstula.html>
130. Rowling J. K. Harry Potter and the Sorcerer’s Stone / J. K. Rowling. – N.Y. Scholastic, 1999. – 312 p.
131. Rowling, J. K. Harry Potter and the Chamber of Secrets / J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2000. – 344 p.
132. Rowling, J. K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban / J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2001. – 436 p.
133. Rowling, J. K. Harry Potter and the Goblet of Fire / J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2002. – 735 p.
134. Rowling, J. K. Harry Potter and the Order of the Phoenix / J.K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2004. – 875 p.
135. Rawling J. K. Harry Potter and the Half–Blood Prince/ J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2006. – 657 p.
136. Rowling, J.K. Harry Potter and the Deathly Hallows/ J. K. Rowling. – N.Y. : Scholastic, 2007. – 769 p.
137. Ruin. – [электронный ресурс]. – режим доступа: – http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_33.htm

138. Sapkowski A. Ostatnie życzenie / Andrzej Sapkowski. – Warszawa : SuperNOWA, 1998. – 287 s.
139. Sapkowski A. Krew elfów / Andrzej Sapkowski. - Warszawa : superNOWA. - 1994. – 295 s.
140. Sapkowski A. Miecz przeznaczenia / Andrzej Sapkowski. - Warszawa : SuperNOWA, 1992. – 365 s.
141. Schandmaul (ZS) Zweite Seele, (Pr) Prinzessin // Anderswelt. – [no label], 2008; (UE) Unendlich // Saphira. - 2014. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.darklyrics.com/lyrics/schandmaul/unendlich.html#2>
142. Second Battle of Moytura, the. - [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.ucc.ie/celt/online/G300011.html>
143. Skáldskaparmál // Edda / Ed. By Anthony Faulkes. - Viking Society for Northern Research. - London: University college. - 1998. - 230p.– [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.vsnrweb-publications.org.uk/Edda-2.pdf>
144. Ten. The Dragon and Saint George - Lyrics video. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=kNL6XWJKXCQ#t=151>
145. Tolkien J.R.R. The Hobbit / J.R.R. Tolkien. – N.Y. : Ballantine Books, 1999. – 304 p.
146. Tolkien J.R.R. Silmarillion / J.R.R. Tolkien. – Boston; N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1999. – 365 p.
147. Tolkien J.R.R. The Fellowship of the Ring / J.R.R. Tolkien. – N.Y. : Ballantine Books, 2000. – 479 p.
148. Tolkien J.R.R. The Two Towers / J.R.R. Tolkien. – N.Y. : Ballantine Books, 2000. – 415 p.
149. Tolkien J.R.R. The Return of the King / J.R.R. Tolkien. – N.Y. : Ballantine Books, 2000. – 481 p.
150. Vafþrúðnismál. - [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://etext.old.no/Bugge/vaftrudnis.html>
151. Völuspá. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://etext.old.no/Bugge/voluspa/>
152. Vulgate (Latin). – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.sacred-texts.com/bib/vul/index.htm>
153. Waldere A. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a08_01.htm
154. Wæterælfadle (water-elf disease). – [електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a43_07.htm
155. Wið dweorh. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a43_03.htm
156. Widsith [електронний ресурс]. – режим доступу : – http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_11.htm

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

157. Агаркова А. А. Мифопоэтика как способ создания образа региона : на материале Донбасса : дисс ... канд. культурологии : 24.00.01 / Анна Алексеевна Агаркова; Гос. институт искусствознания. – М., 2002. – 188 с.
158. Агрба Л. А. Мифосемиотическое пространство романов Тони Моррисон : дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / Лана Алексеевна Агрба. – М., 2004. – 177 с.

159. Аксенов И. В. Неконвенциональность как философско-семиотический объяснительный принцип кризиса этнокультурных ценностей : дисс. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / Илья Валериевич Аксенов; Инст-т образоват. систем РАО. – Томск, 2006. – 130 с.
160. Андрейчук Н.І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття: Монографія / Н.І. Андрейчук. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 280 с.
161. Арапов А. В. Герменевтика сакрального текста : автореф. дис. ... докт. филос. наук : 09.00.13 / Александр Владиленович Арапов; Тул. гос. пед. ун-т им. Л.Н. Толстого. – Тула, 2007. – 48 с.
162. Арискина Н. О. Миф и философия в культуре : концепция В. С. Соловьева : дисс. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / Наталья Олеговна Арискина. – Ростов-на-Дону, 2006 – 156 с.
163. Ашмарин И.П. Молекулярная биология. / И. П. Ашмарин. - 2-е изд., испр. и доп. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1977. – 368 с.
164. Бабушкин А. П. Объективное и субъективное в категоризации мира / А. П. Бабушкин // Общие проблемы строения и организации языковых категорий. – М. : РАН. – 1998. – С. 28–31.
165. Бабушкин А. П. “Возможные миры” в ментальном пространстве языка / А. П. Бабушкин // Язык и мышление: психологические и лингвистические аспекты. – М. – Пенза. – 2001. – С. 11–12.
166. Бабушкин А. П. Типы языковых знаков в семиотическом аспекте/ А. П. Бабушкин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2005. – №2. – С. 5–13.
167. Байбурин А. К. Восточнославянские гадания, связанные с выбором места для нового жилища / А. К. Байбурин // Фольклор и этнография. Связи фольклора с древними представлениями и обрядами. – Л. : Наука. – 1977. – С. 127–130.
168. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1955. – 416 с.
169. Барышников П. Н. Миф и метафора : опыт межпарадигмального анализа : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Павел Николаевич Барышников; Рос. ун-т дружбы народов. – М., 2008. – 196 с.
170. Безугла Л. Р. Когнітивно-прагматичні характеристики імпліцитних смислів у німецькомовному дискурсі : автореф. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Лілія Ростиславівна Безугла; КНУ імені Тараса Шевченка. – Київ, 2009. – 36 с.
171. Бойніцький В. В. Створений світ роману Дж. Р. Р. Толкіна „Володар кілець” як ігровий феномен / В. В. Бойніцький // Вісник КНУ: Іноземна філологія. – Вип. 29. – 2000. – С. 51–53.
172. Болдырев Н. Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики / Н. Н. Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 18–36.
173. Болдырев Р. В. Міграційна номенклатура і міжмовні контакти у координатах індоевропейської етимології (італіко–германіка та орієнтославія) / Р.В. Болдырев // Вісник Сумського державного університету: збірник наукових праць. – Серія : Філологічні науки. – № 11 (95). – Том. II. – Суми : СумДУ. – 2006. – С. 20–26.
174. Бондарко А.В. О грамматике функционально-семантических полей // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – М.: Наука, 1984. – Т. 43. № 6. – С. 492 – 503.

175. Борко Т. И. Эволюция мифа: на пути становления религиозного мировоззрения : автореф. дис. ... докт. филос. наук : 24.00.01 / Татьяна Иосифовна Борко; Тюмен. гос. ун-т. – Тюмень, 2006. – 46 с.
176. Борщевський С. В. Доіндоевропейський субстрат у лексиці слов'янських, германських і романських мов (на матеріалі української, польської, англійської, німецької та італійської мов). – : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / С.В. Борщевський ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Київ, 2010. - 20 с.
177. Букин А. Г. Культурное пространство и пространства культур (региональный аспект) : Дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Андрей Григорьевич Букин; Тюмен. гос. ун-т. – Чита, 2006. – 150 с.
178. Бульгман Р. Избранное. Вера в понимание / Рудольф Бульгман. – Т.1–2. – М. : РОССПОН, 2004. – 750 с.
179. Бурова В. Л. Миф как объект лингвистического исследования / В. Л. Бурова // Реферативный журнал – Серия 6. – 1999. – № 3. – С. 23-28.
180. Бурова В. Л. Когнитивный аспект мифа в составе художественного текста (на материале англоязычного художественного текста) : Автореф. дис. ... канд. филос. наук : 10.02.04 / Бурова Варвара Львовна; МГЛУ– М., 2000. – 26 с.
181. Бялик В.Д. Лексичний квантор в англomовному публіцистичному дискурсі : автореф. : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Василь Дмитрович Бялик; Київський національний лінгвістичний університет. – Київ, 2013. – 32 с.
182. Веденова Е. Г. Архетипы коллективного бессознательного и формирование теоретической науки / Е. Г. Веденова // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. – М. : Прогресс–Традиция, 2002. – 496 с.
183. Вежбицкая А. Семантика: примитивы и универсалии / А. Вежбицкая [Пер. с англ.] // Семантические универсалии и описание языков – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 3 –259.
184. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста / В. И. Вернадский. – М. : Наука. – 1988. – С. 11–140.
185. Вернадский В.И. Основа жизни – искание истины / В. И. Вернадский // Новый мир. – 1988. – № 3. – С. 217.
186. Верьовкін В. В. Відображення уявлень про війну в античній і сучасній мовній свідомості (на матеріалі давньогрецької, латинської, англійської, німецької та української мов) : Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / В. В. Верьовкін ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – 236 с.
187. Ветрова Н. В. Миф и художественное творчество (критика концепций З. Фрейда и К.-Г. Юнга) : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.04 / Нина Владимировна Ветрова; Ордена труд. Красн. Знамени ин-т философии. – М., 1984. – 163 с.
188. Гадамер Г-Г. Міф і розум / Ганс-Георг Гадамер [Пер. з нім.]. // Герменевтика і поетика. Вибрані твори. – К. : “Юніверс”. – 2001. – С. 100 –118.
189. Галкина О.В. Метафора как инструмент познания (на материале терминов-метафор компьютерного интерфейса): автореф. дис. ... канд. филос. наук : 10.02.19 / Галкина Ольга Владимировна; Твер. гос. ун-т. – Тверь, 2004. – 18 с.
190. Гамкрелидзе Т. В. К проблеме произвольности языкового знака / Т.В. Гамкрелидзе // Вопросы языкознания. – 1972. – №6. – С. 15– 21.
191. Гамкрелидзе Т. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы / Томаз Валерианович Гамкрелидзе, Вячеслав Всеволодович Иванов. – Тбилиси : Изд-во Тбилисского ун-та, 1984. – Ч. 1–2. – 1329 с.

192. Гандзюра В. П. Концепція шкодочинності в екології / В. П. Гандзюра, В. В. Грубінко. – К. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – 144 с.
193. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Часть первая. Логика / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. – М., Л. : Гос. изд-во политической литературы, 1929. – 473 с.
194. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Часть вторая. Философия природы / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. – М. : Изд-во социально-экономической литературы (Соцэкгиз), 1934. – 775 с.
195. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Часть третья. Философия духа / Георг Вильгельм Фридрих Гегель. – М. : Гос. изд-во политической литературы, 1956. – 372 с.
196. . Голіяд Н. І. Когнітивно-семіотичний дискурс загадки // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя : Філологічні науки. – 2013. – Книга 4. - С. 202 - 205.
197. . Голосовкер Я. Э. Логика мифа / Я.Э. Голосовкер . – М. : Наука, 1987. – 224 с.
198. Горло Е. А. Универсальная антропоцентрическая модель поэтического дискурса: дис. ... докт. филол. наук : 10.02.19, 10.02.20 / Горло Евгения Анатольевна; „Южный федерат. ун-т”. – Ростов-на-Дону, 2007. – 46 с.
199. Гришаева Л. И. Дискурс, дискурсивное событие и текст / Л.И. Гришаева // Номинация и дискурс. – Ч. 1. – Минск : МГЛУ. – 2006. – С. 11–13.
200. Гудков Д. Б. Некоторые особенности функционирования прецедентных высказываний / Д. Б.Гудков, В. В. Красных, И. В. Захаренко, Д. В. Багаева // Вестник Московского университета. – Серия 9. : Филология. – 1997. – №4. – С. 106–118.
201. Гудков Д. Б. К вопросу о словаре прецедентных феноменов / Д.Б.Гудков // Культурные слои во фразеологизмах и дискурсивных практиках. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 251–259.
202. Гулай В. В. Міжетнічна комунікаційна взаємодія у Західній Україні в роки Другої світової війни : дис. . докт. політ. наук : 23.00.05 / В. В. Гулай; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2012. – 444 с.
203. Гулыга А. В. Миф как философская проблема / А. В. Гулыга // Античная культура и современная наука. – М. : Наука, 1985. – С. 271–274.
204. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт [Пер с нем.]; под ред., с предисл. Г.В. Рамишвили. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.
205. Гурвич А.Г. .Теория биологического поля / А.Г. Гурвич. - М. : Советская наука, 1944. – 156 с
206. Гуревич П. С. Мифология наших дней / П. С. Гуревич // Свободная мысль. – 1992. – № 11. – С. 43–53.
207. Гуртов В. А., Осауленко Р. Н. Физика твердого тела для инженеров – М. : Техносфера, 2007 – 520 с.
208. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга первая. Общее введение в чистую феноменологию / Эдмунд Гуссерль. – М.: Академический Проект, 2009. – 489 с.
209. Данченкова А. В. Феномен буквы в индоевропейской языковой картине мира : Лингвоэтимологический и лингвокультурологический анализ : дисс.... канд. филол. наук : 10.02.19, 10.02.20 / Данченкова Анна Владимировна. – М., 2004. – 145 с.
210. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк [Пер. с англ.]– М.: Прогресс, 1989. – 312 с.

211. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / В. З. Демьянков // Язык и наука конца XX века / Под ред. Ю. С. Степанова. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. – С.239–320.
212. Джонсон-Лэрд Ф. Процедурная семантика и психология значения / Ф. Джонсон-Лэрд // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXIII. – М. : Прогресс, 1988. – С. 234–257.
213. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики : Монография / Т.И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2013. – 346 с.
214. Донченко Е.А. Фрактальная психология (доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни) / Е.А. Донченко. – К. : Знання, 2005. – 323 с.
215. Егорочкин М. В. Эпический текст как объект философско-культурологического анализа : онтология, модальности, культурные функции : дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / Егорочкин Михаил Владимирович. – Барнаул, 2008. – 181 с.
216. Ермолина Ю. В. Магия как культурно-религиозный феномен : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Юлия Владимировна Ермолина. – Орел, 2009. – 155 с.
217. Єсипенко Н.Г. Вербальний профіль і концептуальна структура англосаксонських культурних концептів: когнітивно-квантитативний підхід : Монографія / Н.Г. Єсипенко. – Чернівці : Золоті литаври, 2012. – 320 с.
218. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики / С. А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 848. – Вип. 58. – 2009. – С. 3-10.
219. Журавлев А. П. Звук и смысл / А.П. Журавлев. – М. : Просвещение. – 1981. – 160 с.
220. Заводюк А. Свихнувшегося карлика опустили с небес на землю / Алексей Заводюк. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://glavpost.com/post/17nov2014/opinion/5454-aleksey-zavodyuk-svihnuvshegosya-karlika-opustili-s-nebes-na-zemlyu.html>
221. Залевская А.А. Введение в психолингвистику / А.А. Залевская. – М. : Российский государственный гуманитарный университет. – 1999. – 349 с.
222. Захарова Н. В. Лінгвокультурні особливості українських і німецьких народних загадок: структура, семантика, прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 / Захарова Ніна Володимирівна. – К., 2009. – 20 с.
223. Земская Е. А. Цитация и виды её трансформации в заголовках современных газет / Е.А. Земская // Поэтика. Стилистика. Язык и культура. – М. : Наука, 1996. – С.157-168.
224. Иванов А. Г. Герменевтика вымысла : Анализ опыта вымысла в процессе смыслообразования : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Алексей Геннадьевич Иванов. – Тюмень, 2005. – 180 с.
225. Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей / В.В. Иванов, В. Н. Топоров. – М. : Наука, 1974. – 343 с.
226. Иванов В. В. О соотношении этимологии и реконструкции текста / В. В. Иванов // Этимология 1984. – М. : Наука.– 1986. – С. 66–70.
227. Иванов Вяч. Вс. Избранные труды по семиотике и истории культуры / Вячеслав Всеволодович Иванов. – В 2 т. – Т.1. : Знаковые системы. Кино. Поэтика. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1999. – 912 с.
228. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини XX сторіччя) / О.М. Кагановська. – К. : КНЛУ. – 2002. – 292 с.
229. Калыгин В.П. Язык древнейшей ирландской поэзии / Калыгин Виктор Павлович; общ. ред. В.Н. Ярцевой. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 128 с.

230. Капра Ф. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем / Фритьоф Капра. [Пер. с англ. под ред. В. Г. Трилиса]. – К.: "София"; М.: ИД "София", 2003. – 336 с.
231. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
232. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
233. Кёнгэс-Маранда Э. Логика загадок / Э. Кёнгэс-Маранда // Паремииологический сборник. – М. : Наука, 1978. – С. 249–283.
234. Клименюк А. Синергетические архетипы саморазвития личности и социально-исторических процессов / Александр Клименюк // Україна–Європа–Світ: Міжнародний збірник наукових праць. – Серія : Історія, міжнародні відносини. – Вип. 3. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ імені В. Гнатюка, 2009. – С. 117–133.
235. Клименюк А. В. Модели концептосферы и механизмов когнитивного мышления индивида / А.В. Клименюк // Наукові записки. – Вип. 81 (3). – Серія: Філологічні науки (мовознавство) : У 4 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 88–104.
236. Клименюк А. Знание, познание, когниция : Монографія / А.В. Клименюк. – Тернополь : Підручники і посібники, 2010. – 304 с.
237. Колесник О. С. Мовні засоби творення міфологічної картини світу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Олександр Сергійович Колесник. – Київ, 2003. – 300 с.
238. Колесник О.С. Міфологічний простір кризь призму мови та культури : Монографія / О. С. Колесник. – Чернігів : РВВ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. – 312 с.
239. Колесник О.С. Лінгвосеміотика міфологічного простору: дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 / Олександр Сергійович Колесник; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – 548 с.
240. Колесник О.С. Функціонально-семантичні особливості номінації концептів СТИХІЙ // Мовні та концептуальні картини світу. – Вип. 46. – Ч. 2. – К. : Київський університет. – 2013. – С. 167 – 175.
241. Колесник О.С. Номінації стихій у дзеркалі міфологічного простору // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : Зб. наук. праць / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – Вип. 22. – К. : Логос. – 2013. – С. 84–91.
242. Колесник О.С. Від міфосеміотики до нео-антропоцентризму у лінгвістиці/ Олександр Колесник // Наукові записки. – Серія: філологічні науки (мовознавство). – Вип. 137. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2015. – С. 435-440.
243. Колесник О.С. Міфологічно орієнтований семіозис в аспекті квантової лінгвістики / О.С. Колесник // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 740-741. – Германська філологія. – Чернівці : Видавничий дім “РОДОВІД”, 2015. – С. 80-85
244. Конвэй Д. Дж. Танцы с драконами. Мифы и легенды / Динна Дж. Конвэй. – [Пер. а. Л. А. Игоревского]. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2008. – 282 с.
245. Концепции современного естествознания / В.В. Горбачев. – М. : ООО "Изд. дом "ОНИКС 21 век": ООО "Изд-во "Мир и Образование", 2003. – 592 с.
246. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр Академія, 1999. – 288 с.
247. Кочерган М. П. Стан і перспективи сучасного мовознавства / М.П. Кочерган // Вісник Київського лінгвістичного університету. – Сер. Філологія. – 2003. – Т. 6, № 1. – С. 5–18.

248. Красных В. В. Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований / В. В. Красных // Язык. Сознание. Коммуникация : Сб. статей. – [Ред. В.В. Красных, А.И. Изотов]. – Вып. 2. – М. : "Филология". 1997. – С. 5–12.
249. Красных В. В. "Свой" среди "чужих": миф или реальность? / Красных В.В. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
250. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. – М.: Наука, 1986. – 158 с.
251. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца XX века. – [Под ред. Ю.С. Степанова]. – М. : РАН, 1995. – С.144–238.
252. Кубрякова Е. С. Что может дать когнитивная лингвистика исследованию сознания и разума человека / Е. С. Кубрякова // Международный конгресс по когнитивной лингвистике. – Тамбов : Изд-во ТГУ, 2006. – С. 26–31.
253. Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка: вместо введения / Е. С. Кубрякова // Когнитивные исследования языка. – Вып. IV. : Концептуализация мира в языке : коллектив. моногр. – [гл. ред. Е. С. Кубрякова]. – М. : Ин-т языкознания РАН ; Тамбов : ТГУ им. Г. Р. Державина, 2009. – С. 11–24.
254. Кулакова Ю. В. Псевдореферентная номинация в аспекте перевода (на материале английского и русского языков) автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Юлия Владимировна Кулакова; Пятигор. гос. лингв. Ун-т. – Пятигорск, 2010. – 29 с.
255. Куликова М. Е. Священное пространство мифа : Философско-культурологический анализ : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Марина Евгеньевна Куликова. – Ростов-на-Дону, 2005. – 156 с.
256. Кушнерик В. І. Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах / В. І. Кушнерик. – Чернівці : Рута, 2004. – 415 с.
257. Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой / Дж. Кэмпбелл. – К. : София, 1997. – 336 с.
258. Кэмпбелл Дж. Мифы в которых нам жить / Дж. Кэмпбелл. – К. : София, 2002. – 256 с.
259. Лангинен А. В. Миф как форма бытия человека : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Алексей Владимирович Лангинен; Челяб. гос. ун-т. – Челябинск, 2005. – 25 с.
260. Лебедев И. А. Семантика и семиотика в культуре тоталитарных обществ: миф, символ, ритуал : дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / Игорь Александрович Лебедев. – СПб., 2006. – 163 с.
261. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление / Л. Леви-Брюль; [Пер. с франц.]. – М. : Атеист, 1930. – 340 с.
262. Левин Ю. И. Семантическая структура загадки / Ю. И. Левин // Паремнологический сборник. – М. : Наука, 1978. – С. 283–314.
263. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс; [Пер. с фр. Вяч. Вс. Иванова]. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 512 с.
264. Левицкий А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми / А. Е. Левицкий // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 23. – Ч. 2. – К. : ВПЦ „Київський ун-т”, 2007. – С. 119 – 127.
265. Левицкий А. Э. Развитие средств обозначения градуальности признака в английском языке / А. Э. Левицкий. // Язык и дискурс в статике и динамике : тезисы докладов Международной научной конференции. – Минск : МГЛУ, 2008. – С. 44– 45.
266. Левицкий А. Е. Повторна категоризація як механізм сприйняття нечітких сутностей / А. Е. Левицкий // Мова. Культура. Комунікація : Семіосфера у динаміці :

- Матеріали II-ї Міжнародної наукової конференції. – Чернігів : ЧНПУ ім. Г.Г. Шевченка, 2011. – С. 98–100.
267. Левицький А. Е. Етнономінації у дзеркалі міжкультурної комунікації: Монографія / А. Е. Левицький, Ю. В. Святюк. – К. : Логос, 2011. – 192 с.
268. Левицький А. Е. Категоризація і номінація нечітких сутностей та їх ознак / А.Е. Левицький // Вісник КНЛУ. – Серія Філологія. – Том 14. – №1. – 2011 – С. 69-76.
269. Левицький В. В. Семантические и фонетические связи в лексике индоевропейского праязыка. Опыт квантитативного анализа этимологического словаря : Монография / В. В. Левицкий. – Черновцы : Рута, 2008. – 232 с.
270. Левицький В. В. Звуковой символизм: мифы и реальность: Монография / В.В. Левицкий. – Черновцы : ЧНУ, 2009. – 264 с.
271. Липатова Т. Б. Мифология и ее роль в становлении личности : автореферат дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Татьяна Борисовна Липатова; Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – СПб., 2007. – 21 с.
272. Лисюк Н. А. Міфологічний хронотоп / Лисюк Н. А. – К. : Український фітосоціологічний центр, 2006. – 200 с.
273. Лобок А. М. Антропология мифа / А.М. Лобок. – Екатеринбург : Банк культурной информации, 1997. – 688 с.
274. Лосев А. Ф. Языковая структура / А. Ф. Лосев. – М. : МГПИ, 1983. – 375 с.
275. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев. – М. : Правда, 1990. – 560 с.
276. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / А. Ф. Лосев. – М. : Политиздат, 1991. – 524 с.
277. Лосева М. А. Мифологическое в смысловом контексте современной культуры : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Марина Александровна Лосева; Перм. гос. тех. ун-т. – Пермь, 2006. – 24 с.
278. Лотман Ю. М., Минц З. Г. Литература и мифология / Ю.М. Лотман // Семиотика культуры. Труды по знаковым системам. – Вып. XIII. – Тарту: Тартус. гос. ун-т. – 1981. – С. 35–55.
279. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб : "Искусство–СПб", 2001. – 704 с.
280. Макарова А. К. Мифология как способ бытия современного общества : онтологические аспекты : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Александра Константиновна Макарова. – Магнитогорск, 2007. – 160 с.
281. Маковский М. М. Английская этимология / М. М. Маковский. – М. : Высшая школа, 1986. – 151 с.
282. Маковский М. М. Язык – миф – культура: Символы жизни и жизнь символов / М. М. Маковский. – М. : Русские словари, 1996. – 330 с.
283. Маковский М. М. Мифопоэтика письма в индоевропейских языках / М. М. Маковский // Вопросы языкознания. – 1999. – № 5. – С. 73–86.
284. Маковский М. М. Мифопоэтические этюды / М. М. Маковский // Вопросы языкознания. – 2007. – № 2. – С. 35 – 56.
285. Манакін В. М. До питання про універсальні смисли в семантиці слів / В.М. Манакін // Проблеми зіставної семантики. – Вип. 8. – К. : КНЛУ. – 2007. – С. 3–8.
286. Марков М. А. Магия как бинарная система и её влияние на процесс формирования мировоззрения современного человека : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Михаил Александрович Марков. – Ростов-на-Дону, 2004. – 165 с.
287. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В.А. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.

288. Медведева Н. Г. Миф как форма художественной условности : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.08. / Наталья Геннадьевна Медведева. – М., 1984. – 174 с.;
289. Мізін К.І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : Монографія / К.І.Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011 – 448 с.
290. Мізін К.І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : Монографія / К.І.Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011 – 448 с.
291. Мисник М. Ф. Лингвистические особенности аномального художественного мира произведений жанра фэнтези англоязычных авторов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Марина Федоровна Мисник. – Иркутск, 2006. – 159 с.
292. Мищенко С. В. Метафоризация мифологизированного времени в различных лингвокультурах : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Светлана Валерьевна Мищенко. – Тула, 2005. – 160 с.
293. Моррис Ч.У. Основания теории знаков / Чарльз Уильям Моррис // Семиотика : антология; [Сост. и общ. ред. Ю.С. Степанов]. – Екатеринбург : Деловая книга, 2000. – С. 45–110.
294. Мосенкіс Ю. Л. Проблема реконструкції мови трипільської культури дис. ... докт. філол. наук : 10. 02. 01, 10. 02. 15 / Ю.Л. Мосенкіс; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2002. - 26 с.
295. Нікульшина Т. М. Ірреальний світ англійською та українською мовами: монографія. / Нікульшина Тетяна Миколаївна. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2010. – 186 с.
296. Нікульшина Т.М. Ірреальність у просторі можливих світів: етнолінгвальні особливості (на матеріалі англійської та української мов) : Монографія / Т.М. Нікульшина. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 377 с.
297. Павкін Д.М. Образ чарівної країни в романах Дж.Р.Р.Толкієна : лінгвокогнітивний аналіз : Дис... канд. філол. Наук : 10.02.04 / Дмитро Михайлович Павкін; – Черкаси, 2002. – 215 с.
298. Переверзев К.А. Высказывание и ситуация: об онтологическом аспекте философии языка // Вопросы языкознания. – 1998. – № 5. – С. 24–52.
299. Петров Н.К. Язык, знак, культура / Н. К. Петров. М. : – Наука, 1991. – 236 с.
300. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения [Пер. с англ.] / Чарльз Сандерс Пирс. – М. : Логос, 2000. – 416 с.
301. Платон. Тимей / Платон // Собрание сочинений в 4 т. – Т. 3. – М. : Мысль, 1994. – С. 421–500.
302. Поляков В.А. Гносеологический релятивизм как метод научного познания / В. А. Поляков. – М. : Новый Центр. – 1998. – 64 с.
303. Поляков В. А. Универсология / В. А. Поляков – М. : Амрита–Русь, 2004. – 320 с.
304. Поляков В.А., Тригубенко А.В. Дух новой эпохи. Образ будущего. - В.А. Поляков, А.В. Тригубенко. – М. : МНШУ, 2011– 136 с.
305. Поляков В.А., Колесник М.А. Инверсология / В.А.Поляков, М.А.Колесник. - Кировоград : Полиграф-Сервис, 2015. - 112 с.
306. Понизовкина И. Ф. Миф как феномен иллюзорного сознания : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Ирина Федоровна Понизовкина. – М., 1997. – 188 с.
307. Потапенко С. І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : Монографія / С. І. Потапенко. – К. : Вид. Центр КНЛУ, 2004. – 360 с.

308. Потапенко С. І. Орієнтаційний простір сучасного англомовного медіа-дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : автореф. дис. ... докт.. філол. наук : 10.02.04 / Сергій Іванович Потапенко; КНЛУ. – Київ, 2008. – 32 с.
309. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / А. А.Потебня. – М. : Высшая школа, 1990. – 343 с.
310. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А.Потебня. – К. : Синто, 1993. – 192 с.
311. Пригожин И. Время, структура и флуктуации / Илья Пригожин. // Успехи физических наук. – 1980, июнь. - Т. 131, Вып. 2. – [электронный ресурс]. – режим доступа : <http://ufn.ru/ru/articles/1980/6/a/>
312. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / Илья Пригожин, Изабелла Стенгерс. – [Пер. с англ. / Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова]. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
313. Приходько А. М. Жанр "фэнтези" в литературе Великобритании: проблема утопического мышления : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / Алексей Михайлович Приходько. – М., 2001. – 199 с.
314. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп – Л. : Изд-во Ленинградского университета, 1986. – 365 с.
315. Проскурин С. Г. О значениях "правый – левый" в свете древнегерманской культурной традиции / С. Г. Проскурин // Вопросы языкознания. – 1990. – № 5. – С. 37–49.
316. Протасова А. К. Вербализация концепта "огонь" в древнегерманских языках : Дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Протасова Анна Константиновна. – Томск, 2004. – 139 с.
317. Режабек Е. Я. Мифомышление (когнитивный анализ) / Режабек Евгений Ярославович. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 304 с.
318. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрямки та проблеми / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712с.
319. Селиванова Е.А. Жанровая модель кросворда как энигматического дискурса // Теоретична і дидактична філологія : Зб. наук. праць - Вип. 20. - Переяслав-Хмельницький : Вид-во КСВ. - 2015. - С. 352-370.
320. Сергійчук В. І. Українське козацьке військо у другій половині XVI – середині XVII ст. : дис... докт. іст. наук. / В. І. Сергійчук. – К. : КДУ, 1991. – 426 с.
321. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. / Геннадий Геннадьевич Слышкин; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 1999. – 18 с.
322. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 128 с.
323. Слухай Н. В. Роль міфу в організації сучасного масмедійного простору / Н. В. Слухай / Літературна мова у просторі національної культури. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2004. – С. 107–115.
324. Слухай Н. В. Етноконцепти та міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології / Н. В. Слухай. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2005. – 167 с.
325. Слухай Н. В. Мовна символіка і поетика текстів Тараса Шевченка / Н. В. Слухай, Ю. Л. Мосенкіс. – К. : Видавничий дім А+С, 2006. – 165 с.
326. Стеблин-Каменский М. И. Миф / М.И.Стеблин-Каменский. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – 104 с.
327. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности Ю.С. Степанов // Язык и наука конца 20 века; [Под ред. Ю. С. Степанова]. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. – С.35–73.

328. Степанов Ю. С. Семиотика концептов / Ю. С. Степанов // Семиотика : антология; [Сост. и общ. ред. Ю. С. Степанов]. – Екатеринбург : Деловая книга, 2000. – С. 603–612.
329. Сусов И. П. Семиотика и лингвистическая прагматика / И. П. Сусов // Язык, дискурс и личность : Межвуз. сб. научн. трудов. – Тверь : Изд-во Тверск. ун-та, 1990. – С.125–133.
330. Тарасенко В. В. Самоорганизация фрактального способа освоения коммуникаций сложного мира и образование / В. В. Тарасенко // Синергетика и образование. – М. : Гнозис, 1997. – С. 47–51.
331. Телегин С. М. Философия мифа. Введение в метод мифореставрации / С. М. Телегин. – М. : Община, 1994. – 141 с.
332. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация. – М. : Наука, 1977. – С. 129–222.
333. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 286 с.
334. Топоров В.Н. Пространство и текст / В. Н. Топоров // Текст, семантика и структура. – М. : Наука, 1983. – С. 227–285.
335. Топоров В. Н. Пространство / Топоров В. Н. // Мифы народов мира. Энциклопедия : [в 2 т.]. – М. : Сов. Энциклопедия. – Т.2. – 1992. – С. 340–342.
336. Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического : избранное / В. Н. Топоров. – М. : Прогресс, 1995. – 623 с.
337. Топоров В. Н. Исследования по этимологии и семантике / В. Н.Топоров. - Т. I : Теория и некоторые частные ее приложения. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 816с.
338. Топоров В.Н. Исследования по этимологии и семантике / Владимир Николаевич Топоров. – Т. 2 : Индоевропейские языки и индоевропеистика. – Книга 1. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 544 с.
339. Топоров В. Н. Исследования по этимологии и семантике / В. Н.Топоров. – М. : Языки славянских культур, 2009. – Т. 3 : Индийские и иранские языки, кн. 1. – 376 с.
340. Трубачев О. Н. К этимологии некоторых древнейших славянских терминов родства / О.Н. Трубачев // Вопросы языкознания. – 1957. – №2. – 86-95.
341. Успенский Б. Семиотика искусства / Б. Успенский. – М. : Школа "Языки русской культуры", 1995. – 360 с.
342. Уфимцева А. А. Лингвистическая сущность и аспекты номинации / А. А. Уфимцева // Языковая номинация. Общие вопросы. – М. : Наука, 1977. – С. 7–98.
343. . Фейнман Р. Теория фундаментальных процессов / Р.Ф. Фейнман. – М. : Наука. – 1978. – С. 34 – 70.
344. Хамитов Н. В. Освобождение от обыденности: искусство как разрешение противоречий жизни / Н. В. Хамитов. – К. : Наукова думка, 1995. – 118 с.
345. Хейзинга Й. Homo ludens. Человек играющий / Й. Хейзинга ; [пер. с нидерл.]. – М. : ЭКСТО-Пресс, 2001. – 352 с.
346. Хинтиikka Я. Ситуация, возможные миры и установки / Я. Хинтиikka // Знаковые системы в социальных и когнитивных процессах. – Новосибирск : Наука, 1990. – С. 3–11.
347. Черенкова Е. В. Структурно-семантические особенности французской литературной сказки XX века : Коммуникативно-семиотический аспект : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Елена Владимировна Черенкова. – М., 2004. – 215 с.

348. Шамсутдинова Н. З. "Магический" реализм в современной британской литературе : Анжела Картер, Салман Рушди : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / Нелли Зефаровна Шамсутдинова / МГУ им. М.В. Ломоносова. – М., 2008. – 22 с.
349. Шредер М. Фракталы, хаос, степенные законы / М. Шредер. – Ижевск : НИЦ "Регулярная и хаотическая динамика", 2001. – 528 с.
350. Щур Г.С. Теории поля в лингвистике- М.: Наука, 1974. — 256 с.
351. Юнг К. Г. Архетипы и символ / Карл Густав Юнг. – М. : Renaissance, 1991. – 306 с.
352. Юрданова В. Н. Этимология слова / В. Н. Юрданова. – [электронный ресурс]. – режим доступа : // <http://kraspubl.ru/content/view/264/1>
353. Янч Э. Самоорганизующаяся вселенная / Э. Янч // *Общественные науки и современность*. – 1999. – №1. – С. 143–158.
354. Allwood J. *Logic in Linguistics* / J. Allwood, L.-J. Anderson, O. Dahl. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 185 p.
355. Bauman Z. *Hermeneutics and social science*. / Z. Bauman. – N.Y.: Columbia University Press, 1978. – 263 p.
356. Bertalanffy, L., *Von General System theory: Foundations, Development, Applications* / Ludwig Von Bertalanffy.- New York: George Braziller, 1968. - 289 p.
357. Bleicher J. *Contemporary hermeneutics: Hermeneutics as method, philosophy and critique* / J. Bleicher. – L. etc. : Routledge and Kegan Paul, 1980, – xi, 288 p.
358. Bourdieu P. *Language and Symbolic Power* / Bourdieu P. – Cambridge (Mass.) : Harvard University Press, 1991. – 301 p.
359. Buhler K. *The deictic field of language and deictic worlds* / Karl Buhler // *Speech, place and action : studies in deixis and related topics*. – Chichester : John Wiley. – 1982. – P. 9–30.
360. Campbell J. *The Power of Myth* / J. Campbell. – N. Y. : Doubleday, 1988. – P. 11–171.
361. Capra, F. *The web of life* / Fritjof Capra. - N. Y. : Doubleday-Anchor Book, 1997 - 368 p.
362. Carlson L. A. *Encoding Space in Spatial Language* / Laura A. Carlson // *The Spatial Foundations of Language and Cognition* / [edited by Kelly S. Mix, Linda B. Smith, Michael Gasser]. – Oxford : Oxford University Press, 2010. – P. 157–183.
363. Cassirer E. *The philosophy of symbolic forms* / E. Cassirer. – New Haven : Yale University Press, 1955. – Vol. 1 : Language. – 328 p.
364. Cassirer E. *The philosophy of symbolic forms* / E. Cassirer. – New Haven : Yale University Press, 1957. – Vol. 2 : Mythical thought. – 345 p.
365. Chafe W. *Givenness, contrastiveness, subjects, topics, and point of view* / W. Chafe // *Subject and Topic*. – [Ed. By C. Li]. – N. Y. : Academic Press, 1976. – P. 25–55.
366. Cienki A. *Frames, Idealized Cognitive Models, and Domains* / Alan Cienki // *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / [edited by Dirk Geeraerts, Hubert Cuyckens]. – Oxford : Oxford University Press, 2007. – P. 170–187.
367. Coulson S. *Blending basics* / Seana Coulson, Todd Oakley // *Cognitive Linguistics*. – 2000. – Vol. 11, No. 3/4. – P. 175–196.
368. Dabiez A. *From primitive myths to literary* / A. Dabiez; [Transl. from Fr.] // *Companion to literary myths, heroes and archetypes* / – L.; N.Y. : Routledge, 1996. – P. 960–967.
369. Doležel L. *Narrative modalities* / L. Doležel // *Journal of Literary Semantics*. – 1976. – Vol. 5. – P. 5–14.
370. Eco U. *Semiotics and the Philosophy of Language* / Umberto Eco. – Bloomington : Indiana University Press, 1984. – ix, 242 p.
371. Eco U. *Interpretation and Overinterpretation* / Umberto Eco. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – ix, 151 p.

372. Emergence in Complex, Cognitive, Social and Biological Systems / ed. by Gianfranco Minati, Eliano Pessa. - N.Y. : Springer Science + Business Media. - 2002. - 424 p.
373. Equations for the Standard Torus - [electronic resource]. - access mode : <http://www.geom.uiuc.edu/zoo/toptype/torus/standard/eqns.html>
374. Evans J. C. The Metaphysics of Transcendental Subjectivity: Descartes, Kant and W. Sellars / Joseph Claude Evans. – N.Y. : John Benjamins Publishing, 1984 – 138 p.
375. Evans V. Cognitive linguistics : An Introduction / Vyvyan Evans and Melanie Green. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.
376. Fauconnier G., Turner M. A mechanism for creativity / Gilles Fauconnier, Mark Turner // Poetics today. – 1999. – № 20. – P. 397–418.
377. Fauconnier G. The Way We Think. Conceptual blending and the mind's hidden complexities / Gilles Fauconnier, Mark Turner. –N.Y. : Basic Books, 2002. – xvii, 440 p.
378. Fillmore Ch. J. Frame Semantics / Charles J. Fillmore // Linguistics in the Morning Calm. Selected Papers from SICOL-1981 / [edited by The Linguistic Society of Korea]. – Seoul : Hanshin publishing Co., 1982. – P. 111–137.
379. Fillmore Ch. J. Frames and the Semantics of Understanding / Charles J. Fillmore // Quaderni di semantica. – 1985. – Vol. VI, No. 2. – P. 222–254.
380. Fodor J. The Modularity of Mind / J. Fodor. – Cambridge, Mass. : MIT Press, 1983. – 217 p.
381. Fundamentals of Fuzzy Sets / Dubuis Didier, Prade Henri, eds. – New York : Springer Science+Business Media, 2000. – 650 p.
382. Glenberg A. Symbol grounding and meaning / A. Glenberg, D. Robertson // Journal of memory and language. – 2000. – № 3. – P. 379 – 401.
383. Goossens L. Metaphonymy: the Interaction of Metaphor and Metonymy in Figurative Expressions for Linguistic Action / Leopold Goossens // Cognitive Linguistics. – 1990. – №1. – P. 323–340.
384. Gödel, K. A Remark about the Relationship Between Relativity Theory and Idealistic Philosophy / Gödel, K. A // Albert Einstein, Philosopher–Scientist; [Ed. by Paul Arthur Schilpp]. – Library of living Philosophers. – Vol. VII. – Open Court Publ. – 1949. – P. 557–562.
385. Grandy R. E. Semantic Fields, Prototypes and the Lexicon // Frames, Fields and Contrasts. New Essays in Semantics and Lexical Organization / R.E. Grandy. – Hillsdale (N.J.) : Lawrence Erlbaum Associates, 1992. – P. 103–122.
386. Griffin M. Mythic spacetime / Michael Griffin // Journal of Literary Semantics. – 2000. – №1. – Vol. 29. – P. 61–74.
387. Griffin M. An Expanded, Narrative Algebra for Mythic Spacetime / Michael Griffin // Journal of Literary Semantics. – 2001. – №2. – Vol. 30. – P. 71–82.
388. Harries L. Semantic Fit in Riddles / Lyndon Harries // The Journal of American Folklore. – Vol. 89, No. 353. – 1976. – pp. 319-325.
389. Herlofsky W. J. Icons, anaphors, and the evolution of language / W.J. Herlofsky // The Motivated Sign. Iconicity in language and Literature. – Amsterdam (Phil.) : John Benjamins, 2000. – P. 55–66.
390. Hindmarsh J. Embodied reference : A study of deixis in workplace interaction / J. Hindmarsh, C. Heath // Journal of Pragmatics. – 2000. – Vol. 32, № 12. – P. 1855–1878.
391. Hintikka J. Knowledge and belief : an introduction to the logic of the two notions / J. Hintikka. – Ithaca : Cornell University press, 1962. – 172 p.
392. Hintikka J. Die Intentionen der Intentionalität. / J. Hintikka // Semantik und Ontologie. – Göttingen, 1975. – S. 65–95.

393. Hintikka J. Exploring possible worlds / J. Hintikka // Possible worlds in humanities, arts and sciences : Proceedings of Nobel Symposium 65. – Berlin : Mouton de Gruyter. – 1989. – P. 52–73.
394. Holland J. H. Emergence. From Chaos to Order / John H. Holland. – Oxford : Oxford University Press, 1998. – 259 p.
395. Holland J. H. Hidden Order. How Adaptation Builds Complexity / John H. Holland. – New York : Addison-Wesley, 1995. – 185 p.
396. Hunter L. G.K. Chesterton: Explorations in Allegory / Lynette Hunter : NY. – St. Martin's Press, 1979 – 190 p.
397. Iser W. The Fictive and the Imaginary: Charting Literary Anthropology / W. Iser. – Baltimore, L. : The John Hopkins University Press, 1993. – 342 p.
398. Jackendoff R. S. Semantics and Cognition / R. S. Jackendoff. – Cambridge (Mass.) : MIT Press, 1990. – 283 p.
399. Jackendoff R. S. Patterns in the Mind. Language and Human Nature/ R.S. Jackendoff. – New York : Basic Books, 1994. – 246 p.
400. Jackendoff R.S. Conceptual Semantics and Cognitive Linguistics / R. S. Jackendoff // Cognitive Linguistics. – 1995–1996. – Vol. 7–1. – P. 93–128.
401. Johnson-Laird P. N. Mental Models: Toward a Cognitive Science of Language, Inference and Consciousness / Philip N. Johnson-Laird. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1983. – 513 p.
402. Kirk G. S. Myth: Its meaning and functions in ancient and other cultures / G. S. Kirk. – Cambridge, 1970. – 807 p.
403. Klimesch, W.; Dienhart, J.M. A linguistic look at riddles / W. Klimesch // Journal of Pragmatics. – Vol. 31. – № 1. – 1999. – P. 95–125.
404. Köhler R. Semiotik und Synergetik / Reinhard Köhler // Semiotik. Ein Handbuch zu den zeichentheoretischen Grundlagen von Natur und Kultur. 3. Teilband / [herausgegeben von Roland Posner, Klaus Robering, Thomas A. Sebeok]. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2003. – S. 2444–2452.
405. Kövecses Z. Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View / Zoltan Kövecses, Günter Radden // Cognitive Linguistics. – 1998. – № 9–1. – P. 37–77.
406. Kövecses Z. A new look at metaphorical creativity in cognitive linguistics / Zoltan Kövecses // Cognitive Linguistics. – 2010. – Vol. 21, № 4. – P. 663–697.
407. Kramarae C. Introduction: Toward an Understanding of Language and Power / C. Kramarae, M. Schulz, W. M. O'Barr // Language and Power. – [C. Kramarae et al. (Eds.)]. – Beverly Hills : Sage, 1984. – P. 9–22.
408. Kripke S. Semantical considerations on modal logic / S. Kripke // Acta Philosophica Fennica. – 1963. – № 16. – P. 83–94.
409. Kripke S. Naming and necessity / S. Kripke. – Cambridge, Mass. : Harvard University press, 1980. – 198 p.
410. Kripke S. A. Speaker's Reference and Semantic Reference Readings in the Philosophy of Language / S. A. Kripke. – Cambridge : A Bradford Book, 1998. – P. 383–414.
411. Lakoff G. Metaphors We Live By / George Lakoff, Mark Johnson. – Chicago and London: The University of Chicago Press. – 1990. – 306 p.
412. Langaker R. W. Concept, Image and Symbol, the Cognitive Basis of Grammar / Ronald W. Langaker. – Berlin – N. Y. : Mouton de Gruyter, 1999. – 395 p.
413. Lass R. On Explaining Language Change / Roger Lass. – Cambridge : Cambridge University Press, 1980. – 186 p.
414. MacShane J. Cognitive development. An Introduction. Processing approach / J. MacShane. – Oxford : Oxford University Press, – 1991. – 378 p.

415. Malinowski B. *The Problem of Meaning in Primitive Languages* / Bronislaw Malinowski // *The Meaning of Meaning: A Study of Influence of Language Upon Thought and of the Science of Symbolism*. – [C. K. Ogden & I. A. Richards (Eds)]. – N. Y. : Harcourt, Brace and World, 1952. – P. 296-336.
416. Mallory J. P., Adams D. Q. *The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World* / J. P. Mallory and D. Q. Adams – N.Y. : Oxford University Press, 2006. – 731 p.
417. Meadows, D.H. *Thinking in Systems: A Primer* / Donella H. Meadows. -. - London: Earthscan. – 2008. – 218 p.
418. Mercantante A. S. *The facts of file encyclopedia of world mythology and legend* / Anthony S. Mercantante. – N. Y. : Facts on File, 1988. – 807 p.
419. Morris C. *Writings on the General Theory of Signs. Approaches to Semiotics* / Charles W. Morris. – The Hague : Mouton & Co., 1971. – 486 p.
420. Nagy J.F. *Orality in Medieval Irish Narrative: An Overview* / Joseph Falaky Nagy // *Oral Tradition* 1/2 (1986): 272-301 journal.oraltradition.org/files/articles/1ii/4_nagy.pdf
421. Oakley T. V. *Conceptual blending, narrative discourse and rhetoric* / T. V. Oakley // *Cognitive Linguistics*. – 1998. – Vol. 9, № 4 . – P. 321–360.
422. Ohlsson S. *Anchoring language in reality: observations on reference and representation* / S. Ohlsson // *Discourse Processes*. – 1999. – Vol. 28, № 1. – P. 93–105.
423. Pavel T. G. *Fictional worlds* / T. G. Pavel. – Cambridge, Mass. and L. : Harvard University Press, 1986. – 169 p.
424. Paivio A. *Mental representations: A dual coding approach* / A. Paivio. – N. Y. : Oxford University Press. – 1990. – 336 p.
425. Pellegrino P. *Spaces of relevance, times of constancy* / P. Pellegrino // *Semiotica*. – 1998. – Vol. 122, № 3/4. – P. 369–385.
426. Peterson M. A. *Space and language* / M. A. Peterson, L. Nadel, P. Bloom, M. F. Garrett // *Language and Space*. – Cambridge (Mass.); L. : The MIT Press, 1996. – P. 553–577.
427. Ricoeur P. *Phenomenology and hermeneutics* / Paul Ricoeur. – Nous. – 1975. – Vol. 9, №1. – P. 85–102.
428. Rosch E. *Natural categories* / Elenor Rosch // *Cognitive psychology*. – 1973. – Vol. 4 – № 3. – P. 328–350.
429. Rosch E. *Principles of Categorization* / Elenor Rosch // *Cognition and Categorization*. – [E. Rosch and B. B. Lloyd (eds.)]. – Hillsdale, (N.J.) : Lawrence Erlbaum Associates, 1977. – P. 27–48.
430. Schalley A. *Cognitive modeling and verbal semantics: a representational framework based on UML* / Andrea Schalley. – Berlin; N.Y. : Mouton de Gruyter, 2004. – xviii, 446 p.
431. Schleifer R. *Culture and cognition: the boundaries of literary and scientific inquiry* / Ronald Schleifer, Robert Con Davis, Nancy Mergler. – Ithaca : Cornell University Press, 1992. – xxi, 269 p.
432. Schnitt R. *Husserls Philosophie der Mathematik: Platonistische und konstruktivistische Momente in Husserls Mathematiksbegriff* / R. Schnitt. – Bonn: Bouvier Verl. (Grundmann), 1981. – 159 S.
433. Schwarz H. *Zwölf Thesen zur Feldtheorie* / Hans Schwarz // *Wort und Welt: Aufsätze zur deutschen Wortgeschichte, zur Wortfeldlehre und zur Runenkunde* ; hrsg. von H. Schwarz. – Münster : Nodus-Publ., 1993. – S. 134–142.
434. Sinha Ch., *Language, culture and the embodiment of spatial cognition* / Ch. Sinha, K.J. de Lopez // *Semiotica*. – 2000. – Vol. 132, № 1/2. – P. 17–38.

435. Steen G. J. Metaphor in Usage / Gerard J. Steen, Aletta G. Dorst, Berenike Herrmann, Anna A. Kaal, Tina Krennmayr // *Cognitive Linguistics*. – 2010. – Vol. 21, № 4. – P. 765– 796.
436. Sweester E. From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure / Eve Sweester. – Cambridge : Cambridge university Press, 1990. – 174 p.
437. Tabbi, J. Cognitive Fictions / Joseph Tabbi. – L.; Minneapolis : University of Minnesota Press. – 2002. – xxvii, 166 p.
438. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics. – Volume 1 : Concept Structuring Systems / Leonard Talmy. – Cambridge : MIT Press, 2000. – 565 p.
439. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics. – Volume 2 : Typology and Process in Concept Structuring / Leonard Talmy. – Cambridge : MIT Press, 2000. – 495 p.
440. Turner M. Reading minds : the study of English in the age of cognitive science / Mark Turner. – Princeton : Princeton University Press, 1991. – 413 p.
441. Wittgenstein L. Bemerkungen über Philosophie der Psychologie / Ludwig Wittgenstein. – Oxford : Blackwell, 1980. – Bd. 1, 2.
442. Zadeh L.A. A fuzzy-set-theoretic interpretation of linguistic hedges / Lotfi Zadeh // *Journal of Cybernetics*. - 1972. - #2. P. 4-34.

Наукове видання

Колесник Олександр Сергійович

**Мова та міф
у вимірі міждисциплінарних
студій**

Технічний редактор – *О. М. Єрмоленко*
Макетування – *О. С. Колесник*

Підписано до друку 02.09.2016 р. Формат 60 x 84 1/16.

Папір офсетний. Друк на різнографі.

Ум. друк. арк. 15,00. Обл.-вид. арк. 13,95.

Наклад 100 прим. Зам. № 0110.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

Тел. (0462)972-661, 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40